

Het begin en den ingang van alle menschen in de wereld, of aanmerkingen over d'onvrugtbaarheid, misvallen, vrugtbaarheid, kinderbaren en siekten der vrouwen / door Louyse Bourgeoise ... Uyt het Frans vertaalt, en van oneindige misslagen, by d'eerste oversettinge ingekropen, gesuivert en verbeterd. Nog met een kortbondig ontwerp van de bevrugting en verlossing ... tot nut der oeffenaren van de genees- en heelkonst, als mede van de vroed- en ook alle andere vrouwen, vermeerderd door Gerard Goris.

Contributors

Boursier, Louise Bourgeois, approximately 1563-1636
Goris, Gerard, active 1685-1715.

Publication/Creation

Leyden : Andries Dyckhuysen, 1707.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/gfe23v75>

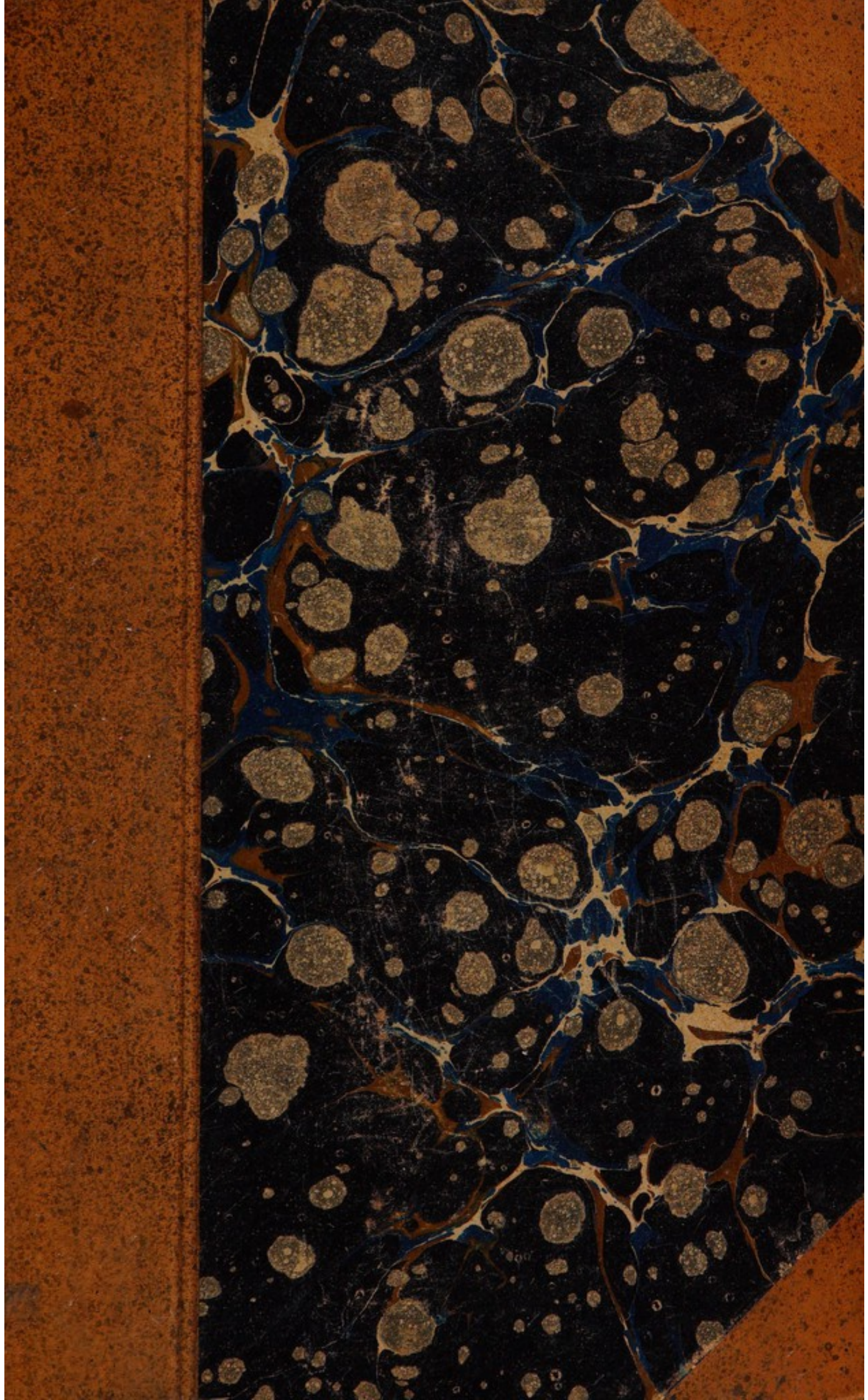
License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

**wellcome
collection**

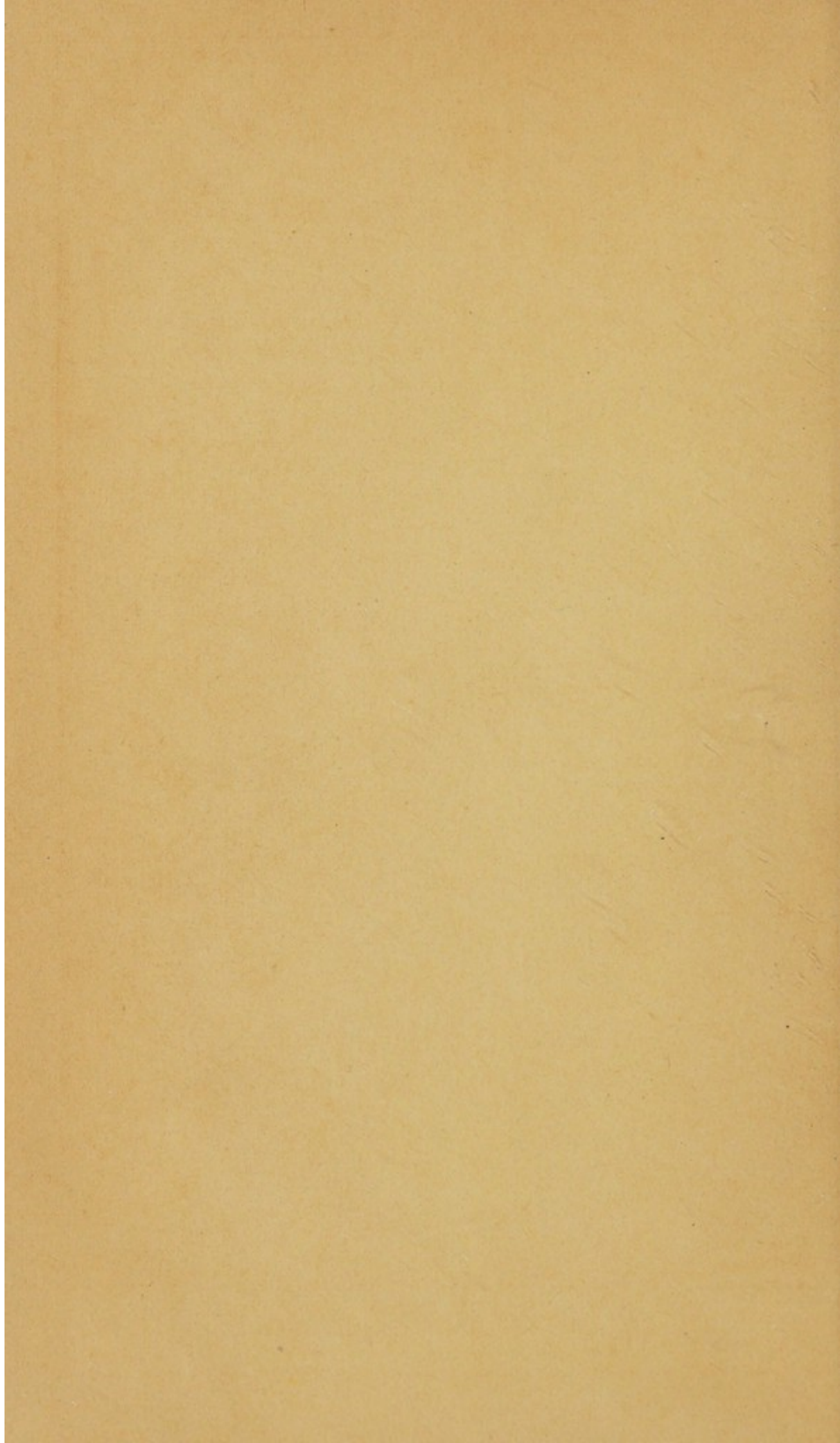
Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

EPR SUPP N° 7.115/A

J. XXIV-Bou

BEGIN en INGANG
aller Menschen in de
Wereld.

of
LOUISE BOURGEOISE
opgehieldert.

*Nevens een Ontwerp
van de Berrugting, Ver-
lossing en Hulp-middelen.*

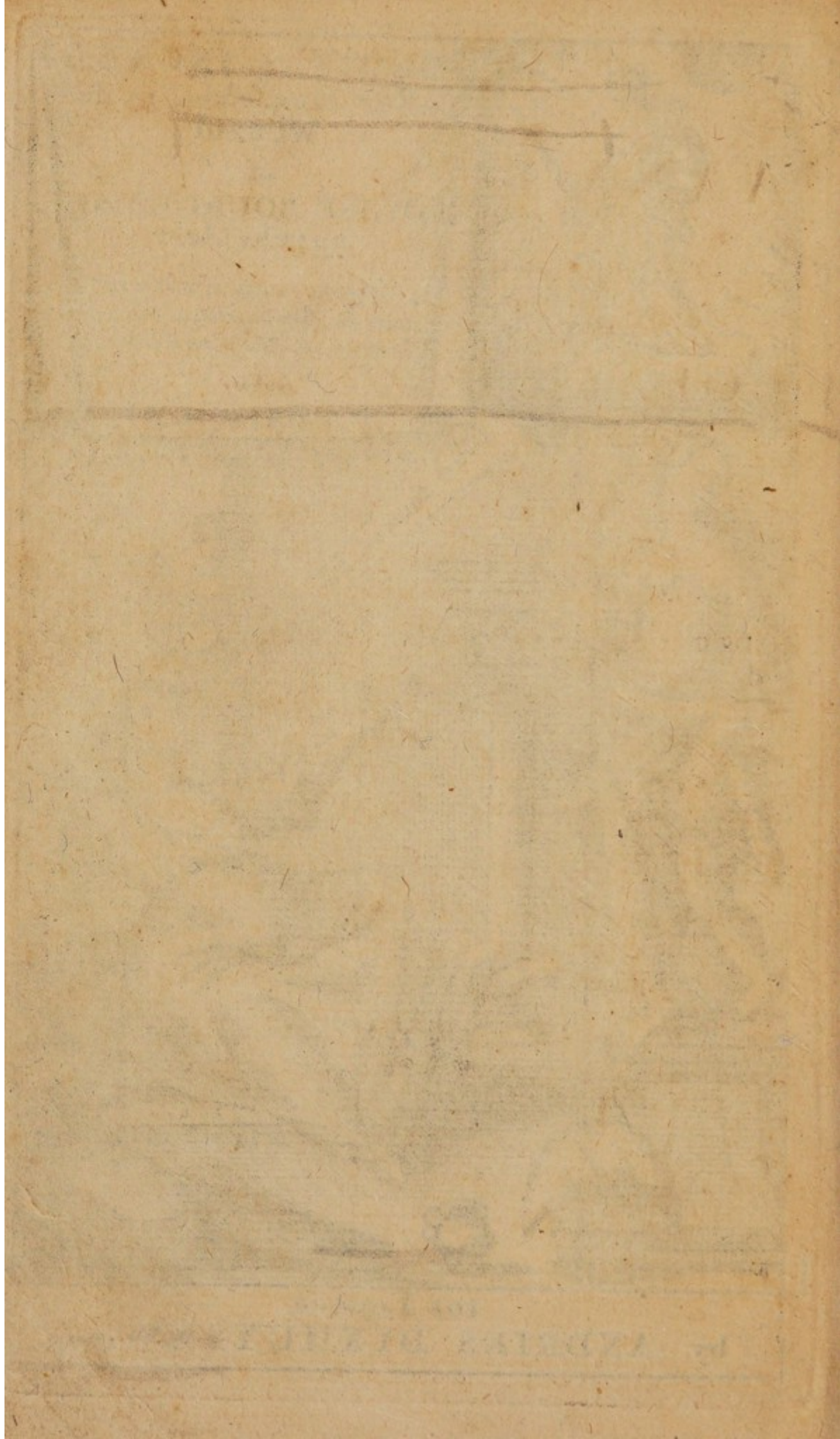
door

G. GORIS. M.D.

tot Leyden.

by ANDRIES DYKHUYSEN. 1707.

Het **BEGIN** en den **INGANG**

van alle Menschen in de Wereld,

O F

AANMERKINGEN.

O V E R

d'Onvrugtbaarheid, Misvallen, Vrugtbaarheid,
Kinderbaaren en Siekten der Vrouwen,

D O O R

LOUYSE BOURGEOISE

*Kroed-vrouw van Maria de Medicis, Konin-
gin van Vrankrijk.*

Uyt het Frans Vertaalt,

*En van oneindige Mislagen, by d'eerste Overset-
tinge ingekropen, gesuwert en verbeterd.*

Nog met een **KORTBONDIG ONTWERP** van
de *Bevrugting en Verlossing*, nevens de *Hulp-middelen*
die voor en na daar toe vereyft werden, tot
nut der Oeffenaren van de Genees-en Heel-
konst, als mede van de Vroed-en ook alle
andere Vrouwen: Vermeerdert door

G E R A R D G O R I S

Medicijne Doctor en Practizijn tot Leiden: als
mede Ordinaris Examineerder vande Chirur-
gijns en Vroedvrouwen in Rhijnland.

Verciert met Kopere Platen.

Tot **LEYDEN,**

By **ANDRIES DYCKHUYSEN,**
Boekverkoper in de Klock-steeg, 1707.

Aan den

Seer Vermaarden en Hoog-geleerden

H E E R
FREDERIK RUISCH,

M. D. en Ordinair Professor

In d'Ontleed, Heel-konst en Kruid-
kunde tot Amsterdam,

Als mede

*Seer waardig en Aansienlijk Lit, van de Door-
lugtige, Roem-waardige, en Natuur-
na-speurende Keiserlijke Leopold-
dische Academie.*

Voorbeeld van Bescheidenheit, Opregt-en Sedig-
heit; Getrouw en Gestadig Voorvegter vande
Waarheit; Ligt inde Genees-en Heelkonst; Ont-
dekker der Verborgentheden in de Snykonst;
En een Steun en Toevlugt van hare neerstigste
Konst-Oeffenaars.

*Gloria continuos nunquam moritura Labores
Sequitur, virensque in ore vivit perpetim.*

Elijk onder alle Dingen die den
Mens in dit tijdelijke leven geluk-
kig maken, met regt de Gesont-
heyt den voorrang toekomt; So
is onder de Middelen welke de-
selve bewaren, of de verloren herstellen,

O P D R A G T.

het voornaamfte werktuig , een verftandig en verfocht Genees-meefter als een kostelijken fchat te achten. Sodalige is fijn Land en Tijd tot cieraad , de Geletterde Wereld tot roem en fijn Mede-mens een toevlugt in den nood. Die daarentegen van defe hoedanigheden fijn ontbloot , en met een weitfe vertoning van haar verftand & *linguis Actii novacula acutioribus* , onder de Sin-fpreuk : *Nequeo demonstrare & sentio tamen* , meer aan de oogen van haar inbeelding en verkeerde bevatting , als aan die in haar hoofd ftaan toegeven , zijn , *Qui absentem votis interficiunt hostem* , brengende het Mensdom geen nut toe , en doen als blinde Leitflieden ook hare Navolgers dolen. Nog erger doen die Roekelofe , welke fonder overleg des verftands maar toegrijpende , haren Even naaften in duifent gevaren , en gevolglijk de heerlijke Genees-konft in verachtinge brengen. Ge-lijk de eerfte , in navolging van die Oude Giffers , die al over Eeuwen van 't Gemeen met een : *Nihil tam absurdè dici potest , quod non dicatur ab aliquo Philosophorum* , ftaan gebrandmerkt , met haar vermeten , verwerde en verwaande Stok en Stel-regels , fig als den vis *Sepia* in haar eigen inkt verliefen , en daarom haar Toehoorders een *Oedipus* , haar Lefers een *Aristarchus* van doen hebben : So fijn de laafte de gene , die *Mellitis verborum*

O P D R A G T.

globulis auribus insidias faciunt, en ondertuffen den Ellendigen *Inter sacrum & saxum ponunt*, en dus haren Medeburger met voorregt, en nog wel voor haar mociten betaalt, gediensstelijk dooden.

Uit dit tegen malkander gestelde blijkt d'onvolmaaktheit vande dingen deser wereld, en dat het selden mist: *Ubi uber ibi tumber*. Hoe hoog derhalven, & quasi *Unico Phœnice rarior*, so een kostlijk kleenood, als daar is een verstandig, geleerd en ervaren Arts, is te eeren en te schatten, mag ider, so wel die hem heeft, als die hem mist, aan het voor-geseide toetsen. Hy is geensfins van die Luyards, *Qui melle gaudent aliena opera preparato*; maar stelt gedurig hand en verstand ten gemeenen nut, en tot opbouw en uitbreiding van sijn konst in 't werk, sig gants niet storende aan de ydele en belachelijke twisten over het sijn of niet sijn deser en gener dingen en delen in deselve, en in desselfs voorwerpen; maar veel liever met onvermoeiden yver en vlijt naspeurende, tot dat Hy se daar stelt, en aan yder voor 't gesigt brengt. *Ut sensit Hippocrat. L. i. de Dieta Prasag. v. Oculis magis autem credere oportet quam opinionibus: nam quod patet ad sensum omni ratione dignius est.*

So oyt imand hier in uitgemunt, en dit ons Afbeeldsel van een volmaakten Genees-

O P D R A G T.

heer niet alleen heeft vertoont, maar ver o-
vertroffen, so zigt gy het, Seer Vermaarde
en Hoog-geleerde **HEER PROFESSOR!**
wiens overvloedige en seer gelukkige Konst-
oeffening onder de Sieken; wiens bondige,
onfeilbare en schrandere Lessen en Schriften
inde Ontleed-Heelkonst en Kruidkennis by
de Leerlingen en Toehoorders; boven al
wiens treflijke en noyt voor heen gehoorde
of gesiene Bereidingen en Vertoningen der
Lighamen, nevens so vele Nieuwe Ontdek-
kingen en Uitvindingen in het Μηρόνοσση & de
Geletterde en Ongeletterde Wereld doen
verbasen en verstommen, met openbare en
algemene belijdenis, dat nog al de voorgaan-
de, of ook dese tegenwoordige Eeuwe oyt
diergelijks op het tooneel des Werelds heb-
ben vertoont.

*Sed quid ego parvo & opaco verborum fumo
tantorum operum splendorem offusco. Ut olim
Roma sub Consulum imperio triumphans, delitias
Orbis terrarum undique corrasas continebat, ibi-
que Aegyptius Doctrinae suae mysteria in obeliscis
legebat: Graecus Phydiam, & Apellis miracula spe-
tabat: Gallus, Hispanus & extremus Britannus,
trophaea de gente sua in Capitolio reposita singuli
admirabundi contemplabantur: ita Excellentissime
RUISCHI, quae longo saeculorum tractu olim in
medendi Arte cimelia Graeci cum Aegyptiis cauta
prudencia observarunt: Arabes singulari solertia
colle-*

O P D R A G T.

collegerunt: Latialis linguae cultores arumnabili diligentia notarunt, & a vestris immensis aeternisque laboribus, tanquam ab uberrimis fecundissimisque rivis, jam pridem, ad Artem Medicam nostram dimanarunt: haec omnia in unico tuo universae Medicinae Sacratio (THESAURIS) egregia industria simul congesta, eximia solertia enucleata, & adumbrata, hodie maximo cum oblectamento cernimus: summa cum utilitate praesens avum leges videbitque & consequentium saeculorum omnium candidi Medicinae Cultores grato animo amplectentur.

Het is gewis, dat de konsten en wetenschappen met de eerste Menschen in het Oosten begonnen, en van daar sig Zuyd-West en Noordwaarts over de gehele Wereld als een Zee hebben verspreid, terwijl d' eerste Bronnen daar van, het wijse Oosten en het konstrijk Egypten, sijn uitgedroogt, en al haar van outs vermaarde wijsheit thans in d' uiterste woest-en domheit legt begraven: so dat by omkeering het gene in 't Oost en Zuyden al lang is verloren, nu schier alleen in 't West-en Noorden is te vinden, en voor so veel de Geneef-konst betreft, waar elders of beter als by UED. van wien men Orakelen kan hooren en Mirakelen sien, en uit wiens by sijn niemand, als wijser dan hy tevoren was, vertrekt, met vrywillige bekenntnis, dat hy noyt diergelijk had gesien of daar van gehoort. Dit

O P D R A G T.

Dit overwegende nevens de gedurige werkzaamheit, waar in Gy WYT VERMAARDE MAN! nog in so hoge jaren tot nog al meer bevordering en bevestiging van de Genees-Sny-Heel-konst, &c. onverdrietig voortgaat, en dat Gy darenboven nu al acht-entertig of veertig jaren niet alleen openbare Lessen, maar ook manuale Oeffeningen voor de Vroed-vrouwen hebt gedaan, haar onderwijfende in de Lighamen der verstorvene, 't zij swangere of pas verlostte Vrouwen, hoe sy sig omtrent de levende in alle voorvallende gelegenheit souden hebben te gedragen; zijnde veeltijds self tegenwoordig geweest by de moejelijkste Baringen, en in dagelijksen omgang met de voornaamste Vroed-vrouwen: dat meer is, hoe Gy selfs door eigen handen vele Kinderen hebt ter Wereld gehaalt, en als van de Dood gered; met een woord d'overvloedigste occasie en toegank van eenig mensch *ad Artem Obstetriciam* hebt gehad, vond ik my kragtighjk als met sporen aangenoopt, om dit Werkje van *Louise Bourgeoise*, nu door my van sijn plomste, meest by de Overfetting ingesloopen feilen en grove mis tastingen gesuivert en gebetert, nevens een Kort Ontwerp van mijn maaksel over deselve Stoffe onder UEDts. oogen te brengen, die ik hoop, dat daar over so gunstig gaan mogen, als

OPDRAGT.

als het aan UED. so gering als 't is, met veel genegenheit werd opgedragen en toegewijt. Gy zijt het seer Vermaarde en wel Ervaren Man! die allerbest van deszelfs inhoud kont oordelen, en so 't van eenige nuttigheit en waarde is sult beschermen, en dus mijn tot meerder aanmoedigen. Nog lange moet Gy het Gemene Best der Medicijnen tot Licht, Cieraad en Stut, en insonderheit in het verklaren ontdekken en opvisselen der Anatomie, gesont en gelukkig leven en besig wesen. Dit hoopt en wenst, Seer vermaarde en Hoog-geleerde Heer,

UED. Onderdanigen

Dienaar

G. GORIS. M. D.

VOOR.

V O O R - R E D E N

tot den

L E Z E R

21

In omtrent dry jaren geleden , dat mijn seer toevallig dit Boekje (daar ik meer malen en op verscheide tijden te vergeefs had nagevraagd) is ter hand gekomen: sedert is mijn meer als eenmaal van die gene welke des selven groote nuttigheyt kenden, de vierdubbelde waarde daar voor geboden, of ben ik gebeden, het selve door den Druk weer aan al de Wereld, daar de Schrijfster het eerst aan had opgedragen, me te delen: dit overleggende, en met de schade die het Gemeen door het missen van dit Boekje quam te lijden, te samen parende, waar nog by quam, dat ook andere Genees-en-Heelmeeesteren, so voor als van mijnen tijd, het selve, als het uytmuntenste onder alle die van dese stoffe zijn handelende: als daar zijn Guillemeau, vander Serre, Portaal, Mauriceau, van Solingen, Roonhuysse, Janssonius, Helvetius, in hare Schriften roemen en aanprijfen; heb ik eindelijk daarom meer malen aangesogt my daar toe laten over reden, en menende hier in niet veel moeiten te steken, d'oversieninge des te ligter ter hand genomen: maar wel ras bevond ik, dat ik (na men segt) buyten de waard had gerekent, mitsdien dit gansche Werk, wel eer door
een

V O O R - R E D E N .

een Zeeuw , of liever Waal of Vlaming , of een diergelijken krom of halv-taal , na ik gisse , uyt het oorspronklijk Frans vertaalt , doorgaans in over-tollige lett'ren so overvloedig , in enkele woorden als geheele stellingen en reden-voeringen so ver-wart , en beide in lesing en spelling so onverstaan-lijk was , dat ik meer malen de pen heb neerge-leyt , als willende liever meer als eens het geheele werk op nieuw schrijven , als het so eindeloos ver-beteren , (corrigeren) en een goeden sin geven ; 't welk indien ik van eersten aan gedaan had , soud ik my seer veel moeiten bespaart hebben , maar zijnde met de correctie daar als ongevoelig te ver ingeseilt , most het daar me door .

Lust uw daar van eenige Staaltjens te hooren , sie dese uyt duysenden diergelijke : mine , pine , fide , wise , tongue , puntne , cheerken , Se-rugiens , nose , Savy , verdooft , soogh , se-ders , kinne , pappeken , daeromme , geneugten , archeyt , uydt , darm , ik winken , de bin-ningen verspreydt : voor mijn , pijn , sijde , wij-se , tong , punt , schaartjen , Chirurgijs , neus , Saly , verwarmt , Sog , sedert , kind , pap , da-rom , vermaak , loosheyte , uyt , streng , sag door de vingeren , de banden uytrekt .

Voor alle de Werkwoorden , of die daar van spruiten (Verba , Participia , Verbalia) ghe in plaats van enkeld ge als : gheven ghenesen ghebieden , ghewent , gevonden , ghebo-ren , ghehoor , ghesicht , gedarmte , ja vog-heltjen

V O O R - R E D E N.

heltjen, swanghere, en duysent diergelijke: oneindigmalen vond ik ende, en daar veeltijds dan nog eens en by, als het met eens en enkel en genoeg was. In een klein verhaal, of redeneringe van weinige regelen, quamen mijn niet selden twintig Participien: als doende, willende, hebbende, fullende, voor den boeg, sonder eenige afsonderingen door stippen of schrapjens (Puncta, commata &c.) of eenige andere gewoone tekenen; of so daar eenige waren, stonden deselve op gansch verkeerde plaatsen, 't gene den sin en saken te meer verwarde: het frans il faut, on trouve, was altijd na de letter men moet, men vant, in plaats van moetmen of vondmen overgeset: 't quam nyt, en van deselfde koker en schrijv-trant, dat die overal voor het was gestelt; dat in tegendeel voor die en welk; door voor in; en sijn voor is. &c. &c.

De benamingen van de Medicinale gewigten: als Oncen, Dragmen, Scrupels, &c. mitsgaders van de Deelen onses Lighaams, Siekten en Remedien, heb ik tot gemak van den Neerduitsen Leser vertaalt, nogtans met voorbehouding van onbedwongenheit in desen, en sonder met sommige hedensdaagse Neerlandse Schrijvers of Lettervutters my sodanig aan quanswijs plat Duitse, meest tijds nieuw gevonden, vergesogte, of liever geheel verdigte, ten minsten aan 't Gemeen onbekende Woorden te binden, datse den Leser veel onverstaanlijker vallen, als de door lang gebruik

V O O R - R E D E N .

nu verouderde aangewende krom-woorden.

Hierom heb ik de woorden Medicijn, Doctor, Chirurgijn, Remedie, Clisterie, Compres &c. liever willen behouden, als deselve in die van Arts, Genees-of Heel-meester, Hulpmiddel, Aars-sputing, Wond-kussentje &c. veranderen.

Aan des Schrijffsters Redeneringen, Stellingen, en sommige Verhalen woud' ik geensins tarnen, op dat niet het werk meer aan mijn verbetering of verand'ring, als aan sig selven soude gelijken.

't Is even daarom, dat ik ook niet stiptelijk alle woorden heb kunnen verbeteren, (corrigeren) maar daar van ook wat voor de aandacht van den Leser heb overgelaten.

Dat Sy nu na de gewoonte van haren tijd van de Nature, of werkingen in ons buiten ons toe doen sprekende, van deselve als ware het eenige Godheyt reden kavelt, is ligter in te schikken, en beter over te stappen, als het overtollige Bloed-laten na de Franse wijze, datmen in dese Landen en tijden niet moet navolgen.

De geheel duistere en overstaanlijke woorden en saken: als Oly van Wesen, van Jais, het vel van Occagne, Urie vel, Roode Balssem, Witte Balssem, Wortel Esquine, en meer diergelijke, heb na veel nasoekens en moeyten ontdekt en verduist.

V O O R - R E D E N .

Ik heb ook tot gemak van de Lesers beide de Delen aan een getrokken, en een Register of Bladzwijsjer van de voornaamste saken, die nog aan 't Werk ontbrak, daar by gevoegt, en den selven over 't Geheel, so van Louise als het Onse, uytgestrekt.

Van 't Boekje of 't Werk, dat is de Stoffe die daar in verhandelt word, sal ik swijgen, also het mijns bedunkens sig selven overvloedig prijst, en van algemeene nut en nootzaaklijkheit voor 't geheele Mensdom is, nog geen Genees, of Heel of Vroed-meester, (Embryulcus) of Vroed-vrouw, nog ook eenige verstandige Huys-moeder het selve mag of kan missen: zijnde de Waarnemingen so opmerkend, saaklijk en net, de Raadgevingen so trouw en opregt; de Hulp-middelen, (Remedien) so goet en versogt, en de Sugt en 't Geweten van de Schrijvster tot haren even mens so teeder en blank, dat dit alles te samen eens klaks en kragtig de genegentheit des Lesers voor dese Vrouw, met eerbied voor haar verstand en seden, inneemt en vervoert.

Of nu het vertaalde Werk van Mauriceau; of dat van Justina Dierichs, onder 't Opschrift van Spiegel der Vroed-vrouwen; of wel Portaals Onderwijs der Vroed-meesters, mitsgaders het so genaamde Verrekijkertje der Vroed-vrouwen, en het Nieuwe Ligt der Vroed-Meesters van Dr. van Deventer, onse verbeterde en als op nieuw herboren Louise in dese Stoffe

V O O R - R E D E N .

fe kunnen overhalen , en beter als sy hier in bet regte wit hebben getroffen , sal d' onverschillige en bescheide Leser allerbest kunnen oordelen: voornamentlijk wanneer hy in saaklykheden en feiten , van een Konst of Werk , welk over duysenden jaren al dat was dat het nog is , en in d' uitvoering gene de minste verand'ring heeft geleden , nog ook kan lijdē , meer behagen scheidt , als in een swier en Opschik van thans modense , vergesogte en overtollige woorden en redeneringen , en quanswijs niereuwe uitvindingen van al-oude saken.

Eindelijk so heb ik so kort en beknopt als doenlijk was , yets van 't mijne , over dese selve Stofse hier achter aan by gevoegt , op dat daar nyt eensdeels soude mogen bliken , wat ik volgens Ampt en Plicht my opgelegd , de Vroed-vrouwen , de welke haar in of onder Rhijnland komen neer te setten , in 't ondersoek na hare bequaambeden voorhoude en aan prijs ; en anderdeels op dat ik , en aan haar , en aan yder die daar in eenig belang heeft , dit mijn **KORBONDIG** en gering **ONTWERP** soude ten besten geven , ten einde niet alleen de kennisse mogt werden vermeerderd , maar ook hand en sinnen meer geoeffent , het onverstand en onwetenheyt verbannen , en alle die haar tot hulp en bystand van de Swangere , Barendē als andere Vrouwen en Dogters laten gebruiken , ten minsten eenig Voorberigt en aanleiding wierd gegeven , om de Lijsters ten besten , tot gerustheyt van haar gemoed , en met behoud van ha-

V O O R - R E D E N .

ren goeden naam , haar Oeffening en Ampt te sekerder te verrigten en wyt te voeren.

Gebruykt dan dit Boekje tot uw en uwes Naasten voordeel , en denkt van die het tegendeel doen , en welke wel 't meest onder de Vroed-vrouwen souden te vinden sijn : Quod quisque perperam didicit , in senectute confiteri non vult : dat is 't gene ymand qualijk heeft geleert , wil hy in sijn ouderdom niet bekennen , en liever dom sterven als sijn quade gewente veranderen : dat ik niemand benijde , maar d'ellendige Vrouwen beklage , die onder de handen van sulke onwetende , redelose , en stijvhoudige , nochtans waanwisse Menschen vallen , van de welke Seneka al over lang gesegt heeft. Multos ad veram sapientiam & eruditionem pervenire potuisse , nisi se jam pervenisse putassent. Voor dese moet men sig wagen en mijden , en haar verre achter de verstandige en ervaarne stellen : 't welk doende sal den aanwas en behout van 't menschelijk geslagt in minder gevaar en meerder sekerheyt sijn gestelt , mijn arbeyt wel besteet , en ik hier mede mijn voorneemen en oogmerk den Schepper ter eeren , en mijn Naasten tot nut , hebben uytgevoert en bereikt.

Nota leges quædam , sed limâ rafa recenti
Pars nova major erit , Lector utriusque
Fave.

R E G I S T E R

der H O O F D - D E E L E N .

- I. HOOFT-DEEL. d'Oorfaak dat verfcheyde Vrouwen Onvrugtbaar zijn. PAG. 1
- II. Waaron de Vrugt ontfangen zijnde, niet en wert bewaart tot den gemeynen vollen tijd. 14
- III. Middelen om te kennen of een Vrouw bevrugt is. 28
- IV. De reden waarom dat eenige Vrouwen meerder genege zijn tot valfe dragten dan tot kinderen, en het middel om de fwangerheyt te onderfcheyden. 30
- V. Hoe dat fig een Vroed. Moer dragen moet in een ontijdige kraam. 39
- VI. Rakende de vrouwen die op haaren regten tijd kinderen baren : Maar die niet wel en komen, en op hoe veel wijfen 't kind fig openbaren kan: welke zijn twaalfderley. 42
- VII. Van vrouwen aan de welke 't water breekt lang voor haar verloffing, 50
- VIII. Om te oordeelen of het arbeyt is wanneer een vrouw haar felven niet wel en bevind. 53
- IX. Van de gefaltenis of het fitten van de vrouwen in den Arbeyd. 54
- X. Het middel om een vrouw inden arbeyd de koolijk te benemen ende de geboorte te vervorderen. 56
- XI. Hoe de Vroedvrouw fig dragen moet ontrent de geene die van twee kinderen bevrugt zijn. 57
- XII. Het geen men geven mag aan vrouwen die in den arbeyd zijn. 59
- XIII. Middel om de vrouwen verlost zijnde, de Nageboorten af te halen. 61
- XIV. Om te maken dat een Kraamvrouw van haar eerfte kind geen Krimping inden Buyk krijgt. 64

REGISTER der HOOFD-DEELEN.

- XV. 't Verplaatfen van de Moer en Remedien daar tegens. 66
- XVI. Om te verhinderen uytermaten verlies van bloet 't welke de vrouwen overkomt, fo haaft als fy verloft zijn. 67
- XVII. 't Geen men aan een vrouw doen moet fo haaft als sy gelegen is, en nopende de Bintselen. 68
- XVIII. Voor Vrouwen die veel bloed hebben, en die nogtans niet en werden gefuyvert als fy leggen, nog ook daar naar. 70
- XIX. Voor de Vrouwen die weynig bloet hebben. 71
- XX. Op wat wys de Kraamvrouwen moeten leven 73
- XXI. Van de waffinge diemen aan de Kraamvrouwen doen moet geduerende d'eerfte agt dagen van haar Kinder-bed. 75
- XXII. Verfcheyde Remedien om het fog van de Vrouwen te doen verdrogen, en andere kragten der felve. 75
- XXIII. Van 't prikkel voor een Vrouw, die haar foude willen doen purgeren vande eerfte dagen van haar kraam. 83
- XXIV. Rakende de tweede manier, van Waffing voor de Vrouwen. 85
- XXV. Rakende de laafte waffing voor de Vrouwen. 88
- XXVI. Hoe men een goede Min fal kiezen, en de noodige hoedanigheden, die de felve hebben moet. 90
- XXVII. Wat men doen moet tegens de groote Buyk-pijn van de kinderen. 93
- XXVIII. 't Geen men doen moet aan de Kinderen die veel fluymen hebben. 94
- XXIX. Wat men doen moet aande kinderen welker fakjen door winden gefwollen is. 95
- XXX. Om te genesen den kanker die de kinderen in den

REGISTER der HOOFD-DEELEN.

den Mond hebben en d'oorzaak daar van.	95
XXXI. Voor de kinderen die gescheurt zijn.	96
XXXII. Om een saly te maken tot versterking vande benen en dyen van een kind, om 't selve te doen gaan hoe swak het soude mogen wesen.	97
XXXIII. Belangende 't vallen en relaxatie of saking vande Moer en vande oorzaak.	98
XXXIV. Van een ander ongemak, 't welk somwijlen 't onregt voor 't saken vande lyv-moer genomen werd en sijn genesing.	101
XXXV. Dat het noodig is, dat een Vroedvrouw d'ontleding van de Lijfmoer siet.	102
XXXVI. Om de kinderen te genesen van den uytval des Lijfs of Aars-darm.	103
XXXVII. Eerste Aenmerking van een Vrouw die wel een halve emmer water loofde drie maanden voor den tijd van haaren arbeyt.	103
XXXVIII. Van een Vrouw wiens kind men geloofde doot te zijn, vande sevende tot de negende maand, dat sy haar kind niet had gevoelt.	105
XXXIX. Van een Vrouw vande welke ik een Steen trok uyt den hals van de Blaas drie maanden naar dat sy gelegen was.	107
XL. Van een Juffrouw die ik heb te bed gebragt van twee kinderen 't een doot en half verrot, en het ander levendig en gesont.	108
XLI. Van een Mevrouw, die ik verlofte van een doot kind, 't welk sy niet en voelde roeren vande sefde tot de sevende maand, en baarde het heel hart zijnde, als mede de na-geboorte.	110
XLII. Van een Juffrouw die ik van twe kinderen verlofte, die maar van seven maanden dragt waren, de dogter was watersugtig, en het soontjen niet.	111
XLIII. Van een vrouw die ik te bed gebragt heb van twe kinderen, en dul wierd, en langs de straten,	liep,

REGISTER der HOOFD-DEELEN.

- liep, den vijfden dag van haar kinder-bed, en hoe sy daar van bevrijd wierd, als sy op nieu weder daar in vervallen was. 113
- XLIV.** Van een vrouw op wiens buyk men al te seer geleent had om haar te doen verlossen. 117
- XLV.** Van een Vrouw die haar kind geduerende den tijd van twe Maanden en agt dagen droeg gekeert. 118
- XLVI.** Van een kint wiens Navel gebonden en geknoopt was met een regten knoop, en 't eene eynd was vast aan de buyk van 't kind en 't ander aande na-geboorte. 121
- XLVII.** Van een seer vette vrouw die stierf om dat sy Ys had gegeten. 121
- XLVIII.** Van een Vrouw dewelke geduerende den tijd van tien maanden, een Serpent aan haar borst had. 123
- XLIX.** De reden waarom dat sommige kinderen van seven en agt maanden leven en andere niet. 125
- L.** Van een Juffrouw die haar kint droeg sestien weken; in 't Jaer 1610. 128
- LI.** Van een bevrugte vrouw die verloft wierd twee maanden, na dat haar kindeken sijn arm vertoonde, en weder ingetrokken had. 132
- LII.** Van een vrouw daar ik geroepen wierd, die negen dagen in arbeyd had geweest. 133
- LIII.** Hoemen de Navel van een Kind dat nieuw geboren is handelen sal, en hoemen een misflag begaan: behoort te verhelpen. 135
- LIV.** Van een Engelse Juffrouw die haar kind elf maanden droeg, sonder te kunnen verlossen. 137
- LV.** Van een Dogtertjen het welk agt dagen na haar geboorte een vloed van bloet uit het Schaamdeel had, dat tien of twaalf dagen duurde. 141
- LVI.** Van twee vrouwen tagtig jaaren out, en meer die

REGISTER der HOOFD-DEELEN.

- die alle Maanden haare ftonden hadden. 141
- LVII.** Van een Dogtertjen van vijf jaaren aande welke ik de Witte-vloed heb gefien. 142
- LVIII.** Rakende de gemeene meyning datmen een vrouw die fwanger is, feer moet doen wandelen, inde fevende maand van haar fwangerheyt: En de ongevallen die daar van mogen komen. 143
- LIX.** Van een Vrouw wiens kind ik dood vond. 147
- LX.** Van een Dogter diemen oordeelde fiek te wesen van *Epilepfia* (Vallende fiekte,) en het was van de Moer: en van de oorfaak. 148
- LXI.** Van een kleyn Dogterken dat geen fundament had. 149
- LXII.** Van een jonge Vrouw die van haar man een fchop had gekregen tegens haaren Buyk, die groote pijn veroorfaakte, fo dat fy niet konde baren fonder Chirurgyn. 150
- LXIII.** Van twe geboorten van sekere Mevrouw in Loteringen. 151
- LXIV.** Van een Vrouw die haar niet wilde laaten bestieren of gefeggen in haar arbeyd daar fy van ftierf. 153
- LXV.** Vande Vrouwen die Kinderen dragen, en daar van verlossen voor haaren tyd, en andere in haaren vollen tyd, die dik werden vol van humeuren, fomwylen inden Buyk, die haar de dood veroorfaaken, haast na haar geboorte, door 't water zijnde gelijk de Viffen. 157
- LXVI.** Aanmerkinge ontrent een Vrou die men geloofde onbequaam te wesen van oyt bevrugt te werden, die egter fwanger is geworden, en de reden daar van. 160.
- LXVII.** Seer bedenkelijke aanmerking tot het kiezen van Voesters of Minnen. 161
- LVIII.** Van de mismaakte Vrouwen en waarom dat die

REGISTER der HOOFD-DEELEN:

die gemaklijker, als andere Kinderen baren.	164
LXIX. Van een Vrouw die ik twemaal heb verloft, ende verfcheydentheyt van twe Kinderen fpruytende van ge- lijke oorfaak.	166
LXX. Van een Kind welk ik federt weinigen tijd gefien heb.	167
LXXI. Wonderbare Aanmerking van een kleyn Kind van drie maanden en een half, of ten hoogften van vier maan- den.	168
LXXII. De Siekten van de Baarmoeder, op hoe veel en ver- fcheyde wijfen die 't Vrouwlijke geflagt quellen, en de Remedien diemen daar toe gebruyken moet.	169
LXXIII. Van de Verflopping vande Lijvmoer.	171
LXXIV. Van het Verftikken.	173
LXXV. Vande Flaauten of Qualikten.	174
LXXVI. Vande Syncope, Befwyking, van fig felf, of in onmagt vallen.	175
LXXVII. Van't Hart kloppen.	177
LXXVIII. Van't kloppen vande Slag aad'ren inden Buik.	177
LXXIX. Van't rollen vande Lyvmoer.	178
LXXX. Vande Naween.	179
LXXXI. Vande Hardigheyt vande Moer.	181
LXXXII. Vande Scirrheufe Moeder.	181
LXXXIII. Befluyt vande Siekten vande Moer, en van hare Remedien.	183
LXXXIV. Vande Witte vloed, en hoemen die genesen moet.	184

KORTBONDIG ONTWERP.

I. Hoofddeel, Van het Vroedvrouwen Ampt.	217
II. Van een goede Vroedvrouw en haar Werk.	218
III. Vande Kentekenen der Swangerheyt en vande Valfe Bevrugting.	215
IV. Van d'Ontfanknis en Aanwas van de Vrugt, ook van d'Onvrugtbaarheyt en het Miskramen.	221
IV. Vanden Tijd der Verloffing of het Kramen en wat in Ba- rensnood, en als 't Kind geboren is te doen staat &c.	242
V. Vande Quade Geboorten &c.	252,
VI. Hoemen de Toevallen fo voor in als nade Verloffing fo in Moeder als Kind fal helpen.	269

HET
 BEGIN en den INGANG
 Van alle Menschen inde Wereld.
 OF
 AANMERKINGEN,

Over

d'Onvruchtbaarheid, Misvallen Vruchtbaar-
 heyt, Kinderbaren, en Sieften der
 Vrouwen,

Door

LOUISE BOURGEOISE.

I. HOOF T - D E E L.

d'Oorzaak dat verscheyde Vrouwen
 Onvruchtbaar sijn.

Et dunkt aan vele Vrouwen door mis-
 verstant / dat het aan de Mans schozt
 wanneer sy niet bedruget en wezden/
 egter / so schozt het meer aan de
 Vrouwen / dan aan de Mannen; Maer
 daer sijn ook verscheyden Vrouwen die wel bequaem
 sijn tot het Kinder teelen / ende nochtans geen en
 krygen: 't belet is gemeender inde Vrouwen als
 in de Mannen. Ik sal daar by seggen / dat het be-
 let van de Vrouwen geneeselijker is als dat van de
 Mannen.

Ik heb soo veel daar op gelet als my moge-
 lijk is geweest / en d'oorzaak volgens de practijk
 die ik heb gehad aangemerkt ; latende aan de

Mans t'uptbinden en 't bekennen van hun heymelick gebzeck / dat sy aen malkanderen mogen blech- ten / geijck het de Vrouwen best betaemt aen die van haren aart. D'oorzake van het eerste en ge- meenste beletsel is dat den aert der Vrouwen is upt- termaten bogtig ende nochtans galachtich / ende dat de moeder is het vat het welke deselve ontfangt / en aan de welke is toegeepgent den ontfang van het leven des bloeds en d'uptstozinge van dien.

Sodantige vrouwen die oberbloediger zijn in gal- achtig / dan in goet bloed / zijn de geene die naer 't gemeyn seggen wint Eijeren ofte suppers upt- stozten / nademael dat de natuere hoe wijs die oock wesen mach van quade stoffe geen goede kleeren kan maaken : Echter soo kunnen sodantige Vrou- wen die wind-epereen ofte suppers ontballen / be- quaam zijn tot den ontfank van een natuurlijke bzugt soo wanneer men die bloet laat en purgeert naer dat sy den man bekent hebben ; En dat sy haar wachten van gramschap de welke het bloet ontstelt. Soodantige Vrouwen hebben geen beletselen diemen van bupten kan voelen / al 't ge- bzeck is van binnen / ende dat kan lichtelijck ge- holpen werden door den erbaren Geneesmeester.

Daer zijn ettelicke Vrouwen die seer kleyne be- letselen hebben en die nogtans blyden sitten als in- den dzuk / waar van d'onerbarentheit van de vzoed- vrouwen d'oorzaak is / ende derhalven vande ver- achtige haerder Mans / als mede dat de Vrou- wen haar laten dunken dat het hapert aen den Man.

Het gebeurt menschmael dat de moeder soo ver- vult is met vochtcheden die upt de Herffenen da- len langs het rugbeen / ende op de nieren / ende
komen

komende te passeren door de moeder / de selve sodanig komen te verbogtigen ende te verkoutwen dat den heeten aart ofte natuerlijke hitte niet en kan zijn krachtige werckinge voltrekken / om het Zaet tot het Schepsel van het Kind by een te houden / en 't gaet dan gelijk met het zaet dat in de Aerde was geworpen waer op groote blaagen vallende / wert gedreven inde slooten ende grasten neffens het geploegde ende besaeyde Land. Ik heb bevonden dat middelen van erbare Geneesmeesters / geordineert tot het opzooogen van den overbloet van vochticheit groot boozdeel aen sodanige Vrouwen hebben gedaen / wanneer men die de maeg tragt te geneesen / ende die aanspreekt gelijk als eenen quaden hok die sodanige spijsen die hem goet ende nuttich zijn niet en ghebzuylt ende te recht te werck stelt: Wanneer (seg ik) sodanige maegen wel gesupbert zijn met hoeckxkens gemengt met Rabarbar. Ende andere dingen die verstercken ende openen: Afkooksel van den wortel China ofte Salseparilla ghemengt inden Wijn; Ende soo heb ick oock seer goet bevonden / booz sodanige Vrouwen dat sy op haere hoest dzagen gesteken huppen gedoert met wel riekende ende dzogende kruppen.

Andere Vrouwen zijn gequelt met de witte bloed / die verscheiden tragten te genesen van bukten meer dan van binnen; latende alsoo d'oorzake van het quaed bloeden op de gewoone plaets en door weeken al het Lichaem vande moeder die van klepne aderen en slag-aderen bestaende is / als mede van zenuwen / die verhardende / en zijnde menichmael soo groot als een Kinder hoest / waer door het quaed welk in zijn begin te helpen was / by na bukten alle hulpe wert: Ende dat wanneer aen sodanige

4 Het BEGIN en den INGANG,

Wrouwen haere maenden komen te veragteren / sy loopen groot gebaar van een seer boosen kanker te broeden.

Andere Vrouwen hebben een koude bogtigheyt / de welke valt op den ingank bande lijd moeder die beschadigende meer door haar koude als overbloet die de lijd moeder verhard en belet het openen en toefluyten der selve in bequamen tijd. **J**a vallende meer op d'eene dan op d' andere sijde / doet die scheef leggen (gelijk een sinking vallende op een bande kakebenen den mont doet stimsstaen) ende dout nu eens den ingang bande moeder in de llesen / en dzingt dan weer deselve naar den entel darm / eindelijk den bloet doende 't werck van een Sack op den stoel / wendende den ingank naar het gemagt been. 't Welck aan sommige Broe-vrouwen segghen doet dat de Vrouwen geen Kinderen kunnen hebben dooz dien dat de moeder niet wel gekeert is. **S**oodantige Vrouwen lyden pijnne wanneer haer een man bekent; 't welck seer gemakkelijck om te helpen is wanneer men de eerste oorzaak herstelt dooz stobingen van krupden / dienende tot versagtinge / egter 't zijn koude bogtigheden / en daar zijn Vrouwen geweest die wel Kinderen hebben gehad / en niet tegensiaande zijn onbequaem geworden van meerder kinderen te hebben / om datmen haer in tijts niet en heeft wel genesen.

Andere hebben den hals ofte den ingank bande moeder so lank en verhart van sodantige bogtigheyt dat in plaets van gelyk te wesen / een gestoten beurs / soo zijn die als een fluyt niet teneemaal in lengte maar in dikte / soo dat al is dat het Maandstondig bloet zijn dooz-gank hebben kan soo en is het maar het wateragtigste dat van
een

een bleekke gedaante is / ende het dikste gestut zijnde send bzeemde dampen naar de herffenen ende verstoppingen aande moeder / die wonderlijk zijn / en groote spanning ende beroeringen in de selbe veroozsaaken / als of het rolde. Sodanige Vrouwen vermoedende bebrugt te wesen / slaan haar selben gade en schouwen al 't geene dat hun soude kunnen eenige affettinge veroozsaaken. Maar in geballe een erbaren Broe-moeder (die haar stuk wel verstaat) soodanige Vrouwen besigtigde en geboelde / sy soude haast oozdeelen dat den hals vande moeder lank zijnde ende verhart / niet magtig is geweest om te ontfangen / aangesien dat het belet dat inde moeder is / anders niet en is dan het ophouden van het dikke stonde-bloet waar mede de natuer sig so belemmert vint / dat hebbende gewelt gedaan om 't selve dooz den gemeynen weg te verdzypen / kiest het beste ende send het naar de borsten. Ik kan dit met waarhepd verklaren / hebbende gesien een Vrouw die tusschen d' agtenbeertig en vijftig jaren out was / noyt kinderen gehad hebbende / en soo veel melck had in haare Borsten dat sy die deden straalen en daar by soo dantige miltheyt van lijv moer had datmen haar soude geoozdeelt hebben met kind te wesen / hebbende mede gehad qualickheden / flauten / willen tot bzaaken / lust tot spysen / ende innerlickhe beweginge geboelende. Maar sodanige bewegingen zijn seer kenbaar aan Vrouwen die Kinderkens hebben gedragen: Alsoo het kind een bysonder slag ofte beweginge heeft / gelyk den slag ofte stoot van het vleugeltjen van een kleyn Vogeltjen / ofte kleyne knipjens / die meer ende meer geboelt werden met het groejen ende vermeerderinge van de kragten in het kind-

ken. Het ander in tegendeel verheft ende verhooghe sich gelijk een Hat / die voelende de hitte van 't vier / verheft den rugge / sich uytstrekkende: So- danige Vrouwen zijn seer sieck gedurende den tijd dat sy hare maenden hebben / dooz dien dat sy wep- ning hulp hebben tot hare siechte / de Natuur moet sich daer van ontlasten dooz verloop van tijd / en dat de dampen die de Moeder naer de Hetffenen doet stygen weer op de gemelde Moeder moe- ten storten. Gelijk van een siedende pot den damp tegens het deksel slaet soo valt die weder neder / soo veroorzaken sodanige bochticheden een genegentheit tot het overgeven / overstelpen vande mage ende flauten; Ende ten tijde van hare maenden seker ge- deelte van het geronne bloet gewelkt wesende ende hare maenden daer van geberft zijnde ontloopen met de waterachticheyt van het bloet / den bloet dewelke als dan valt op de moeder / is verselschapt met winden dooz oorzake vande koude / die me- nigmael so pijnelyk zijn / als of sy souden in ba- rens noot wesen.

Ik heb bevonden dat om sodanige pijn te stil- len de Elsteren / seer nuttelyk waren / te weten / sodanige als dienstig sijn om de winden te verdryven / daer toe een hoek van Krups-munt nat gemaekt met goede brandewijn / waar dooz de winden wer- den vermeestert en de moeder in zyn rechte plaets gestelt sonder dat sy die verlaet / ende ingeballe sodanige remedie gebruikt wierde aen bezuchte Vrouwen / het soude het kindje versetten.

Sodanige Vrouwen als ik hebbe gemelt / en sou- den noyt geen Kinderen / Wint Eyeren, noch mis- vallen hebben. Ik hebbe een Vrouwe bijgestaen die met dese siechte gequelt was; Sy was dik eben of sy op hazen tijt van Baren waer gekomen; Ik was

was van geboelen dat men de Doctoren soude halen/ ik seyde haer wat my van haer docht; Sy had berstoppinge inde moeder / en sodanige / dat sy alle upzen stuppen en krampen hadde / sy lieden deden haer purgeren / bloetlaten / baden / koppen op de voeten / so wanneer sy merchte / dat de siekte haer niet en verliet noch de pijn op een ogenblik haer afschept nam: So wilde sy geen remedie meer gebzupken in twee ofte drie dagen: Haer pijn quam weder / en grooter dan te voren / sy wilde niemant tot hulp roepen dan my; en seyde dat geene remedie haer eenig goet ter wereld dede: Ik rade dat sy soude sitten op sekeren rook / waer van veel goets wierd gesept / dat het de Moeder na hem trekt wanneer die opwaerts stijgt; en die helpt tot het purgeren / ende gelijk sy verscheyden male haer selven daer toe gestelt had / sy geboelde groote trekkinge nederwaerts ende wierd gupst een seker ding 't welk te same kleefde gelijk gesoden bloed / half verrot / so stinkende datmen inde selve kamer niet konde geduren / ende daer naez soo geboelde sy haer selven beter. Ik schryb dit wel ofte beter zijn niet alleenlijk aen dese remedie toe maer aende goede handelinghe der Doctoren / die Ezbaren Mannen waren: En mach ook wel beslupten dat het altijd geluckige middelen zijn die ten eynde van de siekte gebzupht werden: t'eene ende het andere verlost haer van de pijn daer sy in was. Ik stelle het in schryft / ten eynde dat sodanige dewelke haer selven also bebinden de gemelde middelen mogen gebzupken; Neemt Glas-kruyt, Kruys-wortel, Camillen, Meliloten, Kruys-munt, Kaasjens-blaen, Heemst, Beteunie, Marjolain Nip, Sali, Vio-
len, Byvoet. Ende doet van d'eene so veel als

8 Het BEGIN en den INGANG,

van d'ander, in een nieuwen pot klein gesneden die doende sieden in drie pinten goeden witten Wijn; Ende laat de Vrouw 2 ofte driemaal daags over den rook sitten: Het selve is mede seer goet voor de gene die gaerne Kinderen hadden / so sy het doen op het leste van hare Maenden / want 't selve supbert de Moeder / maer het en dient niet aen de gene die eenige relaxatie hebben; Ik heb Vrouwen gesien die noyt hare Maenden hadden gehad, maar die alle maanden een Bloedigen vloed hadden door de Neus: Het is wel te oordelen dat de Nature niet konnende dit Maandstondig Bloed lossen door den gemeenen weg / belast ende belemmert wesende / aangeboend heeft door desen voorspelden middel t'ontlasten. Sodanige Vrouwen zijn met groote pijn in 't Hoofd belast door oorsake van dese te rug treckinge ende 't opstijgen van het Bloed: En de dampen die daar in zijn / gestiert van alle de leden van het Lichaam: Sodanige Vrouwen moeten noyt hopen kinderen te krygen.

Ik sal seggen (naar dat ik sal verklaart hebben / hoe vele swakheden de bloeingende ende koude bogtigheden inde Moeder veroorzaken / datmen Vrouwen vint die door quade gewoonte al te sterken wijn overmatig dinken / die wepnig eeten / ende heet gekrupde spysen beminnen / waar door sodanige haar bloet so verhitte dat 't selve als heel verbzant wert / schupmende in 't uytbloepen / en dat seet hoge geberft / ja heel swart zijnde op hare gewonelyke tyden / so dat splieden geen Kinderen en krygen / hoe matig dat sy in haar leven ende boedinge mogen wesen: Want het zaat wert verteert in plaats dat 't selve soude onderhouden werden / door een middelmatige warmte; Gelyk een broot wit ende teer

in een alte heten oben gedaan sijnde een upterlyke gebzandheit vertoont/ aangesien het zaat van Bloet spzuyt dat wit gewozden is.

Sodanige Vrouwen zijn mede genegen tot sweringe in hare Nieren/ ende inde Moeder/ ik segge het om dat ik verschepde heb sien openen aande welke 't selfde daar dooz was veroorzsaakt.

Ende op dat yder een aan haar selven reken- schap geben mag ende haar eygen natuer kennende/ tragte haer selven te verbeteren ende te matigen/ ofte sig blegten aen de Doctoren om haer booz te schypben noodige remedien/ tot wederhelpinge van t'gene bedozben is / andersins hare siekte bes- deckende so verhozten sy hare dagen. De Leber sig verbrandende dooz verloop van tijt / wozt hard als of die gesoden ware ende van een zeemagtige kouleure / niet dan water in plaats van bloet ma- kende / die de watersugt veroorzsaakt ende een vpt teerend eynde tot de doot.

De andere / verdzoogen als hout / en doot zijn- de so vintmen haar leber sodanig / dat die tot stof kan gebzagt werden.

Andere zijn getroffen met de bleike siekte daer sy mede gaan treuren eer dat sy getrouwt zijn / ende die sy niet ligtelyk quijt raken hoewel sy ge- trout zijn: Dese siekte is een verstopping van de Leber / ende de Milt / die eenmaal ingewortelt zijnde / seer moesjelyk te genesen is. Also dese siek- te haar soo melanholijk maekt dat sy mede geen vermaek en hebben dan in de eenigheyt / genegen zijnde tot sitten / ende tot weenen / sonder dat sy mede de regte oorzake daer van kunnen seggen / Daer zijn vele menschen die sodanige Dogters

fiende hun selven laten boozstaen dat sy met Man-
 nen liefde bevangen zijn; Ik segge met waerheyt
 dat ik meer dan hondert Dogters gesien hebbe, die
 noyt op 't minnen gedagt hadden, wefende Dog-
 ters van 7. 8. 9. Ofte 10. jaren: nog hare Maen-
 den niet hebbende, die de selve qualen hadden die
 groote Dogters ende getroude Vrouwen gewoon
 zijn, die hare maenden niet ten vollen en had-
 den. Dese siekte belet de jonge Vrouwen seer van
 kinderen te hebben: Ende so splupden mede ten
 eynde van de gemelte siekte swanger werden son-
 der dat splupden wel gesupbert zijn van hare vo-
 rige verstoppinge / selden so baren hare kinde-
 ren wel / zijn de selve siekte deelagtig ende seer
 moejelyk in 't opqueeken hebbende een daluwe
 berwe / met hartkloppinge / ende bestwaernisse
 in 't hooft / ende van een seer droebige gesintheit /
 gelijk ik gesept heb / dat de Dogters en Vrou-
 wen zijn die pijn ende klopping in 't hooft heb-
 ben / pijn inde maag / klopping van 't herte / ver-
 moeitheit van beenen / Ende veranderlykheit:
 Ende 't schijnt dat die siekte verargert tegens de
 medecijnen die met den besten schijn vande werelt
 de patienten toegeschikt werden. Ik heb mijn
 selven seer verwondert dat ik vele gesien heb die
 met dese siekte besmet zijn geweest twee ofte drie
 jaren lang / niet tegenstaende datmen haer bobem-
 maten had waer genomen: Ik heb ook an-
 dere gesien diemen volkomen heeft genesen; den
 grooten lust die ik heb gehad ontallijke arme
 Dogters ende Dienst-boden die geen middelen
 hadden / te zien genesen / van dese siekte; heeft
 my beweegt de remedie daer van te ontdekken ende
 die alhier te stellen / gelijk ik die verschepden ma-
 le goet bevonden hebbe 't welke ik nu doe met so-
 da-

danige genegentheyt van 't selve also gemeen te maken als die door verschepte Personen geheym gehouden is geweest.

Men moet derhalven nemen vijfsel van stael, soo veel als men wil, ende doen 't selve in een Goutsmits Croes, stellen die in 't midde van boskoolen, ende blasen so lange tot dat den Croes ende vijfsel van stael gloejende root sy, gelijk als de kolen, ende so root wesende, laten 't selve so koken ontrent een vierendeel uys, dan den Croes uyt nemen, ende 't vijfsel wel tot pulfer stampen, in een vyfel, nemen daer van een loot, met een half loot Caneel heel fijn gestoten, en door een zift gedaen, mengen dat te samen met vier oncen Brood suyker; Daer toe doende seer weynig water, ende wanneer de suyker wel geschuymt sal zijn, moetmen de poeiers daer by doen, en gestadiglijk mengen, also het stael anders op den gront soude blyven leggen. Men moet het minder koken als de Roos Suyker, daer van met een droppel de preuve nemende op de kant van een Tinnen Tailjoor om kout wesende te sien ofte het wel gekookt is. (matig gekookt zijnde) uyt gieten op een blat papier, kneden met de vingeren, ofte met een kleyn spatelken, door dien het anders hol soude blyven, so men 't kout liet werden sonder aen te raken, sommige voegen daer toe een half loot van poeier Diarodon, dat meer goet dan quaet doen kan; Maer ik hebber dat noyt by gedaen het is daer van / dat sommige Vrouwen haer poeier maken / haren Suyker pulveriserende met het Stael en Caneel, en het poeier Diarodon. Men moet sig wel wagten het stael te blussen met eenige andere dingen: Daer zijnder die seggen dat se luden het bereyden met Azijn / ofte Rooswater /

ter / sodanige bedzegen haar selven / ik heb het gesien ter pzeube stellen: Het staal verliest zijne werkinge. Men kan achtentwintig Coexkens maken van 't gedeelte dat ik heb beschreven: Waar van men daags twee gebruyken mag; 't eene opstaande, 't ander drie uuren naar den eeten. **Put-**tende geen bzugten gedurende den tijt datmen dese koexkens gebzupkt.

Ik heb alrede gesept hoe datmen de koekjens en het poeper maken kan; Ik sal nu seggen dat men het selve gedeelte van Staal ende Kneel; hebben moet om Pillen te maken / met een vierendeel loots Aloë ende een vierendeel loots Poejer Diarodon, en alles te samen vergaderen / met Siroop van Venus-haar; **Maer** van men gemeyne pillen maken sal / ende die alleenig 's morgens gebzupken; het poejer en wert mede anders niet dan des 's morgens genuttigt een silber lepel vol / maer tvee maal daags etende en genuttende dese remedie op een van dese drie wysen.

Sodantige die het in Pillen maken / sullen niet behoeven pets anders te gebzupken; Om dat den Aloë haar genoegsaam den buyk week maken sal / maar de gene die de koekjens ofte het poejer sullen gebzupken / en sullen sodanige opening van **Lichaem** niet hebben; Ende so 't selve hun moejelijk valt sullen mogen alle tvee ofte drie dagen een Clisterie laten setten / ofte tvee maal ter weke een Pille Ruffy in nemen / een half uur vooz den eten / ende het en sal niet beletten het nutten bande poejer ofte koexkens / men moet sig niet verwonderen somen gedurende de eerste drie ofte vier dagen sig wat qualiker te pas vint / dan te boozen / dat is seer gemeen; Het is om dat dese remedie (eer dat die opent) nog meerder verstoppt / maar geduren-

de

de dien tijt / so bereept het den weg dooz 't middel van
het Staal : Het schijnt dat als men van Staal
spreekt / dat het maar aanden Vogel Struys dient
daar van te gebzupken : men moet aanmerken hoe
dat het Stael bereept is / ende dat het klepne gedeel-
te gemarigt is dooz het Supker / ende den Caneel/
om een geluchige werkinge te hebben van dese re-
medie ; men moet die gebzupken den tijt van drie
weken ofte een maend : Maer sonder twyfel so sul-
len alle die quellagien die de ziekte beroorzaekt heb-
ben / binnen de veertien dagen weg genomen zijn :
Ik sal u seggen dat ik dese remedie hebbe gege-
ben aen twee Edel Vieden / den enen 't mijnen Hup-
se zijnde viel in flaute / men most hem heel laag
doen neder sitten / hem Wijn geben : 't slaep van
zijn Hoofd met azijn vyzben / ik gink hem sien
wanneer hy weder tot zijn selven gekomen was /
hy seyde my dat hy sederd sekeren tijt een groote
quellinge had gehad : die hy gewoon was. Ik
vraagden hem waar dat het hem schozte. Hy
verhaelde my alle de selve toeballen die de Vrou-
wen en de Dogters overkomen / ik liet my vooz-
staan dat de selbige remedien hem souden helpen.
Ik gaf hem daer van / ende hy genas volkomelik :
Hy verreyde naer Gascogne , van waer hy was :
zijn siekte quam datmen hem een sekerer Dogter
die hy beminde niet en hadde willen laten volgen ;
Hy en koste die niet vergeten : Viel weder entgen
tijt daer na in de selfde siekte hy bat my weder om
de selbige remedie / ik sout het hem / ende hy ge-
nas : Ende kennende de oorsake van zijn ziekte /
hy nam een stack voornemen sig selven met die
Dogter niet meer te quellen ; Ik gaf mede de sel-
ve remedie aen een Edelman van Normandie , die
groote quellinge hadde gehad nopende sekerer we-
relt

reltsche saken; Ende dier daer dooz in soodanige siekte was verballen; Hy genas op deselbe wijze. In Italien wert het Stael gebrykt gelijk als het vande vïjl komt / een vierendeel loots wert daer van gedaen in een vars ey en des 's morgens genuttigt, een maend lang, maer men moet exercitie doen, ende in dien tijd daer van gebruyken maer een once. Maar nog beter is 't so bereyt gelijk ik het heb beschreven, ende al is het sake datmen te bed bleef so soudemen evenwel genesen.

II. H O O F T - D E E L.

Waarom de Vrugt ontfangen sijnde, niet en wert bewaart tot den gemeynen vollen tijd.

NA dat ik heb gehandelt vande oorzaken dat de Vrouwen niet en kunnen Kinderen dragen / is mijn begeerte te spreken vande reden waerom de Kinderen niet en werden bewaert naer den ontfank tot den gemenen vollen tijt van negen Maenden.

De gemeenste oorzaak die de Vrouwen doet van kinde schepden / is de gramschap / die menigmael aankomt op den tijt van het formeren des kints: 't welk sodanige ontsteltenis veroorzaekt in het bloed dat alle de sinnen vertrecken tot haren oorspronk / latende also het werk onvolmaekt: So dat de natuer wederom tot sig selven komende en wert niet ontfangen tot voltrekkinge van 't begonne werk / want het werk niet en wil zijn stant houden / ten sy de nature dat gestadig by woont / van het beginsel af tot den eynde / 't welke is den dag

Dag van 't baren; Ende so is het dat ik een Vrouw heb gezien die van geboelen was dat sy den tyd van vier maenden en een half bevrugt had geweest ende verlosste met pijn van een dick vlies, dicker aen een eynd dan aen d' ander, gelijk een Eenden ey vervult met een ros water, ende menigte van witte draetjens, met drie bobbeltjens, gelijk drie Cristalijne blaasjens de bovenste grooter dan de twe andere, die van verscheyde dichte waren: 't welke mijn dede vragen aende Vrouw ofte sy niet eenige verschriktheyt had gehad wanneer sy haer dagt bevrugt te wesen, sy seyde my dat sy een groote vergramtheyt hadde gehad, ende in groote quellagie hadde geweest, weynigen tijd daer naer dat sy hare maenden hadde gehad; ende dat haer enige huyveringe waren overkomen, veranderinge ende pyne voor 't herte 't welke my dede oordelen dat haer quellinge inden selven haer waren overgekomen, Volgens 't gene Paré aenmerkt in 't boek vande booztelinge / wanneer hy spreekt Vande drie bobbelen waer van gemaekt werden 't Harte, de Lever, ende Harfenen.

Ik hebbe van een Vrouw (die drie Maenden en een half had bevrugt geweest) een kint ontfangen, dat hoeft ende lighaem hadde van 't welke men volkomentlijk sag 't rug been de armen tot aende ellebogen, de eyndekens vande dyen sonder benen, zijnen navel vast zijnde aen de nageboorte, het quam aenden dag bewimpelt in alle zijn waten hoewel het int geheel so lank niet en was als het laetste lit van mijn kleinste vinger. Daerom so vermane ik alle Vrouwen die sulcx onderwozpen zijn / dat sy lieden wel bedenken 't quaet waer van sy d' oorzakē zyn; Wanneer spluiden dooz ha-

re

re gramschap beletten 't werk Gods. Dat een Ziel had ontfangen tot het verbreyden van zynen grooten naem in der eeuwigheyt / wanneer het tot den Heyligen Doop soude gekomen zijn.

Daer zijn enige Vrouwen die al hoewel zy oorsaken van het quaet zijn evenwel weinig werks daer van maken / Seggen dat het Kint nog sonder leven zijnde, ook geen Ziel heeft ontfangen: Maer veroordelen niet de menschelijke wetten ymant ter doot / die moettwilliglyk enten affnyden de welke maar dienen tot de nuttigheyt van den mensch / ende die maer een groepent leven hebben? Wat straffe en verdient dan niet sodanigen Vrouw-mensch die 't leven belet aen een Kint dat een groejende, gevoelende, ende redelijke Ziel soude gehat hebben, geschapen naar het beeld Gods, ende dat soude kunnen werden een spiegel vande Deugt, en een fackel om een gansch volk te ligten.

In gevalle een ellendige Vrouw haar selven so ver vergeet van een sodanige te vernielen: men doet haer sterven met regtvaardige oorfake, als een teeken van vermaninge aan al de Werelt: en die in dese Werelt al niet gestraft en werden, meynen sodanige dat sy de regtveerdigheyt Gods, sulen ontgaen? Neen! Neen! Sy lieden bedriegen haer selven, hy is regtvaardig ende straft gestrenge-lyk: God gave dat men hare straffe vermeerderde: En dat men seer nauwe ondersoeking dede van sodanige die haer selven verhangen ende die de wanhopige daar toe raden, of haar middelen toereyken en remedien om haar te bevryden van de schande vande Werelt, en haar selven te verdoemen, Ik aenroep van ganscher herten den grooten regtvaardigen God dat hy zyn
wra-

Wraake op sodanige ballen laet. Want gelijk men seyt waren der geen heelders daer waren geen steel- ders; Ik en spreke niet vande gene die hare Kin- deren by ongeluk ofte geval komen te verliesen / of als ontwetende / doodz enige quetsinge / doende alle remedien omme hare bzugt te bewaren / gelovende dat God oordeelt / na d'opzeggigheyt der Ziele: so moeten de Vrouwen haer dan wagten booz alle quetsing / pranging / spysse te eten / welke schade- lyk is aen 't leven van het Kind; Ist dat sy haer geboelen gequelt te zyn met bogtigheyt ofte ziek- ten / of overbloet van bloet; Sijn sy gehouden / een goeden Doctoor te roepen / ende hem alle ha- re ziekten te openbaren / om also het quaet booz te komen / haer overgebende 't enemael aen hem / eben als men zig openbaert aen den biegt Vader; Men seyt booz een gemeen spreekwoort Voor den Priester, en den Medicijn, mag niet verfwegen zyn, om also van God / en de Menschen onge- strafte te blyben / zy moeten haer ook wagten van dansen / op wagens te ryden / ofte op drabende paerden / ende van alle saken die hier naer sullen gesegt worden.

Ik segge dan dat de bebzugtheyt aen de meeste part van Vrouwen noft sonder eensge siekte en komt / want daer volgt / afkeer van spysse / flau- te / begeerte tot ongewone spysse / welke sy van schaemte niet durben noemen / al ist dat zy het moyt doen moet / want de gedagten sijn so sterk ontrent de zwangere Vrouwen / dat het Kind de tekenen van sodanige dingen draegt. Men heeft het dooz erbarentheyt tot schade vande Vrouwen genoech gesien / om dat sy haer niet gewagt hadden. Daer zyn nog andere Vrouwen welke als sy bebzugt werden geloben dat het andere siek-

ren is/willen daarom met geweld puzgeren en bloet-
laten/en sommige hebben dit gedaen sonder raet van
Den Doctoz / Maer sy hebbent qualijk/ bebonden/
want also de vzugt ligt / ende haest bewegende
is / hebbense also haer Kindt uptgedreven.

Anderere geen gedult hebbende so lange te wagten
tot sy haer Kindt voelen roeren / ofte bewegen / la-
ten haer aentasten vande Doed-vrouw / die haer
zweert de waerhept te seggen / en dat sy de be-
quaemste zijn om daer van te oordelen / blame-
rende die gene dewelke in de waerhept hadden
gemist / so dat de Doed-vrouw betovert / dooz
dit prijsen / geweld doet om te bekennen / en wil-
lende den vinger steeken tot in de Lyvmoer / also
de aderen / of de slag aderen / inde mont ofte in-
gang van de selve opent ; waer op dan volgt so
grooten bloet van bloet / dat het Kindken sonder
voetsel / doog blijft leggen / ende moeder en Kindt
't samen sterben. De Vrouwen konnen haer wel
doen voelen maer moeten wel zijn verskert / dat
die gene die haer voelt / in sodanigen handeling /
wel erbaren is.

Dog ik beslupte / dat het beter ware te wag-
ten / als sig selven in sodanige handen te stellen /
want 't is voorszeker dat in twee maenden een Doed-
vrouw kan weten ofte een Vrouw bedrugt is /
also dan de Moeder heel naau gesloten is ; Maer
alst Kindt groot wert / met de wateren die het op
houden / maekt het somtijts sulck een zwaarte op de
mont vande Moeder / datter dan geen sekerhept
meer en is ; So de Doed-vrouw geen andere
practijk ofte wetenschap meer heeft als alleenlijk
het voelen / sal sy sommige Vrouwen vinden / de-
welke d'ophouding van maendstonden / ende sulck
een volhept inde Mgeder hebben / als die gene wel-
ke.

he swanger zijn: Haar borsten ook harder en ver-
 andert gelijk ik hier voer heb geseyt / sprekende
 van de ophouding der maandstonden; so moet
 men dan de Vrouwen wel onderbzagen aangaan-
 de de verandering haarer nature / op dat men wel
 soude kunnen onderscheyden / het regte swanger
 zijn / van de enkele ophouding der stonden; want
 aangaande die Vrouwen / die hebben wel minder
 hare zuivering / als na gewoonte / en zijn bleeker /
 hebbende eenige flauten / begeerten / dikte des
 vuphs; maar van hondert geen een / die swanger
 worden sal / of ook datse eenige quade verbulling
 of suiger souden hebben: men sal wel eenige vin-
 den / die veel bloet hebben / maar seer dik / dat de
 natuur / dapper belet en bekommert / ter oorsack /
 het kind weinig daar van tot zijn voetsel neemt:
 hebbende egter in die gelegenheit / het beste tot sijn
 noodzuft genomen / sent sy het andere (na haar
 vermogen) na de borsten / en behout ebenwel nog
 overbloet / sulke vrouwen sijn gedwongen haar
 't ontlasten / of het uyt te jagen door den gewonen
 weg / eben als of sy niet swanger waren / met
 de maandstonde / of door andere groote bloeden /
 de welke het kind na haar slepen.

Ik heb aan sodanige Vrouwen gesien dat het
 Bloetlaten seer profijtelijk is geweest / niet voer
 eenmaal maar dikwils / belettende door dat middel /
 't ontijdig kramen / en daar naar groot verlies van
 bloet; Andere die niet te veel bloet hebben / maar
 heel blug en dun dat door de minste ontfeltenis /
 of beweging / buyten sijn valen bloeit / dat veroorz-
 saakt ook het ontijdig kramen: dese Vrouwen / ist
 dat sy Wijn drinken / moet het dikken of vetten
 Wijn zijn / sy moeten eeten Ossen vlees / Rys /
 Schapen vlees / Rosijnen / en al het geen dat het

Bloet kan dik maken / en boben al sig selven gebieden / haar boozstellen dat die gene die geen magt ober sig selven heeft / niet weerdig is een ander te gebieden / dzagende in haar selven de ware Remedie.

Andere sijn so spijtig / swanger sijnde / dat sy om de minste oorzaak haar ontstellen / en in haar selven opswellen / dzukkende dooz spijt de moeder / so dat sy haar opent en het kind geheel uytjaagt.

Andere swaar sijnde / sijn weer het vallen onderworpen / dat kompt / dat de dikte des buyks haar belet op hare voeten te sien / en als sy van boben komen / dikwils twee trappen booz een af-treen / dat een wonderbaarlijké saking aan de banden van de moeder geeft: Andere vallen op de knien dat niet veel beter is / makende dat het kind dooz dat vallen uyt sijn plaats schiet: gaande / of sittende / de moeder wert altyts 't enemaal op de banden opgehouden / sijnde gesakt van haar plaats / daarse te bozen steunsel hadde / dan werden de banden al te seer geladen / en laten het schieten / waar op dan volgt het kramen.

Andere om dat sy haar armen hooger als haar hooft hebbe gereikt / gevoelen terstont pets dat haar in den buyk trekt: 't is een uitrekking van de banden / dat mede 't selvige accident veroorzaakt: Daront / so moeten Vrouwen van qualiteit (die ligt gequest konnen werden /) haar selven kennen / haar niet bemoejen sig selfs te hullen of palleren / en die minder sijn moeten haar wagten / van lijnwaat op te hangen / so lang als sy swanger sijn / om dat ik menigmaal / dooz sodanige saken / quade kramen gesien heb.

Ik ben daarentegen menigmaal verwondert geweest /

wèest te sien / dat Boerinnens / tot het uiterste van haar kramen / ja somtijts van twee kinderen / zelfs hele bondels gras / op haar hoest heffen sonder haar te quetsen : maar overdenkende de rede / van dat dit sonder haar te quetsen geschiet / is / om dat sy van jonks af dit werk altijd gepleegt hebben / en haar banden in haar kintshheit al gerekt sijn / so datse geen swaarte in de moeder en hebben / dit geeft haar sterkte en robustheit tot den arbeit / andere hebben aangemerkt dat Boerinnen / die in haar jonkheit / in de stad waren opgeboet / weder op 't land quamen wonen / en wilde werken als d' andere Boerinnen / haar terstone quetsen / so dat het my doet seggen / d' opvoeding, passeert de Natuur.

Sodanige rekking van banden van de moeder / sijn oorzak dat de vrouwen na het kramen / swaarte van de moeder onderwozpen sijn / en dat sy somtijts by sommige wel uitkomt : Dog ik hoop hier naar daar byder van te spreken : Daarom so moetmen 't ontijdig kramen sien vooz te komen / om dat de natuur de gewoonte aan neemt / als een Vrouw eens qualijk heeft gekraamt / sy wil altijts 't selfde weder doen / sulcx men meder moeten heeft sig op een goeden weg te stellen / als men soude gehad hebben / sig selven van 't begin te bewaren.

Ik heb een Vrouw gesien die seben maanden had swanger geweest / en was gevallen van boven tot beneden van een trap / so dat sy wel een kan bloet verloor / sy wierd te bed geleit / twee dagen daarna als sy op stont / geboelde sy sulck een pijn en swaarte / dat men meinde dat sy kramen soude / men riep my / en naar gehoozt te hebben haar siekte / vond ik dat de swaarte de moeder had

geopent / de wijte van een dadel / sonder datter
 eenig water gebrooken was / waarom ik haar ter-
 stont te bed dede leggen / en dewyl ik wist dat sy
 in lang niet gegeten had / so deed ik haar innemen
 het Saat, van seben of agt eperen / in een vers
 ey / met roode Karmosijne sijde klein gekapt / on-
 trent een vierendeel van een vierendeel loots / daar
 naar deed ik haar een stobing maken van witte
 Cipres, Marjolain, en Rosmarein, so veel van
 d' een als van d' ander / geleit op een hete pan /
 besprengt met Wijn heel toegedeckt / en tuffen doe-
 ken gewonden / op den buyk onder den nabel ge-
 leit / en twee of drie maais daags verwarmt: Ik
 verseker u dat sy haar kindt nog twee maanden
 langer droeg / tot de negende maand toe / ik en
 heb geen beter ding sien doen so haast als een Vrouwe
 geloofte dat sy gequest is / ik hebber meer als twee
 honderd aldus geholpen.

Het Schaarlaake saet of grana Kermes gestamt
 tot poejer / is beter als de sijde / vermits men om
 't saet / de sijde gebzuikt.

Dooz pmand die den steen / van een Trent kan
 krygen / of een hasen-sprong of een beeren-klaauw
 en die onder den linker oxel geleit / ook een Dia-
 mant steen / of een riem van een Wolfs-bel / die
 sijn seer goet / maar men moet plat te bed leggen
 negen dagen / en alle morgen gebzuiken een Ey met
 twintig granen van Schaarlaken saet in poejer,
 daar by 't Gevoggelt van versche Eyeren sijnde, 't sal
 nog beter wesen; en dat men 't selve dadelijk doe; een
 half vierendeel loots saet van weeghze daar by
 doende is ook seer goet / ik kan verskeren dat het
 kindt dus kan bewaart worden tot den vollen tijd
 van de dzagt so het dooz het vallen of stoten niet en
 is gedoot.

Een Plaister seer bequaam om het Kindeken
te behouden, daar van een leggende
op den Navel en d'ander op de
Lendenen.

NEemt een deel van de Pleyster genaamt Con-
tra Rupturam: Ses oncen Ceratum Santa-
linum en de Salve Comitisse, van yder twee on-
cen, Oly van Mirtel 2 oncen: Geel was 3 oncen,
doet het al te samen smelten in een pan op klein
vier, gesmolten sijnde neemt het van het vier, en
roert het tot dat het half kout geworden is; Doet
dan daar by de naarvolgende poeieren, Poejer van
Mastic, Draken Bloet. Bolus van Armenie, Wor-
tel van Bistorte, en Gal Note, van ider drie vieren-
deel loots, poejer van Coraal, en geelen Amber, van
ider een half loot en een half vierendeel loots, No-
te muscaat, een half loot mengt het al te saamen
en roert het so wel met een schopken dat het lyvig
en kout wert: en maakt daar Pleysters van, dekt
die met dunne sijde ruyts wijze deur gestikt, om
te beletten dat de Salve niet aan het vel blijft han-
gen en men sal daar aan doen linne banden om de
pleyster te binden d'een voor d'ander agter: **I**k
heb een Vrouw gesien die verscheide Kinderen had
gehad / die alle onbolmaakt quamen / 't eene had
een Hoofst daar geen gebeente in wierd gevoelt:
Sijnde gelijk een dikke Membrana, vol van wa-
ter komende doot op sijn tijd.

Ik heb van andere Vrouwen diergelijke gesien/
ik heb dat hoozen noemen van de Doctoren Hydro
Cephalos, of waterhoofst. **I**k heb van de selve een
gesien dat geen beenderen had in de vingeren van
de handen / men soude sulks hebben konnen oorz-

deelen als gebrek van saet: Ik en geloobe sulks nochtans niet / hebbende gemerkt dat in haar laatste Kraam in volle tijd / sy een Dogterken had kleyn al of het maar van vijf maanden had geweest: maar met weinig blees / also het maar vel en been had / het Kindeken quam in de Meerelt in de nageboorte met sijn Wateren wesende gelijk een verkens blaas / vol van wint / sonder dat de Membranen dikker waren aan d'eene dan aan d'andere sijde en sonder dat daar in sig openbaarde een middel waar dooz het Kindeken eenig voetsel konde toegesonden werden / ik dede alle neerstigheid om het te openen so haast als het uytgekomen was; De wateren waren heel swart; En het Kindeken doot; Ik geloob dat het geboet had geweest tot den tijd dat het verscheen / 't welk ontrent de vijf maanden was / dat sedert dien tijd daar geen bloet en was om het volkomentlijk te voeden; En dat het niet en had gedaan dan gupnen / van dien tijd af: Daar en verscheen geen gedaante van den Koek die den ontfanger is van het bloet / (gelijk de Menschen / die van 't eene Broot aan 't ander niet en kunnen geraken / en geen hozen op den solder konnen leggen) nogte in de Navel-ader een druppel bloeds nogte ook in desselfs slagaderen 't welk te kennen gaf dat het arme kintje niet en was gestorven als dooz gebrek van voetsel: En dat het gedaan had gelijk een goeden Kapitein die in sijn belegerde plaats sijn proviant so lang doet duren als het hem mogelijk is: Maar wanneer hem die begeeft / genootsaakt is sig over te geben. De Vrouw daar ik van spreek / en faalde niet van haar selven wel te voeden: Maar ik heb gemerkt dat 't geen sy at / haar Lichaam slappelijk voeden / en eerder veranderde in slijm / als in bloed / en

tot proef van 't geen ik seg / so heb ik gemerkt dat naar haar kraam haar aangesigt en haren hals swelden. En sy stelde haar selven so veel tot spouwen en gujlen dat het ongeloofelyk scheen / 'twelk wel betoonde dat sy seer kuggent was.

Sodanige Vrouwen (naar mijn geboelen) en hebbe niet so veel bloet dat men het upt tappen moet om hare Kinderen te bewaren / het is derhalven seer nodig dat een Vrouw den Doctoor aanspreekt; Om hem hare geneigtheit aan te seggen. Ten eynde dat hy dooz sijn voorzigtigheid oorzaken mag hoe dat hy dooz haar dient te sorgen: Wel wetende dat een Vrouw sodanig als ik vertoont heb / so die wierde gelaten / vooz haren tyd sou varen; gemerkt dat dooz gebrek van bloed sy dode Kinderen sou voozt brengen; En andere niet gelaten sijnde soude 'tselbe kunnen doen: de Natuur sig gemeinlyk overlast bevindende dooz overbloet of gebrek / welke de twee uitersten sijn diemen moet dooz tegen gaan.

Ik heb Vrouwen gesien die swanger sijnde van seben of agt maanden / hebbende groote volheit van bloed / op de minste beroerte begonnen te bloeden op een ongeloofelyke wijs; En die hebbende na haar bed doen gaan so scheen het dat den bloet op hielde / maar ik heb het heel anders bevonden / also het bloet niet en laat upt sijn woonplaatse te trekken / maar vindende een ontfanger upt de moeder komende blijft het staan en allenskens bloesjende / verstyft het sig / en 't eerste het welk uptgebloet is / belet het laaste / so dat de Vrouwen opstaande of op de setel sig stellende een grooten bloet hebben; Die haar groote flaute veroorzaakt; Waerom men niet naar laten moet haar bystant te doen; Waar toe het beste middel is om haar dadelijk te

doen verlossen: Hoewel sy lieden gans geen pijn hebben: Gelyk ik daar van ten vollen sal handelen: En bekent maken / dat als men sodanige Vrouwen voelt / men sal binden dat haar swaakhelt het slot van de baar-moeder so veel heeft geopent als of de Vrouw vijftig ween had gehad: Het is het regte middel om haar het leven te sparen en het Kind te doen doopen; Die het anders doen / sullen de moeder en het Kind verliesen in geballe 't verlies van 't bloet groot sy; Ik heb het also in 't werk gestelt / en heb my daar mede wel bebonden: De Broed-moeder en moet daar mede geen bet kerkhof maken: So sy het niet doen en kan laat sy haar beraden met den Genees-meester en den Chirurgh.

Veel Menschen sullen het vreemde binden dat ik seg dat de Broed-moeder het niet konnende doen / het te weeg moet brengen dooz een goed Chirurgh / van node sijnde in den uitersten nood / de uiterste middelen te gebruiken / en dooz dien dat de Broed-Vrouwen haar selven in hondert maal niet en bebinden tot eene / al waar het qualijk gaat / aangedaan werden met verschrikheit als sy merken dat het niet wel lukken wil. Den Chirurgh daar en tegen en vint sig noit, dan in bedroefde voorvallen en dat de Vroe-vrouw het heeft op gegeven, hy also gewoon sijnde tot het qualijk gaan / als de Broed-vrouw tot het goed: Men vint Broed vrouwen die so laatsdunkende sijn dat naar dat sy eenig geweld hebben gedaan om een Vrouw te verlossen, wetende dat het haar onmogelijk valt, harden het nogtans uyt, tot dat het al verloren is: Den armen Chirurgh is haar dan wellekom, als het al bedorven is door de Vroed-moeder, dan so wert hy beschuldigt, en Beul geheeten: Wanneer hy de Moeder

ier en het Kint sou hebben kunnen verlossen, had sy in tijts tot hulp geroepen geweest. Daar sijn sodantige Broed-moeders / die vijandinnen van het menschelijk geslagt sijn / dat hebbende in hare handen het leven van haar naaste vzienden / hebben wederom gesonden de Chirurgijns / die tot hulp geroepen waren / van andere vziendinnen en also de moeder en het kindeken laten sterben.

Ik en ben ook niet van geboelen dat men een ander Broed-moeder sou onbieden tot hulp van de eerste / want daar sou gebaar sijn dat de tweede alles sou bederven / om de schuilt te laten vallen op de eerste.

Ik en spreek hier niet door geboelen / maar als een die het seer wel weet ; Dat het eerste 't welk sy doen is malkander met den bek te quellen ; vergetende de sieke / en al haar schuldigen pligten. Ik laat dan denken wat genoeg de bystaanders daarvan genieten / siende het leven harer vziendinnen in de handen van twee vziende vrouwen in hare grammschap. Ik sou wenschen dat sodanige vrouwen wijser waren inder daat dan van naam ; Verhalven so besluit ik / dat het veel beter is te leven in de handen van een Chirurgijn / die verstandig en vrymoedig is / dan te sterben in de handen van een Broed-moer die ontwetend en roekeloos is / en die gelooft dat alleen den tijt een uytgank tot het quaat brengen moet / gelijk als aan het goed. Ik en twijfel niet of daar sijn seer bequame Broed-vrouwen / maar niet in so grooten getal als andere / den middel om die te onderscheiden is dat sodanige Vrouwe die de vrees Gods heeft sal d'eer plaats geven voor de winst van 'swerelts goet : dat sy noit en sal genegentheit hebben om d'een af te schaffen om naar een ander te loopen gelijk sodanige sijn die
haar

haar huys altijd vol hebben, van Dogters en Vrouwen sonder mans, die schijnen faken van gewigte te verrigten hebben. Ik en weet niet waar dat so veel eerlijke vrouwen haar oogen hebben gesluten / dat sy daar geen ongebal in sien. En niet niet en schromen dat sodanige haar de Pokken konnen aan brengen / het welk so menig-maal is geschiet: Ik weet wel dat de hoeren ymant moeten hebben die haar helpt verlossen / maar het behoorden sodanige te wesen die daar toe gestelt wierden en wel bekent om sulck volk te dienen: En dat nientant die sou gebzuiken dan naar behooren / men sal dogters vinden die vijf of ses kizamen hebben gehad in sodanige huysen: Dat sy ook andere name behoorden te dragen als van Dzoed-moeders: Ik en spreek daar niet van om mijn elgen baat / door dien ik geen winst en wil doen in sodanig ambage / ik ken andere dan mijn selven die my daar in ook gelijk sijn. So men de deugt moet prijsen en de ondeugt laken / d' een verdient dan meer dan d'ander.

Meerendeel so dunkt my dat het seer redelijk waat / dat die Chirurgijnen, die de Vrouwen helpen verlossen, sig mede onthielden van sodanige te dienen die met de Pokken sijn besmet. Wanneer de Vrouwen het selve prijkkel souden onderwozpen sijn.

III. H O O F T - D E E L.

Middelen om te kennen of een Vrouw bevrugt is.

Men moet vernemen hoe lang het geleden is dat sy haar maanden heeft gehad / en of de jongste

ste maal dat sy die had / sy die in gelijke veelhede en verwe heeft geloft / als sy gewoon is. Also eenige Vrouwen die verliezen dooz qualijkbaart als verstoppinge van aderen / sodanige als haar aderen koomen tot verstoppinge / werden haar maanden vermindert / en verandert van verwe / andere verliezen die dooz schrik / of gramschap / dit is het geen men van haar vragen moet: en het so bebinden / daar en is dan geen teken van bezygt te wesen: En also daar verscheiden Vrouwen sijn die onmagtig en ongeregelt sijn sonder oorzak / of ongesontheit / men moet vernemen of sy den smaak van spijzen die sy gewoon waren te beminnen verlozen hebben / of sy lieden belust sijn tot nieuwe spijzen / of sy den buyk platter bebinden dan naar gewoonte: Het is gemeen aan de vrouwen dat van de twee tot twee maanden en een half / haar kleeren haar schijnen van de heupen te vallen / en niet tegenstaande so schijnt het haar dat al het geen 't Lichaam raakt haar quetst / bysonderlijk / naar dat sy gegeten hebben / hoe wynig dat het ook sy.

Te weten so sy pijn doozt hart hebben / 't sy dat sy lieden des smorgens vaken of dat sy lieden daar toe alleenlijk genegen sijn sonder dat sy het konnen doen; so sy haar selven van grammer gemoet bebinden te wesen en genegen om eerder ontstelt te sijn als anders; so haar borsten gestollen en harder werden; so den tepel van verwe verandert is / gelijk als aan de blanke vrouwen die rooder werden en aan andere bypnder; so den buyk wat volder is aan d'eene sijde dan aan d'andere; so sy haar naar den eeten beswaart of slapertig bebindt: Dese alle sijn tekenen van bezygt te wesen / en tot meerder verskerheit / so mag de Moed-moeder haar soetjes voelen / om te erkennen
of

of de moeder eng en gesloten is / gelijk als 't gat van een Hen, in de welke men niet een hozen graan sou konnen doen: sig te vreden houdende alleen den uitersten Ingank te raken / sonder na den binneste te tragten. En wel aan te merken of den hals van de moeder bereelt of verhart is in sodanige wyse als ik in het eerste Capittel heb geseyt; sprekende van de Vrouwen die niet bequaam en sijn om kinderen te krijgen / dooz oorzaak van eenige humeuren die de gemelte plaats hebben verzwakt: 't sy dooz uitermate hitte / of koude / sonder dat die geopent of gesloten kan werden. Dat sal seer gemakkelijck wesen om te kennen (gelijk als booren geseyt is) selfs ook aan Vrouwen die de moer niet so nauwelijck als d'andere gehegt en is aan de lissen / en aan sodanige magmen met den vinger raken het beletsel dwars dooz 't Lichaam van de moer / gemerckt dat die lager geplaaft is als aan andere.

IV. H O O F T - D E E L.

De reden waarom dat eenige Vrouwen meerder genege sijn tot valse dragten dan tot kinderen, en het middel om de swangerheit te onderscheiden.

Daar sijn veel Vrouwen die niet dan valse dragten doozt brengen / en niet tegenstaande bequaam sijn om kinderen te dragen / hebbende berigt d'oorzaak van de siekte / gelijk verscheiden maal sodanige hebbe gesien die wel twaalf valse dragten d'een agtervolgende d'ander hebben gehad / en
daar

Maar naar seer schoone Kinderen hebben gedragen alleenlijk om dat sy te voozen langen tijt gebleven sijn/ sonder haar selven te purgeren of bloet te laten / het welk daar na beginnende te doen / hebben begonnen Kinderen te teelen. Ik heb gemerkt dat d'odanige Vrouwen sijn vol van verbzande humeuren / hebbende een seer grof bloet / 't welk verandert sijnde in saet / niet dan sijn verwo verliest / en niet sijn eysenschap: de saden sig hebbende gesnengt / de moer doet haar gewoon weck sig luytende sonder de minste luyt in te laten / het Corion werkt sijn maaksel van het groffste bloed; Maar de natuur staakt sig daar / niets bindende op 't gene binnen besloten is / tot het schepfel van het kind bequaam / ondertussen het maanstondig bloet laat sig stutten: Een deel versonden sijnde naar de Borsten / het ander min supber om te versterken en te vermeerderen de Membranen, het welk geschtet geduurende den tijt van twee maanden en een half / den gewonen tijt dat de natuur sig daar van onclast / het werk niet kennen volbrengen.

Ik weet wel dat verscheiden die langer hebben gedragen: Maar de erbarentheit doet my oordeelen dat de natuur haren arbeit staakt naar dat dien tijt voozyp is / haar dikker bindende / van twee maanden en een half dan van vijf / het welk ordinaarlijk belet aan die de welke bezyugt sijn van 't kind te scheiden / door dien sy geloven bezyugt te wesen / haar selven te beter waarnemen / geen onmatelijk arbeit doen / gebruiken middelen om de byugt te houden / en dat wanneer sy eenige bezyngselen sien of speuren van verlies van bloet sy nemen dadelijk haren toe-bluyt tot het bed / dencken dat sy haar moeten gequetst hebben / naar dat
 so

32 Het BEGIN en den INGANG,
so veel tijt is verscheenen / roepen om raat / en
hoozen ymand spreken / en men besluit met haar
eerder tot het bewaren van de Bzugt / dan tot
het uitzijben. Ik heb sodanige gesien die het
selve hebben naargekomen den tijt van vijf maan-
den en een half / en dan weder op een nieuw ver-
schyning van bloed gewaar wordende / en den
tijt overgekomen hebbende / dat sy leven behooz-
den te moeten / haar selven bedroeben en wenschen
naar de uitzijbinge die welke met groote moeyte
geschied / en door gewelt van Clisteren en reme-
dien / het welk in 't eerst gemaklijker sou geweest
sijn / want het selve bewaart sig in de Moeder /
eerder verminderende dan vermeerende / en aan-
den dag komende (naar dat die also gedragen is
geweest) menigmaal stuk naar stuk / met stank /
hebbende lang te boozen gemaakt een seer groot
verlies van bloed; als van drie / vier / ja tot acht
dagen / gedurende welke tijt een ros water sig lost
dat in de vliessen besloten lag / en anders niet van
sig gebende dan een sekere wepagtigheid van qua-
den reuk / die sodanige sijn seer noodig goede en
sterke Purgatien / en remedien die de moeder
reynigen / want sulke stanken veroorzaken smer-
ten / openinge en sweeren. Men moet vreesen
dat die in Suppers souden veranderen / dat is
een anderen aart / waar van ik hier naar sal han-
delen. De valse dragten sijn tweederley d'eene in
het buitenste vlies der nageboorte, dik aan d' ee-
ne en dun aan d' andere sijde, en vol van ros water
waar in dat verandert is, het geen de Natuur be-
houden had, om het Kindeken te maken, en waar
in somwijlen gevonden werden, sommige kleine
draatjens, die anders niet en sijn dan de aderen
van 't gemelde vlies, die sonder gebruik gebleven
waren.

waaren. Het vlies is van een andere wijs wanneer het gemaakt is en gehegt aan den bodem van de moer, de natuur is overlastigt met dit grove bloet, so dat dit vervuult sijnde dik wert als een vuyft, somwijlen als twee, en het opgesneden sijnde sig vertoont in 't midden van het bloed dik als 't hart van een Vogel, 't welk naar mijn gevoelen is 't geen hem helpt, tot sijn onderhouding en geeft hem sekere beweginge, 't is het gene 't welk lank gedragen sijnde sig verandert in een Suyger, en sig vergrootende, so hegtet sig aan de sijde van de moer, even-gelijk als het klim ook doet, groejende tegens een muur, en wert gelijk als een dik Vleys, op sodanige wijze als men daar door sommige Vrouwen fiet so dik werden als of sy twee kinderen in den buyk hadden. **Het is een seer moeilijke saak / de Vrouwen daar van te ontlasten als het tot sodanige dikte gewassen is.**

So gaat het gemetnelijk niet de dzage van een valse spruit / waar van ik eerst heb gesproken / en so gaat het niet dese / want in het beginsel is de suyger maar een valse spruit: Ik heb / gesien dat die op verscheiden tijden sijn geloft / en wanneer sulks geschiet binnen vier of vijf maanden so werden sy geheeten valse spruiten, maar naec dien tijd suigers, door dien het vergadert bloed / waar van den koek gemaakt wert die sig voegt aan den bodem van de Moer / welk men de Na-geboorte noemt / en dient als voer een spons / om het Stonde-bloed tot boedsel van het kind 't ontfangen / te seer vermeert / verdikt en verhard binnen de Vliesen / waar door het de Bloed-rijke in korten tijd seer dik maakt / daar andere die minder bloet hebben / langer in het dik werden sijn. En also komt eindelijk de dikte by d'eene als by d'andere.

vrouwen in het beginsel van sodanige beletselen
 swellen terstont en werden dik / ja schijnen dikker
 te wesen in een maand als die recht swanger sijn
 inden tijd van dize : ook so hebben sy deselve lusten
 als de vrouwen die van een kind swaar sijn / maar
 sy sijn in 't beginsel rooder van verwo / also de na-
 tuurlijke hitte niet inde moer getrokken is / tot het
 scheppen van het kind / maar dooz het geheele
 lichaam verspreid blijft.

Het middel om het vel te bereiden voor Vrouwen
 dewelke het dragen gedurende den tijd
 dat sy swanger sijn.

MEN moet een sagt seem / of cabzet leere vel-
 letje / doen weeken dize dagen in Oli van
 soete Amandelen, hebbende dan het selve wat uit-
 gebzongen / stellen het op een lijnwate bandeken /
 en wanneer het wat droog is / moet men het dyp-
 ven met een van de Pommaden als ik heb beschre-
 ven waar mede de swangere Vrouwen haren buik
 moeten strijken.

Pommade die een swangere Vrouw gebruyken kan,
 op dat haren buik niet sou bederven.

MEN moet een Pommade maken van gesmol-
 ten spek / en het wassen met Rosewater, 't is
 het uitmemenste van alle.

Andere maken het van 't merg van Schaaps-
 been, en het smout uit den kop van een geit, of
 het vet van een vette Hen, of van Gansen, slijm
 van Lijnsaat, Kaasjens-blaan, witten Heemst, en
 Violetten 't welk mede goet is.

De Nederlandsche vrouwen en gebruiken anders niet dan Oly van Lelien, en daar mede so bedrypen sy haren buik van bedorven te werden.

Andere nemen maar varsse Boter, wel gewasfen met Rosewater, 't is de minste remedie / d'eerste sijn de beste.

Voor swangere Vrouwen die met spanningen en krampen gequelt sijn.

Verscheiden vrouwen sijn seer gequelt met spanningen en krampen gedurende den tyd dat sy kind dragen / ik heb gesien dat de naarvolgende remedie vele heeft 'tenemaal geholpen / de gemelte pijn treft haar gemeinlyk / des nagts / of in den morgen / wanneer de vrouw begint op te staan / en vat haar gemeinlyk aan de kuit van haar been; en onder de plant van haar voet / Ik en denk niet dat oyt Vrouw daar meer mede gequelt is geweest dan ik: Een Medetijn rade my dat ik des avonds soude de plaats bestrijken daar my de kramp gewoon was te batten / en dat met Oly van Laurieren; of bapen / en dan de plaats te betwinden met warme doeken; 't welk ik twee avonden dede / en van dat oogenblik af so bleef de pijn weg / ik seg de pijn die my nocht twee dagen en verliet / en die nochtans naar dese remedie nocht weder quam.

Den selven Doctor leerde my de remedie om de Sciatica of Heupstigt te genesen in sijn beginsel: de Vrouwen sijn somwijlen daar mede gequelt in haar swanger gaan; de pijn treft onder de heup of daar omtrent / ik en ben daar mede niet gequelt geweest maar heb die sien genesen die het hadden / wanneer sy lieden des avonds de plaats vzeven

met Oly van Terpentijn; dooz een goet vier / om den Oly wel te doen in trekken / daar op leggende warme doeken / en 't selven dzie of vier maal doende sijn daar dooz gewesen.

Dat daar een toeval is, waar in men een Vrouw terstont moet doen verlossen op wat tijd dat het ook sy om haar leven te behouden.

Het is wanneer een Vrouw een uittermaten lossinge van bloed heeft / waar van dat sy in flauwte valt: men moet haar dat stoppen so haast als het mogelijk is dooz dien de lugt het bloet perst: men moet haar geben al wat bequaamst is / om haar geesten te versterken / om den arbeit te verdzagen: sonder dat men haar pets geeft dooz de mond / nog Clisteren, die het verlies van bloed meerder souden veroorzaken; Maar men moet voortvaren tot het uithalen van het Kint met de hant, de flauwte verzwakt de bindfelen van den hals van de moer, so dat die sig o-pent also veel als of de Vrouw groote pijnen hadde, maar de wateren niet vergadert sijnde moet men de vliesen breken, die rontom het kint sijn, gelijk men een poort soude doen om een huys te salveren van brand, en het kint by de voeten uittrekken: dit is het middel om de moeder te salveren, en 't kint nog te kunnen doopen, **I**k heb het in 't werk gestelt met consent en in de tegenwoordigheit van wijlen Mr. le Fevre, Geneesmeester, en van Monsr. le Moine, en Mr. de L. Isle; mede Doctozen / en seer geleerde mannen / dooz dien ik gesien had dat sodanig verlies van bloed voorzaak was vande dood van moeder en van kind / 't selve wierd gedaan aan een Vrouw van een Raats-Heer

Heer van 't Parlement die ses maanden swanger was geweest / het kind leefde twee dagen / sy heeft sedert andere kinderen gehad / de Doctoren erkenden dat de moeder en het kind hadden beyde moeten sterben ingeballe men niet dadelijk daar mede in sodanige wijze had voort gebaren: Monsr. Le Fevre, verhaalde dese maniere van doen in de Hoge School van de Medecijnen; en seyde aan de bystanders hun te raden 't selve te doen in diergelijke voorzvallen / door dien hy veel fatsoenelyke Vrouwen had sien sterben; om datmen dese wijze had versuimt: Een jaar naar desen tyd so was ik geroepen tot de vrouwe van een kleeer-koper van de plaats Maubart, die niet en had gehad een verlies van bloet so op een bot / sy was vier of vijf dagen in den arbeit: en gevoelende dat sy het niet langer konde upt-harden / sy sont tot my biddende haar te bezoeken / ik vont haar in een hout sweet / en den pols als van een mens die op sterben lag / ik dede een Chirurgijn halen om den blaant te schouwen / en het leet-wesen van haar te moeten laten sterben sonder dat ik haar naar behooren konde verlossen / hy verlosste haar seer haastelyk / dog sy stierf een quarter uurs daar naar / open gesneden sijnde / daar en wierd niet een druppel bloet in haar lichaam gebonden. Indien men haar had in tijds bygestaan, men soude haar met de gratie Gods gesalveert hebben, haar vroed-moeder seyde haar datmen de natuur most laten begaan, en dat sy andere diergelijke had gehad.

Ik en stemme niet toe / dat so haast een vrouwe verlies van bloed heeft / men op die wijs soude voort baren / maar men moet over haar met een wakend oog letten: met vind wel vrouwen die hare maanden hebben gedurende den tyd dat sy swan-

ger sijn; men moet niet tot de gemelte remedie komen / als 't verlies van bloed niet lang en duurt / en dat het weinig is / maar de sozorg is die beboolen / die daar toe geroepen worden / om haar eer te betragten / also de siche niet kennende den noot daar sp in sijn / haar selven versuimen. Ik heb weinige vrouwen gesien / die verlies van bloed hebbende gehad geduurende den tyd dat sp swanger waren) of sijn booz haar tyd verlost / en de meeste van doode kinderen: aangaande de moeders / booz sulck verlies van bloet / als boozheen verhaalt is / stierf Mevrouw d'Aubray , huys-vrouw van Mr. Aubray : so stierf mede Mevrouw de Hertoginne van Montbaron , en menigte andere: ik kennende dat den bloedigen bloet niet en is agtergehouden dan dooz de bevrugtheit / en hebbende het sien ophouden so haast als de Vrouw verlost was / so heb ik dese wijze booz aan gestelt die my / tot mijn leetwesen / te laat is bekend geweest: Tot de behoudnisse van de geene die ik genoemt heb / al is het saake dat ik die niet en heb bedient. Maar so die wijze in gebruik hadde geweest sp lieden souden dooz Gods genade nog hebben konnen leven / tot vertroostinge van haar huys-gezin : Men vind vrouwen die groote vlooden onderworpen sijn , die haren loop nemen langs het rug-been , en haren gank maken door de moer , aan d'eene so mengen die haar met het bloed , 't welk strekt tot 't voetsel van het kind , dat het ellendig maakt: En qualijk voet , 't welk veroorzaakt menige ontijdelijke verlossingen , sonder groot verlies van bloet gehad te hebben: Aan andere loopen die dooz de moer / rontom de vliessen / of het bed daar het in gewonden leit / 't welk wy noemen de water sugt van de moer sodanige vrouwen hebben somwijlen een bloet van water.

Man andere komen die geberft / van bloed ; men moet sig daar niet in bedziagen / nogte 't selve oorzaken delen vooz verlies van bloet / de vrouwen werden daar dooz verligt / en die sodanigen bloet wilde stoppen / soude de vrouwe doen verstikken ; het is een weldaat van de natuur / diemen kent aan het lijnwaat / want dooz sijnde so is het bleek / sodanigen afgank geschiet sonder geweld / of quetsuur / 't welk het supber bloet niet en doet / ten sprake aan sodanige die so bloed rijk sijn dat sy daar van als overlopen / en so komt dat supber sonder eenig subject / sodanige vrouwen / bloet gelaten sijnde / om haar 't ontlasten en een afwendinge te maken / so haar bloet egter niet op hout / maar onaangesien de remedie vervolgt moet men daar op letten / en de vrouwe doen verlossen / so ras men de tekenen siet die ik heb geseit / slaauwte of openinge van de moer / sonder pijn / met verlies van supber bloed / 't welk men altoos oorzaken moet aan 't verhoeden van het lijnwaat.

V. H O O F T - D E E L.

Hoe dat sig een vroed-moer dragen moet in een ontijdige kraam.

In gebal een vroed-moer ontboden wert dooz een vrouwe die in een ontijdigen arbeid is / moet sy haar wel beziagen van den tijd dat de vrouwe haar rekening heeft gemaakt / en waar van daan het quaat sijn oorzaken mag nemen / en waar dat het schuyt om te sien dooz wat middel de gemelte vrouwe mag genesen werden / dooz dien een vrouwe kan in een schijn van arbeid wesen wanneer het nog geen en is / en maar werkingen sijn

van schrik / flaute / bloet: quelling / of gequest-
 heit / makende pynen / die gelijk den arbeid sig
 vertonen / beginnende in de lenden / dalen in den
 buyk gelijk een steen sakkende door de pisleiders
 in de blaas / dzingen op het onderste van den buyk
 en poffen op het fondament en vrouwlykheit / men
 moet kennen dat de koude groote buyk pijn ver-
 oorzaakt / die in de lendenen beginnende haar wer-
 king doet aan alle de voorszede lymaten ; dat de
 schrik groote pijn in de lenden veroorzaakt / door
 dien het bloet het welk in de holle ader leid werd
 ontroert ; en dat de flaute de banden losmaakt /
 die de moer anders ophouden / en die gelost sijn-
 de dzingen de winden die daar onder leggen / die
 al mede pynen geben ; dat den bloed mede los
 maakt / de bindingen die de selbige pijn maakt ;
 de quellingen die doen opblasen / en het kindeken
 bupten sijn plaats werpen / 't welk het selve geval
 veroorzaakt en somwijlen sodanige dzukt / dat het
 een bloedigen bloet in het beginsel veroorzaakt / het
 welk alles wel is te helpen / doende de Vrouw te
 bed gaan / en so de pijn door koude aangekomen
 is, moet men een stovinge vrn witte Cypres, ver-
 sche Marjolain Rosmarijn, Munt, Camille en Ma-
 loten maken, en tegens den schrik haar en een wei-
 nig verwarmen, en haar geven een weinig Afijn-
 water te drinken, om het bloet te stillen en inde flaa-
 te, wat wijn of een weinig van Confectie van Hya-
 cinte, of Alchermes ; de vloet is het quaatst, waar
 toe de minste hulpe valt.

Het geen men doen kan / is de vrouwe dicht te
 houden en gedekt / 't hart versterkende / en haar
 voedende met kragtige spijsen tot de quale dien-
 stig ; men moet met alle blyd sijn best doen / om
 een ontydelijke kraam vooz te komen / also desel-
 ve

ve magtig is tot allen tijden te doen verlossen / gelijk wanneer de vrouwe haar selven heeft gequest / dooz de welke de stovinge van witte Cypres, Marjolain, en Rosmarijn, seer bequaam is, warm gemaakt sijnde, op een seer hete schop, besprengt met diken rooden wijn, en op den navel geleit; het helpt om het kindeken weder op sijn plaats te stellen, en boven al het bed is d'eerste remedie / en geen arbeid doen van lichaam nog geest. In geval de bloed-vrouwe te laat geroepen is / dat de teekenen van 't kinderbazen openbaar sijn / gelijk vande wateren / ik en rade haar niet de vrouwe tot eenig geweld ter werelt aan te pozen / tot dat dooz de natuur sonder pets te doen die open bzeeken / om sig van oneer te bezyden / want veele menschen seer blijde sijn / d'oorzaak vant quaat te ontlasten op de geenen die geen oorzaak daar van sijn; Maar naar dat de wateren sijn gebzoken gelijk ik dikmaal heb geseit 't kind swak sijnde / of de darmen so vol van dik gebakken vuylligheid / dat het kind belet wozt te komen / dan mag de bloed-moer een klisterie setten 't welke aan het kind niet schaden kan / maar 't selve seer helpen: En helpende / so is vuyten gebaar / de wateren dooz gebzoken sijnde sonder geweld. Ik rade haar te hoelen een weynig eer dat de wateren bzeeken / dooz dien als so dooz ongeval quamen te bzeeken terwylen dat so de hand daar aan heeft / men soude haar beschuldigen van de vrouwe te hebben doen verlossen.

De vrouwen die vooz haren tijd den arbeid krijgen / moeten haar selven alsoo veel en meer magten dan of so in haren vollen tijd waren verlost. Ja de geene die valse dzagten voozt bzingen behooren het te doen vooz haar gesontheit.

VI. HOOF T - D E E L.

Rakende de Vrouwen die op haren regten tijd kinderen baren: Maar die niet wel en komen, en op hoe veel wijfen 't kind sig openbaren kan: welke sijn twaalfderlei.

De quaatste vertoning van het kind is wanneer het met den navel voor uyt komt, hebbende den buyk inden doorgank, de armen en de beenen agterwaarts.

Het is een kinder-baren waar van weynige wel gelukken: Ten sp die seer kleyn waren en in een rupm lichaam besloten / want wanneer die groot sijn en in een naauw lichaam / so is het seer moe- jelyk de handen te gebzupken om het kindeken te heeren: Ik sal seggen 't geen men doen moet in alle sodanige moejelijke geboorten: Darmen so haast men kan, den Navel van het kint: weder stiert bin- nen 't Lichaam van de Moeder: Maar so de vzoed- moer niet en is gekomen vooz het vzeken van 't wa- ter / het is te vzesen dat het kind sal gestozben sijn wanneer sy gekomen is / also den navel vooz uyt komende sig dadelijk verkout en doet opswellen de bloetvaten dooz de welke 't kindeken in 's moeders buyk sijn aasem haalt / want verkout sijnde / het bloet dat daar binnen is / word verstopd den weg van den aasem / 't welk veroorzaakt de schtelyke dood van het kind. Want so lange als het is in het Lichaam van de Moeder / so en heeft het an- ders genen weg om sijn aasem te halen; dooz dien dat het swemt in het water / de Natuur heeft het sodanigen doozgank gelaten om sijn aasem te scheppen sonder 't water te trekken dooz den mond

nog

nog dooz de neus / niet meer dan een visch: Men moet den navel herstellen. De vrouw overdwers op het bed doen leggen, 't hooft en de lenden seer laag, om 't kindeken agterwaarts te doen deinsen, en de vroed-moer haar handen bestreken hebbende met varse boter, tragten de voetjens van het kindeken te vinden, en die stieren aan een sijde en de vrouw doen leggen op die sijde daar de voetjens geplaatst sijn. Dan so moet men de vrouw weder op haren rug doen leggen: En so sy pijn heeft geduurende deselve, 't kindeken soetjens trekken: so sy geen pijn en heeft haar gewelt laten doen, en geduurende het gewelt, 't kindeken allenskens trekken, haar tijd gevende tussen beyde om haar kragten te hervatten; haar wijn gevende benevens Confectie van Alchermes, om haar kragt en moet te geven om den grooten arbeid uyt te harden, also sodanigen arbeit den argsten van allen is.

De tweede is / wat men gebaarlijk / wanneer het kind dwars in 's Moeders lichaam leyt / sig met de sijde vertonende / en somwijlen de nageboorte booz; men moet de Moeder leggen gelijk als vooren geseyd en de handen met varse boter gestreken hebbende, de nageboorte agter het kindeken te rug douwen, om het kindeken sagtelijk te keren, hebbende de vrouw met haar hooft en lenden leeg geleyt, en hebbende de voetjens van het kindeken gevonden; doen als hier vooren.

De derde is wanneer het de schouderen vertoont / in wat wijze het sy / so is het hooft naar by / en was 't hooft niet gebaarlijker om aan te raken dan de voetjens / het waar haast gedaan; Maar men moet sig daar in dragen met groote voorfigtigheyd want het hooft moet niet geyat werden
nog

44 Het BEGIN en den INGANG,
nog getrokken gelijk ik seggen sal: 't welk is dat
men de vrouw haar beenen moet hoog leggen, heb-
bende de voeten hooger dan haar hoofd, als dan
so moet de vroed-moeder haar hand wel bestreken
sijnde, stieren onder 't hoofd en den hals, ja onder
de schouderen van 't kind en het keeren, en het
hoofd regt gestelt hebbende de vrouw weder leg-
gen in een middelmatige gestaltenisse, wel gedekt
dat den wint haar niet schaden en mag, en so la-
ten rusten, haar yets ingevende om haar te ster-
ken, verwagende de ween: **So die lang agter
blijben of dat die te swak sijn / om dat de lengte
van den tijd de moeder verzwakt heeft / en mis-
schien ook het kindken / so sal een goede Cliste-
rie Carminatif, seer bequuaam wesen, gemengt
sijnde met Bitter-heylic, Benedictum, en Catho-
licum die de natuur verwekken, de ween doen voort-
komen, en den doorgank vermeerderen, men kan
haar ook geven gedurende dien tijd een half vieren-
deel loots Confectie van Alchermes, en so het kind
sig weynig verbozert in het bed / en dat de moe-
der genegentheit heeft om op te staan / men mag
haar setten op den stoel bequuaam tot kinderbaren,
als wanneer de swaarte van haar hoofd veel helpen
sal tot de opening en de vervordering van de ver-
lossing.**

**De vierde is wanneer het kindken een arm
vertoont / men moet die dadelijk versetten, en so
het van selven geschiet / is 't maar te beter: En
tot dien eynde so moet met dadelijk hebben, van
het alder koudste water, en 't handeken van het kint
daar in douwen; so men 't selve niet en kan doen/
so moet men nemen een natten doek en raken daar
mede de hand van het kint: een kint dat stark is
sal sijn hand dadelijk tot hem trekken, so 't kin-
deken**

deken flap is, en sijn hand niet in en trekt, men moet de lugt geen tijd geuen, van die te doen swellen want alle partijen die sig buyten vertonen sulks dadelijk doen: men moet dan boter die gesmolten, en warmagtig is, aan 't handeken en aanden arm strijken, en het al salfjens herstellen en als dan de voetjens foeken die niet ver daar van daan sijn, want het kindeken gemeynelijk in een bondelken leit. (**Ten ware in de twee eerste vertoningen daar ik heb van gesproken**) en het dan soetjens trekken met de ween, en so daar geen ween sijn de voetjens sijnde na by den doorgank en niet buyten, mag de Clisterie Carminatif daar ik van gesproken heb geset werden om den doorgank gemakkelijker te maken, en de vrouw te doen dringen. **Den doorgank niet genoegsaam sijnde so hebben het lichaam en bysonder het kints' hooft / gzoote moeijeljkheit om ten laastten upt te komen / maar ik en ben niet van geboelen datmen de vrouwe doet opstaan.**

* **De vijfde / is wann'er 't kint beyde sijne handen vertoont / die moet men met kout water weder doen intrekken, of die met gesmolte boter gestreken hegende weder herstellen, egter eermen sulks doet / men moet de Vrouw haar beenen hoog plaatsen, en 't hooft leeg: en so mogen de handekens van selven sig herstellen; en dan so magmen sien welk gedeelte 't sy 't hooft of de voeten aldergemakkelijkste sig voegen willen en sig daar na dragen gelijk ik vooren hebbe geseyd.**

De seste / is wanneer 't kindeken de voeten eerst vertoont: so het is int beginsel van de pijn dat het voetje eerst uptsteekt wanneer den arbeyt begint / so
de

* *So quam Jacobus Conink van Engelant ende was mild gelijk het de Coningin sijne Moeder, voorseide.*

de ween groot sijn; so moet men het ander voetjen soeken en gedurende de pijn 't kint trekken: maar so het sonder of met weinig pijn is / Ik soude het voetjen herstellen, de vrouw het lijv stoppen en versterken, en eenigen tijd daar naar haar de voorseyde klisterie setten en 't kint trekken in de ween die de klisterie veroorsaken sal, men kan haar mede geven wat kaneel-water of klarette-water wanneer men het werk van trekken moet aangaan.

De sebende / quade geboorte is / wanneer het kindeken met de vellekens sig vertoont / naar dat het sig gedurende de pijn al lang geopenbaart heeft / want de vrouwen wiens kinderen sig so vertonen sijn selden sonder pijn / men moet het kint niet toe laten dat het sig tuffen de gebeenten dringt want het soude moeten dobbel komen dat een groot geweld soude sijn voor de moeder en een wonderlijke kneusinge en quetsinge voor het kint. Het kindeken sig also vertonende: moet men tragten naar de voetjens, stellen de vrouw in een goede gestaltenisse en gedurende haar ween 't kindeken stieren.

De agste / moejelijke of quade geboorte is wanneer sig de navel booz het hooft vertoont: dat gebeurt wanneer de vrouwen veel water hebben 't welk sig booz het hooft / vergadert hebbende breekt / en het hooft nog sijn plaats niet hebbende genomen / laat het in 't beginsel een openinge / waar den navel naar toe glijd en booz het hooft komt. Met moet sodanige vrouw niet over einde doen staan, nogte in den stoel doen sitten om de reden die ik ten volen heb geseit in het eerste Hooft-deel van de quade kramen, maar men moet die laag houden op het bed, tot dat den navel sig herstelt heeft agter het hooft,

hooft, en haar weder stellen in bequame gestaltenisse, en so den navel weer in glijt: moet men snyden een streentje van katoen draat, en dat stieren met den vinger aan de sijde daar den navel sig ver- toont gelijk een doek die men leyt op den bodem van een ton om den wijn die uytloopt te dempen, tot dat het hooft aankome: en plaats heeft gewon- nen; het einde mag met een lint gehegt werden aan de dyen om het te mogen trekken wanneer men wil. Want so men sulks niet en doet den navel komt altijd uyt, op ider wee en de vrouw altijd laag van hoofd gehouden zijnde soude verfstikken door het kindeken: **En so men den navel verschet- den maal herstelt**; verkout het navel-bloed, 't welk veroorzaakt de dood van het kind.

De negende is wanneer de handekens booz het hooft sijn / men moet gelijk als vooren is geseit de vrouw laag leggen dan de handen herleggen en dan de vrouw weder in goede gestaltenisse stellen; de handekens hebbende wel herstelt geweest glyden niet weer uyt gelijk wel den navel doet; de vrouw wel geplaatst zijnde, so krijgt het hooft van 't kin- deken zijn plaats. De handekens daar niet meer zijnde om te beletten.

De tiende is wanneer het aangesigt sig eerst ver- toont / het is seer gebaarlijk sig daar in te mis- grijpen en 't selve aan te sien al of het de blikkens- waren / maar de vrouwen die 't werk wel verstaan en laten haar selven niet bedrigen: men moet de vrouw dekken, geven haar Confectie van Alcher- mes, of Kaneel water, of in den noot de Clisterie fetten, beproevende alle middelen, sonder 't hooft te raken, om het baren te verhaasten, want hoe weynig tijd dat het kindeken in sodanige gestalte- nisse blijft, so wert het so mismaakt van aangesigt
dat

dat het ſchijnt heel te plet'ren gedout te weſen: en ſo men het aangeraakt heeft met de handen, ſo is het nog veel arger: **ſo haast het gebozen is /** moet men het aangeſigt ſtrijken met Oly van hypericum of Oly van Rooſen, en Balfem: Namentlijk 't gene meeft geſwollen is.

Het elfde is wanneer het hoofd ſig vertoont meer aan d'een dan aan d'ander ſijde / het welk een moeilijken arbeid veroorzaakt; want het hoofd eerſt komende / ſo ſeyt men dat het wel gaat / en niet tegenſtaande ſo heeft men gzoote moeyte om het te doen voort ſchieten; men moet de vrouw doen leggen op d'ander zijde, om dat het kint ſig omwenden mag vande zijde daar het lag, en ſo het nogtans fulks niet en doet, men moet beginnen met het voetsel, en daar na gekomen zijnde tot de Cliſterie, men moet dadelijk gebruyken de remedien de welke verſterken, gelijk als de Confectie van Hyacinthe, of Alchermes, en Kaneel water, en Clairette, niet alle te ſamen: maar d'een of d'andere en ſo fulks niet met allen doet / men moet de welgeſmeerde, en verſagte hand gebruiken, hebbende de vrouw geſtelt gelijk ik geſeyt heb, in mijn voorige handeling, 't hoeft om laag om haar te brengen in een regte ſtreek, want anders alle de pijnen te vergeefs ſouden zijn, **want ſo men het lang uytſtelt / men ſal de vrouw ſo ſlap gemaakt hebben, dat haar de kragten ſullen ontbreken om 't kindeken uyt te ſetten, ſo dat de voorſigtigheid van de vroed-moeder moet gebruykt werden in alle deſe voorvallen, ſonder ſig te laten beſtieren met het ſeggen van de omſtanders, ten waar ſylieden wiſten d'oorſaak van de pijn, en geraden vonden den Chirurgijn te ontbieden: **Ik ſal altijd van geboelen weſen dat men hem ontbiede / alſo de quade kramen****

men althijs geweest sijn / en sodanige die geroepen worden sijn verplicht van ganschert harten de nootwendige middelen te gebzupken; gelijk ik geloobe dat splieden doen: En so de vroed-vrouwen haat selven al te swak vinden, om 't werk uyt te voeren moeten sy hulp verfoeken; eer dat de saak buyten hoop is, het haer dupsendmaal meer eer sijnde hulp begeert te hebben / als in hare handen te laten vergaan / Moeder of Kind of menigmaal bepde te samen.

De twaalfde is wanneer het hooft regt booz uyt komt / 't welk het natuurlijk baren is, waar toe de hulp van een goede vroed-moer mede van noode word gehouden, want menigmaal dat het hooft voor uyt komt, sal het wel schijnen dat het kind ter werelt komen kan sonder ongeval, 't welk somwijlen geschiet / maar men moet sig daar niet heel op verlaten: want het wel gebeurt dat den navel drie ja vier keeren doet rontom den hals, dat het kindeken belet so gemakkelijk te komen, want het kint sig gedrongen vindende en kan niet voort komen, of so het hart gedreven sijnde door de pijnen voortkomt, so heeft het meerder noot van dadelijk van de omslingeringe van sijn navel verlost te wesen, of anders so werd het verworgt; Men heeft kinderen gesien die so gebonden waren / en die men nochtans niet en konde uyt den noot van het baren verlossen / sonder dat men die nog meer verwerde / beproeft hebbende de streng over het hooft te schuyven, is men genootsaakt geweest die door te snijden en also te ontwinden en dan de twee eynden te binden, 'teene om te beletten dat het kindeken niet en soude verflaauwen door 't verlies van sijn bloed, en het ander nog vast sijnde, aan de na-geboorte, binden aan de dye van de vrouw

om het verlies van 't einde voort te komen, anders so men het liet bloeden, men soude de na-geboorte droog laten, klevende aan den bodem van de moer, die veel gevaarlijker soude wesen om uyt te trekken, vreesende dat het niet alles en soude volgen.

Daar is nog een ander toe-val 't welk is wanneer het hoofd is geboren / de schouderen groot sijnde niet volgen konnen sonder hulp / welk is den vinger te stieren onder d'oxfel van het kind voor of agter, gelijk ik menig-maal heb gedaan, om die te trekken met groote kragt, of anders so waren de kinderen verworpt; want de nature hebbende met een groot geweld het hoofd gelost / meent ontlast te sijn / en soekt sig te sluyten / so dat men die geen tijd geven mag / maar men moet haar dadelijk 't verbolg van het kind doen overleveren.

VII. H O O F T - D E E L.

Van vrouwen aan de welke 't water breekt lang voor haar verlossing.

Daar sijn vrouwen aan de welke de wateren breken lang vooz haare verlossing; ik en spreek niet van de geene die watersugtig sijn in de moer / waar van 't water afloopt: want aan sodanige die ontlastinge geschiet sijnde / hout het kind dat gebozen wert sijn eigen water 't welk verzamelt sijnde als dan breekt en uitstort: Het is dan sodanig dat ik spreken wil; Ik heb vrouwen gesien van de welke de wateren te voozen afgekomen waren / agt ja twaalf dagen / andere ses / vter gewonelik; en so wanneer den arbeit niet en begint

begint twee of dzy uuren na dat die gebroken sijn/
blyft die gemetnelijk agter vierentwintig uuren/
of de boven geschreven dagen: sodantge lossinge
van de wateren geschiet meer dooz de swakheyt
van de Bliesen / inde welke de wateren bergadert
waren / als dooz den grooten overbloet van de wa-
teren / en een vrouwt die een groot deel van soda-
nige wateren hebben sal / en wiens Bliesen te sterk
souden wesen dat het maar schozt aant breeken of
bersten van deselve dat de vrouwt niet en baart /
so en ist nogtans niet oorzboozlijk / om vele reden /
dat de broed-vrouwt die breeken soude.

De eene is, dat het te vreesen waar dat den
Navel, of een hand, of een voet te gelijk souden
afvloejen.

Maar men mag de vrouw wel in lauw water stel-
len, om meerder aftrekking te veroorsaaken, en
te versagten, gebruykende versaggende smeeringen,
ten einde dat de poging vande moer, 't hooft of
een ander litmaet drukkende de wateren mogten te
gemakkelijker wesen om te breken.

Daar sijn sommige die de vrouwen de grootste
breesse vande wereld aan doen / wanneer de wate-
ren haar begeben lange te boozen van haaren ar-
beid: sy seggen dat het kind in noot is, en op 't droog
blijft leggen. Ik heb (gelijk ik geseid heb soda-
nige gesien aan de welke de wateren gebroken wa-
ren twaalf dagen booz haren arbeid: die niet te-
genstaande geen gebrek van water hebben gehad
om den doorgank bogtig te maken / hebbende meer-
der bogtigheid gebonden inde natuur dan dat sy
sig soude ontblooten van alle hare gertiefelikheden /
om daar naar in gebrek te blyben / want gelijk
als daar een kleine pijn komt / so send sy wat /
en so het u dunkt dat 't geene sy gesonden heeft

niet voldoet, gy moogt de verfaftinge vermeerderen met varfle boter.

Maar 't geene ik de vrouwen raden wil / wiens wateren gebroken sijn of uytstoztinge lijden / spzuttende uyt watersugt inde moer / die spz lieden niet en konnen onderscheijden van de andere; eerst dat spz niet inde lugt gaan / vzeesende dat de lugt in de moer soude komen / of so het geschiede in 't beddeken 't welk het kindeken omsingelt en open blijft naer dat de wateren gebroken sijn / het soude nog veel arger wesen: Ik heb vrouwen gesien die inde lugt sijn gegaan die eben wel geen ongemak en hebben gehad / maar ik hebber ook gekent die daar dooz in perijkel van haar leven geweest sijn: Want de lugt niet konnende beletten d'uytkomste van het kindeken, door oorzaak van de pijn en van sijn swaarte, is besloten gebleven inde na-geboorte, d'uytkomste daar van belettende, en heeft de vaten so verdrongen en de ingangen van de aderen (die haaren toegank hebben in den bodem vande moer) so verstoopt, dat verscheyden Krampen daar uyt gevolgt sijn, so dat geen hoop van leven in haar te verwagten stond: **Derhalven so is het seer gemakkelijk sodanige quade voozballen te verhinderen / mits blijbende in haar kamer wel dicht ende wel gedekt / verwagtede d'uure die God de Heere vooz haar gestelt heeft / haar selben wel op hare hoeden houdende / en hebbende kennisse doen nemen of het de wateren sijn van het kind / of die van watersugt van de moer / die haar ontloopen sijn / boben dien so moeten haar de vrouwen wel gebonden en warm houden twee of dzte daagen daar naer.**

VIII. HOOFD DEEL.

Om te oordeelen of het arbeyt is wanneer een vrouw haar selven niet wel en bevind.

Wanneer een vrouwe haar selve niet wel bevind/ moet men haar niet toelaten gewelt te doen booz al eer dat de siekte wel bekent sy / dooz dien sekere vrouwen menigmaal pijnen lijden die haaz dzingen en parssen eben of sy lieden van kind soud den moeten schepden: en nochtans en is het geen arbeit/ aan sommige is het een kleine onstellinge of ontroeringe in den buyk; aan andere so sijn het kolijken / de pijn die de onsteltentis van den buyk boozgaat / onthoubt sig in de lenden / en dikwils dooz den geheelen buyk / de kolijk maakt een andere pijn. So sy van boven begint, valt sy selde laager dan den Navel; so sy van onder begint so en rijst die niet boven de selve, sy maakt als een schot dwars dooz den buyk sonder dat die verder strekt: de warmte diemen met doeken geben kan verdzijft gemepnelijk de pijn / wanneer men de beenen optrekt: maar so het pijnen sijn om te baaren / die vermeerderen dooz de warmte / men moet de vrouw op het bed leggen. En so den mont vande moer open is en dat geduurende de pijn, men voelt onder den vinger yets dat stoot of dat men voelt eenige kleine fastigheid de welke met pijn alleinskens aandrijft weinig of veel, harder werdende, het is sonder 't wijfel den arbeid.

IX. HOOFD-DEEL.

Van de gestaltenis of het sitten van de Vrouwen
in den Arbeid.

Ik heb menigmaal gemerkt dat een van de meeste nootsakelijkheid door een vrouwe in den arbeid is wel geplaatst te wesen / tot verlichting van de moeder en het kindje.

Ingewal een vrouwe genegenheit heeft tot het wandelen / en sulks doen kan tot dat sy gereet is om te haaren / ik vind het seer goet / so sy van twee sterke Persoonen geleit wert / die haar kunnen ophouden wanneer dat de vrouwe op haar sakt door de pijn van den arbeid / de beenen openhoudende / of dat sy een lagen stoel met een doorkussen heeft gereet staan by een taffel met een ander doorkussen ; 't eerste dienende om op te kintelen / het ander om op te leenen wanneer sy hare ween heeft. Welke over sijnde so mag sy haar weder tot het wandelen begeben.

Anderen genegen tot het bed van den eersten af van den arbeid : waar dat ikse alderbest vinde. Ingewalle den arbeid niet te lang en duurt : of so den arbeid lang duurt en dat sy wil opstaan / dat het kind nog niet en is tussen de gebeente ; Ik en soude haar daar van niet beletten ; door dien de pijn so groot is dat men de sieke vrouwe moet tragten te vergenoegen ; ik heb dikmaal groot medelijden / vrouwen te sien als op de pijn bank gestelt / door haar moeder of die van haar maagschap om die tegens / mijnen wil te houden in een plaats daar tegens sy haar niet derben stellen / 't welk haar pijn meer onverdzaaglijk maakt / en sijn daar na
so

so gebzoken datse haar selven niet en konnen ver-
 roeren. Van het bed van een vrouw inden arbeit
 moet het hoofteinde en voor de lenden hoog we-
 fen, lager afgaande na de voeten, alwaar men een
 dikken houten blok moet onder de matras leggen,
 om haar voeten daar tegen te strekken: en die sy
 op een voet lenkte van haar lighaam mag uytstrek-
 ken: aan sommige leyd men een hoerde / gebogen
 op de manier / en van de lengte van een tafelaken
 bande lenden neerwaarts gaande / om dooz twee
 sterke menschen op geligt te wezden / wanneer sy
 inde gzooste pijn is / maar die twee moeten wel op
 malkander passen want anders so soude het dooz
 haar moeilijker wesen dan gemakkelijk.

Daar sijn vrouwen so dik en so klein / dat als
 sy in het bed leggen (hoewel dat men haar schikt)
 haar selven in noot van verstikken binden / ik heb-
 sodanige gedient die haar leven en dat van het kin-
 deken souden verloren hebben op het bedde, eer-
 der dan verloft te werden; (niet tegenstaande dat
 het kindeken wel quam:) Ten waare dat sy had-
 den opgestaan of geseten, dit heeft men so bebou-
 den in mijn afwesen (tot mijn groot leet) en dat
 de kinderen gestorben sijn en de vrouwen in groot
 gebaar gestelt van ook daar mede dooz te gaan /
 d'oorfakke daar van is dat wanneer sy lieden de ween
 voelen, sy veinsen haar en laten die voorby gaan,
 so ligtelijk als sy konnen sonder geweld te doen,
 so dat het van node is obereinde staande of sitten-
 de inden stoel dat de swaarte 't kindeken uyt drijft
 tegens haren wil: de geen die gzoote pijn inde len-
 den hebben en konnen het bed niet verdragen /
 niet meer dan sodanige die geduurende den arbeid
 met een kolijk gequelt sijn.

X. HOOFD-DEEL.

Het middel om een Vrouw inden arbeyd de kolijk te benemen ende de geboorte te vervorderen.

Daar sijn veel vrouwen aan de welke den arbeit begint: met een kolijk / de welk dikmaal veroorzaakt werd dooz verhoutheyd / of dat sy de spijzen niet wel verteeren / en die haar so uptermaaten quellen / dat de pijn vande kolijk die van den arbeyd te boben gaat; want de vrouwe wozt genootsaakt dooz de pijn van den arbeyd gewelt te doen / en aldus so stryden beyde de pijnen tegen malckanderen / de pijn vande kolijk stuit tegens d'andere / beyde trekken naar 't hart / en geduurende den tyd van beyde dese pijnen de vrouwe en verhozert de geboorte niet / en ingebal den arbeyd sig eerst vertoont / de kolijk kan de merkelyke teekenen daarvan verdupsteren. Men moet tot soodanige siekte nemen twee oncen Oly van soete Amandelen, met een ons Caneel-water, en een weynig daar naar een Klysteer Carminatif; met Catholicum, Hiera en Benedictum, en so het eerste niet magtig genoeg en is moet men het andermaal doen; en somwijlen doen de stobingen tot verhozbinge van winden / groot voozdeel als die in tyds gebzupke werden.

XI. HOOFD - DEEL.

Hoe de Vroed-vrouw sig dragen moet ontrent
de geene die van twee kinderen be-
vrugt sijn.

Ik heb menigmaal vrouwen verlost van twee
Kinderen 't sy Soon of Dogter / 't sy van
twee Soonen of van twee Dogters: al is het sa-
ke dat men seyd dat die niet en leven wanneer sy
beyde van eenen aart sijn: ik heb gesien en sie
het nog datter sijn van alle slag daar ik van spre-
ke: den arbeyd van de vrouw met twee kinderen
is langer dan die van een door dien sy meer ge-
parft, en swakker sijn: Ik heb dikmaal gesien
dat het eerste wel komt en het andere qualijk / het
is voorzeker dat het eerste dat wel komt het
sterksten is / want het de kragt heeft het twee-
den voorby te gaan / en de Bliesen te breeken die
het bewonden hadden; wanneer het tweeden
komt so moet het mede sijn Blies breeken / want
het in het sijne leyd also wel als het eerste. Daar
sijnder veel die lang naar den anderen komen /
gelijk ik een Soon heb ontfangen twaalf uren
naar een Dogter / maar hy was swak / niet tegen-
staande wisten op met gesontheyd. Ik heb my
in diergetijke gelegentheyd gebonden / maar ik en
heb so niet gedaan / want hebbende gemerkt dat
het den sterkste is die eerst komt / ik geloofde
dat men den tweeden helpen most / so daar pijn
was om te breeken de Bliesen die sijne wateren
ombatten / en so daar geen pijn is / klistereen te
geven

58 Het BEGIN en den INGANG,
geven die stark genoeg sijn / om pijn te verwek-
ken; en den swakken niet te laten lijden: het be-
quam so wel / dat had ik het niet gedaan / den
tweeden en soude de pijn niet hebben uptgestaan /
want het was swak en tenger / en tot teeken van
sijn swakheit, het had 't voorhoofd-been geschey-
den, de wijte van een vinger, tot op de neus, het
leefde also wel als het eerste / het been is vereenigt
en voer also wel als het outsten / daar wiert goet
gebonden dooz de Hr. Doctor Martin, een dikke
kompres te laten onder een bandeken dat ik hem
had aangedaan om te beletten dat de lugt niet en
soude dooz de huyt dzingen.

So het tweede qualijk komt, men moet niet ver-
suymen sijn wateren te breken, en het te helpen,
met de voeten, want het al sijn kragt heeft gebruikt
om eerst te komen. So dat het hem / niet moge-
lijk is te veranderen bande gestaltenis daar hy in
gebleven was / hem daar in te laten is hem meer
schadelijk dan voordeelig / ik hebber menigmaal
twee ontfangen van een dragt en van tien geen
twee gebonden / die elk hun verschepde verlossing
hadden / alle hebben gemeynlyk maar eene booz
haar tweeen / of daar en is maar een kleyn Dlies
dat haar scheid / als men het eerste hout, men
moet het den Navel afsnyden, en binden aande
dye, terwilen datmen het ander kindeken trekt:
Want het eerste soude verkouwen en verzwakken
met lang wagten.

XII. HOOF T - D E E L.

Het geen men geven mag aan Vrouwen die in den arbeyd zijn.

MEn vint veel en verschepte geboelen in 't geselschap daar de vrouwen in den arbeyd sijn; en gemeynelyk strydende tegen den anderen / Ik en stemme niet met soodanige die heete en al te sterke remedien geven sonder dat het van noode sp; Want die naar het kinder-baaren wonderlyk koozsen veroorzaaken twee dingen sijn seer schadelijk aande vrouwen in arbeyt: te veel voetsel en een lege maag, alle extremiteyten sijn vanden vande Natuur. En daarom so moetmen sig wel bezagen naar den tyd dat de vrouw haar voetsel heeft genoten / hoedanig / en hoe veel / want de maag van een bezugte vrouw niet so haast de spysen verteert dan die van een andere / en so het lang geleden is dat sy gedronken en gegeten heeft / en sy swak van maag soude wesen / so moet men haar goede soppen en doizen van versche eperen geven. So de pijn lang duurt / en dat men oordeelt dat 't geene sy genut heeft sijn werking heeft gedaan / en dat sy vermoeyt is / so magmen haar geven geley van Harts-hoorn, Ik en heb niet gemerkt dat de menigte schaden kan / 't harte wort daar door versterkt: het Kaneel water is seer bequaam / maar ik en soude noyt willen meer dan een once gebryken: en by gebrek van Kaneel-water, Klairrette-water / of in een of in twee maal een vterendeel loots Confectie van Alchermes, gemengt met een weinig franse wijn. en niet meer dan een van dese drie dingen / want ik hebber gekent die sig
qua-

qualijk bebonden hebben van meerder te gebzupken: en gelijk als boozen gesept het veroorzaakt koozsen / dooz 't verhitte van het lichaam / wanneer het niet meer van noode is.

De koorts houd de suyvering te rug, belet het 't vloejen vanden melk, 't welk vzeemde siekten veroorzaakt / ik en heb noyt geen grooter genoegen gehad / dan so wanneer de vrouwen die geleggen den Doctoor doen haalen / want ik laat my dan voozstaan dat ik gesteunt ben / also alle de geene die haar bemoejen met raat te geben / als dan moeten smijgen / en so sp liden pets boozdzagen / den Doctoor maakt het besluyt / hy kent de natuur vanden patient / en doet haar doen 't geen haar noodig is / 't geen ik verhaale van remedien en van haare werkinge komt van geleerde Doctozen / met de welke ik verkeert heb; Maar daar sijn sekere Menschen / siek sijnde als sp sullen geleggen / die nogtans verschrikken als men haar van den Doctoz spreekt / ten sp dat het haar eerst in 't hooft kompt om den Medecijn meester te senden: sodanige swakke menschen laten haar voozstaan dat ons dunkt dat sp in lijfs gebaar sijn / en meyden dat de boed-moeder haar gelegentheyt niet en verstaat / so datmen sig boegen moet naar de sinnelikhett vande vrouw / om haar geen verbaarthheit aan te doen.

Maar sp hoozen so niet te wesen / want sp dikmaals / tot dingen van veel minder gebaar / de Doctozen doen halen.

XIII. HOOFD-DEEL.

Middel om de vrouwen verloft zijnde, de nageboorten af te halen.

Ik ben verscheyden maal gehaalt geweest tot vrouwen die gelegen waren / en dat die my sagen inkomen my seyden het is gedaan / sy is gelegen / egter by de vrouwe komende so vond ik dat sy niet 't enemaal verloft en was / het is een woort wel toegeelijgent te seggen verloft / want te bedde gebragt is een groote saak ; Maar de verlossinge is wat anders. En derhalben so is mijn voornemen daar van breeder te handelen als volgt.

So haast als de vrouw gelegen is. So moet men het kind op den kant van het bed leggen, 't hoeft en de borst dekken, wel lettende dat sijn aangesigt niet en werde geraakt, en als dan de hand leggen op den Buyk vande vrouw, om te voelen aan wat zijde dat de Nageboorte leyd, en de hand daar so ophouden dat het in bedwang blijve: dat dit de Vroedmoeder doe of het doet doen door een vrouw die het wel verstaat, in gebal de nageboorte seer aan een sijde leijt gelijk het gemeynelijk is. So moet men de vrouw leeren 't selve soetjen te brengen gelijk als met een schuddende wryving vande zijde tot den middel van den buyk, houdende den Navel in bedwang, haar geven grof sout in haar hand, en haar doen d'ander sluyten, blaasende by den duym in gelijk in een flesse diemen soude willen beproeven of die geborsten is, of haar vinger inden mond douwen om haar te verwekken tot braken, of haar doen dringen, gelijk men doet om kaamer-

gang,

gang, of gelijk sy dede so wanneer 't hooft van 't kindeken inde geboorte was.

Men moet dit alles doen met der vaart / en so het niet wel gelukt: men moet haar geven een doir van een raauw ey. Ik geloob dat de vrouwe wettende dat het een raauw ey is / het haar genegentheit geeft tot braken / want ik heb gesien wanneer ik maar luyden heb geroepen datmen de vrou soude een raauw ey doen nemen / dat sy dadelijk een walging om 't harte kregen / en de saak gedaan was eer datmen het ey bereyd had.

En so ten lesten al dit niet en helpt / so moet men haar een weynig gedistilleerd vlier-water doen nemen en doen ruyken: of Barnsteen gebrant in een konfoort, of Oly van Barnsteen, of van Nigella, of een stuk van Assafœtida of van Castoreum: in geballe men merkt dat de vrouwe windige kolijken en verkoutheden heeft gehad / gedurende den tijd dat sy swanger is geweest: want winden en verkoutheden beletten de upthomste vande geboorte. De broed-moeder die moet dan den vinger gebryphen / want 't selve de winden doet braken / en als dan so kunnen de na-geboorte bequaemelyk / en sonder geweld krijgen / 't welk geen kletne saak is.

Ik mag met waarheit seggen, dat ik van twee duysent Kraam-vrouwen maar twee na-geboorten heb moeten uyt de Moeder haalen, en nog en was het maar aan d'eerste om dat het doozgaande kind dat de vrouwe hadde gehad sijn streng brak / waar ober de broed-moer seer beschuldigt wierd: De moer die sloot haar toe / so datmen haar most de na-geboorte doen lossen dooz klisteren / en dooz branken. Die haar deselven deden lossen / met so grooten menigte van bloed dat sy drie maan-

den

Den daar naar so bleek als een doek was / en so
 swak dat sy niet en konde op haar beenen staan.
 Ik vreesde voer sodanigen ongebal / en daarom
 so ging ik het halen te meer om dat de streng seer
 dun was ; ik heb bevonden dat de dunne navel-
 strengen seer genegen sijn tot breken naast aan den
 hoek: Het ander dat ik haalde was aan een Me-
 Vrouw / die een gestadige koozts had / die de na-
 geboorte so verdroogt had / en so vast klebende ge-
 maakt / dat het my niet mogelijk was die an-
 ders te hebben: naardemaal ik de vrouwe (om
 reden van haar koozts) niet en wilde oer ar-
 bejden / maar ik en salder noyt eenige halen ten
 sy my dize uiterste daar toe dwingen / het eerste
 is 't verlies van veel bloet / het tweeden so sy stup-
 pen hadde / en ten derden so sy verdroogt waare
 door kooztsen als boozen gesept is. En derhal-
 ven so wil ik de Genees-meesters die vrouwen
 verlossen bidden / dat splupden gelijk de broed-
 vrouwen doen / de agtergeboorten langzaam en met
 gedult trekken / of het laten doen vande broed-
 moeders / om het scheuren / dat ik gesien hebbe /
 aande nageboorten die sommige Broed-meesters
 halen / want splupden die aan den dag brengen /
 dat men verschrikken moet die het siet ; het en is
 niet mogelijk te oordelen of die heel sijn / of niet /
 aangesien die heel verscheurt sijn. Men heyt het
 daar voor dat een agter gebleven stuckken doo-
 delijk is. Wat verzekering kond gy geven van
 het leven van de vrouwe siende dat de nageboorte
 heel gebroken is.

XIV. HOOFD-DEEL.

Om te maken dat een Kraam-vrouw van haar eerste kind geen krimping in den buyk krijgt.

MEN siet selden dat Vrouwen / die verlost sijn van haar eerste kind krimping of snyding hebben / ten waar de sulke die altijd op haar gewone Maand-suybering deselve gewent sijn te hebben / veroorzaakt door d'engte van de bloed-vaten / daar door de stonden sig ontlasten / hierom hebben sodanige vrouwen buyk-pijn en snijding in haar eerste kraam / daar andere / welker wegen wijder sijn / niet van weten: maar of schoon dese in haar eerste kraam sonder pijn sijn / so moet men nochtans het gebruik van bequame remedien niet nalaten / om noyt buyk-pijn of snyding te hebben of te krijgen / 't welk so sp in haar eerste kraam inde wind slaan / nog eenige middelen willen gebruiken / stellen sp haar in staat om noyt Hulp-middel daar toe te vinden; sp mogen dan daar na Remedien gebruiken om de pijn wat te versagten / maar sullense nimmer geheel weg krijgen.

De gemene Remedie diemen de vrouwen geeft / so haast sp verlost sijn / is versse Oly van soete Amandelen, en Siroop van Venus-haar (Capill. Vener.) van elks twe oncen, dit dient tot den beteren doorgang vanden vloed: maar is egter niet / volkomen bequaam om de snyding te beletten. Daar sijn vrouwen die twe of drie druppels bloed uit des kinds navel onder den Oly en Siroop mengen: maar midts het wat vuyl en vies is, heb ik sulks

noyt

noyt laten gebruiken, hoewel het van andere genoeg gedaan werd.

Andere doen een witte Hen kookken, inde welke sylieden doen twee oncen suyker, een vierendeel loots sijne Kaneel, de helft van een Note Muscaat in poejer, twee, of drie, Dadelen, vijf of ses Kruid-nagelen: 't Hoen gekookt sijnde, so moet daar by doen ses Kroeskens witten wijn, dat bijde Franssen maakt een half Septier, of bijde Duytsen een pintjen, en alles dan verhooken datter niet en blijft als het dooz bogtigde Bles / en dan dooz vzingen / en 't selve aande Vrouw geben so haast als sy gelegen is: Men kan 't selve doen met twee blugge duppen / by gebrek van een witte Hen / een roode Patrijs is nog uytmuntender goet / maar men moet wel sien dat de Vrouw geen koozts heeft / also dese remedie wat heet is.

Daar is een poejer dat gegeven wterd aan de Koninginne, moeder vanden Konink Henrik den derde. En die het gaf aan alle hare dogters: Med. Vrouw de groot Hartoginne van Mantoua, heeft daar mede van gebzuykt / de Koninginne Maria de Medecis heeft mede daar van genomen / en daarom wert het geheeten Koninginnen poejer.

Ick en had noyt gedacht dat een remedie op eenen tijd genomen / heeft kunnen het quaat op een anderen tijd voozkomen / maar ik heb het gesien inde Koningin; en heb het versogt in een groot getal van Vrouwen / aan de welke het selve noyt en heeft gesaalt. So dat het een remedie is die niet en mist: 't selve te geben aan Vrouwen die in 't beginsel het niet en hebben gebzuykt sal het niet geheel helpen / maar wel wat verlichten.

Het saet van Cunila of Keul / gebzuykt in warm sop verlicht mede seer en op sodanige wijze helpt dat

dat ook die geene die de koolijk of snyding in den buyk hebben: Ik sal hier dan stellen het Recept van het Koninginne poejer / te weten:

Men moet nemen een vierendeel loots wortelen van groote Consolida of Waal-wortel, pitten van Persik steenen en Note-muscaten van pder veertig aasen: Geelen Amber of Barnsteen een half vierendeel loots / Ambergrijs tien aasen; Alles te samen gemengt / so moetmen daar van geven aan de Vrouw so haast als sy gelegen is een vierendeel loots gemengt in witte wijn / en so de Vrouw de koozts heeft moet men het haar geven in sop.

XV. H O O F T - D E E L.

't Verplaatsen van de Moer en Remedien daar tegens.

Dar sijn Vrouwen die naar dat sy vers gelegen sijn uitermate pijn hebben / die also of meer dzingende is als die van 't baren / het komt dat de moer niet in hare plaats is gestelt geweest / of dat sy wel geplaatst sijnde de bindselen komen los te gaan / en also upt komt / ende rolt inden buyk / 't welk de boozschreben pijnen veroorzaakt / dat gebeurt gemeynelijk aan de geene die niet wel gesupbert sijn van kind scheidende: men moet een seer dik kussentjen maken / en het onderste van den buyk daar mede verheffen. Hebbende de moer in hare plaats gestelt / rollen dan twee doeken lustig dicht / en die leggen in de liesen / en hebbende geslagen wit van Eperen met een vierendeel loots poejer van lange peper / samen verwarmt en op werk gedaan leggen op den Nabel van den buyk en wel binden / het is een seker middel om de pijn te stillen.

Om

XVI. HOOF T - D E E L.

Om te verhinderen uytermaten verlies van bloet
 't welke de Vrouwen overkomt, so haast als
 sy verlost sijn.

Daar sijn verscheyde Vrouwen die naar de ver-
 lossing seer groot verlies van bloet hebben/
 spruytende van gzoote volheit / en andere wanneer
 dat sy geduurende den arbeyd / scherpe en heete
 remedien hebben gebuykt / en groot geweld heb-
 ben gedaan / waar door het bloet wert verhit: So
 dat het in grooten oberbloet daar na uytbloeyt / het
 welk ik heb sien helpen: flaute volgt op 't verlies
 van bloet: En om sulks te verhoeden / so moet
 men aan de Vrouwen geben dikmaal maar weya-
 nig druppelen witte wijn / so de flaute te groot is /
 een half vierendeel loots Confectie van Alchermes
 met wat Wijn / en boben al haar middelmatig
 binden / also de bindselen de vaten samen boegen
 en beletten den obermatigen bloed: geeft haar enige
 doiren van eyeren; dat helpt om de natuerlijke
 warmte weer te brengen tot de maag die verspreit
 was door 't heele lighaam / men moet op de len-
 den van de Vrouw leggen en langs het rug-been
 om de wil van de Holle ader een serbet nat ge-
 maakt in asijn-water. Ik heb mede gesien dat men
 in ider lieffe leyde een streentjen rouw garen in
 koud water genat, en hebbende bekomen van de
 aarde daar men de ovens mede stopt, en die laten-
 de weyken in sterken Wijn-asijn, so spreyt men
 't selve op een doek om op de lendenen te leggen,
 't selve matigt de hitte van het bloed en stut het
 selvige, men moet wel toe sien dat men de Vrouw

(hoe seer dat sy daar toe sal genegen sijn) nochtans niet en laat slapen / geduerende den tijd dat haar het bloet ontloopt / also de flaute met de Vrouw soude gaan reysen / wanneer men soude denken dat sy slaapt. Maar als men den grooten bloed gematigt siet / men mag als dan de samen-trekkende remedien alleynskens af doen / om het bloed stillekens sijnen loop te laten hebben / die gestopt sijnde soude mogen schaden / want het goede alsoo wel als het quade loopt / geduerende den grooten bloet ; also de natuer die niet vermeereren en kan.

XVII. H O O F T - D E E L.

't Geen men aan een Vrouw doen moet so haast als sy gelegen is , en nopende de Bintselen.

IN gevalle een Vrouw grooten arbeyd heeft gehad , so moet men haar leggen in 't vel van een swart Schaap levendig gevilt , men moet dat doen soo haast als sy verloft is , en so warm als mogelijk is dat vel onder de Lenden te passeren , het versterkt de Vrouwen seer. En op den Buyk van de Vrouw moet men leggen 't vel van een Haas , mede levendig gestroopt. Dan snijdmen den Haas den hals af in sijn eygen vel om dat vel met het bloet te stryken en 't selve warm op haren buyk te leggen , 't selve herstelt de uyt rekkinge die 't groot gaan heeft veroorzaakt , en maakt dat het bloet 't welk men swaarmoedig heet verdreven werd. Ik heb de uytwekking daar van menigmaal gesien. Men moet dese Remedien somers een uur lang gebzupken / winters twee / en dan
de

de vrouw binden met een lang lijnwaat als een serbet / en een vierendeel bzeet / hebbende eerst den buyk gebzeven met Oly van Hypericum, en (in een dikmaal toe gebouwen doek) daar op gelept om de moer te verheffen / daar na een verdubbelde Compres een span bzeet en niet min lang / op dat die de heupen dekken mag / dan leggende het bindsel / dat beginnen onder de heupen en een wepnig aantrekken niet te min wat meer onder dan boven / en leggen wijders heete doeken op de borsten den tijd van tien of twaalf uren / verwaggende de Remedien om de melk te doen ontgaan / de welke niet eerder en moeten gebzupht werden om dat het lighaam heel beroert is en datter niet een ader nog slag ader en is of die slaat / de Remedie die de melk doen ontlopen / en dienen niet op de borst geduerende sodanige beroerte / bzesende daar in te besluyten pets tegens de natuer / daarom so moet men die tien of twaalf uren geben tot het hersetten van het bloed en tot het aflopen van het geen op de longen soude mogen sijn gevallen geduerende den arbeyd : Men moet daar toe maken een samen trekkende remedie van 't wit en den doir van een ey : met een once Oly van Hypericum, en so veel Oly van Roose, een once Roose-water en een once Weegbre-water, kloppen alles wel te samen, en weyken daar in een linden doek wel dik gevouwen daar opgeleit sonder te warmen ; het versterkt en stilt de pijn.

XVIII. HOOFD - DEEL.

Voor Vrouwen die veel bloed hebben, en die nogtans niet en werden gefuyvert als fy geleggen, nog ook daar naar.

Daar zijn vrouwen die seer bloet-rijk zijn en niet tegenstaande so en losen sy niet veel als sy geleggen / nogte daar naar: en zijn groote siekten onderwozpen in haar kramen / in geballe men die niet en helpt; als groote opstijginge van de moer / of gestadige kooztsen / 't welke men helpen kan / verwittigt sijnde van hare natuer eer dat sy bezugt geweest zijn / wetende dat doen sy hare maanden hadden die in groot getal waren en langen tijd; en dikwils van dik swart bloet: siende dat sy haar selven niet ten vollen en supberen: en dat sy leden ongerustheden / afkeer van spijsse / ontroeringe der maag / en pijn in 't hooft hebben / men moet haar geven des smorgen Syroop van Venus hair, met geheunigt-water, of Syroop van Hypop, of van Alfem met witte wijn, haar daagelijke Bouillons of soppen / moeten wesen van woortelen en krupden die openende zijn / haaren buyk open houdende door klisteren / haar voetsel en behoort niet te wesen van vaste spijsen / men moet haar de beenen seer wijben beginnende van de liefen af nederwaarts tot aan de enkelen van de voeten / sonder opwaarts te gaan / men mag haar mede bloed laten op den voet / en des smorgens laaten gebzuiken een rookinge die de moer repnigt en het bloed trekt / hebbende de andere remedien eerst gedaan / want so men die dede eer dat de moer in haar plaats waar gestelt men mogte vzesen

sen die al te leeg te trekken / maar agt of tien da-
gen naar de verlossinge so en isser geen noot meer /
de recept van dese rooking sal gebonden werden in
de eerste handeling ; Men sal den rook twee of drie
maal daags doen ontfangen , so de moer eenig dik
bloet behouden heeft , het sal voorseker afschie-
ten : men moet den buyk van de vrouw smeren met
Oly van violetten , 't welk ook seer helpt tot de
suyvering.

De oorzaak dat het swaar bloed opgehouden
wozt en niet en kan uyt komen / is dat een vrouwe
die grof bloet heeft eer dat sy met kind is / dat bloet
verdikt geduerende den tijd van haar groot gaan /
dooz dien dat de natuerelijke hitte verdobbelt dooz
het kind / en dat het bloet opgehouden is gedue-
rende de negen maanden : het verdikt seer dooz
sodanige hitte / so dat als het op het baren aan-
komt het bloet niet bloejen en kan / en daarom so
moetmen dat helpen dooz de boozschreben midde-
len : ook mede de versagtende stobingen dienen wel
op den onderbuck / en in de liesen wanneer de
vrouwe van de rookinge is op gereesen.

XIX. HOOFT-DEEL.

Voor de Vrouwen die weynig bloet
hebben.

DE vrouwen die weynig bloet hebben moeten
niet leven op sodanigen wijze in haar kinder-
bed / als die geene die veel bloet hebben / sy moeten
veel voetsel gebuyken in weynig stoffe. Als verse
eyeren uyt den dop smorgens , of in haar sop , goet
uytgeperst nat van kapoenen , kalf vlees en schape
vlees , dese drie te saamen sijn getempert , voeden

kragtig en maken bloet, gelijk ook duyven doen, patrijfen, quakkels, en andere kragtige en seer voedende spijs, het en is niet mogelijk met wip-
 nig veel te doen / ik sie altemets vrouwen die lut-
 tel bloet verliesen in haar verlossen / en in 't kinder-
 bed wel; de welk ik vzaag of aan haar bewaarsers
 en kamenteren / of sy veel bloeds verlozen voor den
 tijd dat sy swanger waren / wanneer sy hare maan-
 den hadden en sy seydten neen / dit niet tegenstaan-
 de die van haar maagschap en vztenden (die van
 anderen aart sijn) willen hebben dat sy also veel
 bloet verliesen als sy hebben gedaan / het welk
 niet wesen kan / want het daar niet en is / egter
 quellen haar met remedien en vrdineren / de Doc-
 toren dat in gevallen men haar maanden niet en
 verwekt / ja vermeerdert / dat het haar het leven
 kosten sal: alle de Remedien die en konnen daar
 niet toe doen / het bloet laten aan sodanige vrou-
 wen is so onlijdelijk / dat wanneer men haar bloet
 aftapt / men krenkt haar leven: daarom so bid ik
 de Doctoren / dat sy wel kennisse nemen van de
 saak / eer dat sy haar laten overweldigen door 't seg-
 gen van sodanige menschen / ik sie menigmaal
 sekere vrouwen wtens melk vergaat / en die wil-
 len hebben dat het so mede gaet met haren rooden
 bloet. Dat en kan niet sijn / want al wat wit
 geworzen is / was bloet / om naar de borsten ge-
 fonden te werden / tot 't voetsel van het kindeken;
 de natuur siende dat daar geen gebzupk en is /
 geen plaats meer vindende om 't selbe te herber-
 gen of te laten wegen de Remedien die op de bor-
 sten sijn geleit / die het te ruggen senden / is ver-
 nootsaakt het naar beneden te wenden / gedue-
 rende welken tijd men anders niet en moet ver-
 hopen. De natuere siende te rug gestooten / ge-
 weest

weest stoyt daar naar het bloed naar beneden sonder sig langer te geneeren met het selve wilt te maken.

XX. HOOF T - D E E L.

Op wat wijs de Kraam-Vrouwen moeten leven.

SEdert den tijd dat God de Heer my de genade heeft gedaan my te beroepen tot de wetenschap van Dzoer-moer / so heb ik groote genugte genomen in de aanmerking van de verscheydenheit van de Natuur der Vrouwen / en heb bevonden / dat die een vrouw van staat soude willen handelen als een boerin datmen die soude verkiezen / desgelijks soude het wesen met een Boerin te willen boeden als een Edel-vrouw. Dooz dien dat de maag van d'een teer is / en d'ander stark / die met geen ligte spijsen wil geboet wesen / want so men aan de sterke maagen naar het verlossen van 't kind niet en geeft een groote sop met Wijn of met Eperen / of een groote sop van melk / haar maag die doet gelijk de meulens / die malende sonder pets te hebben in brand raaken / want het geen 't welk in een ander groote koozts soude veroorzaken / belet haar de koozts te krygen / derhalven so moet men yder een handelen naar behooren / sonder pets te veranderen. De teere vrouw die gewoon is teerlyk te leven / die moet men boeden met groote sozge met goed voetsel en weynig beswazende / en haar geen dingen geven daar sy tegenheit in hebben ; vreesende haar de smaak te doen verkiezen ; men moet sig schikken naar haar genegentheit / Ingeballe dat de spijs niet quaat doende sijn / haar

gebende d'eerste agt dagen van haar kinder-bet gesoden spijzen / dan gebzaden / en upt-geperst nat van half-blees en kapoenen / maar geen schaape blees / vzesende de koozis / en Gerste water te dzinken / of aan de gene die het supker niet en beminnen gesoden water / of Coziander water / en aan de geene die de wijn niet onberen kunnen / datmen haar gebe een derde part wijn tegen twee en een half water smorgens witte wijn / des avonds klaget of ligtroode wijn / haar wel wagtende van enige dingen te eeten die eenige rauwicheit kunnen veroorzaken / amandel melk aan de geen die het be- minnen en dient niet gegeven dan naar de eerste agt dagen : de Vrouwen in 't Kinderbet kunnen gemenelyk niet wel slaapen d'eerste agt daagen / en andere slaapen weynig al den tyd dat sy in het Kinderbet sijn / men hout dat gepelde gerst seer verkoelt / en doet slaapen / als die wel gemaakt is / om te maaken dat die wel versterkt so moet- mense lang sieden / en maar alleenelyk het affiet- sel daar van nemen / sonder het deur te doen / want het anders de maag belast / en maakt dat sy niet en teert / so dat het goet 't welk men verwacht had niet en werd genut / egter so en dient die niet ge- nut dan naar dat de eerste agt dagen booz by sijn / om dat het al te sterken voetsel is / en de Leber eenigzints verstopt : want men eerst de plaats moet effenen eermen daar op hout.

XXI. HOOF T - D E E L.

Van de wassing diemen aan de kraam Vrouwen doen moet geduerende d'eerste agt daagen van haar Kinder-bed.

MEn moet nemen een groote hand vol kervel, die doen sieden in een pint water, en naar dat het van 't vier is genomen doen daar in een lepel vol honig van Roose; het dient om haar te purgeren, het geneest, en suyvert, het kruyt selv dient mede tot stooving, en neemt weg de onsteking des bloets, so daar eenige is: sommitge gebruyken melk tot dien eynde: en seggen dat die versagt: Ik heb bevonden dat daar door de vuyligheyt, eerder groeit dan datse suyvert, door dien de melk runt, het ander versoet veel meer / nevens de andere eygenschappen die ik geseyt heb.

XXII. HOOF T - D E E L.

Verscheyde Remedien om het sog van de Vrouwen te doen verdrogen, en andere kragten der selve.

Ik sal hier voordragen alle Remedien om het sog van de vrouwen te verdroogen / ten eynde dat al de geene / die een bysondere Remedie heeft / het volbringen daar van kennen mag / dooz dien alle Remedien niet bequaam sijn: daar sijn binnen Parijs menigte van bewaasters of baakers / die maar een eenige Remedie hebben die splleden aan alle slag van vrouwen toe-eygenen / gelijk een sadel aan alle paarden / dat een seer onbequaame wijze

wijse van doen is / en waar van dikmaals groote misballen komen als mede in vervolg van tijd / gelijk ik het sal bewijzen meldende de eysenschappen van de verscheyden Remedien: sy hebben een gewoonte haar secreet niet te openbaaren / en houden dat booz een groote argheyt / so dat de meeste van haar niet en weten wat dat sy doen; en het argste is / dat sy niet en willen leeren / seggende dat daar geen Remedie is so goet als de hare / so een Doed-moer daar na verneemt / sy werpen haar een lak na / en seggen dat het haar werk niet en is / dat yder een het sijne doen moet / dat wanneer een vrouw verloft is / de Doed-moer daar niet meer te doen en heeft. Ik sal haar bidden te gelooven dat men weten moet wat het is / een goede Kraam-bewaarster te wesen / eer dat men kan een van de minste Doed-moeders sijn / en tot bevesting van mijn seggen het sal gebonden werden in de brieven van de aanneminge van de Doed-moeders.

Ik heb menigmaal sien gebzupken / een seker water dat van Angiers komt 't welk seer bequaam is om het sog te doen vergaan / ende en heb noyt geen misbal gesien aande borsten van de geen die 't selve hebben gebzupkt; al het ongemak 't welk ik gebonden heb / is datmen den boesem twemaal daags moet ontdekken; om de Linnen genatte doeken te verbarffen / 't waater laauw gemaakt sijnde / en dat men hout booz seker dat het wepken in sodantge wijze 't bel verflapt en verrimpelt; de krupden waar van dat water gemaakt wert d' een sijn koud d' andere sijn heet / so dat het water seer getempert is en daarom so mag het gebzupkt werden aan alle soorten van vrouwen / men moet nemen Maagde Palm, Jufrouw mark,

en

en Dullekervel, en naar dat die sap kunnen geven, so veel van d'een als van d'ander en distilleren die te samen, in een klok, het water blijft goet een heel Jaar.

Ik heb een Remedie de welk ik gaarn gebryk. Om dat die ook gematigt is / en geen quaat doen en kan / maar in tegendeel van groote kragt en werking; Men moet nemen een vierendeel geel was / een vierendeel dikken gemeynen honink / een once Oly van Roosen / een once vorsche boter / sop van Salp en van Kerbel / daar van maken een Salve diemen spreypden moet op sijn werck van blas nettekens gemaakt / en gesteken / en als men die wil op de borsten leggen / men moet die eerst besprengen met Oly van Roosen en Afijn / als dan de salb warmkens daar opleggen gedekt met warme doeken en die niet ontdekken in agt daagen / ten ware die in 't leggen dooz de warme doeken op malkanderen verdobbelt waare / dan so salmen het boven gemelte vernieuwen en also volharder geduerende den tyd van agt daagen.

Het is gebaarlijk vooz vrouwen in het beginsel van haar Kinder-bet / haar kind selfs te suigen / en dan het kind het eynde van haar tepels / als gebilt hebbende niet meer te kunnen verdzagen / want 't kind hebbende begonnen te suppen / maket een groote toebloeying / die oorzaak is dat dikwils de borsten sweeren in verscheyde plaatsen / om sulks vooz te komen / moeten sy / voozgenomen hebbende het niet meer te suppen te geven / een mengeling van Oly van Rose en afijn op de borst leggen, met een root kools-blat, de senuwen van 't gemelte blat wel afgesneden, het wel verwarmt op het vier, en dan het bestreeken met honig van Roosen, en twee maal daags 't selve doen: Ik verseker dat

dat dese remedie in tijts gebruykt sijnde, de borsten niet en fullen sweeren al waaren die root en hart: en ingevalle men de Remedien heeft versumpit in tyds / dese niet volmagtig sijnde / moet men nemen Aigremonie, Malue, Althea, Kruyskruyt, en alles doen koken in een nieuwen pot in water / tot dat het gelijk een pap geworzen sp / en daar toe doen een half vierendeel vet van een Mannetjes Varken, met so veel May boter / en doen het te samen smelten / aldus warm strijken op werk / en twee maal daags 't selve op de borsten doen / het werk dekken met seer warme doeken / in drie daagen so sal de borst herstelt wesen of gereet om dooz te bzeken / het is de beste Remedie die mogelyk te gebruyken is. Ik hebbe 't selve beproeft eer dat ik my tot desen dienst had begeben / hebbende een groote kneusinge gehad aan een van mijn borsten / ik was daar van genesen in tien daagen / dooz dese pap: Om de waarheid te seggen ik soude liever toelaten dat men my een sneede met een vlijm gaf van de smeringe te laten rijpen.

Wangaande de Salbe die de vrouwen met een smering inde borst moeten gebruyken sonder die te veranderen tot dat die heel genesen sp / 't welk in korten tyd sal geschieden / neemt een half pont Spek, en doet dat smelten, met een vierendeel nieuw Was, twee oncen gesuyvert pek, van al dit maakt een plaaster wanneer dat de borst sal open sijn en gy sult hebben een wiek of plumaciol, waar op gy van de saly sult doen, en die vernieuwen twee maal des daags, tot dat het genesen is.

Sommige Bewaasters maaken Rondkens of Sakjens bot genoeg gestikt / in de welke splupden met wat Kattoen douwen, poejer van Saly, Kork,

Kork, grof Sout, en van Mirtelle, 't welk seer gevaarlijk is / vooz vrouwen die swakke longen hebben / en die sinkingen onderwozpen sijn / vooz dien het de party verhit / want de borst is so dicht by de Long dat de minste koude of hitte diese ontfangt / deselve haar mede deelt: daar is nog een ander quaat / dat de Remedie te wrang en te hart is / en de borst quetst / 't welk by na niet te helpen is / gelijk ik 't selve tot mijn groot leetwese heb gesien aan een seer uytmuntende Juffrouw. Aan de welke de Bewaarster dese remedye gegeven had / de welke als vozen geseyd haar de borst quetste. 't Quaat en was in het beginsel niet dikker dan een kleyn boontjen en root / dat met geen Remedie konde weg genomen werden / om dat het in 't beginsel was versumpet geweest: sy heeft sedert dien tijd drie Kramen gehad / en al is het saake dat men van Remedie had verandert / d'oozsaak van het quaat bleef altoos / vermeerderende / en geduerende haar leste swangerheid / het verspreide ober al haar sijde / en wiert een seer boosen kanker; hebbende gesien en gediect geweest van goede Doctoren, siende dat sy niet genas / sy begaf haar selven in handen van een Quakfalver, die haar beloofde te genesen / so haast als sy verloft soude wesen / en dat hy terwylten soude beletten den aanwas van het quaat / onder dese belofte so trok hy geld van haar / leggende draatsjens kruys-wijs op haar seer / en sprekende heel stil eentige woorden; maar den gast wist wel dat sy sterven soude so ras het sog in haar borsten soude komen, gelijk als sy dede vooz dien dat het quaat tot sijn upterste gekomen was; en dat sy in drie maanden niet en had geslapen: de goede Juffrouw seyde altoos dat haar siekte gekomen was vande kneu-

kneufing en verherding die de remedie veroorzaakt had, door haar Bewaarster gegeven.

Ik weet wel dat den kanker komt dooz andere oorzaken gelijk van boose humeuren / maar so kompt ook den kanker gemepneelyk dooz kneufing en pletting gelijk als dooz den boesem te seer te dringen en daar op te leggen; van een Plancet / van eenigen slag of stoot onberhoets gegeven / die men niet en moet bersupmen.

De Juffrouw daar ik van heb gesproken geopent sijnde / men vont alle haar nobele partijen vol van dikke roode knobbelen gelijk als groote hasenoten / dewelke den melk van haar boozgaande kraam had gebzocht: weder keerende tot den oorzpronk vande kanker / in geval sy haar borst, so ras sy de quetsing gewaar wiert, gestreken had met Oly van Rosen en Afijn, met het kools-blat hier vooren verhaalt, en in sodanige wijze waar gedaan, en de kattoenen, weg gedaan, sp mogte met de hulpe Godes sijn genesen: gewoest.

Een swangere vrouw / en een inde kraam / en behoort niet met allen te bersupmen / want van een kleyn quaat komt een seer groot en het soude beter sijn geen raad te bzagen dan geen raad te volgen / als men daar om geroepen heeft: ik had haar de boozgemelte Remedien wel geseyd maar sp en wilde die niet doen tot dat het te laat was.

Andere gebruyken een pap van roggen broot, melk soppen, doieren van Eyeren, en Oly van Rose die gans geene quade eygenschappen hebben, ter contrarte het is seer bequaam om de melk te keeren / 't geen daar in moeselyk valt / is 't veranderen van de Remedie twee maal daags.

Andere nemen Terpentijn gewassen in Rose-wa-
ter,

Aller MENSCHEN in de WERELT. 81

ter, 't welke sy kloppen met doyeren van eyers, saffraen en meel, ik bevinde dat de Remedie **wac** heet is: de Terpentijn verkleint de borst, 't **welk** moeselijk is aan de geen diese niet alte groot en hebben / so trekt ook de Terpentijn het vel af. Andere nemen vars Was, een vierendeel Oly van Hypericum; een Once Oly van Roosen, 't selve gemen-gelt sijnde, op een doek geleit, of op werk. De **selv** gestreken met Oly van Nimphea of witte Plompen en Afijn is seer goet: het hout de borst **stijf** / sonder die te laten groejen nog te vermin-deren.

De slofigste doen een pap maken van Rapen met Oly van Rofen, dese Remedie dient voor de geene die dadelijk haar sog willen verliefen, **maar** ik en rade het niet aande **Wrouwen** die eens hopen **Doest**ers te wesen / want het sog blijft vooz eeuwig weg dooz dese soort van Remedie; en so haar sog in een andere kraam sig weer openbaart het en verstrekt haar niet om te suppen te geben.

Andere nemen twee oncen klaren Aluyn met een half pint Verjuys, doen het smelten, en hebben-de het doen warmen, doopen werk daar in, dat doet het sog dadelijk agter blijven, **maar** op deselbige wijze als voozen gesett: sodanige konnen noyt geen goede **Doesters** wesen.

Andere nemen meel van Bonen, van Oroben of Erven, Soppen, Doyren van Eyeren, dese en is niet van de quaatste Remedien / wesende gekookt in water van Kervel. Andere nemen den drek van Vliegen, maar het is slymig en vuyl.

De Wrouwen die garen **Doesters** waren / die so veel melk hebben dat sy daar geen raad mede weten / en haar koozts veroorzaakt / die moeten gebuyken Kervel, verwarmt in een schotel in Oly

van Rose en Afijn, doen dat op de borsten om de melk foetjens te doen vertrekken, en sy sal daar na weder komen.

So een Vrouw die Doetster wil wesen (dat is haar eigen kind suigen) de eynden vande Tepels gestroopt sijn dooz den mond van het kind / Sy moet haar tepels strijken met Honig van Rosen, so haast als het kind gefogen heeft. En dan een dekfel van Was daar over doen, om dat het lijn niet en soude aanplakken, den honig beneemt de pijn / geneest / en doet aan het kind geen quaat.

Andere gebruyken Juffer-mark gestampt met grof sout 't welk het sog verdrijft en belet de ontsteking, maar het sout bederft het vel.

Andere maken een hoet van maagde palm, doen die op de borst, daar na doen sy die drogen inde schoorsteen, en seggen dat gelijk als dat kruyt droogt so doet ook de melk, ik weet wel dat de maagdepalm het sog verdrijft / maar van het hangen inde schoorsteen is de reden my onbekent / dooz dien ik niet en geloov dat de Remedie van het seer gescheyden sijnde / eenig goet doen kan.

De geene die seer bogtig sijn en groote sinkkingen onderwozpen / behooren te gebzuyken de tweede Remedie daar ik van heb gespoken / en wanneer sy lieden het doen sullen al den tijd van haar kinderbet / het sal wel sijn: of ten minsten goede ronden van kottoen / also de varse bloeden geschieden dooz verkouthet / of lugt / diemen aande borsten geeft.

En ik heb menigmaal verscheyden Medvrouwen en Juffrouwen / upt haar kinderbed sien komen / van sodanigen aart / dat wanneer sy lieden haaren tabbert aan doen / sy laten de borsten tenemaal open en also krygen sy een huybering met een pijn
inde

inde borst / en so splteden niet dadelijk daar toe gebzupken De Oly van Rosen, en Afijn met roode Kool, en Honig van Rosen, haaren boesem wel deckende, en latende een Klysteer setten, en haar selven doende bloet laten, sy sijn in gevaar dat haar borst sal sweeren; 't welk sy konnen ontgaan dese Remedie dadelijk gebzupkende; de Bewaarsters moeten daar op letten: Want de schult wert haar gegeven al en sijn sy lieden de oorzaak van sulks niet; Ik rade dat sy haar gevoelen byplik verklaren / vertoonende 't geen daar op loopt / en dat het inde tegenwoordigheit van Ueden mag wesen die sulks mogen getuppen. Veel vrouwen wiens sog van seld ten eynde vloeyt / en hoeven daar niet op te doen / dan rondekens van katoen of warm lijnwaaat, wel toesijende datse haaren boesem niet en verkouwen.

Ik heb een Remedie sien maken om het sog te doen agterblyven. 't Welk is Saly te doen sieden in Pis, en daar mede de borsten te doen stoven; de Vrouwen die niet en willen haar melk voor eeuwig verliesen / moeten haar wel wagten 't selbe te gebzupken / want al is het sake dat haar melk weder komt / in een andere kzaam / so en is het noit genoegsaam om kinderen te voeden.

XXIII. HOOF T - D E E L.

Van 't prikkel voor een Vrouw, die haar soude willen doen purgeren vande eerste daagen van haar kraam.

Het is een gemeyne saak dat de vrouwen die in het kinderbet leggen hart worden inden buyk; 't welk verhindert het vloeyen van haar melk en haer de koozse geeft / sendende gzoote dampen naar

't hooft / en niet tegenstaande men behoort niet te
 trachten haar lichaam te openen dooz Medecijnen
 dooz den mond genomen: maar wel en geboeglijk
 mogen haar klisteren geset werden die haar be-
 vryden bande boozsejde quellingen / als mede van
 't swellen haarder bozsten / en gerimpelt te werden:
 Haar doende opstaan / lustig en gesont / die nemen-
 de na dat sy die van noode hebben / 't welk wesen
 mag / twee of drie dagen d'een naar d'ander / ik
 heb Bewaarsters gesien die niet wel de saak ver-
 stonden en haar bemoejen met Sene-Bladen aande
 kraam-vrouwen te geven bande eerste dagen dat
 sy te bed sijn gebragt / waar dooz eitelijke tot het
 uiterste hebben siek geweest / en andere sijn daar
 van gestorven: de Natuer die so veel gearbeyt
 heeft geduerende den tijd van negen maenden / tot
 de scheppinge / onderhoudinge / en tot het Baren
 van het kind / en die niet te vreden en is / tot dat
 sy al het ongestelde huys met al den huys-raet we-
 der in sijn boozigen stand heeft gestelt / tragtende het
 bloed te veranderen in sog booz 't voetsel van het
 kind / en so men sig daar van niet en wil dienen /
 daar van dan te maaken een uytstoztinge naar be-
 neden en dat geduerende haar swakte en groote
 beletselen: gy gaat soldaten in het huys stellen /
 om rekenschap te doen geven / sy en is in geen staat
 om sulks na te komen tot dat sy allesins heeft oz-
 dze geschast: Men moet sig derhalven niet verboz-
 deren dan alleen de darmen te ontlasten dooz klist-
 teren / niet verder intredende dan in de eerste
 playn / alwaar men de poozten van het slot niet
 open vind dan na den tijd van veertien dagen / of
 drie weeken / 't welk is wanneer den melk ver-
 trokken is / en de bloeden op houden / ik en sal
 noyt van gevoelen sijn / datmen Purgatien booz
 de

de maag soude geben / so lang als dat duert. Men
siet het aan Vrouwen en Dogters / die de Doc-
toren niet en verwittigen / of d'Apotekers / dat sy
hare maanden hebben / en Medecynen innemen. Hoe
veel quaats fiet men dat daar van komt ! men moet
sig derhalven niet so veel boegen / naar de sinne-
kens van de geene die de klisteren haten / om haar
quaat te doen / en daar naar seer gelaakt te we-
sen / alles valt op de geen die den raat geben / ik
en appzobere niet de Laxerende Soppen / nogte
't Sop van Prupmen / nog de gebzaden Appelen
tot een ontbijten / die de winden te seer verwekken /
de Serpillen / of het Anys-saat / sta ik toe.

XXIV. HOOF T - D E E L.

Rakende de tweede manier, van Wassing voor
de Vrouwen.

DE tweede manier van wassing behoort te we-
sen van Provency Rosen, in kleine sakjens ge-
kookt, in half Roode Wijn, en water, gedueren-
de de tweede agt dagen.

't Geen men aan de kinderen behoort te doen
so haast als die gebooren sijn.

Ik heb gesien dat geleerde Doctoren / houden vooz
een gebzupk / dat so haast het kindeken gebozen is /
men het moet ingeben een klepne lepel vol supbe-
ren wijn / seggende dat sulks dient om 't kindeken
sijn geesten te herstellen / en dat het hebbende so
gewoelt dooz den arbejd / het menigmaal in soda-
nige slaute is / dat het eerder doot van lebendig
schijnt te wesen.

De wijn veroorzaakt nog een ander goet / als namelijk dat de fluymen die 't kindeken inde keel heeft, daar door werden dun gemaakt, nog meer dat den damp van den wijn naar de hersenen klimmende die versterkt en maakt dat die kinderen daar naar niet so haast dronken werden als andere, en dat de hersenen hebbende van den tijd van hare geboorte den damp vanden wijn gehad: sy noyt de stuypen, of de vallende siekte onderworpen sijn, die noyt en spruyt als uyt de swakheyt van deselve.

Dat gedaan sijnde / en de moeder verlost / men behoort de nabel-ader te binden / met een draat wel gedubbelt / en getwijnt / en so daar veel bloet is in de ader / men moet het uyt doen / vreesende dat 't anders in etter soude veranderen en beletten van afte vallen / en sodanig quaat soude veroorzaken / dat dooz gebrek van niet op gedzoogt te wesen met het poejer van vermolsent hout, of Rosen hout, 't kind daar van soude sterben; men moet het binden op twee vingeren breed naar, vanden buyk, en laten het drie vingeren breed voorby het bintsel, dan afsnyden, en so die dik is binden 't selve te harder dat den ader wel gesloten sy, keeren den draat tweemaal, deselve twee maal knopende, en so het kind vooz sijn tyd is gekomen / men moet het so vast niet binden, vreesende dat het door den draat soude door gesneden werden, en ingevalle den Nabel so dik is en vol water en winden / men moet naar dat het eens gebonden is, en het eindeken om hoog gehouden bewonden met een doekjen, het een uur daar na weder openen, en dan weder op een nieuw binden, en omwinden met lijnwaat, en boven al den Navel om hoog houden: **D**at ingevalle de ader niet genoeg gebonden ware /

ware / die niet so haast aan 't bloejen soude gera-
ken / ik seg dit booz de geeng die nog niet en we-
ten hoe dat het gaan moet / op dat sy het mogen
weten / sig bebindende onberwagt tot eenige van
hare Vrienden die in 't Baaren souden mogen
wesen.

**Eentge geven aan de Kinderen Triakel in wijn
gemengt:** men moet niet meerder daar van ge-
bruiken voor het kind dan de groote van een heel
kleyn boontje. **En nog so en geeft men sulks niet
gemeenlyken.** Men moet het Kind wassen met wijn
en water dat laauw is, om het te suyveren, en dan
het aangesigt den Hals, Armen, en Handen was-
sen, met wat Oly van Nooten sonder vier getrok-
ken, men hout het daar voor datse noyt en verbran-
den vande son, men moet een hand leggen op het
been van het voor-hoof, d'ander op 't been van-
de kruyn dringende te samen met een faste hand,
't geen door den Arbeyd van malkanderen was ge-
scheyden: nogtans de naden niet al te seer in een
voegende: die maar al te veel sijn verdrukt, en ge-
perst geweest.

**Het is een seer quaat gebryp datmen de Kin-
deren 't Hoof te seer bind met bandekens / die haer
't Hoof al te lang maaken / dat alle sijn de Kinderen
van Parijs doet upmunten:** Men moet mede den
vinger seer soetjens brengen onder de tong, vande
Kinderen om te voelen of sy den tongriem heb-
ben, diemen niet breeken moet, want de nagelen
venijnig sijn; waar door dikmaals een swering of
kanker wert veroorzaakt. Men moet de Chirur-
gijn ontbieden, die hem verstaande opdat werk
met de punte van sijn schaartje sonder prijkkel die
sal kunnen snyden.

Ik bid ook de geen die een eerst geboren Kin-
 deken sien / datse de Vroed-moers laten begaan /
 want splieden niet en weten nog behoren te weten /
 wat daar gedaan moet werden / en te gelooven, dat
 somen geen verstant en heeft gehad om een goede
 Vroed-moer te kiezen, datmen nog veel minder
 magtig is om die beter te maken, So men haar
 doordeelt goet te wesen / men moet haar de wijsheit
 bevelen en laten begaan.

Het schijnt aan sommige menschen / dat men de
 kinderen hoofden kan wenden en gestaltenisse ge-
 ven / al of die van sneeuw waren; en de neus des-
 gelijks.

Ik rade de geene die kinderen hebben met plat-
 te neusen / dat sy lleden die so laten / eer als dooz
 dringen haar neusen mismaakt te maken / en te
 veroorzaken dat sy dooz de neus spreken / of qua-
 lijck rieken.

Daar sijn kinderen die inde geboozte kromme
 neusen krijgen / om die te regten / so moet men
 des smorgens met natte vingeren die soetjens strijken
 maar niet sterk douwen, de krompte bande neus is
 veroorzaakt wanneer het kind gekeert sijnde heeft
 moeten gewelt doen tegens d'een of d'ander been/
 bande Moeder / dat de neus so heeft verkrompt.

XXV. H O O F T - D E E L.

Rakende de laatste wassing voor de
 Vrouwen.

DE laatste wassing booz de Vrouwen behoort
 te wesen booz vier dagen / van Sakjens met Pro-
 vinci Rosen gesoden in rooden wijn, en water van
 Mirtus.

Van

Van een astringent, of famen-trekkent-middel
dienende tot Vrouwen die sulks van
noode hebben.

NEemt Galnoten, Cypresnoten, Balauſte of Bloemen van Granaat-appelen, klaren Aluyn, Provinci Rosen, van ider twee oncen, Centinode of duyſent knoop, een groote hant vol, Schorſſe van Caſſie, Schorſſe van Granaat Appelen, grain van Scharlaken of Alchermes, van ider drie oncen, ſaat van Walvis, (Sperma Ceti) een once, water van Myrtus, van Rooſe, en van Bruynelle, van elks een half pint, roode wijn en Smits water, van yder anderhalf pint: **men moet twee ſaffens maken ider een vierendeel lang en een half vierendeel breed / en die ſaffens dooz ſteken / en die dan doen ſieden inde boozſepde wateren / in een nieuwen pot en die gebzuken d'een / naar d'ander / naar den noot berepſt.**

Om gewaſte doeken te maken voor de
Vrouwen.

NEemt wit Was een half pont, ſaat van Walvis, en Veneetſe Terpentijn, gewaſſen in Roſe-water of Weegbre-water, van ider anderhalf once; doet het al te famen ſmelten, mengelt daar in een once Venetiaanſche Ceruis, en doopt daar in ſo veel lijnwaat, dat wel droog is, als gy wilt, en daar van ſo ſult gy gewaſte doeken maaken voor den buyk, en de ronde Pleiſters voor de borſten, die gy eerſt ſtrijken ſult met Oly van Akeren, en dan gepoejert met ſaat van Walvis.

Om een Vrouw te reynigen die uyt de Kraam
rijfen wil.

MEn moet bittere Amandelen stampen en daar
van een deeg maken met poejer van Iris, en
doyeren van varsche Eyeren, 't selve in een stamette
sakjen doen, en doen het weyken in laauwe witte
Wijn, als dan sult met dat sakjen vrijven op de
plaatsen daar de wasse doeken gelegen hebben, waf-
sen die daar naar met witte wijn, en water van
Oragnie Bloemen, met een schoonen Stametten
doek.

XXVI. H O O F T - D E E L.

Hoe men een goede Min sal kiezen, en de
noodige hoedanigheden, die de sel-
ve hebben moet.

OM de waarheit te seggen / in geballen de vrou-
wen haar selven wel bedagten / op het kiezen
van Minnen / en hoe veel daar aan gelegen is /
spluyden souden daar meerder swarigheyt ober
maken als sy wel doen; de swarigheden die ik nu en
alle daagen sie maken sijn wel van de minste / en
van klein getolgt / men vraagt of sy getrouw is, en
of haren Man haar niet en sal wederom komen ei-
schen, en of sy geen last van Kinderen heeft. Waar
meest aan gelegen is, is haar wesen te sien, of sy
haar gesigte regt heeft, also de Min haar gesigt aan
't Kindeken geeft so sy scheeluw fiet, of het gesigt
naar de aarden wend, men moet sien of sy niet
ros en is, also het Sog van sodanige geweldig
heet is.

Ick sal hier op seggen / dat ik een Min heb gesien die redelyk wel haer eigen Kinderen boede / maar alle de geene die sy van andere hadde / sijn gestorven. Men moet sien of sy wel geregelde witte Tanden heeft, of sy niet en is, nogte niet en kompt van een geslagte dat met de Longe siekte gequelt is, en dit wel sijnde, oordeelt men of sy een goede Maag heeft, en geen sinkingen onderworpen is. Men moet weten of hare neus niet en riekt, want den minsten starken reuk komende vande neus of van den mond van een Min, verderft so geweldig de Long, van een Kind, als den stank van een goot, of van een sekreet: 't blek, koper, of silver, dat heel swart wort: men moet weten of in haar geslagte, of in dat van haren Man geen Laferussen en sijn geweest, also het quaat besmettelijk is: men moet ook weten of geen van haar kropswereen heeft gehat, of stuypen, of vallende siekte: Ick heb eers tijts verlost een seer satsoenelyke Juffrouw / van eenen schoonen Soon / sy had twaalf jaren geweest dat sy geen Kinderen en konde krijgen / sy gaf haaren Soon te minnen aan een van hare ondersaten / sonder te weten dat sy van dese siekte getroffen was / door dien het haar maar somtijden en weynig aan quam / het was maar gelijk een kleyne flaauwte: De siekte trefte het Kindeken so geweldig dat de Vader en de Moeder die so veel om het Kint gewenst hadden, God alle dagen baden dat het in sijn Hemelrijk mogte wesen.

Het is dan wel noodig dat de Vrouwen die niet en willen of niet en kunnen hare Kinderen te suppen geven / haar willende een tweede Moeder verzorgen vande welke de Kinderen also veel goede of quade humeuren sullen trekken als vande haare; sodanige kieses als sy lieden wenschen dat haare
Kin-

92 Het BEGIN en den INGANG,
 Kinderen gelijk mogen sijn / verzekert sijnde dat
 het voetsel menig-maal de natuer overtrest / het
 is ontfangen / en negen maanden lank onderhou-
 den / van het selfde bloet / en men doet het kind
 boeden twee jaar dooz een ander / naar welke / sal
 het dan meer aarden? Ik heb gessen / kinderen /
 die meer aarden naar de Min dan na de Moeder /
 Wat genugte kan het wesen aan een Moeder te sien
 dat haar Kind aart naar een knorrige en stijfnekkige
 Min: en die sonder reden is, wederspanning, een
 dronke flet: wiens melk de kinderen doet groejen
 gelijk een boom die kalk aende wortel heeft, maar
 wanneer sy gespeent sijn so vallen sy daar henen:
 De Min die moet dan fatsoenelyk sijn / aangenaam
 schoon van tanden, bruin van haar, of van karstangie
 kouleur, van een gesont geslagt. Dat haren Man
 nog sy de Spaanse Pokken noyt en hebben gehad,
 also die siekte altijd goede overblijffelen daar van
 laat: Dat sy van geen grammen aart en sy, dat sy
 veel Melk heeft en die goet sy: Dat sy niet al te
 groote borsten heeft want die altemets bedriegen,
 dat sy niet al te swaar-lyvig en sy, en boven al
 dat sy niet van een geilen aart is.

Het gebeurt dikmaal dat een eerlyke Vrouw we-
 der tot haren Man wil gaan: haar Melk is puur
 fenijn aan de kinderen / men kent dat aan de Min
 als sy dikwils hare Maanden heeft / de goede Min-
 nen en hebben die noyt / so lang als sy de kinderen
 suppen / of ten minsten agtien maanden na dat sy
 gelegen sijn; Ik heb sodanige gekent diese eerder
 hadden / maar dat de kinderen van dien tyd af niet
 en deden dan quijnen: daer en is niet so hinder-
 lyk booz het leven van een kind: Ik en kan het
 niet genoeg seggen booz: 't geene dat ik heb gessen /
 ik heb sommitge Minnen gessen die wonderbaarlyk
 goet

goet waren dooz een tijd / maar dooz liefde of quellinge / quader geworden sijn dan sy goet waren ; men moet altijd een oog op haar hebben / de mens kan genesen worden van menige slegen / en een kind gesont komende upt sijn 's moeders buyk / so men het versiet met een quade Min die een hande ongelegentheden heeft daar ik van gemelt heb / is daar al sijn leven aan vast ; de nobele partijen die niet bedaut nogte geboet sijn met goed sijn behouden alle de ongemakken de welke spruyten upt het quade sog.

XXVII. H O O F T - D E E L.

Wat men doen moet tegens de grote Buyk-pijn van de kinderen.

Ingebal een kind groote buyk pijn heeft naar dat het gebooren is / men moet het trachten dadelijk te helpen ; dooz dien veele daar van sterben : men moet scruyten of bakken in een pan / Glas kruyt met vorse boter / gelijk spinnage of met varkens vet / en 't selve op den nabel leggen / eerst hebbende het een wyl tijds gehouden op het bovenste van utwe hand / om te voelen of het niet te heet en is / anders so sult gy maken een struyb van een Ey / met Noten Oly / en 't selve mede op den nabel leggen / of doen groenen Anijs sieden inde pap en 't kind daar van twee of drie lepelen geven des abonds / en so 't selve niet en helpt moogt aan het kind een klisterie setten van melk met een doper van een Ey gemaakt / en wat supher / dat sal het kind de pijn doen vergaan / ik heb gesien datmen een stukken banden nabel heeft gesneden en in den Oven doen droogen daar na in poejer gemaakt /
daar

94 Het BEGIN en den INGANG;
daar van een wepnig gedaan in een of twee lepe-
len pap.

XXVIII. H O O F T - D E E L.

't Geen men doen moet aan de Kinderen die veel
fluymen hebben.

Daar sijn Kinderen die gebooren werden van
Vrouwen die seer genegen sijn tot fluymagtige
magen of die qualijk gevoet sijn geduerende den
tijt / dat sy bezugt waren / die seer vol fluymen
sijn / men moet sodanige vrouwen doen leggen som-
wijlen op d'eene en somwijlen op de andere sijde /
want in gebal splieden op den rug leggen / een fluyt
soude haar kunnen doen verstillen ; men moet
haar een open lijf doen hebben ; men moet de kinde-
ren de slijm (die sy vergaart hebben in den buyk van
hare Moeder) doen lossen : en daar toe gebuzphen
een stukken Spaanse seep / daar van makende een
suppositorie of set pil heel kleyn / en 't selve strijken
met boter / doen 't selve booz een maal / also de
seep scherp is / maar het dient / wanneer een kint
geen afstrek en heeft / dan so moet men 't kint ge-
ven een groote lepel vol siroop van Violetten , dat
doet de fluymen neder gaan / so men merkt dat het
kint wepnig hitte heeft / men moet het half men-
gen met soete Amandel Oly , en half met siroop
van Violetten : den buyk van 't kint strijkende met
varse boter / ider maal dat men het verbakert.

XXIX. HOOFD-DEEL.

Wat men doen moet aande Kinderen welker
sakjen door winden ge-
swollen is.

WAnneer het Sakjen vande Kinderen geswol-
len is / moet men wel merken of het van
wind of van water is / so het water is / so moet
het gestreken werden met vorse boter / en so het
wind is moet men het Sakjen schudden en vzijben
met een saste hand / en haar pap alle dagen men-
gen met water van groenen Anijs. Ik heb gessen
dat dooz 't dagelijks gebzupk van dese Remedien
Kinderen genesen sijn diemen oorzdeelde gescheurt
te wesen en gesneden te moeten werden.

XXX. HOOFD-DEEL.

Om te genesen den Kanker die de Kinderen in
den Mond hebben en d' oorzaak
daar van.

Ik heb een Kind van seer grooten hupsen gekent
wiens Min ouden dikken melk had / en wep-
nig / 't welk sijn mondeken so verhitte (koozis naar
sijn geboozte) dat het in een witten kanker veran-
derde aan sijn tong / en in 't verhemelte van sijn
mond / 't welke hem al het tantblees besloeg / ja al
den mont en de keel / so dat 't Kindeken de koozis
kreeg en niet meer konde suppen / al de middelen / die
daar toe konden gedaen werden / werden niet ver-
supmt / dooz lieden die het siuk verstonden.

Geen Medicinale Remedien konden het kind helpen: daar wierd een bysondere Remedie gevonden / die 't kind dien selven dag deede swelgen / en daags daar na suppen; de Remedie was een hand vol Saly, een hand vol Kervel, half gestampt als dan gesoden in een halve pint water ontrent twaalf wallekens / daar by doende een lepel vol Wijn; en door een doek gedaan sinde / daar toe gedaan een once honig van Rose / en met een storcken omwonden met scharlaken / gedoopt in dit nat / wierd 't kinds mondeken getaakt / en de kanker genas alleynskens.

XXXI. H O O F T - D E E L.

Voor de Kinderen die gescheurt sijn.

Daar sijn veel klepne Kinderen waar van den eindel-darm uit sakt / 't welk gescheurthept wert genaamt / dat gemakkelijk is te genesen so het in tijds gesien wert.

Men moet het kind laag leggen den darm indouwen / en daar op leggen een kompres nat gemaakt in Smits-water; als dan gebzupken een plaaster gemaakt van Consolida, of Waal-wortel en geschzapt / en die wel gebonden / dagelijks vernieuwen en het kind beletten van veel te schreeuwen nog de banden af doen dan als het kind leyt / om dat de gescheurthept niet en soude sakken welk in weynigen tijd geneest / kind groejende wert de opening weert klepnder en 't fondament wert groeter; ik heb door dit middel veel kinderen sien genesen.

XXXII. HOOFD - DEEL.

Om een salv te maken tot versterking vande benen, en dijen, van een Kind, om 't selve te doen gaan hoe swak het soude mogen wesen.

Nemmt Saly, Marjolain, en Hadig, of wilde Olier / so veel van d'een als van d'ander en stampt die lang te samen om veel sap daar upt te halen / vult daar mede een fles / stoppt se dicht toe / en omkleetse rondom met deeg / setse dan in den oven / en laatse daar so lang in blijven / als men gemeenlijk het roggenbroot doet / neemt dan de fles upt den oven / laatse kout worden / en breekt / dan het gebakken deeg af datter omgeslagen was / en gebruykt de salb die daar in is / en als gijse wilt gebruyken / moet gy daar toevoegen so veel merg van een Ossen hoofft te samen gesmolte / en vryben 't agterste van het kint's benen of sijne dijen: dit wierd gedaan aan het kind van een koopman van de straat Bribouche dat Mr. Balleur d'ze jaar lang had gemeestert en dat hy had verlaten seggende dat het kind noyt soude gaan: de Moeder hebbende dit Recept gekregen / vreef het kind maar ses-maal met de gemelte salb en het begon terstont te gaan en wierd den starksten van al haar kinderen.

XXXIII. H O O F T - D E E L.

Belangende 't vallen en relaxatie of fakkings
vande Moer en vande oorzaak.

Dar sijn verscheyden oorzaken van 't vallen en
de relaxatie vande moer / als van groote sink-
kingen die haren loop hebben genomen op de ban-
den vande gemelde moer die de selve doen sakkien
en relaxeren.

Ick heb gesien een dienst-maagt out ontrent
seftig jaren of meer / van wien 't de ljb-moer upe-
quam dooz sulck een oorzaak: Sy had altyt veel
gearbeit / en was seer mager en ontbloot van vlees;
dese siekte dooz de selve oorzaak is seer gemeyn aan
veel Vrouwen: Andere geraken tot dit gebrek dooz
eenige harde ballen / andere dooz 't dragen van
groote pakken / en andere dat sy gewelt doen in den
arbejd / als den mond vande moer nog niet open
is; Wanneer dat geduerende den tyd van sodanig
gewelt / de moer is gelijk eenen band aan 't hooft/
die deselve dan met kragt wegperst en uit rekt /
dat dit quaat veroorzaakt; sommige krijgen dit on-
gemak van overmatige groote kinderen.

Andere hebben van dat de broed-moers onbe-
quaam in haar ampt sijnde / haar hand in 't Lichaam
stieren / en onmanierlijk tot haar trekken al 't geen
haar tegen komt / 't welk menigmaal een gedeelte
van de moer self is / wanneer de na-geboorte nog in-
den bodem vast leyt / sy lieden trekken van boven neer
so lang alst volgen wil / en haar latende voozstaan dat
het de na-geboorte is / en hozende ondertussen / dat de
arme Vrouwen schreeuwen / laten het staan en heb-
ben haar toe blugt tot de gewoonelijcke Remedien /
van

van grof sout in haar handen te houden; of gene-
gentheit tot het bzaaken te veroorzaken: en onder-
tussen is dooz haar bottigheyt de neersakking ver-
oorzaakt.

Ik heb deernis / met die arme Vrouwen / die
so qualijk gehandelt werden: die geen rust en kon-
nen hebben nog tijd om haar selve te doen genesen:
Also sp dagelijks om de kost moeten arbeiden / en
blijben also siekelyk al haar dagen lang.

Remedien tegens het vallen of relaxatien
vande Moer.

S haast als men merkt het vallen en relaxatie
vande moer / so moet men de Vrouw te bed
leggen en raatstaan met sodanige die daar in er-
baren sijn aangaande d'oorzaak.

Alle soozten van relaxatien en vallen vande moer /
konnen genesen werden dooz een en deselve Reme-
dien / behalven de geene die van een grooten bloet
komen. Want het en is niet genoeg de Remedien te
doen die andere genesen hebben / men moet d'eerste
oorzaak wegnemen / dooz 't herstellen vanden loop
vanden bloed / dooz de gemeene wegen vande Me-
decynen: Aangaande de andere Remedien. Ik
sal hter verklaren 't geene ik heb gesien / en groo-
ten baat dede / en volkomentlyk genas / dooz sa-
menttrekkende sakjens die ik beschreven heb vooz
de Vrouwen na de laatste supbering / leggende het
sakjen onder het fondement, beginnende van het
Os pubis, ofte schaam-been, en vervolgende langs
de liesen, 't selve verscheyde maal verwarmende,
't hoeft en de lenden laag houdende, en inden mor-
gen innemen wat Mastik in een Ey, en altemets het
saat van Weegbree: so het quaat niet te veel ingewor-

telt is, het kan door dese Remedie genezen werden, gelijk ik menigmaal heb gezien; Maar ingeval het een lang werk soude werden / So moetmen een seker ding maken van kork, half ront en half Ovaals wijs, met een gat int midden waar aan een pak-draat moet gehegt sijn, dan so moetmen dat kork doen dekken met wit was, om dat het niet en soude quetsen, en om 't selve dikker te maken: moet men het laten weyken in Oly van Olyven om het te doen indringen, men moet het wel vast maaken op dat het niet en valle, en so het te klein waar, moeten andere van meerder groote versogt werden, en wanneer de Vrouw sal te stoel gaan, soo moetmen het met de hand houden op dat door het dringen, het niet uyt en kome: het kork dient tot doorgank aande dampen vande moer en om plaats te maaken voor 't vloejen vande maanden: men moet het niet afdoen, tot dat de Stonden gedaan hebben, om het schoon te maken; dese dikte maakt dat de moer weder op klimt: want de Banden des liyv-moers, slap sijnde geven toe. Ik hebber verscheyden gezien die sig seer ontstelt vonden dooz dese siekte / en die nu geen geboelen daar van hebben.

So het beuzugte Vrouwten sijn so moet de Broedmoer niet toelaten dat sy haar selven gewelt aan doen / want de Natuer sal 't werk wel aandrijben / maar men moet de hand daar aanhouden / om geduerende pder wee de moer agterwaarts te douwen met de vinger / die tragtende dadelijk agter 't hoost te doen vertrekken / en wanneer sy gelegen is / moet men haar laag genoeg van lenden en van hoost leggen / haar opheffende en goede linnen doeken gerolt / inde lisen leggen / en kompresen kruyswijs gebonden / gelijk ik gesepd heb / spre-

Aller MENSCHEN in de WERELT. 101
sprekende van 't binden van de Vrouwen die eerst
te bed sijn gebzagt / maar die niet dzingen: wel
onthoudende / dat de Vrouwen die genegen sijn
geweest of sijn tot dese siekte / haar selven niet en
moeten hart inbinden / want sulks de moer neer-
waarts dzingt / en banden buyk een grooten sak
maakt / belettende de kinderen haar selven wel in
't lichaam te plaatsen en doende haar die dragen
tot op haar knien: hebbende den buyk veel lager
na 't kramen / als sy van te voren gehad heb-
ben.

XXXIV. H O O F T - D E E L.

Van een ander ongemak 't welk somwijlen 't on-
recht voor 't saken vande lijk-moer genomen
werd en sijn genesing.

Het gebeurt menigmaal dat het Vlies sig uyt-
bzejd 't welk den eindel darm bedekt: en dat
van het begin vanden arbeyd 't hooft van het kind
sig daar dwars oberwerpt / en het seer laag sleept:
en somwijl dzingt de Vrouw die in 't kinder-bet is/
die daar in winden boed / dat de Vrouw dunket dat
het een kinder hooft is / 't welk uyt dzingen wil:
waar door sy groote pijn heeft haar op te houden
en niet gaan en kan: en nog veel meer / wanneer
sy haar selven op het bekken set / dan vercoont het
sig al te mets so dik als een buyk / en als men het
raakt / so schijnt het als een blaas te wesen; men
moet de Vrouw los van buyk houden, Anijs of Co-
riander gebruyken die de winden verdrijven, men
moet nemen Saly, Agrimonie, smalle Munt, Herts
gespan, gestoten Aluyn 2 oncen, Marjolein, Wijnruit,
Melisse, of Confily de Grein, Camille; en wanneer

men alle de gemelte kruyden wel geplukt en gesuyvert heeft, so moet men die wel kleyn snyden, en gemengelt hebbende die doen in een kom, en dan heete assen daar op leggen, en dan wederom een goede hand vol kruyden, en al te samen wel dekken, en met een dunnen linnen doek, de kom omsingelende van agteren, en de Vrouw daar in sittende, of op haar bed, den rook daar van ontfangen, sy sal sonder twijfel genesen; de Remedi is verscheyde maal beproeft geweest.

XXXV. HOOF T - D E E L.

Dat het noodig is, dat een Vroed-vrouw d'ontleding van de Lijf-moer siet.

DE mislagen die de Vrouwen menigmaal doen/ veroorzaakt my te seggen dat het seer nodig is/ dat sy de ontleding vande moer sien/ om dat sy goed onderscheyd souden kunnen maken tussen de moer en de na-geboorte en 't een booz 't ander niet uytzjyben/ gelijk 't selve maar al te veel in dese Stad gedaan werd. Ik weet dat het sedert dese vier of vyf jaren in drie verscheyden plaatsen gesicht is/ d'een onder de pilaren vande Hal/ aan de vrouw van een Sergeant/ 't tweede by St. Eustache, en het derde inde straat Sainct Anthoine, men heeft het genoeg geweeten door heel Parijs en men heeft daar niet in verzien; hoe kunnen Remedie gebuyken aan een saak diemen niet en kent/ niet wetende waar die vast is/ nog waar in die bestaat/ nog te verscheyden siekte die d'oorzaake daar van mogen wesen/ en daarom/ sal ik onse Doctoren inde Medicijnen bidden/ dat sy 't gemene best so goet gunstig willen sijn/ dat de Vroed-
vrou-

Aller MENSCHEN in de WERELT. 103
vrouwen mag toegelaten werden te verschijnen in
't Hooge School wanneer daar een subject van is/
mits dat sy mede tot de onkosten-hand rephing
doen / gelijk ik beloofte d'eerste te wesen / weten-
de hoe nodig en nuttig 't selve is.

XXXVI. HOOFD-DEEL.

Om de Kinderen te genesen van den uyt-val
des Lijfs of Aars darm.

Ik heb dit Recept hier willen stellen uyt medelij-
den tot een groot getal van arme Kinderen / aan
de welke het fundament uyt komt: Men moet ne-
Genist of brem, daarmen in Vrankrijk de besemen
van maakt; en 't selve kleyn snyden en op de kolen
leggen, en het Kind verscheyde malen boven dien
rook houden en het sal voorseker genesen.

XXXVII. HOOFD-DEEL.

Eerste Aanmerking van een Vrouw die wel een
halven emmer water loofde drie maanden
voor den tijd van haaren
arbeyt.

Ik wierd geroepen ontrent agt jaar geleden om
een arme Vrouwe te sien / die ses maanden swan-
ger had geweest / die groote pijn had dooz een ver-
stoptheit en hardigheyt banden buyk / so dat haar
dagte dat den buyk bersten soude: Ik meinde in
't eerste dat een klisfeer en supbering / die sy doen
soude / haar soude geholpen hebben / wanneer de
buijgheyt soude gelost wesen / ik dede haar een
klisfeer setten sodanig als ik vooz haar bereydt had
want

want het de arme vrouwe aan middelen ontbrak; Sy voelde haar selven seer verligt en niet tegenstaande vroeg haar kind nog een maant met veel ongemak en gzoote spanning / ten laasten tredende ober haar kamer / so voelden sy een so gzootten water bloet / als of men de kraan van een Fonteyn geopent had / sy nam een Ketel onder haar / waar in boven 't geen haar ontloopen was nog boven de dyle pinten nat viel / sy riep een van haar gebuer Vrouwen tot haar hulp / de wateren also uptgelopen sijnde / bond sy haar selven seer verligt / en niet tegenstaande / wat haar gebuer vrouwe haar raade van meerder hulp te roepen sy en wilde het niet doen / om dat ik inde kraam lag / en seyde het tijts genoeg was te roepen / als sy pijn had ; al de bueren gingen desen vzeemden water bloet sien / en vertelden het my twee maanden daar na / als wanneer ik haar verloste / en sy toonde my den ketel en hoe veel water haar was afgekomen : dat meer dan een emmer vol was / en niet tegenstaande sy had de wateren van haar Kinder-dragt al of sy geen wateren had gelost / waar door het bleek dat het een watersugt bande moer was die inde Bliesen (die het kind ombatten) niet en had geweest / maar die affonderlijk inde baar-moeder besloten was ; en in meer dan twee duysent Vrouwen die ik te bed heb gebracht / heb ik het noyt gesien dan alleen in dese.

XXXVIII. H O O F T - D E E L.

Van een Vrouw wiens Kind men geloofde doot te sijn, vande sevende tot de negende maand, dat sy haar Kind niet had gevoelt.

HEt is omtrent negen jaaren geleden dat een jonge Vrouw my ontboden had / sy woonde inde Sacalie straat dicht by St. Severin, welke had een swaar kolijk / sy docht niet dat het Arbeyd was / niet tegenstaande dat sy boven de seben maanden bezugt had geweest: Ik sag in haar geen groote tekenen van arbeyd. Maar dat het braken de genegentheden waaren / veroorzaakt dooz de quade teering vande maag / ik dede haar klisteren setten / de pijn duerde drie dagen / niet tegenstaande al de Remedien die men haar dede / maar doen de pijn wat begonste te stillen / voelde sy haar selve seer swak / en doen en had sy gans geen gevoelen van haar Kind. Mr. le Fevre, en Elin, beyde Doctoren inde Medicijnen / deden al wat sy konden / om haar te verligten / en te ontdekken of het Kind levendig was / ik vont dat den mond van de moer open was / gelijk een malt of ring van een Rijk-snoer, waar mede de Boerinnen haar selven rjgen: sonder ployp of frons / het welk konde beduyden dat het noyt wijder souden openen: 't welk my dede geloven dat het kindeken hebbende groot geweld gedaan / gedrongen sijnde vande langdurige kolijke en geen uitgank vindende / inde pijn gestorven was / ik dede halen den Soon van Mr. Marchand, een seer ervaren Chirurgijn tot het vaaren vande Vrouwen / benevens den Chirurgijn

rurgijn Mr. Pieter, een seer gaau en verstandig
 Man / ik dede mede halen Juffrouw Francoise, een
 oude Wroed-vrouw / in welkers tegenwoordig-
 heyt / en van de Doctozen / raatslaagden wy wat
 van dit Kind konde wesen / daar wierd verscheyden
 maal beslooten dooz alle / dat het Kind doot was /
 want al de teekenen die de Oude hebben aange-
 merkt / om te weten of een Kind doot was / wa-
 ren in dese Vrouw: haren Nassemen was buyl en so
 stinkkend dat men niet en konde by haar dueren /
 den Dzek die van haar quam desgelijks / en so-
 danig / dat den stank tot den solder van het huys ber-
 spreyd was / haar oogen stonden verduistert / den
 buyk was uitermaten houd / en wanneer sy haar
 wende / viel haren buyk heel aan d'een sijde gelijk
 een groote Massa / of een swaar Pak; sommige
 seiden dat men de Casariaanse operatie dat is de
 Keiserlijke snee soude in 't werk stellen / maar de
 Doctozen / nog de Chirurghs / wilde daar toe
 verstaan: seggende dat men daar dooz de Moe-
 der soude doen sterben / sonder iets goets te kon-
 nen hopen van het Kind; stellende liever de saak
 in Gods handen / en aan de werking van de natuer.
 Sy bleef ~~14~~ weken lang te bed / en dooz de lank-
 heyt van den tijd yder een die verliet haar / sy stond
 weder op / en ging een weynig upt; omtrent beer-
 tien dagen of dyle weken daar na / de twee maan-
 den voleynt sijnde / quam sy my besoecken / en het
 scheen dat sy niet dik en was / sy bad my dat ik
 haar soude voelen / seggende dat het anderhalven
 dag geleden was dat sy veel houd water loosde /
 ja so houd als ijs: Ik vond dat de moer / die te
 voozen geen teeken en gaf van mogelijkhelyt tot o-
 pening / so wylt als de palm van een hant geopent
 was.

Ick sond haar dadelijk na hups / waar sy dien
selven dag gelag van een schoone en gesonde op ge-
schoten Dogter: haar siekte quam / om dat sy haar
Man / sijnde kamerling van een Edel-man / alle
nagten tot twaalf of een upzen moeste wagten / en
eens op rijfende vande aarden daar sy lag / verkout
sijnde / had gedronken een groote krupt water /
dat grooten raubtigheyt gaf / en versamelde veel
waters / so dat het de kolyk veroorzaakte / de wel-
ke ophoudende / had het kindeken beset / en ver-
houd / voortzengende alle de boorzepde tekenen /
so datmen geen vasten regel sonder eenige Excep-
tie vint.

XXXIX. H O O F T - D E E L.

Van een Vrouw van de welke ik een Steen trok uyt
den hals vande Blaas drie maanden naar
dat sy gelegen was.

Het is omtrent seben jaar geleden dat een vrouba
my quam binden vergeselschapt met een ander /
die my verhaalde dat sedert drie maanden na haar
kraam / sy altijd gehad had een uptermate groote
pijn in 't lossen van haar water / en dat sy had den
raad gehad van meer dan twaalf Zoed-moers die
alle van verschepte meyning waren / wegens een
kleyn wit dinghen / 't welk sig openbaarde ; seg-
gende d'eene het Os Pubis of gemachts been gebro-
ken was / andere dat den doozgang verrot sou we-
sen. Andere dat het was 't eynde van een Darm /
andere wisten niet te seggen ; Eyndelijk ik vond het
te wesen 't eynde van een steen , die inden hals van
de Blaas sig onthield die wit geworden was door
de lugt , sy was drie vingeren lang , scharp aan het
eynde

108 Het BEGIN en den INGANG,
eynde, en dik gelijk een Mans vinger, ik nam een
kein tangsken uyt mijn mans koker, sonder te seg-
gen wat ik daar mede wilde doen, willende d'eer
hebben van den Steen uyt te trekken: en vattende
met het tangsken het scherpste eynde, door dien de
steen inden middel dik was; ontsnapten my defelve,
waar op ik mijn vinger inden hals vande blaas stak
en kreeg die agter den steen, die dringende tot dat
ik hem uyt kreeg; sy dede dadelijk haar huyswerk/
naar gewoonte; 't was het kint geweest dat in
't dzingen vande blaas den steen also had geplaaft.

XL. HOOF T - D E E L.

Van een Juffrouw die ik heb te bed gebragt van
twee Kinderen 't een doot en half verrot, en
het ander levendig en gefont.

Ik wierd omtrent negen dagen geleden geroepen /
om een Juffrouw te helpen verlossen die vande
Provintie van Anjou was / dewelke niet langer
swanger was als van seve maanden en agt dagen /
ik vand haar in grooten arbeyt / sy verlostte op haar
kinten na de gewoonte van haar Land / ik voelde
haar / en vond dat de wateren van het kindeken
sig vertoonden gereet om te bzecken / ik gaf haar
goeden moet / seggende / dat sy dadelijk soude ba-
ren / also de wateren op het bzecken waren: sy sep-
de 't gedaan werk was / sy sprak de waarhepd / en
ik ook / niet tegenstaande / ik en wilde haar niet
tegenspreken / wetende dat men de sieke moet te
gemoet komen al is het sake datmen anders weet
als 't geen sy seggen / de ween haar parffende / de
wateren van 't kind bzaiken / die heel swart waren
en sy verlostte van een dood kind / so dik en mis-
maakt

maakt dat ik noyt diergelijk heb gesien / want als
 een dood kind gekeert is / al de humeuren saken
 neerwaarts / geen natuerlijke hitte meer bindende
 die de selve tegen staan ; het kind was derhalven
 schrikkelijk om te sien ; en had het hooft half ver-
 plettert en groen , en daar was nog huylt nog vel
 in sijn geheel. So haast sy aldus verloft was / so
 bond ik een ander kind dat sig vertoonde de boes-
 ten vooz / dat ik uytrook : de Juffrouwe meinde
 dat het de na-geboorte was / maar doen sy het
 hoorde krijten was wel verwondert / en haar te
 bed gebzagt hebbende siende dat het kind gebakert
 wterd / vzaagde my waar het ander was / ik sey-
 de haar dat sy God soude loben daar van verloft
 te wesen en dat het van langer hant gestorven was /
 sy bekende my dat 't ongeluk haar overgekomen
 was / 't sy dooz een stoot die sy op het Dalaps had
 gehat doen sy aldaar een proces verbolgde / of dooz
 een quade gewoonte die sy had van op den hoek
 van een tafel te leenen / en dat sy vastelijk geloof-
 de dat het haar daar van daan quam. Ik heb het
 levendig kind sien boeden negen maanden lang :
 't welk sy daar na dede verboeren naar Anjou ;
 Waar in de natuer wonderbaar was , dat het le-
 vende Kind had uytgejaagt het doode , en dat het
 doode niet en had gedoot het levende.

XLI. HOOFD-DEEL.

Van een Mevrouw, die ik verlostte van een dood Kind, 't welk sy niet en voelde roeren vande sesde tot de sevende maant, en baarde het heel hart sijnde, als mede de na-geboorte.

I heb omtrent ses jaar geleden een Mevrouw te bed gebzagt die een geheele maant was sonder haar kind te voelen / de Doctoren en ik deden al de Remedien die mogelijk waren om 't kind te doen roeren / maar het was al te vergeefs: men voelde anders niet (na datmen gebruykt had een snede van gelardeert Kalfs-vlees met kruyd nagelen, bestroyt met Musceljaat, overgoten met Malvesey, dan op den rooster gebraden en in een doek op den buyk geleyt) als een ding dat sig verhefte / 't welk het ughaam vande lijf-moer was / so verkout van het doode kind te houden / dat voelende de hitte die haar vergulchte / sy daar na toe quam / men kende haast wat daar van was / sy had geduerende al dien tijd noyt pijn aan 't hart nog quade smake in den mond / sy had 't gesigte klaar / en een goet aangesigt / haren buyk wende sig niet schleijck / gelijk sulks geschiet aan de geene die doode kinderen hebben / en niet tegenstaande 't kind was doot / waar van d' oorzak was de veelheyt van water / en dat so koud / dat het daar dooz het kind en sijn Na-geboorte te rug dzong / waar dooz het selve meer verhard als geswollen was. Dit is ook de reden / van dat de gewone tekenen upt de verrotting / stank etc. van een dood kind hter missen.

XLII. HOOFD-DEEL.

Van een Juffrouw die ik van twee Kinderen verlostte,
die maar van seven maanden dragt waren, de
Dogter was waterfugtig, en het
Soontjen niet.

Een Juffrouw begeertig sijnde dat ik haar soude
bedienen / liet my halen op eenen morgen dat
sy haar kleeide / ik sag noyt sodantgen buyk ; sy ge-
bood haar Dienst-maagt haar een klisteer te set-
ten / gelijk sy gewoon was / dooz dien sy pijn ge-
boelde inde lenden / ik sette haar de klisteer / en
sag dat de pijn van haar Lenden niet verminderde /
ik verwarmde haar / en sag in weinigtijd / dat sy
inden arbept was. Sy vertelde my dat sy ses maal
had gelaten geweest / geduerende den tijd dat sy
swanger was / en 't selve dooz den raat van Mr.
Martin een seer geleert Doctor inde Medicijnen.
Dat sy drie of vier Medecijnen had ingenomen /
en wel hondert klisteren / want sy anders soude
verstikt hebben : sy verlostte seer gelukkig sonder
gzoote pijn / het was van een Dogter die 't hooft
dooz quam / ik boelde inde upkomst sodantge har-
digheyt / dat ik dacht op een kind dat Mr. du Lau-
rens, eersten Medecijn van den Koning / seyd ge-
sien te hebben / tot Sens, in Bourgondye, in den
winkel van een Chirurgijn 't welk een Vrouw ag-
tien jaren had gedragen ; en is hard gelijk een steen /
ik meyndte sodantig een te hebben doen ik dit kind
boelde / Ik vond een Dogtertjen dat levendig was,
waterfugtig van 't hooft af tot de dyen, so hard
dat het niet harder konde wesen, en tot de lippen
toe, so schein het datmen hout raakte, den buyk
was dik, gespannen gelijk een bal, seer swart / en
't schein

't schein door de gefwollentheytt dat al de adertjens gebroken waren; 't Kind leefde ontrent een quartier uurs, en niet tegenstaande het so dik was, egter en konde ik niet gelooven dat het sodanigen grooten buyk hadde konnen vullen; merkende haar swakheyt bond en snede ik haren nabel af / en dede het vooz 't vier houden / en sond om den Vycaris van St. Gillis, om het kint te doopen / en hebbende terwylen de Zuffrouw geboelt; bond ik de wateren van een ander Kind gereet om te bzyken / en gebroken sijnde / vertoonden sig daar een klein Jongstken de boeten voozwaart; dat seer stark en ingedzongen was / welk eenigen tyd heeft geleest: doen dat Kint tot de geboorte quam, ontviel haar sodanige quantiteyt van Water, als noyt is gesien. Ik geloov dat daar wel een Emmer water was, en so geel, dat het Lijnwaat daar van geverft was, ik versogt dat M. Marthin de Moeder en de Kinderen soude sien niet dat Water / om dat hy haar gemeestert had geduerende den tyd dat sy swanger was / en om d'oorzaak van haar siekte te kennen hy septe dat het een groote genade Gods was also verlost te wesen; en dat den buyk van dit watersugtige Kind een ware Gangrena, of versterbing was: het en is in dat eene Kind niet dat ik gesien heb / dat de natuer een groote voozsienigheyt heeft / om te verwoezpen 't geen haar onnodig is / so als het quaat bestaat in een plaats / uyt de welke het sijn uytkomste kan maken / ik sal mijn geboelen over de watersugt vande Lijb-moer noyt veranderen / want ik hebber verschepden gesien daar nogtans de moeders / en ook daar de kinderen nog ontkomen sijn. Ik toonde aan Mr. Martin de Na-geboozte van dese twe Kinderen / sijnde maar een vooz beyde / met een gemeene schepding van haar plaats / de plaats

van het dogterken was vol van geel slijm, en de Aderen door de welke 't voetsel was gefonden door de Navel-ader, waren vol van een geel bloed, gelijkmen 't selve gemeynlyk trekt van een die t' Plu-
 ris heeft / de plaats van het Jongsken was schoon en suyver, de Aderen door de welke sijn voetsel was gestiert dik en vol van schoon root bloet. Ik heb het gesien twe of drie dagen naar sijn geboorte / hy was geel geworden / gelijk gemeynlyk de Kinderen werden / en had al sijne natuerlyke werking / maar hy had sodanig getal van sluymen / dat niet tegenstaande de Remedien die men hem gaf / het onmogelyk soude geweest hebben / hem te behouden / en al het quaat van de Juffrouw en de Kinderen, was gesprooten door haar overmatig drinken, yder maaltijd dat sy at, boven de drie Pinten water door de groote droogte die sy hadde, Ik heb menighmaal de Doctoren hoorzen seggen dat sodanige onsteltenissen spruyten van een verhitte Le-
 ver / gelijk men speuren kan dooz de geeltgheyt / die in het bloed en in het water was.

XLIII. HOOF T - D E E L.

Van een Vrouw die ik te bed gebragt heb van twee Kinderen, en dul wierd, en langs de straten liep, den vijfdē dag van haar Kinder-bed, en hoe sy daar van bevrijd wierd, als sy op nieu weder daar in vervallen was.

Ik sal seggen het geen ik heb sien gebeuren / aan een Vrouw van 't Faubourg St. Germain, die ik gekent heb van kints been af / en was haar gebuur doen 't eerste ongeluk haar overquam / ontrent het
 jaar

jaar duysend vijf-hondert ses-en-tagentig / en nogtans verlosste sy van haar eerste Kind / dat in haar lichaam gestorven was / wijlen Mr. Milet den Doctor, die van haar maagschap was / siende haren moeilijken arbeyd / deed een Zoed-moeder haalen / die hem bekent was / en die hy bad haar best te doen / want hy had haar verlaten ; sy verlosste haar / maar sy wierd niet wel opgepast door de Bewaarster. Ik sal in het voorsz gaan seggen dat het niet genoeg is wanneer een Vrouw verloft wert / en wel op staat / een Baker die haar stuk niet wel verstaat veroorzaakt veel quaats / gelijk ik hter na seggen sal.

Omtrent vijf of ses dagen daar na dat sy verlosste / de sinnen wierden ontfelt / en sy was so sot geduerende den tyd van vier jaren / datmen noyt diergelijk had gesien / want sy liep moeder naakt langs de straten en liep in alle hupsen daar sy het volk verschrikte / haar sinnen herstelden wat ten eynde van vier jaren en heel wel getempert sijnde geduerende de belegering van Parijs / verlosste sy van een Dogter / swanger geworden sijnde ten eynde van de onsteltenis in haar sinnen / sy had gang geen ongebal in haar kraam nog daar na / want de spijs die sy at sond geen melk in haar Borsten / nog maakte so veel excrementen of uitdijgels / dat daar van dampen naar de herffenen stegen.

Het is omtrent tien jaren geleden dat sy van twee Kinderen verlosste / 't een doot / 't ander levendig / ik was niet in dien arbeyd / en den vijften dag so quam haar de rasernye wederom aan : de welke sodanig was dat sy den vijftienden dag het so maakte dat sy van kant font de gene die haar waarnamen / sy meynden dat haar sinnen weder wel te pas waren / sy ging in een pribaar trok den bril af en smet haar selve daar in / God bewaarde
haar /

haar / want haar kleeren bleven vast aan een Nagel / daar sy so hangende gebonden wierd dooz die haar hadden opgepast / en gesogt in sodanige plaats daar sy geduerende d'eerste ontselkens menigmaal speurden dat sy van genegentheyt was om haar selven daar in te werpen / van dien oogenblik af so quam sy wat tot haar selven / niet tegenstaande dat d'onstuyptghheit duerde nog agtien maanden lang / twee jaren en een half / naar dien tijd so gelag sy weder: maar hebbende om my gesonden / ik merkte dat haaren buyk so gespannen was dat hare kinderen niet en konde / wenden / sy seyde my dat sy in vijf dagen geen kamer-gang had gehad / ik dede haar een klisteer setten / en 't extremement gelost hebbende / wende sig een kloeke Dogter / de klisteer wierd geset ten ses uren des avondts / sy verlostte inden middernagt / en haar voelende / merkte ik dat daar een ander kind was / egter nog ver van kant. 't welk met het aangesigt voorwaarts quam / tegens gewoonte / want gemeenelyk alwaar twee kinders sijn komt het eerste wel en 't ander met de voeten: al 't geen ik doen konde was haar wel te boeden / haar goeden moet te geben / te gemoet te gaan / kennende haren lichten geest / sy bleef tot des anderen daags / twee uren en een half / eer sy verlost was van het ander / sijnde een schonen Soon / ik vout haar natuer heel overweldigd dooz 't boozt brengen van dit kind / want sy heel opgesloten was / en heel verstaakt sijnde dooz den langen arbeyt / had meerder ongebal en moepte met het tweede / dan met het eerste / sy soude so veel niet hebben geleden / want qualijk komende / soude men 't kind dadelijk hebben kunnen upreken sonder het te quetsen ; maar de Woed-moer behoort noyt de hand daar aan te slaan wanneer

Het aangesigt booz uyt komt: het Cranium, of de pan is so teer datmen het niet en kan aanraken sonder de Herffenen te quetsen: Men heeft sig qua-lyk bevonden in een Princes / van de welke de dood van 't eene Kind 't andere mede had veroozsaakt. De twee Kinderen daar ik van heb gesproken / bragten mede op haar hoofden de Membrane Amnion, ('tlams-vlies) dat men de huybe of den helm noemt.

Wederkerende tot de Moeder / siende dat God mijn werk had gesegent omtrent dese twee Kinde-
ren / ik bad de Heer dat het hem geliefde / de Moes-
der ook so genadig te sijn / ik besogt haar alle da-
gen om te sien van waar dat haar de uptsinnighelt
aanquam / want al die van haar maagschap en
van haar kennis / geloofden anders niet dan dat
sy weder uptsinnig soude werden / ik had de sorg
van haar wel te doen boeden / s' anderen daags klist-
steren te doen setten / ik leerde aan haar bewaar-
ster hoe dat sy haar melk wel soude doen afkomen /
want sy noyt haar kinderen had gesoogt / maar sy
had het staag versuymt / ik gink haar bezoeken den
vijfden dag van haar kraam / ik vond haar in
koozts en dat sy dien dag niet en had willen inne-
men / dat haar gesigt verdzayt was / en datse
woozden sprak die geen slot en hadden / sy seyde
my dat sy veel rasernpen had / ik gaf haar dade-
lyk een klisteer en wilde haar bozst sien / ik vont
dat de bewaarster daar niet toe had gedaan / en dat
die seer hard was / ik gebzupkte daar toe dadelijk
den Rosen Oly en d' Afijn met roode Kools blaaren
gewarmt op het vuer en daar op een Pap van goe-
den Honing op werk gestreken.

Ik gink haar weder bezoeken des anderen daags /
en ik vond haar in goede staat sonder eenige koozts /
en haar melk seer verschoten / ik dede de Remedie
en

en de klisteren kontinueren / sy stond den seventien-
den dag op kloek en gesont van geest en Lichaam /
en heeft sedert dien tijd altijd haar kost gewonnen.

Een kleyne saak kan menig-maal een mens be-
vrijden van groot ongeval, als men in tijds daar
in versiet. Ik en heb geen kooztsen gesien die scher-
per waren / nog die meer de hersenen ontstelden /
(uvtgenomen in heete siekten) als die sijn / welke
veroozsaakt werden dooz d'overbloet van 't Sog ;
in 't bed so brand men / en so haast als men een hant
upt het bed streekt / so is het heele lichaam met
hupbering bevangen / en de hitte verdobbende /
doet sy rasen en sonder reden spreken. Dese vrouwe
heeft sedert dien tijd meermaal inde kraam gele-
gen / en heeft bebyrd geweest van de gemelte siekte /
doende de boozgesepde Remedien.

XLIV. H O O F T - D E E L.

Van een Vrouw op wiens Buyk men al te seer ge-
leent had om haar te doen verlossen.

Ik sal hier verhalen een ding dat gebeurt is aan
Een jonge Vrouwe / die mijn Man gecureert heeft /
gelijk ik seggen sal. 't Is sulx dat wanneer sy ge-
legen was om te verlossen de Doed-moer sep-
de aan de Min die daar was / dat sy soude hant
op haren buyk leenen / 't welk sy dede / de han-
den sluptende met gzoote kragt. So dat de vrouwe
drie weeken daar na sodanige verstopping inde
moer had / dat het scheen dat sy daar van soude
hebben gestozben / Mr. Riolant wierd geroepen /
die haar dooz mijnen man dede bloet laten seben
maal in vier dagen / sy had eenige verligting maar
de Bloetlating kon niet beletten datter geen Abs-

cessus of swering inde moer quam / spruypende
 bande Contusie of kneusinge die de Min veroorz-
 saakte wanneer sy so onmatelijck op haren Bupk
 leunde / welke wel drie maanden duerde / ten lesten
 so brak het dooz in den hals bande moer / en loosde
 meer dan een pint etter. Die sulken stank had / dat
 sy selv het niet en konde verdragen / en 't geen dat
 uyt haar quam bleef wel ses maanden heel gekrom-
 pen / en sy heeft sintes dien tijd noyt geen kinderen
 meer konnen krijgen / en naar de gelegentheyt van
 den tijd / so boelden sy seer gzoote pijn inde moer /
 't welk my dede geloven datter wel eenige Pistul
 soude gebleven sijn / ik schryb dit vervolgens van
 't geen ik geseyt heb / wanneer ik heb gesproken van
 de na-geboorte uyt te drijven / en hoe datmen sig
 daar in dragen moet want het sijn geen kleyne
 mislagen diemen in een kraam doet.

XLV. H O O F T - D E E L.

Van een Vrouw die haar Kind geduerende den
 tijd van twe Maanden en agt dagen droeg
 gekeert.

Ik ben eens ontboden geweest in een Doorp twe my-
 len van Parijs, om te sien de Hups-vrouw van
 een Advokaat in het Parlament van Parijs, die-
 men geloofde te wesen in staat van Kind te baren /
 sy had nog maar seven maanden gedragen; d'oorz-
 saak van haar pijn was spruypende van een gzoote
 gramschap die sy had gehad tegens haren Dagter /
 die een van haar kinderen had geslagen / gelijk sy
 hem op de daat vant / sy wilde haar selve te weer-
 stellen / en de man vol wijn sijnde / of van gram-
 schap haar dreygende of willende slaan met een
 gzoote

grootte stok / die rakende of glydende een weynig
 nebens haren buyk / sy ontstelde haar selven so /
 dat sijnde by den tijd wanneer de oude schryben
 dat de kinderen gewelt doen om gebozen te wer-
 den / en nochtans werden dooz de natuer in gehou-
 den / dat dit kind sig keerde met het hooft met
 eenige pijn ; haar selven so bindende / vzaagde ik
 of sy van sins was also te geleggen / sy seyde dat
 in gebal sy den tijd had : sy wilde na Parijs trek-
 ken om aldaar inde kraam te leggen / 't kind was
 alleenlyk gekeert / egter sonder dat de wateren sig
 bereept hadden : en volgende mijnen raad / vragt
 men haar in een Krosbaar / en men voerde haar weg /
 de Pagter wierd in hegtenis gestelt / en soude in
 gebaar des doots geweest sijn had de gemelte vzaout
 haar kind booz haren regten tijd gebaart / sy sou-
 de sonder twyffel den armen Pagter tot de doot
 toe vervolgt hebben / want so groot was haar gram-
 schap tegens hem : ik dede al 't geen my mogelijk
 was om haar gramschap te matigen / en verliet
 haar geselschap niet ; ook so merkten ik dat wan-
 neer haar sinnen ontstelden dooz de vernieuwing van
 haar gramschap / dat haar kind dooz de accessen
 van gramschap tussen het gebeente geraakte / ik ver-
 toonde haar dat de gramschap haar doende kramen /
 sy in prijkkel van haar leven was / also wel als het
 kind ; en dat sulks geen middel was om haar van
 haar Wyant te wreken / en schoon sy op haar tijd al
 kraamde / het kind soude in haar lichaam gequetst
 sijn / of so der scheen pets gebroken te sijn / of dat-
 ter eenige Contusie / of kneusingen swart gewoz-
 den waren / sy souden weder geel worden / en lan-
 gen tijd also blyben / dat een saak sou sijn om het
 kind te doen sterben / ik sprak so wel booz desen
 man als ik opt konde / so dat sy na twee maan-

den en agt dagen in 't bed verlosse van een Zoon die twee of drie maanden leefde / en den pagter ging uyt sonder gestraft te sijn / als inde beurg.

Ik heb al dese bysonderheden gemelt tot aanwijssing dat verscheyden kinderen gewoon sijn sig te wenden in haar Moeders lichaam lang te bozen eer dat sy gebozen werden: en ist dat sy geen pijn voelen sy en doender niet na sien / en so de Vrouw vraagt aan de Doed-vrouw of het kind gekeert is / en dat sy seyt ja / en de vrouw verlost niet / de arme Doed-vrouw wort beschuldigt van bottigheit / en wert begehrt / so dat wetende wat van de berispende kan volgen / moet sy liegen / en seggen neen / om de gebolgen die daar sijn / inde waarheyt te seggen. Ist dat de vrouwen veel gaan / en op stoelen gaan sitten die hart sijn / quetsen sy haar kinders so dat ik niet en besluyt dat alle kinders haar so bzoeg keeren / maar d'eene bzoeg / d'ander laat en sommige eerst ten tijden van den arbeit. Ik die vande selfde gelegentheyt ben / sal met de waarheyt seggen te hebben gedzagen een gekeert kind ses weken / en doende nogtans alle dagen mijn vocatie of hantwerk.

Die seggen sullen dat een kind geen voetsel meer en trekt van den dag af dat het gekeert is / verstaan haar stuk niet wel / niet wetende door wat middelen 't geboet wert in s' moeders lichaam / en om te verligten die daar aan twijfelen / die kome met mijn in 't Gast-huyjs / al waar menigte van swangere Vrouwen sijn / en in presentie vande Medecijns van 't boornoemde Gast-huyjs / sal ik haar twijfeling weg nemen / haar doende aantasten en de waarheyt kennen om de beschuldiging diemen meent aan de Doed-vrouwen te doen.

XLVI. HOOF T - D E E L.

Van een Kint wiens Navel gebonden en geknoopt was met een regten knoop, en 't eene eynd was vast aan den buik van 't kind en 't ander aande Nageboorte.

Het is omtrent drie of vier jaren geleden / dat ik een vrouwe te bed bragt / die vooz den tijd van baren had groote kolijken / en wiens kind seer swak was omtrent twee dagen vooz de geboorte / 't selve kind had den Navel geknoopt 't een eynde aande buik / 't ander aande Na-geboorte en den knoop heel verplettert en 't Kint seer blauw / 't viel my vzeemt vooz : de nabelstreng was omtrent drie vierendeel lank en den knoop was omtrent een vierendeel vanden buik / sy septe my dat het kind sig seer gewentelt had geduerende den tijd van haer groote kolijk / 't moet seker sijn dat de Kinderen sodanige pijn mede deelagtig werden ; dat geduerende de gemelte pijn 't kint sijn hoeft had geroert / waar dooz het groote bestwaarnis om sijn voetsel te trekken en den Nasem te halen had gehad / also 't selve anders geen doozgank had dan dooz den knoop ; 't welk seer wonderlijk was.

XLVII. HOOF T - D E E L.

Van een seer vette Vrouw die stierf om dat sy Ys had gegeten.

Ik wierd geroepen tot een vrouwe die ik seer beminn-
de / sijnde de Hups-vrouwe van een Advokaat van 't
Hof: inde maant van Augustus / sijnde in haer hups /

vont ik haar / so bleek als of sy doot had geweest / sy septe my met groote pijn hoe dat sy s' morgens had gehad een grooten loop des buyhs / en opgaande na haar kamer so was 't als of pets in haar buyk gebroken was / en of die pijn veranderde in groote hitte / sy haar ondertussen swak beboelende ging na bed / en sont haar meyt na de hal / maar hangende nootsake om na 't hupsje te gaan / en sijnde daar toe by na opgestaan / wierd sy overballen van slaute / en was gedwongen weder in 't bed te vallen / waar sy niet magtig was geweest haar afgang op te houden ; de dienst-meyt septe my in haar presentie dat dese siekte was veroorzaakt door 't eeten van een stuk *B*s so groot als twee buyfsen datmen haar had gegeven komende van 't hups Gondy / sy bekende het / ik boelde haar puls / en (al ist dat ik'er my weynig op versta) sy scheen my doodelyk / om dat sy op klam alleinskens / en ging somtijts so weynig / daar na wat sterker / gelijk een kaars die haar laatste blam upt jaagt. Ik gaf haar *W*ijn te drinken / ondertussen dat ik den Doctoꝝ / Apoteker / haar *M*an / den *P*rester en de bueren had doen roepen : men konde haar siekte niet kennen / daar wierden nog by geroepen tweeerbare *M*edicijns / die alle Remedien gaben die mogelijk waren / maar ten konde niet helpen / eenige bonden goet haar te doen laten / maar men had al so nut in laken gestoken / also upt twee plaatsen daarmen in stak / noyt een druppel bloet quam ; sy had het *B*s gegeten naar den eren / en 's ander daags ten ses uren / oberquam haar den loop des buyhs / en sy stierf des middags : Ik sag haar openen des anderen daags van Mr. Marchant , die vont al haar bloet gevallen inden Buyk , tussen het Epiploon (het net) en het ingewant , hebbende het weggenomen .

men, sogt hy het vat door het welke het bloet was gevallen, hy vont een groote ader so dik als een maly van een nasteling vier vingeren onder 't principaalste vande Lever, vier andere vingers verder uytgerekt en gebroken: hy bekende dat de uytrekking gedaan door de kilheyt van 't Ys, had in 't doorgaan 't Vat gebroken, men van 't in haar gansche lighaam niet een droppel bloet, als in haar buyk, en men vant ook een quade Vrugt, gelijk een kleyne membrane (vlies), sonder een druppel bloet.

XLVIII. HOOF T - D E E L.

Van een Vrouw dewelke geduerende den tijd van tien maanden, een Serpent aan haar borst had.

Ik sal u hier een seer vzeemt verhaal vooz dragen 't welk ik heb van een seer eerlijk man / versekerende my 't selve met veel eeden waar te sijn en dat hy 't gesien had. Ik was omtrent het jaar 1599. in 't huys van desen vooznoemden Man / om te besien sijn Vrouw dewelke met een langduerende siekte geguollen was: ondertussen / de man nieuwsgiertig sijnde en van groot verstant / en die de meeste tijd van sijn jonkhepd in 't reysen gepasseert had / onder hiel my met vzeemde saken die hy had gesien; Onder anderen de raarste en weerdigste om vertele te werden / so vertelde hy my dat hy bleef omtrent een jaar in Duys-land / in de Stat Straas-borg; hy verstont dat twe mijlen van daar in een Doorp / een Vrouw / wiens Man werkende inde Wijngaard en sy ook om het onkrupd uyt te wijden / had haar kind mede genomen / en het hebbende te suppen gegeven / leyde het op een kussen / en liet het sla-

pen

pen ondertuffen dat sy arbejde: het gebeurde dat haar kind wakker werdende / de moeder het de borst gaf / 't kind na het fupgen in fleep vallende / de vermoepde moeder mede van fleep behangen / heeft 't kind de Borst verlaten en een Serpent het pfelijfste en vzeefelijfste beeft van de Werelt / dat daar omtrent gelegen had komende by den tepel / bande flapende vrouw / viel aan 't fupgen (en noyt hebbende gebonden fo een lek'ren drank / wilde die niet verlaten / als of hy docht fo hy 't quijt waar / dat hy 't noyt weer soude krijgen) fo dat de arme Vrouw wakker wordende / was fo verbaast dat sy meende te fterben / en roepende haar Man / die mede fo feer verbaast was als sy / nam hy fijn kind op / en bragt fijn Vrouw t' huyf / sonder opt dit dier te derben aanraken / en fonde om een erbaren Medicijn / die alle Remedien dede die mogelijh waren om het Serpent te doen afgaan / maar fiende dat geen upterlijhe middelen konden helpen / dede hy de vrouw bittere dranken drinken die de foetigheit vanden melk mogten doen veranderen maar / ten help al niet: het Serpent bleef vaf den tijd van tien maanden en groepde fo groot dat sy moft een ferbet om haren hals binden om 't Serpent als in een fak te dragen fonder het te verftoren / de melk die tot bepde de borften plag te gaan / gink alleen tot die borst daar 't Serpent aan foog / ten langen laaften / fo wierd dese Vrouw geraden te gaan tien mijlen van daar ten huyfe van een Waart genaamt Barillet / die fo 't fcheen raat daar toe wift dooz eenige waare of gefingeerde beftoering.

Haar tonende / waart sake dat dit quade dier quam dooz vettigheyt te fterben / dat dan fijn fenijn in haar fou ober blijven / en dat geen partijen in ons lighaam / fo naauw gemeenfchap met het

herte hadden / als de borsten / sy resolbeerde tot hem te gaan / en daar gekomen sijnde wiert bekeken so lang gewagt te hebben ; haar verskerende 't Serpent af te doen vallen binnen een vterendeel uurs / sonder haar eenig leet te doen : hy gaf haar Wijn te drinken / en dede haar rusten / en hy maakte een ronden kring en sprak eenige woorden ; so dat de slangen die hy onder sijn tafel voede begonden in den kring te komen ; hy seyde wederom pets / en het Serpent verliet de Vrouw / en sprong met de andere / daar heen en hief sijn steert op / hy die het had geroepen / stak het een stuk scharlaken inde keel / en trok al sijn tanden upt : de Vrouw stak haar borst op / en willed blugten / maar de waart van 't huys hielt haar vast / verskerende / dat het Serpent niet meer hy haar soude komen / al so het was met de andere vertrokken.

XLIX. H O O F T - D E E L.

De reden waarom dat sommige Kinderen van seven en agt maanden leven en andere niet.

DMaar sijn kinderen gebozen van seven maanden dzagt / de welke leven en seer kloek sijn / ja die tot de agste maant geraken / namentlijk dogters : Maar het is na de gesonthept van 't lichaam dat haar ter werelt brengt ; daar sijn sommige Vrouwen / die de gestaltenis vande Baar of Uijmoer seer kleyn hebben / en dat derhalven de Kinderen die tot de sevenste maand geleeft hebben als van volgens 't schryven vande Oude gewelt doen om haar selven upt te woestelen / en de Baar-moeder dwingen tot opening / alle sodantige Vrouwen baaren gemeynelijk inden tyd van seven maanden om
de

de boven gemelde reden; Andere dooz dien splie-
den dooz eenigen harden val of stoot een gzoote
schudding aan de moer veroorzaken; waar dooz
't kintje van plaats verandert / en dooz de swaarte
de moer opent; sodanige kinderen van seben maan-
den konnen leben / maar ingeval den val so gzoot
waar dat 't kindeken sig schepde van de na-gebooz-
te waar dooz 't boersel en het arterial (of slagader-
lijk) bloet aan 't kintje wert gestiert: soude men
daar geen leben aan konnen verwagten / also dooz
sodanige schepding 't kind mede berooft wert van
aasem / sonder 't welk het niet leben kan: en dat so
haast het middel vanden aasem hem ontvalt / so
opent hy den mond en swelligt 't water in dat hem
berdzinken doet / en al waren de wateren ontlopen
so sou het ebenwel moeten sterben dooz gebrek van
lugt. Ingeval een vrouwe verloft dooz al te veel
bloet / so kanmen van 't kind ook niet meer ver-
wagten: dooz dien dat al eer het bloed 't kind heeft
gedrongen tot sijn upkomst / is het so verbult ge-
weest van bloed / dat het daar van half verstikt is /
gelijkmen gewoonelyk siet dat de kinderen heel
swart sijn upgekomen dooz gzoote overbloet
van water 't welk niet langer kan befloten blyben
inde Membranen (vliesen) die 't kind ombatten /
en daarom moeten barsten / 't kind veranderende
van plaats en verbult sijnde met water gelijk
als d'andere met bloed / en die konnen nog veel min
leben / gelijk de visschen die sterben so haast als die
upt het water sijn; al de kinderen swemmen in het
water / en daar buypen sijnde sy leben ebenwel: maar
de onmatelike quantiteyt die haar heeft uptgedron-
gen spruyp van een ontsteltenis inde Leber die meer
water maakt als bloed: en so werden sy meer ge-
voed dooz quade vogtigheyt als dooz goed bloed;

Ik sie veel vrouwen aan de welke een van dese twee
 doozsaken / benootsaakt het baren ; en dooz dien
 men seyt dat de Jongkens van seben maanden/
 leven en de Dogters van agt / van welchen tijd af
 sp ook leven / maar jonger niet / om de boven gemel-
 de reden / derhalven so behoorden de Vrouwen
 (wetende waar het haar van daan komt) in tijds
 goeden raad te volgen : daar sijn sommige die het
 bloed so dun hebben dat het haar ontloopt dooz de
 minste beroertheyt. Ik heb beschreven hoe datmen
 het bloed sal dikker maken ; maar ik had verge-
 ten te seggen dat het grootste middel vooz alle dese
 qualen en specialijk vooz het laaste : is van haar
 Mannen te blijven, en alle vrouwen die genegen
 zijn op haaren regten tijd te baaren behoren haar
 selven daar van te wagten.

Om den melk weer te doen komen.

Verschepte Vrouwen die de kinderen suygen/
 komen dooz veel doozsaken haar melk te ver-
 liesen / als dooz verschriktheyt / quelling / gram-
 schap / siekte / quaat voetsel / en swaarmoedighet ;
 Men moet daar tegen gebruyken smorgens en des
 avonds, goede Pottage, vet of mager, van vlees of
 van kruyden, inde welke werd gedaan Parey an-
 ders Ajuyn, groene Fenkel, Suykerey, Suering,
 Salaat, en wanneer de kruyden half gefoden sul-
 len sijn, neemt een vierendeel-loots van 't Saat van
 witte Salaat, van het varste gestampt, en gedaan
 in een poppeken een quartier uurs gefoden inde pot-
 tagie, wringt het dan door een doek ; sodanige
 pottagie doet de melk komen ; ingeval die niet ver-
 lozen is dooz amozeuse genegentheyt / 't welk een
 siekte is sonder remedie ; die het verliesen dooz
 swaar-

128 Het BEGIN en den INGANG,
swaarmoedigheyt sijn de moefelykste / en meer als
de geene die dooz andere oorzaken komen / dooz
dien dat de Liefde en de Swaarmoedigheyt een
Dier is dat de melk verteert.

't Water van Haver gedronken verdunt mede seer
veel, gelijk ook het sop van groene erwten, waar
in gesoden is groene Fenkel, ook de borsten daar
mede gestooft, smorgens en savonts tot onder de
okfelen toe: die geene die als uyt de natuer quade
Minnen sijn, fullen egter van dese Remedie niet
beter werden.

L. HOOFT-DEEL.

Van een Juffrouw die haar Kint droeg festien
weken; in 't Jaar 1610.

EEN Juffrouw welk ik gewoon was te bedie-
nen my aansprekende / seyde dat sy vier maan-
den tijts met kind had geweest / en dat sy het had
voelen roeten in haar lichaam / sy quam my we-
der besoecken een maant na dien tyt / om my te
seggen dat sy seer bekommert was / also sy haar
kind in twee dagen niet had gevoelt / en dat sy
vreesde dat het Kint gestorven soude mogen wesen
dooz een uitermate verbaartheyt die sy had gehad /
dooz het sien van een Quaksalver / die na dat sy
hem had laten halen om haar een tand te trekken /
in haar kamer quam met een ketting van groote
tanden om sijn hals / en in een onaangename on-
fatsoenelyke gedaante / dat haar den schrik aan-
dede; en haar dede denken dat het een Soldaat
was / en de tanden krupt-maten / 't welk haar
dede in een slaubote vallen / egter weder tot haar
selven

selven gekomen sijnde en merkende dat het maar den Tandtrekker was / liet hem begaan tot het trekken van haren tand die haar groote pijn had gedaan: Desen quakzalver seyde dat hy haar geen seer soude aan doen / en ebenwel trok den regten tand niet die haar seer dede / derhalven so most den tweeden tand aanhouden / 't welk sy met goeden moet uytstont / en in het trekken vanden tweeden tant so voelden sy dat haar kind sig roerde: Maar noyt meer sedert dien tijd. Egter so begoude haren buyk alleinskens dunder te worden / en drie weken daar na so had sy een vermaning van melk in haar borsten gelijk de Vrouwen hebben die in 't Kinder-bet sijn / 't selve over sijnde so voelde sy geen ander ongemak. Ik sag haar dikmaal / ik wist dat sy voorzeker met kind was / sy vzaagde my raat / wat sy doen moest? Ik vzaagde haar of sy geen quade dampen inden mond had? sy seyde neen: of sy den etens-lust niet en had verlozen? sy seyde my dat sy die noyt beter had gehad en 't Hert noyt vrolijker: de gesontheit goet / dat haar niet quelde dan de vrees vande dood van het kind; ik dede haar aan / al 't geen mogelijk was om 't kind te doen bewegen / maar sy voelde noyt anders als pets dat sig verhefte / gedurende het gebuyk vande Remedien: dat de Lijbmoer was die verhout sijnde sig beweegde door de warme Remedien / als getuygende dat die haar goet deden.

Ik was van geboelen dat sy met lijtsaamheyt den tijd most uytwagten / haar seggende dat ik een kind had gesien dat sig in lang niet en had geroert / en nogtans niet dood was / gelijk ik aangebiesen heb inde tweede aanmerking in het negende Hoofd-stuk van mijn eerste Boek: de Vrouw

hebbende al de tekenen van een dood kind / gelijk ik inde gemelde aanmerking heb verklaart.

Ik weet dat een kind dood in 's Moeders Lighaam sijnde / moet hart of verrot worden / ik had de gemelte Juffrouw verschepte maal te bed gebragt van kinderen kloek en gesont / van goede verw / niet steenagtig / nog van verbzant Bloed / nog aande bederping / 't welk my dede geloven (sy gesond sijnde) dat de Natuer 't kind soude geloost hebben had het dood geweest ; dat de natuer (die niet en wil gedwongen wesen) het soude gedaan hebben ter gelegener tijd / en dat wannier den tijd van baren soude voozby sijn / ingeval de natuur als dan sig te swak soude bevinden / wy als dan met goede Doctoozen souden te rade gaan / om haar van 't kindken te verlossen : verschepten van haar Dzienden spraken my aan / en meynden dat sy haar selven bedrogen hadde / denkende dat sy met kind was / ik verskerde haar dat sy bezugt was / ten kortste sy droeg het kind seften weken na den schrik die sy gehad had / doen sy den Quak-salver eerst sag / de questie is nu of het Kind van dien oogenblik af gestorven was , aangefien het noyt sedert sig heeft geroert : de reden die daar tegens spreekt / is dat de Juffrouw haar melk niet eer en had als drie weken na dien tijd : En niet tegenstaande so geloov ik dat het kind op dat oogenblik vanden schrik gestorven was : wanneer dat door den schrik de levendige geesten 't Kind benomen wierden , trok het slag-aderlijk bloet na 't hart van de Moeder , want het niet aan 't kind was mede gedeelt dan door den goeden wil vande Natuer , die getroubleert sijnde alles tot haar selven trok ; en geduerende dien tijd so verstikten het Kind , 't welk doende so roerde sig het kind met geweld ;

gebwelt; en de natuur wierd daar na niet meer
aangenomen wanneer sy weder keeren wilde om
haar werk te doen / het was te laat / also al de
krachten van het kind upt gebluft waren: niet tegen-
staande dat sy het menstrual of stonde bloet behield
dat haar nog werk genoeg gaf / en veroorzaakte
den bloet van melk inde borsten dize weken na
dien tijd: welk in vijf of ses dagen afliep: het
kind beginnende te verminderen en te slijken
inde Uijb-moer / maakte plaats aan het bloed /
dat ingehouden was / dat het niet upt en quam
dan geduerende en sedert haar verlossing: dat so-
danig was / dat ten eynde vande sestiende week
die agt dagen minder waren dan negen maanden /
haar een groote pijn aan quam / die sy den heelen
nacht verdroeg / en den morgen gekomen sijnde my
hebbende ontboden / haar selven seer swak en ver-
moept bevindende / dat sy het niet langer konde
uytharden / men sont om den Doctoꝝ / en om ver-
schepden Mevrouw en Juffrouwen van haar
Dzenden / den Doctoꝝ bestelden een klisteer om
die te doen setten ingeval ik het geraden vond / ik
sag haar in bleeke koude / in sweet / en met so
wepnig pols dat sy nader aan de dood dan het leven
scheen te wesen / ik voelde haar / en vond dat daar
Arbeyd was / 't welk versuymt had geweest: ik
vraagde na een goede sop / men gaf haar een kom-
metjen met een halve citroen / het verwarmde en
verquikte de natuur enigsin / en gaf haar eenige
ween / die ik vermeerde / met vernianing van goe-
den moet / de wateren die vaken / en sy wierd
verlicht / haar krachten weder gekomen sijnde / de
beenen en de dyen van het kind quamen aanden
dag: maar doen ik voelde dat het kind dood was /
en sag dat haar geen ween aan quamen / ik vrees-

de het te trekken / niet wetende of 't kind verrot was. Ik sette haar de klisteer / 't welk haar dede het kind lossen / dat een loode verb had sonder quaden reuk / de na-geboorte gesond en so schoon als men konde sien / met sodanigen bloed / en sy had de gesondste kraam bande wereld / gedurende de welke sy geen sog en hadde.

Dat leerd ons wel te aanmerken de wonderlijke werking bande natuer / niet tegenstaande dat men die aansien moet / om die te helpen wanneer het den noot bereyft / als 't blijkt dooz de *Zuffrouw* daar ik van spreek / die haar leven had gewaagt wanneer sy niet in tijds om hulp en raad had geroepen / den eersten nacht van haren arbeyt / en dat de natuer niet geholpen was / 't welk dienen sal tot een vermaning aan alle *Vrouwen* die met kind sijn / en daarom so heb ik dit verhaal met al sijn omstandigheden verselschapt etc.

LI. HOOF T - D E E L.

Van een bevrugte *Vrouw* die verlost wierd twee maanden, na dat haar kindeken sijn arm vertoonde, en weder ingetrokken had.

Ik ken een *Chirurgijn* die in sijn jonkheyt had gedient by *Mr. Ambrose Paré*, genaamt *Philippe Boudoin*, wonende tot *Cherbourg* in *Normandie* / die een *Vrouw* had gesien genaamt *Fleurie Gardyn*, *Hups-vrouw* van *Ritchart Fere*, de welke op *Kers-dag* inde prochie kerk sijnde / een *quartier* uurs van haar wooning / voelde dat het armken van haar kindeken / (bevrugt sijnde geweest

weest ses maanden tijd) sig vertoonde: sy wierd t' hups gebzagt dooz haar buer-vrouwen / t' hups gekomen sijnde den arm van 't Kind trok weder an / en die vrouwe verbolgde haren tijd van negen maanden / en berloste van een Soon die gedoopt wierd en een dag leefde / dat seer wonderlijk was / en misschien in hondert jaaren niet en soude gebeuren; het is voorszeker dat ingeval 't Kind de Pliesen die de wateren besluypen had gebzoken regt inde plaats van d'innerlijke openinge of mond vande moer / sy souden haar hebben begeben / en doozog gebleven sijnde / soude sy het so niet uptgehart hebben; maar het is zeker dat het Kind sig met geweld roerende / misschien gequelt met swaar Kolyk (veroozsaakt dooz koude die de moer had gehad) het vlies had gebzoke in een plaats daar het dun was / en darenboven dat de opening geschiede dicht by de koek / of de dikte van de nageboozte / 't welk niet toe liet het uptbloeyen van het water / waar in 't kindeken word gedzagen / also dat in een sarken is dat leeger leyt.

Dese Vrouwe weer tot haren hupsse sijnde / wierd verwarmt en warm te bed gelept / en het kindeken hebbende koude geboelt aan sijn armken en hand / trokse weer in.

LII. H O O F T - D E E L.

Van een Vrouw daar ik geroepen wierd, die negen daagen in Arbeyd had geweest.

In 't begin van 't jaar 1610. Een Doctoꝝ van dese Stad bad my om met hem te gaan een vrouwe

sien / die negen dagen inden Arbeyd had geweest /
 van welke men eerder de doot / dan het leven ver-
 wachte: ik vond haar te wesen als dood / met een
 bleek aangezicht / d'oogen open gespalkt en geset /
 die een doodelijken reuk had / de neus smal / bene-
 pen en hout / die niet genut had / en die geen voets-
 sel konde in houden. Sy soude wel in een uyr twee
 potten water hebben gedronken / omtrent haar bed
 was een zee van bzaaking / men konde haar geen
 water genoeg geven dat gesoden was / men most
 het haar raauw geven / en somtijlen een dooper
 van een Ey / 't welk sy dadelijk over gaf / sy was
 sonder ween / maar bindende dat de moer open
 was / en dat de wateren sig begonden te stellen /
 merkte ik dat sy gearbeyt had maar dat de natuer
 verswakt was / en niet hebbende eenige hulpe ge-
 noten / 't kind opgeresen was en haar byna ver-
 stikte / en sodanige bzaaking veroorzaakte ; ik seyde
 mijn gevoelen aanden Doctoꝝ / en niet tegenstaan-
 de dat wy so laat waren gekomen / men most eben
 wel doen 't geen de konst vereyst : derhalven bestem-
 den wy tot een klisteer / stark genoeg om de Na-
 tuer te verwekken / en om het kind te doen saken:
 den Doctoꝝ hebbende alles onderbzaagt en verno-
 men dat het tien maanden en negen dagen waren /
 dat sy haar maanden niet en had gehad / dat sy be-
 drugt had geweest ter regter tijd ; dat sy het kind
 had gedragen negen dagen langer dan de negen
 maanden : gaf hy my de soꝝg van dese Vrouw ; ik
 dede haar de klisteer setten die haar 't kindeken de-
 den saken gelijk wy het geloofde dat soude ge-
 schieden. Ik gaf haar Robarber-water te dꝝnken /
 't welk sy in 't lijf behield / weynig daar na een dooper
 van een Ey dat sy ook in hield / ik maakte haar
 Robarber-water om geen ander te dꝝnken / en dede
 haar

haar alle uur een doper van een **Cp** innemen / en aldus so begon de **Natuur** te versterken en de ween aan te komen / omtrent twee uren na dat sy de klister had ontfangen en doetsel genoten / en dat ik het quaat sag op sijn hoogst / 't welk de verlossing belette. **Ik** gaf haar een vierendeel-loots van **Confectie** van **Alchermes** in **Wijn** / en weynig daar na dede ik haar een ander klister setten / daar ik in dede **Hiere** ende **Benedicte**, (in d'**Apteken** bekent) die 't werk voltrok ; sy wierd verlost van een grooten dikken sterken **Zoon** / nogtans seer verswaakt / en sy leefde maar twee dagen / ik quam by haar omtrent ten half twee s' na-middags / en sy gelag dooz negen uren des aborts. **Ik** schryb dese omstandigheden om te vertonen dat verschepte ongelukken gebeuren aan **Vrouwen** / als men d'oorzaak van haar siekten niet recht en kent / en boben al wanneer men niet en let dat sekere **Kolijken** daar van de oorzaak sijn / en daarom so moeten de vrouwen in sodanige toestand bystaan / om haar te helpen met klisteren / want dooz sodanige middelen / wert de pijn geholpen of vermeerdert / en men geraakt dooz het werk.

LIII. H O O F T - D E E L.

Hoemen de Navel van een Kind dat nieuw geboren is handelen sal , en hoemen een mislag begaan : behoort te verhelpen.

Ik sal u seggen dat daar groot perijkel is een kind te laten herbakeren dooz **Vrouwen** die het haar niet wel verstaan / wanneer den navel van het kind

deken nog niet gevallen is / 't welk aan sommige Kinderen gebeurt omtrent den vijfden / sevendden / negenden of elfden dag. De nabels die den vijfden dag of eerder afvallen / beloven geen lang leven aan het Kind. Ik spreek hier van doozervarentheyt / en heb gebonden dat van de geen die eerder afvallen de groote hitte van 't Kind d'oorzaak is. En die weynig daar na 't kindchen de doot aan doet.

't Nabeltjen dat na den negenden of elfden dag afvalt / is een teeken van veel slijm in het Kindchen / die niet kan verdzogen / het sal wel tot den derttenden dag wesen eer dat den Nabel afvalt / ik sal hier seggen hoe datmen sig hier in dzagen moet : te weten so haast als den nabel gevallen is / 't welk altijd gebeurt op on-even dagen ; Men moet op den Nabel snupten / en nemen het bobenste en het onderste vanden nabel / en desselfs opening dekken met een goede Kompres die wel dik sp / nat gemaakt met speeksel / 't welk gelept moet werden van onder tot boben tot op het midden vanden gemelden Nabel / en gebonden met een dubbeld bandje twee goede vingeren bzeet / en veranderen so menigmaal van Kompres en verbinden als het Kindchen sal gepist hebben / om dat het droog soude blijven. Daar sijn eenige Vrouwen die so onbequaam gebonden werden om dit wel te doen / dat sp dikmaal d'oorzaak sijn vande dood van 't Kind / of dat den Nabel dik blijft / of open blijft staan / dat daarna groote Kolyken veroorzaakt : wanneer de Broed-moer seer gelaakt wert / want in gebal den Nabel sig opent / sal men seggen dat sp die te kort gebonden heeft / so hy dik is / dat hy te lang gebonden was / en dat kompt nog van 't een nog van 't ander. De Nabel is een doozgang die de voorzientg-

stienigheyt aan de Natuer heeft gegeven / om sig
 dooz dien tijd daar mede te behelpen 't welk is van
 den tijd van het schepsel van het kind tot aan sijn ge-
 boozte / en dat als dan onnodig blijft en moet gehan-
 delt werden gelijk ik gesept heb / het is sonder geboes-
 len ; ingeval het te kort was gebonden / het soude te
 eerder onderwozpen wesen tot ontsteking aan 't blees
 te veroorzaken / als open te blyben / so het te lang
 gebonden is ; daar en is niet aan gelegen als die
 maar wel vast wert gebonden / hy valt alijt dicht
 by 't levendig blees af / daar kan noyt quaat van
 komen wanneer men doet gelijk ik heb gesept.

Maar so hy valt sonder dat hy wel was aange-
 lijmt / of gebonden / en dat het kind geguekt werd
 met snydingen inden buyk / het opent of blijft open /
 dooz 't schreeuwen van het kindken ; dat gzoote
 kolijken veroorzaakt / en 't blees dat naar den val
 vanden Nabel weer moet toegroefen komende sig
 te verdrogen / is het van noode dat men den Nabel
 handelt gelijk al of hy eerst gevallen waar / en in
 gebal die eenige vogtigheyt uytwerpt / moet het
 poejer van bermolsemnt hout / daar opgelept wer-
 den.

LIV. HOOF T - D E E L.

Van een Engelse Juffrouw die haar kind elf maan-
 den droeg, sonder te kunnen
 verlossen.

EEN Engelse Juffrouw die my ontboden had
 welke haar selven dagt bebrugt te wesen den tijd
 van dzte maanden en een half / sijnde den tijd dat
 gemeenlijk de quade geboozten sig openbaren ; heb-
 bende beginselen van verlies van bloed / en pijn /

Ik oordeelde dat sy een quade bzugt had / waar toe ik gebruykte alles wat de wetenschap bereyfte / siende dat sy langdurige pynen had sonder dat sy haar kind konde updzyben / ik besogt haar geduerende dien tijd / sy en haren man waren in groote breezen / dat my wonder gaf / also niet tegenstaande de langourigheid vande siekte ik die niet bond gebaarlijck te wesen.

Ik tragtede haar de breezen te verminderen / seggende / dat den tijd en de Remedien door Gods seggen haar souden helpen / en dat doesheden en misnoegen menigmaal de Bzugt veragterden: sy seyde my dat de veranderingen in Engeland veroozsaakt hadden de ballingschap van haaren Man; sy lieden vertelden my beyde / dat haar den schroom veroozsaakt was door een ongebal sedert eenige jaren overgekomen aan haar Suster getrouwt tot Londen / jonger als sy van jaren / en bebzugt sijnde / welke haar kind wel droeg de volle maanden / desse wanneer haar den arbeyd aangquam / en sy geloofde dat 't selve sijn voortgang hebben soude / so waaren de ween lang en groot / die haar niet en verschrikten / door dien het haar eerste kind was; de ween waeren nogtans sodanig niet dat die eenigen schijn gaven van verlossing / maar alleenlijk om den mont vande moer wijder te maken / dat duerde twee dagen en twee nagten / wanneer de Doctoren gehaalt wierden / die d'oozsaak van haar siekte aan haar eerste kraam toeschreben / derhalben / so wierden verscheyde Remedien gedaan om deselve te verborderen / des niet tegenstaande so ging de pijn over sonder eenige andere upkomst: Van dien tijd af so boelde sy haar kind niet meer.

Men vzaagde raad aan de Doctoren en Chirurgen / die eenstemmig verklaarden / dat het kind
fig

ig had geroert geduerende 't gewelt bande pijn /
 at het sig vermoept had / en de moeder bedrogen
 pas in 't rekenen van den tijd / om dat sy jong was /
 n dat het haar eerste Kind was / sy vout haar sel-
 ven wel te pas / en hebbende gerust den tijd van drie
 of vier dagen / sy ging spanceren en te paard rij-
 en na haar Hof-stede op 't Vant / bande welke we-
 terkomende / sonder te merken dat sy haar selven
 gequest had / een maant na dien tijd / so quam er
 jaar de ween weder aan / en die duerden een dag
 n nacht / en dan hielden sy weder op.

De Doctoren schreeven alle dese pijnen toe aan
 de Koliik / en dat sy haar eerste pijnen had gehad
 en eynde van seben maanden wanneer na 't seggen
 van Hippocrates 't Kind gewelt doet om uyt te ge-
 aken, en dat d' oorzak daar van was / dat het kind
 vermoest hebbende geweest / sig ruste / het meer-
 endeel dat daar geen tekenen waren dat het kind
 gestorven soude wesen / aangefien de goede verb en
 den goeden appetijt bande Moeder / en haar goede
 volkomen gesontheyt sonder dat sig openbaarden
 eenige tekenen die aangemerkt sijn geweest / door
 Hippocrates, Galenus, en andere Doctoren / om
 te kennen wanneer een kind doot is.

Sy bleef nog een volle maant in haren boozigen
 stant / die den tijd van elf maanden vol op maakte /
 en als doen so had sy eenige kleine pijn / gelijk buyk-
 snyding die dadelijk veranderde in groote flaauwte
 en beswijking van 't hert / Sy viel op haar bed, men
 bragt haar wijn, en sy stierf dadelijk, sonder dat
 men eenige hulp ter wereld konde roepen, so haast
 als sy overleden was ontdekte sig aan de linker sy-
 de van haaren buyk, een swarte plek so groot als
 een daalder, en geopent sijnde vout men 't Kind
 heel verrot te wesen en 't gebeente gescheyden van
 het

het vlees, maar dat sy vande flaaute niet en was getroffen als van 't oogenblik af dat de gangrene (het vier) haar Peritonæum of penszak had aangestoken: dese doode wijst ons aan / dat daar geen regulen sijn sonder exceptie. En dese aanmerking is ook seer verscheyden vande tweede in het Dyzelen-dertigste Hoofd-deel / de natuer willende met verwondering aangemerkt werden in haar werking / aangefien die onbegryppelyk is / niet tegenstaande so geloob ik dat beyde de siekten malkanderen gelijk waren / de pijnen by de kolijken sijnde / dese Vrugt was rijp, sy verrotte doordiense niet konde geboren werden, want de kolijk versupmt sijnde / belette aan d' een dat het Kind niet konde aan den dag komen / en aan d' ander / quam 't Kind eer dat het rijp was.

Verhalben in siekten van Vrouwen die swanger sijn / die geen gestadige of vervolg van pijn hebben die 't werk verborzderen / en dat de moer in plaats van sig te openen haar sluyt / so binnen als buyten tijds: Moet men geloven dat het Kolijken sijn diemen helpen moet door Klisteren, die de winden breken de welke men na 't van noden is, dikmaals hervatten moet: ingeval het selve had in 't werk gestelt geweest in dese Vrouw / nog se nog haar Kindeken / hadden gestozhen.

LV. HOOF T - D E E L.

Van een Dogtertjen het welk agt dagen na haar geboorte een vloed van bloet uit het Schaam-deel had, dat tien of twaalf dagen duurde.

[Ik heb een Dogtertjen ontfangen dat weynig dagen na haar geboorte een vloed van Bloed had / die tien of twaalf dagen duerde / en quam vande Moer of Matrix / d' oorzak was my als doen onbekent dooz dien ik noyt dierge-lyk had gesien ; Ik weet dat de Moeder daer van seer bloed-ryk was / niet tegenstaande is het geen volkomen reden / dooz dien ik verschep-ten heb gesien die gestozben sijn eer dat sy het hebben konnen uytzjyben ; 't moet dooz een ander oorzak geweest sijn / gelijk als dooz een u-termate gzoote hitte ; niet tegenstaande het sijn dingen tegen de Natuur.

LVI. HOOF T - D E E L.

Van twee Vrouwen tagtig Jaaren out, en meer die alle Maanden haare stonden hadden.

[Ik sien twee Vrouwen van boven de tagtig jaaren out / aan dewelke haare Maanden noyt heb-

hebben agter gebleven: het soude een groote
questie wesen of sy daarom bequaam waren om
bezugt te werden / haar weduwlijken staat heeft
d' expertentie daar van agtergehouden.

LVII. HOOF T - D E E L.

Van een Dogtertjen van vijf Jaaren aande
welke ik de witte Vloed
heb gesien.

Ik ben eens ontboden geweest om een Dogter-
ken te sien van vijf jaaren out dat veel Ma-
terte loste / gelijk als de witte bloed. / seer
dik; de Moeder was daar in beladen / het duer-
de bywijlen agt of tien dagen / en 't berging al-
lepnskens. Ik geloov dat het een groote vloed
was, komende vande herffenen, en dieijnen loop
nam langs het rug-been, en vallende inde moer,
want het niet te bedenken was / dat het witte
bloed konde wesen in so jonge jaaren.

LVIII. HOOFD-DEEL.

Rakende de gemeene meyning datmen een Vrouw die swanger is, seer moet doen wandelen, inde sevende maand van haar swangerheyt: En de ongevallen die daar van mogen komen.

Dar is een oud misverstant onder onse vrouwen dat ik niet en kan laten booz by gaan / sonder daar van mijn meyning te seggen; het is dat wanneer een Vrouw gekomen is tot de sevenden maand van haar groot gaan: men doet haar seer wandelen / seggende dat de oeffening haar seer goet is / dat het de lenden ontlast van het kindt en het baaren verbozdert.

Ik sal dan seggen dat om het baaren te verbozderen sulks waaragtig is: Maar dat het beter is te trekken dan te breken; dat het niet so veel en schaadet wat meer inden arbejd te wesen als te verwagten twee of drie accidenten / die daar uytspriyten / 't eerste is gelijk onse ouders hebben geschreven / dat het kind sijnde gekomen tot de seven maanden sijn gewelt doet om uyt s' moeders buyk te geraken: En het is sonder twijffel dat het sijn eerste gewelt doet om sig te wenden / ingeval het sterk is en het doen kan / egter 't en volgt daronn niet dat Mevrouw Natuer de deur soude openen als het daar aan klopt / booz al eer dat het den bequamen tijd is / gelijk ten eynde van negen maanden / om dat het kinds vel ondertuffen versterkt soude mogen werden / en dat de natuer haren Comessaal niet en wil laten gaan / so lang als sy hem
de

de kost kan geben / meerendeels dat de longen kan de lugt voorzeyde / moeder en kind / intrekken / so dat ik seggen sal dat het kind sig menigmaal keert in 's moeders lighaam lang te boozen van sijn geboozte / en tot dien eynde so is d'oeffening of anders gesept exercitie seer perikeleus. D' eerste reden daar van is dat het nederwaarts dzingende den buyk rekt en verspreyt sig veel meer als anders / en bederft den selven / namentlijk van sodanige Vrouwen die haar kinderen laag dzagen / en daar is nog een grooter quaat / dat 't hoeft van 't Kindken na sig trekt al het lighaam vande Lijbmoer / en desselfs banden upt-rekt / die na de geboozte niet wel konnen ingetrokken werden.

Meerendeels so werden door het te veel wandelen vande Moeders, de Kinders hoofden gekneust, en in lengte gedrongen, so wanneer die door sodanige geweldige exercitie tussen 't gebeente van de Moeder geraaken, 't welk de Kinderen de doot aandoot, sonder datmen weet waar het haar van daan komt. En de regte oorzaak spruyt hier upt / dat de aderen dewelke dienen tot het voeden vande harssenen sig openen, in 't selve oogeblik dat het Kind gequetst wert, of om dat het geplettert bloet sig verderft, en wanneer het bloed verdorven is volgen de Symptomata (toevallen) de koorts en onverwagte doot van het kind, veelrijds quetsen de Vrouwen 't hoeft van het Kind so wanneer sy op een harden stoel sitten, 't welk het selve ongeval veroorzaakt. En van alle dese ongevallen so wert de Broedmoer betigtigt / dooz quade onwetende klappen / als mede so wert de bewaarster beschuldigt wanneer den buyk van de kraam-vrouw bedozven is.

Ik seg dat het niet mogelijk is dat dooz eentge remedien ter weerelt den buyk van een Vrouw die een Kind heeft gebaart in sijn voorige effen gestaltentis kan herstelt werden; Also 't vel sich uytrekt / en noyt en kan so effen gebzeben werden of daar blijden altyt eenige merktekenen die root/brun / en bleker schijnen dan de andere delen van het lichaam / Ik soude alle Vrouwen vermanen te betrachten haar ongeregelde genegentheden / en actien / begaan gedurende den tijd van haar swangerheyt : En aan deselve toe te epgeven d'oorzaak van de verandering in haare lichaamen : 't komt d'onwetende en onberstandige vrouw niet meer toe daar van te oordeelen / als een blinde van de houleuren. Verhalven so behooren de vrouwen de rechte oorzak van haar ongeballen te biegten aan den Medicijn als of sy biegten aan den Driester / om daar een andze waarheyt uyt te trekken.

Ik sal seggen dat de valsche beschuldigsters menigmaal hebben gemaakt / dat de gaauste Broedvrouwen sijn beschroomt en vreesagtig geworden / om datter in sodanige gelegentheyt so veel dooz agterklap / sonder onderscheyt van goede of quade / worden beschuldigt / wanneer 't iust so wel niet en gelukt / na den zin van de zteke ofte van haar Vrienden / als of sy d'oorzaak waren van 't quaat datter gebeurde / en al of sy altyts bequaam waren om het te beletten. Dikwils de Broedvrouw / (de naam van wijs weerdig) redde de Vrouw van de dood / daar haar in plaats van lof ; hoon / en blaam nabolgt / sy sijn echter gedwongen 't schandaal te beletten / en den quaden booztgang bekent te maken / en dan plaats te ruymen aan die geen / die den tijd niet en konnen uytwag-

wagten / dat sy het soude met soetigheyt en oordeel
 kunnen doen: De faut hier van / komt van d'on-
 wetende/berispende en ondankbare Vrouwen / te-
 gen de Broedmoers: Menigte van jonge vrou-
 wen die maar een / of twee kinderen hebben ge-
 had / sullen t'aldermeeste te seggen hebben / Ik
 word dikmaal root van harent wegen / hoorende
 haar spreken in de tegenwoordigheyt van oude/
 wijse / voorzigtige Vrouwen / die niet half so vrp-
 postig in haar oude jaren dorsten spreken / ik zie
 der haar me laggen / d'eene seyd ik heb niet geern
 een Broedvrouw die tast / ik wil de mijne daar
 om veranderen / d'ander misprijst ook de hare /
 die mede 't selve doet. Ik wenske wel dat de Broed-
 vrouwen ongelijk hadden in dat sy haar aandoen/
 want sommige Broedwijven om niet van het maak
 verstellen te zijn in plaats van wel te doen / doen
 niet anders als vleyen en plupmstrijken / en men-
 gen haar met haar / seggende / dat sy so niet en
 pzoactiseren / en leggende haar hand vooz haar /
 onderhouden haar sieken met discoersen / en on-
 dertussen sy pijn voelende / zijn gedwongen die
 weg te stooten / wanneer het hoofd van het kind
 voozt komende / de baarmoer die het dikwils vooz
 een bant dient / vooz 't kind uptschiet / daar inge-
 bal dat de Broedvrouw haar aanraakte / soude sy
 de selve agterwaarts stooten / en also voozkomen
 de remedien van 't Accident / dat na de Kraam
 volgt / het welk is een geheele relaxatie of rekking
 der scheede van de moer; so dat als dese vrou-
 wen daarna klagen aan hare behagende Broed-
 vrouwen / So seggen sy lieve Mevrouw, of Juf-
 frouw, gy weet wel dat ik u niet en heb geraakt,
 en ik en ben de oorzaak niet, het soude veel qua-
 lijker hebben gegaan, had gy geraakt geweest, en
 hoe

hoe onaangenaam soude het aan uwen Man wesen wetende datmen u gefommelt en geraakt had &c: 't zijn de vruchten van haar agterklap: men sal seggen dat daar een ontallich getal van gzoote Land-Vrouwen zijn / die noyt door Zoedmoers aange- raakt werden / en die niet eens en weten dat een vrouwt met kind is of een kind baart / tot dat sy het sien en horen schreeuwen als een van hare ma- gere verriens: sy en zijn nogtans niet bedryft van de qualen daar ik van geschreven heb: want ik sie van sodantge een so machtig getal dat het my schroomt daar op te denken / egter so seggen de Zoedmoers tot haar ontlasting dat sy haar niet en hebben geraakt / en dat het ongeval ver- oorsaakt is door de dikte en gzootte van het kind. D'eene seyt 't is dit / d'ander 't is dat / de subtiel- ste leggender een kloubwe-gaarn/andere eenen Bal van Was in die hun wel wat verligt / maar ook ligtelyk weer upkomt.

LIX. HOOF T - D E E L.

Van een Vrouw wiens kind ik dood vond.

Ik sien een Medvrouwt dewelke voor en na haar huwelyk seer gequelt was met de bleeke siekte / en die haar toeblygt nam tot sekere remedie van seker poejer / dat haar seer verlichte / maar niet volkomentlyk genas. De vrouwen gebryphen som- mige remedien gelijk de Kuyters een sael tot alle paarden / sonder te bedenken / datmen maaz een sekere tyd de remedien moet genuiten / of dat an- ders de gewoonte maaz hinder doet.

De Mevrouw verbolgende haar remedie te gebzupken / wierd ten leste met kind / en bleef een sekere tijd sonder deselve remedie te genutten / en sonder te merken dat sy met kind was : egter wanneer sy qualijk wierd dooz haar swangerheyt / so gebzupkte sy wederom haar poejerken / welk d'oorzaak was dat sy vooz haar tijd gelach van een kind dat so veel bloed had/en so swart/dat het een wonder om te sien was / want het scheen hydropic (watersugtig) te wesen.

LX. HOOF T - D E E L.

Van een Dogter diemen oordeelde siek te wesen van *Epilepsia* (Vallende siekte,) en het was van de Moer : en van de oorzaak.

Een sekere Juffrouw quam my besoecken / aangaande een remedie vooz haar Dogter die geweldig gequelt was met de moer : doen sy my de siekte gesejt had so was ik seer begeerig de dogter te sien / also men menigmaal van meyning verandert dooz 't gesigt van de sieke : ik sag haar geduerende een of twee upren tijd van haar gemelte siekte / de welke was spruypende van een schytk / verbolgt met veel gaping / naer de welke sy bleef in een flaubote / die haren mond meer naar een zijde trok / dan naar d'ander : haar ooggen (wanneer sy buypen het overbal was) seer wijd open en meest gestelt op een plaats ; ik vraagde aan de Moeder hoe lang sy met die siekte had gequelt geweest. Die my antwoorde dat haar de siekte was aangekomen sedert den tijd dat sy het Land verlaten had om in de Stad te wonen / dat sy

sy te bozen noyt ongesont geweest had. Ik gaf haar mijnen besten raad / en dat sy haar weder soude voeren daar sy van daan gekomen en opgeboed was / gebzupkende daar by eenige kleyne remedien die sy daar naar noyt meer van doen en hadde. Want sedert den tijd van haar wederkeeren had sy noyt geen vermaning meer van de gemelte siekte. Sal dit niet aan de lucht toege-eygent werden die haar veroorzaakte een beroerte van humeuren die de moer quelden / hare naturelyke gestaltentis daar toe genegen zijnde?

LXI. HOOF T - D E E L.

Van een kleyn Dogterken dat geen Fonda-
ment had.

Het is een tijd lang geleden dat een Man van het Voorburg van S. Germain my dede bzingen een kleyn dogterken van 't welke zijn vrouwe verlost was naar vier dagen geleden ; om my te bzingen naar eenige remedie tot haar gebzek / 'twelk was dat sy geen fundament had / ik sag dat het kind stark en magtig was / hebbende alle sijne natuerlyke werkingen / want 't kint soog wel / piste en kakte / al had het geen en aars. Sy loofde haar water en den drek door een en den selven doorgang. Mijn gevoelen was gelijk ook dat van de Chirurgens / dat daar niet aan te doen was ; ingeballe getroude vrouwen die andere Mans soeken te verleyen so gestelt waren / sy souden wel slegt by haar neus blyden staan neer sien wanneer de man den sin tot haar soude in veragting veranderen.

LXII. H O O F T - D E E L.

Van een jonge Vrouw die van haar Man een schop had gekregen tegens haaren Buyk, die groote pijn veroorzaakte, so dat sy niet konde Baren sonder Chirurgijn.

Ik sal hier spreken van een quaal / gezien aan een jonge Vrouw / om dat in sodanigen ongebal / men de bequaame Remedie daar tegen soude mogen gebruiken.

En Hoopmans Vrouw van dese Stad quam my bezoeken om my bekent te maken haar groot ongebal / en bad my haar eenige Remedie aan te wijzen tot haar quaal / ingeval daar eenige waarte vinden / maar boven al dat sy mogt verlost werden sonder Chirurgijn / die haar te voren al tweemaal had gedient / (Ik wiste dat den quaden Man die sy had een schop tegens haaren buyk had gegeven en dat hy haar had gebroken den Peritonæum, of Penszak 't welk oorzaak was dat een partje van haar ingewant so dik was / als het dikste eynd van een wind-hoorn of een rams-pijp hangende op het Os pubis (gemachtbeen) op welke plaats (sy swanger sijnde) de matrix of moersig stelde; so dat wiesende gekomen tot den tijd van haaren / 't kind sig niet konde keeren / de Zoedmoer siende dat sy het kind niet konde hebben sonder 't selve te verliezen versogt de bystaanders om den Chirurgijn te senden etc.) Hebbende van de quale wel aangemerkt / bestelde ik haar sekere banden te draagen die sommige Vrouwen gebruiken om haaren buyk op te houden, en raade haar die

Aller MENSCHEN in de WERELT. 151
die te draagen gelijk een scheur-band seer plat met
kompresen, en noyt op te staan sonder die aan
te hebben, 't sy geduerende den tijd van haar swan-
gerheyt of daar buyten; 't welk sy gedaan heeft /
en nog doet / en sy baart seer schoone kloeke kinde-
ren.

LXIII. HOOFD-DEEL.

Van twee geboorten van sekere Mevrouw
in Lotteringen.

EEn seer rijke Mevrouw van Lotteringen al-
reets op haar jaaren sijnde / wierd bezugt ;
sy en haar vriendinnen versorgen twee Doed. moe-
ders / die de vermaerste waaren van 't gansche
Land / om haar by te staan / in haaren arbeyd /
d' uure gekomen sijnde / deden sy al dat de konst
en wetenschap konden doen / 't welk was 't kint
wel komende / 't selve in een goede plaats te hou-
den / haar te boeden ter bequamer tijd / haar met
een wel getemperde warmte te matigen / en dan
haar ween wel te bestieren / ik verschoon wel de
over groote passie en onverduldigheyt van Vrien-
den, maar ik soude daarom booz niemand pets
konnen doen tegens mijn schuldigen pligt alleen
om een ander te behagen / een mislag is haast ge-
daan maar 't berouw is lang : Men wilde dat dese
Wrouw terstont verloste in spijt van al de wee-
relt / men moet d'uur verwagten die God de Heer
daartoe bestemt heeft, namentlijk tot het natuerlijk
kinderbaren, in welk geen ongelukken voorval-
len. Dese Vrouw was lang in haaren arbeyd
gelijk de meeste vande Vrouwen sijn van haareer-

ste kinderen: Haaren Man onverbuldig sijnde / sond men om een bequaam en gautw Chirurgijn / So haast dese gekomen was, 't kint nu inde geboorte sijnde, merkende dat het in doots noot was, sette hy de Vroed-moers aan een kant, en sloeg daar de handen aan, de Mevrouw gelag dadelijk: egter so had hy daar toe niet met allen gedaan, en de Vroed-moers wierden veragt. De Chirurgijn kreeg vijf-hondert kronen, en werd versogt vande Mevrouw haar op andere tijden in 't kramen te willen by staan, waar toe sy hem bestelde een goede telle, en een dienaar om die te brengen, en hem op te passen terwijl hy drie maanden te voren sijn lust en vermaak nam; hem darenboven voor ider kraam belovende vijf-hondert kroonen. Desen gemelten Chirurgijn wierd also weer geroepen / en getrakteert sijnde als een klein Brinsken / sogt verschepte inbenskens / hy had sijn tellegen dat van niemant bereden wterd dan van hem selven / en ging daar mede rijden al waar het hem gellefde / de dienaren waren alle belast hem gehoozsaam te wesen / en wandelende hem te leyden / om dat men altijt wweeten mogt waar hy te vinden soude wesen wanneer de Vrouw den arbept soude overkomen.

Het quam haar aan / in een tijd dat den Heer een van sijne Vrienden was gaan bezoeken / den arbept quam niet so wel als d' eerste / hy trok de voeten eerst, en wanneer het Lichaam gekomen was, bleef 't hooft agter, hy trok so lang dat hy 't lichaam van het hooft sচেyde, hy had geen instrumenten medegebragt denkende dat de tweede geboorte soude gelijk d' eerste geweest sijn, sig aldus in den druk vindende, sond hy twe mijlen daar van daan tot een Chirurgijn om een haak te hebben, en terwijl so soude hy inde keuken een hou-

te

re pollepel haalen, om den krommen steel te gebruyken, om daar mede 't Hooft van het kinden uyt te haalen: Hy trok so lang dat hy het had en 't leven vande Moeder mede: Hy gink na den stal sonder ymant te roepen, fadelde sijn telle, en seyde aan niemant Adieu, maar liep weg so haast als hy konde. 't Was een groote dzoefheyt vooz den Man/ en een groote straffe vooz hem/ vooz 't ongelijk dat hy aan de Dzoed-moers gedaan had.

Ik haat also seer sulke bedziegers en hasardeersders (die 't leven van een Mens om gelt te winnen so aanbatten) als de Doctozen inde Medicijnen doen de Quakzalbers en Lantloopers.

LXIV. H O O F T - D E E L.

Van een Vrouw die haar niet wilde laten bestieren of geseggen in haar arbeyd daar sy van stierf.

Ik was eens geroepen om een Koopmans Vrouw te staan in haren arbeyd die wel seven Sonen en seven Dogters had op haar regte tyd gehad / maar het baaren van de Sonen was haar moeijeliker als dat van de Dogters / ik had haar te boozen te bed gebzagt van een Dogter / haare Sonen waren alle op een zijde / en 't hooft was in gedzongen / 't welk met den tyd / met handigheyt en gedult konde geholpen werden; Ik wierd op den middag geroepen / vond haar wandelende in haar Kamer / in een tyd dat het geen warm meer was / en met naakte beenen / Ik dede haar tusschen twee warme slaaplakens leggen; sy wilde daar niet in blijven / sy vergzande haar sel-

ven tegens my wanneer ik haar bad haar selven
 warm te houden / en seyde my dat het haar sin
 niet en was gedwongen te wesen ; en dat sedert
 vier uren in den morgen sy in sodanige gestalte
 had geweest sonder dat haar kzaambewaarster
 daar pers had tegens gesproken. Het was soda-
 nige die haar eertijds gediend had / (ettelyke doen
 so om meerder byzichheit te hebben om te doen naar
 haar gellesten ;) De Vrou en de Bewaarster stel-
 den haar selven tegens my, ik sag door de vingers
 tot alles: den nacht quam vast aan: haare wateren
 gebroken zijnde, ik vreesde een quade kraam, haar
 ongeval wierd te grooter door haar moetwillig-
 heyt: ik seyde het aan haaren Man, die alles de-
 de wat hy konde om zijn Vrouw te bestieren, maar
 het was te vergeefs. Om trent den middernacht
 so bad ik haar wederom tusschen twee warme la-
 kenen te leggen / en seyde haar dat ik anders
 geen hoop en had om haar te helpen / sy ant-
 woorde dat ik my de saak niet en verstond / in
 vergelijking van een Chirurgijn die in diergelijck
 kinderbaren haar maar met den vinger had aan-
 geraakt / en haar verlost had / en dat sy hem
 wilde hebben ; Ik seyde dat sy sulks doen mogte /
 en dat ik seer wel te vreden was en seer verblijt
 soude wesen haar te sien wel te bed gebragt / sy
 deed hem halen / hy quam heel byzelyk / maar de
 saak was nu anders als in de voorszgaande gele-
 gentheit : hy vond een groote serbet vooz hem /
 schorste op zijne mouwen tot aan de ellebogen :
 en seyde dat hy also bequaam was om haar nu te
 verlossen als hy te voren had geweest : sy wilde
 my niet meer sien naar zijn komste ; sijnde dup-
 ster midder-nacht / onder tusschen ook niemand heb-
 bende

ende om my t'huys te geleyden most ik in een
hoek van t'huys aldaar de nacht doorbzingen:

De Mr. Chirurgijn aan den welken ik ver-
haalt had / al 'tgeene tot mijn kennis geko-
men was / en de vrees die ik wegen dese
vrouw had / dat de dood booz de deur stond /
seyde my / dat hy 'twerk wel soude beschikken.
Des morgens so was sy also veel geborbert als sy
te voren was: Ik hoorde met het kzeiken van
den dag datmen naar my vzaagde om een van
mijn gebuuren te verloffen / ik bad den man dat
hy my soude laten gaan dewyl dat ik zyn huys-
vrouw niet nut was / die my nog sien nog lugten
wilde / hy wilde het my niet toelaten ten waare
ik hem swoer en beloofde weer te keeren / 'twelk
ik hem beloofde / ik ging dan tot mijn buer-
vrouw / die wel gelag / en wierd nog op dien selven
tijd gehaalt tot een Mebvrouw / die een dood kind
droeg / boven de agt dagen geleden / sy wist het
wel / niet tegenstaande dat sy anders geen Indispo-
sitie had dan haar kind niet te voelen: Ik liet de
ween aankomen sonder merkelyke accidenten / ge-
lyk pijn aan 't hert of dampen aan den mond / ik
raade datmen de natuer soude laten begaan / en
dat wanneer het soude blyken dat de natuer ge-
negen soude wesen van af te setten 'tgeen haar
schadelijk was / en 't selve niet soude konnen doen /
ik haar alsdan soude helpen / ik ontfing dit kind
van seben of agt maanden heel verborven / en de
vageboorte heel verrot / waar van den nabel af ge-
vallen was dicht by de hoek / ik dede d'operatie in de
tegenwoordigheyt van de Doctozen en Chirurgyns
die gemeynelyk de vrouwen verloffen / die my ook
wilden helpen / 'tgeen ik niet wilde toestaan / door
dien ik my magtig kende 't selve alleen te konnen
doen

doen sonder ongebal vooz de vrouw. Ik had soig om my ondertussen ook te ontlasten van den eed en de beloften / die ik aan den man vande voozsepe de vrouw gedaan had : so als ik in't huys quam seyde de meyt / dat haar vrouw nog niet was verlost / maar so haast als gy upt den huys waart so heeft den Chirurgijn een andere Broedmoer laten halen / die hy seyde zijn goede Vriendin te wesen : Ik bad haar dat sy aan haren Meester soude seggen dat ik wederom gekomen was / en dat het meer dan tijd was datmen zijn huysvrouw te bed bzagt / en aangesien den Chirurgijn het niet had gedaan / dat hy soude sodanige hebben wiens professe het was sulks te doen. Sy bzagten den heelen dag en nacht nog over / en 'smorgens so gingen de Vrienden een ander Chirurgijn halen / die hun seyde dat het te laet was / dat hy haar wel te bed soude bzingen maar dat sy sterben soude / 't welk den selven avond gebeurde.

Dit sijn d'uptwerksels van sijn eygen hooft te volgen / en alle redenen in de wind te slaan ; ik soude haar hebben konnen verlossen vooz den nacht hadde sy gewilt.

'Esal dienen tot een voozbeeld aan andere. Ik sal seggen als in't voozbygaan / dat Ik d'eere heb gehad de Koningin te bed te helpen , van al haare Kinderen , wanneer ik niet en ben tegengesproken geweest nog van den Konink nog van de Koningin , nog van de Doctoren , nogte Mevrouwen. Ik heb mede verschepden Princeffen en Mevrouwen verlost sonder tegenspraak / en heb geen gebonden / dan by de gemeene / en middelmatige vrouwen / alles vooz gebrek van oordeel / en slegte opboeding.

LXV. HOOFD-DEEL.

Van de Vrouwen die Kinderen dragen , en daar van verlossen voor haaren tijd , en andere in haaren vollen tijd , die dik werden vol van humeuren, somwijlen inden Buyk , die haar de dood veroorfsaken , haast na haar geboorte, door 't water gevoet zijnde gelijk de Vissen.

Ik ken een **T**offrouw die dzte maal hadde **K**inderen gebaart sonder dat sy eenige van hare **K**inderen konde in't leven behouden / ik versogt haar dat sy soude een **D**octor kiezen die ons gehooz mogte geben / rakende 't geene haar weder vaaren was in haar gesontheyt / en haar natuerlijke dispositie ; om hem alsdan af te vraghen / de remedien en ordening van leven / om niet meer te vallen in sodanig ongebal / sy verkooz **M**ons. **P**ouhon / **D**octor inde faculteyt van **P**arijs aan de weiken wy alles verhaalden / hy ordneerde haar sekere **K**oerhengs te nemen vanden tijd af dat sy soude beginnen swanger te werden / tot dat sy soude van **K**ind verlossen / en dat sy die soude genuten tweemaal ter week / met water van de wortels **C**hina en **S**alffeparille te drinken in haaren wijn sonder dat sy soude letten op wijden pzaat dat haar **B**loed verhit was en dat 't selve haar nog meer soude verhitten / dooz dien het goet veel groter was / als het quaat / dat daar van konde komen / hinderlijk soude mogen wesen : **S**y volgde seer ordentelijk sijn boozschryft 't welk haar dede van een schoonen **S**oon op sijn tijd inde kraam komen / sy heeft deselve **R**emedie gebzuyht geduerende vier
dzag-

dragten / en sy had daar dooz deselve baat: sy septe my moede geworden te wesen van sodanige Remedien te gebryphen / en dat na haar geboelen haar natuer nu wel gestelt was: Ik rade haar de Remedie niet af te staan. Sy geloofde my niet / en verlosste van een schoonen voldragen Soon / maar dood: Ik geloob dat sy sedert dien tyd 't selve niet en heeft versuymt.

Ik beschryb het Recept vande Koexkens en dat vande wateren ten eynde dat de Vrouwen die onderworpen sijn aan quade kramen dooz al te veel water ('t welk maakt dat het kind sig niet wel kan heeren / of dat die al kinderen krijgen niet en leven / en die groote dikke kinderen haaren / seer verminderen) mogen merken / dat het een seer groot teeken is / dat sy maar swanger sijn van water en quade humeuren.

't Water wert gemaakt als volgt: te weten / men doet in twe pinten en een halv gesoden water, een half once wortel China en een once Salseparille en weekt het een heele nagt, en dat mengt men dan onder den wijn, in plaats van ander water, of die geen wijn drinken genutten 't selve suyver.

Aangaande de Koexkens, sy werden gemaakt van Foely, Sandelhout, Rhabarber, Paarlen, Coraal, Senebladen van ider vijf-en-twintig grainen met vijf oncen en een half Suyker, men moet daar van maaken Koexkens wegende drie vierendeel-loots. Ik sal daar op seggen dat een vooznaame Mevrouw in Auvergne, die in haar twe laatste arbeyden / so vzeemde pijnen had gehad dooz de menigte van water dat het ongelooftlyk was: want sy my vertelt heeft dat de gemelte wateren / in eenige partije van haaren buyk sig so versprept hadden dat het water gemengt met Bloed upt haaren buyk quam

quam / de Kinderen sig niet konnende wenden dooz
de menigte van de wateren / en sig uytwerpende
gelyk als sy konden / so dat de Chirurgys gzoote
moelte hadden om de Kinderen uyt te trekken /
den tweeden sijnde den moefelyksten van allen ;
Want het gink so schrap dat sy daar in meynde te
blyben. 't Welk haar en die van haaren hupsie so
verschrikte / dat sy daar na de middelen sogten om
sodanigen quaat vooz te komen.

Sy sprak een vrouw die 't bad van Bourbon waar
nam / die haar raade dat sy te Parijs soude komen
so haast als sy haar selven swanger soude geboe-
len. En dat sy my soude haalen / om mijnen raadi
te hebben / dooz dien dat sy wist dat ik Vrouwen
behandelt had die met diergelyk ongebal getrof-
fen waren / en dat ik deselve verhoede / die dede sy /
so haast als sy drie maanden bebrugt was quam
sy in dese Stad / daar sy de voozgemelte Geme-
dien seer ordentelyk gebryphte / en haar seer wel
daar by bebont : Want sy gelag van een schoonen
volwassen Soon / die wel quam sonder water te
hebben.

Mandeville een Controleur van 't Hups bande
Koningin bad my dat ik hem soude raad geben
vooz sijn Hupsvrouw.

En na 't geen ik konde merken so was het een
ongeval / seer na by komende het voozgemelde.
Ik gaf haar het Recept, sy baarde een schoonen
Soon. Sy wierd weer swanger maar gebryphte
de selve Remedie niet / sy verloor haar Kind / en
had schter selv daar mede dooz gegaan.

Het is seker dat ider een niet capabel is, so wel
om mirakulen te geloven als om die te doen, al-
so het ongeloov thans seer groot is, ik sien twe
Auffrouwen in dese Stad die alle haar Kinderen
dooz

160 Het BEGIN en den INGANG,
dooz het voorszeyde ongebal verliesen / en nochtans
noyt de bovengemelde hulp-middelen hebben wil-
len gebuyken.

LXVI. HOOFT-DEEL.

Aanmerkinge omtrent een Vrouw die men geloof-
de onbequaam te wesen van oyt bevrugt te
worden, die egter swanger is ge-
worden, en de reden
daar van.

Ik heb in het vijf / ses en sevende Capittel gespro-
ken van Vrouwen die den hals vande Moer lang
en verhaert hebben / van een koud humeur dat daar
op valt en haar onbequaam maakt tot d'ontfank-
nis namentlijk van een die sodanige siekte had en
verrot bloed loosde / dooz middel van een rooking die
ik daar heb aangewesen; en sal met waarheid seggen;
(om hoop te geven aan sodanige die so gesielt sul-
len sijn) dat tegens mijn gevoelen / tien jaaren na
dat sy dese putrefactie (verrottinge) had geloost
sy my quam besoecken met eenen schoonen Soon
die God de Heer haar had gegeven, en was weer
bevrugt voor de tweede maal. De natuer sig ver-
lost bindende van dit bloed dat van langer hant
bergaert had geweest en dat dooz lankheyt van
tijd verrot was / en sy vond haar selven wonder-
lijk ontlast en verligt: en de moer die dooz 't bloet
nog niet en had gequetst geweest / herstelde en ver-
sterkte sig / en de natuerlijke warmte begon weder te
verschijnen / de hitte die in haar bloed was begon
te verminderen / en daar dooz (gelyk als dooz een
dyste-

difteleerkeetel) al de koude wateren lossen doot den mond der Baar-moeder en sy wierd bequaam om te ontfangen / en ik sal seggen dat de sterke Vrouwen niet so gemakkeijk ontfangen als de weeke die bogtig sijn / derhalven so moetmen de Vrouwen purgeren / en bloed laten: Ja de sterke Vrouwen week maaken / om die bequaam te maken tot het ontfangen / en dat haare mang die dan bekennen so haast haar Maanden over sijn.

LXVII. H O O F T - D E E L.

Seer bedenkelijke aanmerking tot het kiezen van voesters of Minnen.

Sprekende vande nodige epgenschappen van een goede Min / in het seben-en-twintigste Hooft-deel / ik heb vergeten te spreken van tweederhande Minnen / die ik heb gekent / eerstelijck is datter Vrouwen sijn so pituiteus (slijmig) en ongesont / datse niet wateragtiger en konnen sijn / die seer veel melk hebben / want het de plaats is waar dooz de natuur sig ontlast van haar bloeden. Sodanige Vrouwen sijn gesonder geduerende den tijd dat sy Minnen sijn als anders / 't is 'tgeene daar men na vernemen moet / wanneer sy niet en supgen / want dan sijn sy onderworpen pynen op de armen, schouderen, dyen, knien, tranen in de oogen, of swelling die in den hoek van 't oog by de neus komt, die aan sommige een tranende fistul veroorsaakt, sodanige Vrouwen boeden de Kinderen wel / also de Kinderen seer bet werden / maar 't bet is sagt / en de Kinderen swaarmoedig / sonder levendigheyt van Geest / sy sijn sla-
A
perig.

perig / also die maar geboed werden alleenlijck van Catharren (sinkingen) sy hebben groote pijn in de tanden / en gemepnelijck sterben sy hoewel sy vet zijn / de vochtigheyt bzoelt veel tanden teffens upt / gelijk een gewaterde strupk / 't geen de Kinderen niet kunnen weder staan / en ik menigmaal gesien heb.

Maar melk laat daarom niet wisc te wesen / en met de handen deselve wypbende bevindt men dat het een ware flegma (slijm) is / maar het en is nog so soet nog en heeft niet de smaak van Amandelen die de melk van gesonde Vrouwen heeft / en de Kinderen die daar van opgroejen zijn meer slupmagtig in haar jonckheyt als hun Vaders en Moeders in haren ouderdom: is 't dat den bloed in haar soutagtig is / de melk is blaau / ook als het voortkomt van een Bilieus (galagtig) humeur / is het nog veel perculeuser als het eerste dat ik heb gesept / dat een fenijn is voor de Kinderen.

ander soort is nog veel dangereuser als het eerste / wanneer de Minnen haar stonden krijgen binnen drie / vier / vijf of ses maanden / 't welk noyt gebeurt aan de goede minnen: want den loop van de Natuur is dat al het opgehouden bloed van de Vrouw is geeygent tot voetsel van het Kind / en behoort niet upt te komen / als verandert in supber en onsupbere Melk / De onsuiverheyt van de melk, verandert in pokjens in de Kinderen als mede in mafels, schurft, of loop gedurende en na haar suygen. Maar aan sodangie heb ik gemerckt dat het een ongetemperde hitte is in het bloed / hoe wel ik haar niet wil beschuldigen in haar eere / niet tegenstaande so sal ik seggen / dat so haast haar sulks overkomt moet men haar het kind afnemen / also sy bequamer zijn om
 kind

kinderen te kypgen dan om te supgen / en dat sy de kinderen blijvende supgen deselve om den hals helpen / men heeft het maar al te veel bebonden / en ik mag seggen dat ik dooz Gods genade heb geholpen tot het behouden van veel kinderen / merkende dat de Minnen die sy sopen gebrek van Melk hadden. De derde part van kinderen sterben dooz gebrek datmen die niet wel gaade slaat / hoewel sy vet en stark schijnen / dooz dien dat de Minnen kennende haar eppen gebrek / die met Nap kropsen / 't welk verhindert datmen niet en siet het quade voetsel dat het kind van de Min trekt : hier van kypgen sy veel winden en sware bukh-pijn die haar op een bot dooden : want de minste koozis die haar vat gaat daar mede doozt : darenboven als het wepnig sog van dit slag van Minnen heel dik en wepnig werd / sulks dat het op de tong en tegens 't verhemelte van de kinderen aankleeft / haar heel verkroopt / en dus het supgen belet / kan het vermoelde en tengere tongken niet uyt de borsten halen / terwijl dat de loose Min haar uiterste best doet / om in tegenwoordigheyt van 's kinds Moeder of Vzinden alskaks eenige drop-pelen sog uyt haar tepels te melken of te persen / onder benesfite van dit of diergelyk schoonpraatsje : siet hoe vol en soet is het kleintje / het vzaagt nu na geen supgen &c. Ik ken geen ding ter wereld waar in meer bedzog / men min behoetsaam in is / en daarom ook te ligter bedzogen werd / als in Minnen : want wat gelaat dat sy ook mogen tonen / het is den noot die hun dwingt dat werk te doen / niet tegenstaande dat veel seggen dat het maar is om vzinden te maken / maar als sy een kind houden 't sy dat sy melk hebben of niet / sy en willen daar van niet meer scheyden

als een mens die verdzinkt / en vat al wat hy kan / van het leven.

Daarom so zijn de Moeders gehouden daar wel op te letten : en de Minnen somtijds te gaan verrassen in haar hups / om te sien ofte haar bedden nat zijn / want als sy in de Stad komen so bewaren sy haar melk vanden abont en vanden morgen / om schijn te maken ; en men moet sig niet daar op setten of sy jonge of oude Minnen zijn / also daar ook veel Koepen zijn die van haar jonge kalveren niet veel Melk hebben / 't is naar dat sy goede of quade Melk geesters zijn : het is wel redelyk datmen de Minnen wel onderbzaagt / want de Kinderen hare siekte en noot niet kunnen seggen. Een Vrouw heeft immers moeyte genoeg om een Kind ter werelt te bzenen / en salmen dat dannog doden als het ter Werelt gekomen is / dat nogtans also geschiet als men het Kind niet gade en staat.

LXVIII. H O O F T - D E E L.

Van de mismaakte Vrouwen en waarom dat die gemakliker, als andere Kinderen baren.

De mismaaktheyt van de Vrouwen heeft anders geen oorzak als dooz drie toeballen : als dooz bal / of dat de moeders te seer gedrongen zijn geweest in haar jonckheyt in klederen / namentlyk omtrent de logt / of ook dat hare Minnen / overmaatig flupmagtig waren : een van dese drie veroorzaakt so een sinkking die upt de harssenen valt op het rugbeen / en allepnghens de vertebraas of de werbels van den ruggraat upt haar plaats stoot /
waar

waar dooz het rugbeen krom word / en doet dat het onderste gedeelte van den riem neerwaarts wyder werd / en ter contrarie het bovenste enger werd / of so sy al weynig wyder werden / is 't nochtans so veel dat het by na niet met al is / waar dooz sy een korten aassem kypgen / dooz dien dat de long gedrongen / en menigmaal doozweykt is van de defluctie (sinckinge) en dat veroorzaakt de siekte van de longen / d'oorzaak dat sy egter dikke en grootte kinderen bzoepen / is / dat die op haar gemak geplaatst zijn / heel anders dan de gene die in 't Lighaam zijn van een Vrouw wiens Lichaam regt is. Alle kinderen die gebzoeyt werden in bogtige Lighamen / zijn dik / so wanneer die plaats genoeg vinden die hun het bzoepen toelaat.

De reden waarom dat sodanige Vrouwen gemakkelijker baren is dat die korter en lager zijn als andere / en dat so haast de pijn van den arbeid aankomt / 't kindt beginnende te springen van de pijn / sy geen rust hebben tot dat het kind is uytgedreben / also dat van de eerste pijn af / 't kind sig dadelijk op den sittart of stuyt dzingt / en de Moeder benootsaakt haar selven te helpen en gewelt te doen / 't welk selden geschiet aan Vrouwen die regtschapeen zijn / in dewelke de kinderen hooger geplaatst wesende de moeders daar dooz meerder en langer pynen moeten uytstaan.

LXIX. HOOF T - D E E L.

Van een Vrouw die ik twemaal heb verloft, en de
verfcheydenheyt van twe Kinderen fpruy-
tende van gelijke oorfaak,

Ik wterd ontboden om een Vrouw te verloffen
die fepde dat ſp haren vollen tijd had / ſp hadde
de gewoonelyke pijn van andere Vrouwen / hare
wateren en bzaken niet / dooz een groote pijn ſo
loosde ſp een dikke membrana (of vlies) gelijk de
blaes van een barken heel effen / van binnen en
van buyten / behalven datter waren verſcheyde
aderen gelijkmē aan de blaſen fiet / ik ſnede die
dadelyk open / en ik vond daar in een kleyn dog-
terken / ſeer wel geſchapen 't welke ſwom in ſwart
water / en het had haren vollen tijd / egter was
het ſeer mager / haren nabel was vaſt aan een van
de zyden van die blaas / en het is te geloben dat alle
de klepne aderen daar ik van heb geſproken vaſt ge-
hegt waren / en dat deſe bzugt daar ſo lang was ge-
bleven alſe geboet was / maar dat ſp het overgaf ſo
haaſt als het met het bloed was gedaan en verbol-
gens geſtorven was loſende het weynig dzeik dat ſp
had in de wateren / die daar dooz de ſwarte verb-
kregen ; de Vrouw was ſo bogtig datmen 't ſelbe
nauwlyks kan ſeggen.

Een ander Verloſſing van deſelve.

Ik wterd een andermaal geroepen tot de ſelbe
Vrouw / ſp verloſte van een Soon die ter We-
relt quam met het hoofd boozwaarts / ik voelde
maar een ſagtigheyt / maar als de wateren ge-
bzo-

bzoken waren / voelde ik een bel met hapz / ober-
 dwars so voelde ik gelijk dikke pot dozen / 't kind
 gebozen zijnde / so was het lighaam het aangesigt
 en 't hooft gelijk de momaangesigten die de mutse-
 makers maken / die wel de sozm hebben van een
 neus // maar saft also die maar van wol zijn /
 't hooft was vol van water / en 't geen so oneffen
 verscheen / waren de naeden van het hooft die
 door de overbloedige wateren ontnaapt ofte uyt
 haar plaats waaren / het kind had maar vellen
 in stee van beentjens aan de handen / en so was
 het ook met de teenen. De Vrouw wierd geoor-
 deelt seer vergrammelyk of oplopende en bogtig
 te wesen / en sedert den tyd dat sy geen kind meer
 gedragen heeft / so wert sy geoordeelt de vallende
 siekte onderwozpen te zijn.

LXX. HOOF T - D E E L.

Van een Kind welk ik sedert weynigen
 tyd gesien heb.

Ik wierd ontboden alwaar een andere Doedmoez
 een Vrouw had te bed gebzagt / die men bez-
 moede d'oorzaak te wesen van de dood van het
 kind ; Ik vond een wel geschapen kind van seven
 maanden dzagt / 't hooft smal en kort en 't aange-
 sigt naar adbenant / 't agterste van 't hooft plat
 en 't bel afgestroopt / en 't scheen te wesen gelijk
 als 't hooft van een haas : 't had hapz rontom het
 agterste van 't hooft gelijk een monnik / 't hooft
 van agteren dicht by de schouderen ; Ik was van
 meyning dat het hooft soude geopent werden door
 een goed Chirurgijn / die 't agterste van 't hooft
 dat

dat so gebilt was vertoonde bekleed met een klepne Membrana (of vlies) onder de welke men vint dat het been occiput (het agterhoofd) ten onderste boven was / en daar was geensubstantie van harstenen in / 't waren maar als dikke en harde beenen. De Vrouw seide my dat haren Man haar ses weken te voren met stokken had geslagen op de lenden / tot het welke sy de mismaakttheit van het kind toe-eggenende was. So sietmen dat ingeval men het kind niet en had geopent men d'oorzaak van de dood van het selve en zijn mismaakttheit / aan de Broedmoeder soude hebben toegeschreven: dit zijn dog de giften waar mede men haar menigmaal verzeert.

LXXI. H O O F T - D E E L.

Wonderbare Aanmerking van een kleyn Kind van drie maanden en een half, of ten hoogsten van vier maanden.

De Broedmoer van 't Gasthuys / eertijds by my gewoont hebbende / na dat ik sag dat mijn jongste Dogter geresolveert en genegen was mijn amyt te volgen / agte ik het nootsakelyk haar in wepnig tijts te doen sien een groote meenigte van vrouwen verlossen / om haar wat bymoedig te maken / en niet verbaast te zijn van so veel verschepte verlossingen. Ik had dan de vrouw van de boorzepde plaats / en de Keltigieuse die opperste is van de Kraambrouwen / die mijn Brindinne was / datse mijn Dogter geliefde te waarschouwen wanneer der eenige Vrouwen by daeg kramen souden / so heeft sy inden tijd van ses of se-

seben maanden een groote meeningte sien kramen en heester selfs meer als vijftig verlost / eer sy nog ten vollen vijftien jaren oud was ; de hoorsepde Broedvrouw dede ontrent mijn Dogter wat sy konde / en als'er wat vzeemds was deed het haar sien ; onder andere / een arme Vrouw siek met de koozse / verlostte aldaar van een jonge Soon / sonder dat sy wiste dat sy swanger was / 't scheen niet ouder te zijn als drie maanden en een half ofte vier ten uysterste als men het sag leben / en als men de Vrouw van de rest geholpen had / droegmen 't kind ten Doop / al waar men 't selve hoorde kypen / daar na wonden sy het kind in kleine warme doeken / en bragten het by mijn Dogter om te sien / 't bleef wel een upz of meer by ons / en wiert nog lebendig weer t'huyz gebragt. 't Welk aantwijst dat sommige kinderen meer leben hebben / als andere / en gelijk ik geseyt heb / datter ook kinderen zijn die so haest als sy gebozen werden terstont sterben / gelijk de Dissen soo haast die uyt het water zijn.

LXXII. H O O F T - D E E L.

De Siekten van de Baarmoeder, op hoe veel en verscheide wijzen die 't Vrouwlijk-geslachtquellen, en de Remedien diemen daar toe gebruyken moet.

Ik heb in mijn tweendertigste Hoofddeel gesproken van 't Vallen en Relaxatie (rekking / uytzakking) vande Moeder, en van de Remedie / en van een ander quaat 't welk men gemepulijk oordeeld

't vallen van de Moeder (sijnde d'uitsinking van de scheede) te wesen. Maar de swarigheyt die d'onwetentheyt baart / op 't stuk van de siekte wel te kennen / sal my nu breeder daar van doen schryven; Ik hebber verscheyden aangemerkt, als verstiktheyt, flauwte, zyncope, (onmagt / hertvang) beroerte en klopping van 't hart, 't kloppen van Arterien, (slagaderen) 't rollen van de Moer in den buyk, Koliyk, verflapping / en vallen van de Moer, Calleuse of verharde / en een ulfereuse of verstooren Moer &c: Sonder de siekten die dese partij beroozsaakt aande Vrouwen / souden sy haar gesontheyt mogen vergelijken by die van de Mannen so na 't lichaam als na den geest.

Maar God heeft haar willen minder maaken om te verhinderen den nijt die de twee geslagten souden mogen hebben tegens malkanderen. En om de Mans tot liefde te bewegen / wetende dat het booz haar is dat sy lijden; En daar dooz de Mans te leeren het teere Vrouwen-geflagt te lieben en te agten als de tweede oozaak van haar leven.

Door de liefde Gods is den Man geschapen, om de liefde van de Mans tot de Vrouwen, is de Man gemaakt, en door de liefde vande Vrouw tot den Man is hy hy minnelijk gevoet.

LXXIII. H O O F T - D E E L.

Van de Verstopping vande Lijvmoer.

De verstopping vande maand-stonden is een vande de oorzaken vande verstopping vande moer/ doordien het verstopt Bloed sig verhit en verbrand/ de Milt die de buiz is vande moer/ en den poel van 't swaarmoedtg Bloet/ swellende en overlafst sijnde van sodanige humeuren/ dzingt de Moer/ die willende persen/ maar niet geperst wil wesen/ en derhalven so wert die spijtig en doet gelijk een hoveerdig Mensch in een gedrang/ want in 't verheffen so geeft sy sekere suffocacien of opstijgingen die wonderlijk sijn/ en de maag daar dooz verdrongen sijnde stijgt op/ en dzingt de long/ de keel die swelt/ en selve het geheele aangesigt en d'oogen: Sodanige Dogters en Vrouwen die krijten en stozten tranen: so de pijn lang duerde souden sy haast daar van sterben; maar de pijn die rijst en daalt gelijk de baaren.

Remedien daar voor.

Ik sal nu spreken vande Remedien diemen doen moet/ Men moet doen kappen fetten binnen de dijen van onder tot boven, en die verdobbelen, na de noot dringt; voorts brandende patrijs vee-ren, onder de neus houden en Assafætida (duyvelsdrek,) en ruyken oly van Barnsteen; doen Wijnruyt verwarmen op een heete pan, daar indoen 't geel
van

van een vars ey, en besproejen het met wat brandewijn, en dat op den Navel gedaan: de Pillen van Assafætida sijn daar toe ook seer goet. **Drie of vier upzen na dat de pijn dooz dese Remedie ober is / so moetmen sig doen laten op de voet. Daar is een water 't welk de verstopping verdzijft als men daar van genut een lepel vol inden tijt dat men de pijn boelt / maar om dat yder een dit water niet kan hebben / gebzupht men de boorzepde Remedien; 't water wort gemaakt van vijfderley wortelen / als volgt: Wortelen van Valeriane en Imperatorie, en van wilde Pastenake alle wel schoon gemaakt, van yder een once, Chamedrios, Melisse, Confili de grein, Betonie, Scholopendria, Soldanelle, kleyne Duyfent-knoop, van yder een hand vol, Schorffe van Kappers, schorffe van Tamaris, van yder anderhalf-loot, wortelen Enula Campana (Alandswortel) Jujubes Pruimen, Dadelen, Blaauwe Rosijnen van yder een half once, Saat van Litospermum (Steen of Paarlen Saat,) en Caroten (of Witte wortel saat,) van yder een half loot, Poejer van Diarhodon en Diatriafantaly, van yder drie vierendeel loots; Alle dese dingen wel gestamt / moeten gewepht werden in vier en een half pond gewigt goede witte wijn / geduerende den tijd van seben dagen / en dan 't selve gedistilleert in een Balneum Marie, volgens de konst; en de sieke Persoon sal daar van nemen wanneer de pijn haar quellen sal.**

LXXIV. HOOF T - D E E L.

Van het Verstikken.

DE gzoote volheyt van humeuren veroorzaken dikwils het versmagten / dooz de minste beweging of dooz veel te spreken / arbeiden / en gramschap / want de moer is d' eerste die sig roert / en is gelijk een rad dat alle de andere doet omlopen.

Sp is de beste en de naast gelegenste party na het Hert van 't ganse Lichaam / wantse dooz haar arterien (slagaderen) daar aan vast is / haar aderen aande lever / haar senuwen aande hersenen / haar vliesen aan 't Peritonæum of de penssak / so dat sp 't Lichaam vol humeuren maakt / als een meutmaker een burgerlijk oproer. Swellende / dzukt sp de maag / niet wel so geweldig als de verstopping / maar wat gemaklijker / en die duyrz ook langer / ook isser meer tijt noodig om die siekte te genesen / eermen eenige verligting kan ontfangen.

Vande Remedien.

Ik heb gemerkt dat de Vrouwen die met dese siekte gequelt sijn / haar selven dikmaal behooren te doen purgeren / al is het saake dat het purgeren in 't begin de Moer vergzamt / maar men moet het daarom niet laten / also de quade humeuren d' eerste oorzak sijn vande siekte / de purgatten moeten sage sijn / om de vergzamtheyt te dwingen en dat de

Fime

Remedien ook ten deele verkoelende mogen wesen: openende en purgeerende: dooz dien dat daer de Gal domineert moet men verkoelende Remedien gebryuken: vooz de Pituite of slijm openen en supveren: vooz den overbloet van bloet laaten; ik heb sodanige siekten seer gelukkiglijk sien genesen dooz dese Remedien als die so bestiert en wel toegeepgent waren / egter / sodanige die soude konnen doen bzaaken geduerende den tijd vande pijn / die souden een groote verligting veroorzaaken / en die winden konden verdryben / souden mede groot goet doen.

De bequaamste die ik opt gesien heb tot verligting tegens dese siekte / sijn de navolgende: de Klisteren / van dubbelde en enkelde Kaasjens-blaan, Parietarie of Glas-kruyt, Violetten, Mel Mercuriale, inde welke men sal een loot Electuarium, Lenitivum, en so veel Poejer suiker, twe oncen Oly van Violetten, tien grainen Camfer, en also veel Castoreum mengen, en van al 't selve een klisteer maaken:

Darenboven moet men innemen drie oncen water van Buglossen met een once Syroop van Venus-haar, dit stuyt d' opstijgende dampen, verkoelt en doet slaapen, men moet dese Remedie gebryuken drie of vier upzen na de abont-maaltijd.

LXXV. HOOFT-DEEL.

Vande Flaauten of Qualikten.

DE Flaauten komen dooz de dampen die de moer na de herffens send / dewelke komende op haar selven weer neer te vallen en op haar banden /

den / en op de Maag / veroorzaaken groote flaau-
ten / bergeselschapt met gaapen en geewen: Vrou-
wen en Dogters die sodanige qualijckens hebben /
meenen te sterben / en sy dunken dat indien sy pets
hadden dat haar konde aan 't herte raken sy sou-
den verligt sijn / maar sy en konnen daar niets toe
upbinden.

De Remedie voor de Flaauten.

Ik heb sien gebzupken des s'morgens en des a-
vonts een leepel vol Syroop van Appelen, in
het frans geheeten Karpandu twee derdendelen, en
een derdendeel sap van Buglosse, 't welk wonder-
lijk verkoelt en verdzijft de swaarmoedige hu-
meuren / 't versterkt ook het hert de lever en
de milt.

LXXVI. HOOF T - DEEL.

Vande Sijncope, Beswijking, van sig self, of in
onmagt vallen.

De Beswijkingen spruypen uyt deselve humeu-
ren / maar in meerder oberbloet / ik heb
die dikmaal gesien aan de geene die dikke koppen
hebben / also deselve vol humeuren sijnde / alles
teffens uytstozten: waar door sy bleek werden,
en voelen sekere flaauwte, gaan dan leggen of
leenen, verliesende so dadelijk alle kennis, spraak,
en gehoor, hebbende al de geesten so verdooft,
datmen byna geen pols meer en voelt, en blyven
seer lang in sodanigen staat, 't sy watmen haar
doen

176 Het BEGIN en den INGANG,
doen mag: So dat wanneer sy weer tot haer
selben sijn gekomen / haar geenes dings indagrig
is watmen haar / ook gedaan heeft / alleenlijk ge-
voelende een vermoetheyt van alle haare leden.

Vande Remedien.

DE Remedien om dese onmagt of Sincopes booz
te komen sijn / datmen sig dikwils purgeert
gelijk ik gesept heb inde Remedien booz de ver-
stoppingen: Maar men moet het alleynskens doen
op datter so schtelijke uytstoztingen niet veroorzaakt
worden.

De Remedien diemen in het oberbal doen moet /
is te gebruyken 't water daar ik van geschreven heb
inde verstikking / en 't selbe vervolgen met Klifte-
ren gelijk als ik geschreven heb / Verwagtede
het middel om sig te purgeren. Sodanige Per-
sonen behooren sig daar toe te voegen in 't afgaan
vande Maan, en somwijlen te gebruyken Pur-
geer pillen om de maag te supberen / want uyt
de maag en de milt so komt al d' onsteltenis / al
is 't dat de leber daar mede toe contribueert /
maar niet so veel als de andere twee partyen /
de maag veroorzaakt de raauwigheyt / en de
milt de winden / de leber sent de dampen / die in
haar weer neer vallende / de Syncopen of bestwij-
tingen veroorzaaken.

LXXVII. HOOF T - D E E L.

Van 't Hart kloppen.

Het kloppen van 't hart kompt door dien dat de stonden veragtert sijn / en dat de dampen opstijgen gelijk ik heb geseyt / sprekende vande flacuten / die verballen van inde maag en op de bliesen die 't hart omsingelen / het is een koud humeur dat dese palpitatie (kloppinge) van 't Hart veroorzaakt.

Van de Remedie voor de Hartklopping.

Die dese siekte onderwozpen sijn moeten gebuyzen de hoerkens daar ik in het eerste Hoofd-deel van geschreven heb / en die sullen de harts-klopping genesen / ingeval se geen andere siekte hebben.

LXXVIII. HOOF T - D E E L.

Van 't kloppen vande Slag-aad'ren inden Buyk.

Het geen aande Vrouwen / een klopping inden Buyk veroorzaakt / is dat haar stonden lang veragtert sijn / die 't bloet uytcrmaaten verhitte meer aan d'eene als aan d'andere volgens haare temperature (gematigtheit /) en dat de arterien (slagaderen) aldernaaste aan 't Hart aldermeest gesquelt sijn door die ongetemperde hitte / so dat die banden buyk en die vande Lijb-moer meer lyden dan eenige andere.

Van de Remedien tegens 't kloppen van de
Slag-aaderen.

Ik sal deselve Remedie geben die ik vooz 't hart
kloppen gegeben hebbe / by welke ik sal boegen/
Siroop van Appelen van Carpandu en 't sap van
Buglossa, of offen tonge gelijk ik geseyt heb voor
de flauwten, maar men moet het niet gebzupken
als des abonts drie upzen na den eeten / om te ver-
hoelen en te verheugen.

LXXIX. HOOFT-DEEL.

Van 't rollen vande Lijv-moer.

De moer verroert sig niet dan om twee redes-
nen / waar van de gewoonlijkste is / dat aan
Vrouwen die subject sijn aan de pijn vande milt /
welke de winden veroorzaakt / en als gebuur vande
moer / haar mede deelt van haare goederen / sijn-
de daar mede oberlaaden gelijk als sy is met dik
suaarmoedig bloet / met 't welk sy de moer ver-
vult 't sy van 't eene of van 't andere en menigmaal
van beyde / haar selven niet konnende ontlasten
dooz haar Orifcie (opening of mond) quelt sig
selven en 't eene of 't andere opstijgende / rolt inden
bupk gelijk een bal: De Vrouwen 't selve voelen-
de / geloven menigmaal dat sy bebzugt sijn / en
vergrammen haar selven / wanneer die geen die
't stuk verstaan / haar anders seggen.

Van de Remedien tegens het rollen vande Moer.

MEN moet de maandstonden verwekken / en de winden verdrijven dooz Kalisterten die Carminaryf sijn / de welke dienen tot een innerlyke fomentatie (stobinge) aan de milt: dooz het uytcrlyke / moet men nemen een half pint Oly van Cappers, so veel dikke Roode Wijn, en doen die te samen sieden tuffen twe schootelen, en daar in doen twe stukken van oude hoede vilten omtrent de grootte vande milt, en die d'eene naar d'andere daar op leggen.

Ik heb dese Remedie sien applicezen / en datse wonderlyk groot goet dede; men moet het selbe doen wanneer de milt met water verbult is / dese Remedie heeft in een Consultatie bestemt geweest dooz de ses geleerdste en wyd-vermaardste Doctoren die doen inde Faculteit van Parijs waaren.

LXXX. HOOFD-DEEL.

Van de Naweën.

DE Naweën komen aan verscheyden Vrouwen namentlyk aan die geene die eerst gelegen sijn: Dooz dien de Wateren / 't Bint / en de Naggeboorte uyt het lichaam wesende vande Vrouw / de moer die sig alleynskens had vergroot dooz den aanwas van al die dingen nu leedig gebleven sijnde / niet middelmatiglyk ingedzongen / en

In zijn plaats gestelt / mitsgaders verwarmt en vertroost sijnde dooz bequame bintselen / sig ontgaan laat gelijk een mensch die in slaauwte valt : En niet konnende wel tot haar selven komen queltse sig om winden te maken en alderley humeuren / welke loopen na de swakste partijen / die het quaat vermeerderen. So datmen dadelijk moet sijn toeblugt nemen tot de Remedien / want aan sommitge is de pijn veel wzeeder dan het hinderbaaren selb.

Van de Remedien tegens de Naween.

Men moet nemen een halve Once lange Peper, in poejet gestoten, met twee of drie witten van Eyeren; maken een plat rond kussen van werk, van de grootte van een tafelbort een vinger dik, doen de witte van Eyeren, en den langen Peper op een konfoort, en doopen dan het werk daar in, het selve altijd keerende om dat het wit niet al te seer soude braden : En dan warm op den Navel leggen, hebbende de Moer met de hand op haar plaats gebragt; men moet ook twee rollen van lynwaat maken om in de lieffen te leggen, en een dik kussentjen, op den onder buyk : 't selve wel bindende van onderen, 't bindsel vattende op de heupen, en minder op waarts. **De vrouw mag haar selven op haar zijde leggen / so het haar gelteft: Haare beenen buggende en weynig sprekende tot dat de pijn gestilt is.**

LXXXI. HOOFD-DEEL.

Van de Hardigheyt van de Moer.

De hardigheyt vande Moer spruyt van een koud
 humeur / dat daar op valt / 't welk allens-
 kens verhart / en haar allenskens belet sig te ope-
 nen en te sluyten / het verhindert mede (daar eenige
 dampen zijnde) dat die niet uytwaassemen / nog laet
 niet toe dat het dik bloet uyt gae; haar t'eenemaal
 swak makende.

De Remedie daar voor.

Ik heb beschreven een roking / in mijn tweede Ca-
 pittel / die seer bequaam is om te versagten /
 gelijk ook een liniment of smeering / dat gemaakt
 is van Lynzaat-olij met nieuw Was / om het
 dik te maken / men moet het met een pessarium
 (steekpil) van lijnwaat in steken / het dikwils ver-
 nieuwendende ondertussen dat de Vrouw in 't bed blijft;
 is 't dat de Vrouw haar baad in een klein bad /
 men mag'er van wat waterkers by doen.

LXXXII. HOOFD-DEEL.

Van de Scirrheuse Moeder.

De Scirrhus (knoestgestwel) komt veel eerder
 aande Vrouwen die tot gramschap genegen
 M 3 zjijw

zijn / als aan de andere / uyt oorzaak van de hitte die in haar bloed is / die sodanige scherptigheyt maakt / datse met het bloet in de aaderen gaat / de stonden haaren loop hebbende door de Moer / mengen sig met sodanig humeur dat dik / hard en van een swarte verwe wert. Ik heb een Vrouw gezien die met sodanige siekte gequelt was / en die wanneer sy haaz selven van gramschap onthield veel beter wterd / en ook geboelde dat haaz de lijf moeder klepnder wierd en sagter / gelijk die in tegendeel op swol so haast als sy haaz verstoorde.

De Remedien daar toe.

De Remedien zijn verkoelende dranken te gebruyken die ververffen, daar na laxerende, en dan bloed laten, voort te baaden, ten laasten sig weer te purgeren voornamentlijk om de gal, men moet dikmaals versagtende klisterien doen setten dienende tot innerlijke versagtingen van de Lijvmoer die verhit is. Men kan ook injectien maken bequaam om te verkoelen en de sieke party te herstellen: en boben al die genesen wil zijn / moet sich van gramschap mijden / eens purgeren / en sig tweemaal doen laten / alsoo d'oberbloet van bloed de gramschap verwekt / en dit quaat veroorzaakt.

LXXXIII. HOOFD-DEEL.

Besluit van de Siekten van de Moer, en
van hare Remedien.

Ik heb altijd met groote genegentheit verlangte / om de Vrouwen en Dogters te mogen genesen vande Moeder siekten / hebbende al de Remedien daar toe versogt : niet so seer om het proffijt dat ik daar van konde verwagten / als dooz den lust die ik heb haer vande siekten te genesen : op dat so danige die de moeite hadden genomen van my te komen besoeken om hulp te genieten / niet mogten vzugteloos weerom gaan: En God heeft my so genadelyk geholpen tot dit goede werk / dat het Recept van het water dat ik aanwysse (op pagina 47) my geweygert sijnde / en gemaakt werdende dooz eenen Medteijn die 't selve 't eerste geozdonneert had / en die het verkogt booz vijftig stupbers d'once / nog die het my niet en soude geven hebben booz vijfhondert kroonen / hoe gaerne ik het van hem hadde gehad / wanneer ik hem het Recept afvraagde / my seer toevallig en als van selvs beschikt is dooz seker Apothekars Knegt / die het upt sijn Meesters boek had getrokken / en die verstaan hebbende datmen my het selve had geweygert het aan my ter hand selde ; Verscheyde Vrouwen en Dogters die het sullen van doen hebben / mogen het genieten booz een civillen prijs : God de Heer heeft my mede de genade gedaan van een plaaster geinventeert te hebben , om de Moer in haar plaats te houden hoe ontstelt dat die ook soude mogen wesen.

Op de selve stond datmen die op den nabel heeft gelegd wanneer d' Lijb moer gesakt is / so rijstse op / en so sy te hoog is so verlegt sy / desgelijks sose van ter sijde legt verdrijft sy ook de dampen vande moer / hout het kind op / en so het verplaatst is / herstelt het weder: Ik wilde deselve beschrijven maar mijn Dogter heeft my met gebouwen handen gebeden / het aan haar alleen te laten / om na mijn / ook daar door vooz mijn dogter bekend te worden / so heb ik het haar dan beloofd aangesien sy in mijn boratie en beroep getreden was / die het begeren / sulien het selve vinden by haar broeder den Apo- teker.

LXXXIV. H O O F T - D E E L.

Vande Witte Vloed , en hoemen die ge- nesen moet.

In 't eerste Hooft-stuk / so heb ik gesproken van Vrouwen die den witte bloet hebben; Ik heb sedert den eersten druk van mijn gemelde Boek gesien de genezing vande voorszepde siekte / in verschepte menschen / (ja sodanige die in 't hoogste van de siekte waren geraakt) na dat die gepurgeert en gelaaten waren / So moeten sy alle morgen eeten omtrent een dosijn saaden van pompoenen , vande dikste , en drinken daar op een goeden teug melk , en 't selve vervolgen tot dat sy genesen sijn: Voorts sullen sy het selve saat ook gebruyken naden middag tussen het middag en het avond maal , sonder melk , en sullen daar door volkomen genesen werden , dit en geneest niet alleen den witten bloet maar ook de quaatste Gonozreen.

E I N D E.

IN-

I N L E Y D I N G

van mijn Dogter

Tot het Vroed-vrouws Ampt.

Mijn Dogter / dewijl 't uytneemenste van al
het geen datmen in de Wereld siet / komt
van verscheyden Landen / so sijn ook die geene
welke gecerst hebben beter beguaam / om daar
van te spreken / als die geene dewelke het maar
hebben dooz lesen of van hoozen seggen ; Ik sal
u dan seggen / dat pder Persoon van oordeel
ten minsten niet onwetende behoort te sijn van het
geene dat goet is inde plaats daar hy geboozen
is / om daar sekerlyk van te mogen spreken en
aan de nieuws-en leergierige die het sullen begeren te
weten / rekenschap te konnen geben.

Ik vermane u sorgvuldig te sijn / in dupde-
lyk te ondersoeken / alle het geene dat u aan-
gaat : Ik sal u dan seggen waar van daan dat
gy gesproten sijt / en ik mede / op dat gy mijn
onderwijfinge na volgt en u Land moogt ken-
nen.

Mijn selven vindinge in een swaare hupshou-
ding met last van kinderen / verarmt dooz oor-
log en verlies van goederen / de wyse en in het
wigtig Ampt van Broed-vrouwe seer vermaarde
Phenerate Moeder vanden grooten Medicijn Hip-
pocrates , had medelijden met my / verroostede
my / en rade my aan om my in haar kennis te

deffenen / my booz oogen stellende dat alle dingen
 booz my / sulks gelobende / te samen wozogten ter
 goeden. Dat om haerent wil / wtens Dogter dooz
 aanneming ik soude sijn / al de Discipelen van
 haaren Soon my souden goetgunstig wesen / dat
 mijn Man die sig oeffende inde hand-werken van
 de Chirurgys / my daar in soude den weg wij-
 sen. Als Lucina de Goddin der geboorte jalours
 van eeren / had gesien dat Phenerata my had me-
 dedeedeelt so groote gunst heeftse upt nijt my ook
 wat vande haare mede gedeelt mijn onderwij-
 sende op wat boet / dat sulke saken moeten
 gaan / en om haar te volgen in haare boet-
 stappen.

By belaste aan Mercurium dooz alle magt die
 de Goden haar hadden ober hem gegeven / my
 te gelepden in al de principaalste plaatsen van dit
 Koninkrijk / ja selfs tot de geboorte vande ster-
 ren die nog eens verlichten souden heel Frankrijk
 en Spanjen / en de principaalste andere Koninkrij-
 ken van 't Christendom. So siet dan mijn Dog-
 ter hoe veel grooter gy wesen kond als ik / sijnde
 maar een Jonge Dogter van Phenerata / leerkind
 van Lucina Meesteresse van Mercurius / ter oorsa-
 ke dat Lucina hem aan u moeder heeft onderwoz-
 pen : Gy sijt gebooren inde oeffeninge / die my
 dese wyse vrouw gewesen heeft / en vijf maan-
 den booz de geboorte vande schoonste ster die ge-
 booren wiert in hondert jaren in Frankrijk / op
 welken tyd Mercurius my gelepde inde wildernis
 van Fontaine bleau, en van daar dooz de gunst en
 bebordering van Phenerata in 't Hof des Koe-
 nings / alwaar ik de grondslag tot u geluk heb
 gelegd: gy sult niet missen om dat gy een kind
 van een Familie sijt / u Susters man is Doctoz
 inde

nde Medicijne / u man doet vast sijn best om dat
 e werden / een van u Broeders is een Apothe-
 car / en u Vader een Chirurgijn / en ik een
 Broed-brouw / de gansche Geneeskunst is by ons
 gehupsbest / ook moet gy weeten dat u niemand
 tot dese oeffening heeft gebragt / in tegendeel / ik
 siende u daar toe genegen / heb aan u boozgedra-
 gen alle moepten die gy daar in soud konnen heb-
 ben / 't welk u doet bekennen dat God alleen u
 so jonk daar toe beroepen heeft / wat ongemeen
 sijnde onder alle die haar daar mede moejen en
 om u wonderbaar te maken: Ist dat gy hebt
 dese dyle dingen sonder dewelke gy anders niet als
 een misval van alle wetenschappen / en booz al een
 onbeguaam werktuig tot dese kunst soud sijn:
 Het is de vreesse Gods, vande welke u sullen aan-
 komen alle segeningen, en weldaden: Een op-
 regte liefde des Naasten: en een uysterste begeerte
 om wel te doen, op dat gy meugt in u kunst vol-
 gen den grooten Medecijn Duret, die ober twee en
 twintig jaaren met groote verwondering wierd
 ontfangen van al de Doctoren van dese vermaar-
 de school van Paris / en datmen van my segge /
 gelijken seyde van sijn Vader / dat hy sijn Zoon
 wel had onderwesen. Om een schoone Schilderij
 te maken so moetmen veel pincelen en verwen
 hebben: Als die dewelke veel gerepft hebben /
 aan andere vertellen 't geen haar is bejagent so
 van gebaren op de reys / als vande seden en wet-
 ten der vreemde volkeren / doen sy dit met an-
 dere gzatie / als andere / en sy konnen dienen tot
 Lepts-man aan die / in wiens Compagnie of
 geselschap sy reysen. Leert tot den laastten dag
 van u leven / en om dat ligtelyk te doen / moet
 men een groote ootmoedigheyt hebben want de ho-
 beer=

beerdige personen winnen het hert niet van die eenige Secreten weten. En verftout u noyt te beproeben eenige Remedien / (diemen u geleert heeft) aan Arm of Rijk; Ten sp gy versekert sijt van de kragt en qualiteit van deselve / en dat het geen quaat kan doen / 't sp men 't inneemt / of daar op leit. En verbergt niet de goede Remedien die gy sult weten / aan wijse Medicijns en gaauwe personen / anders soude men u agten al so weinig als de Quaksalbers / die eene Remedie gebzupken / vooz alle siekten / als een saal vooz alle Paarden / en egter seggen wonderlijke Secreten te weten / en verbergen alles wat sp doen.

Men moet bzyelijk spzeeken van al 't geen datmen weet / en daar reden van geben; Het sal u ligt vallen / so gy maar een weinig moepten aanwent: Al het geen dat ik weet hebt gy sonder moepten: En versupmt het niet: Laat dat alleen het Talent niet sijn dat ik u agter laat / en maake datmen van u segge / dat gy bequaamer sijt als u moeder geweest is. Ik seg u dan dat het geen gy aangenomen hebt van groote weerde is / en datter in dese konst twe dingen sijn / die niet ligt sijn te agten / strekkende d' eene om sig te behouden, en 't ander om sig te bederven.

Vooz alles so siet wel vooz u / dat gy die boose daat noyt en doet niet die verdoemde en God vergetene / om d' ontfanknis belettende of de Druyt afdzijbende of vernietigende middelen aan ymand te geben of vooz te schryben: Die geene die dit quaat hebben gedaan / en sulke die dat soeken te doen / sijn gang boos-dadig en verfoejelijk. Het is niet genoeg, datmen de Remedien weigert, maar gy moet u ook seer mistrouwen, en wagten van u te laten bedriegen door loose Menschen, die arglistelijk

u fullen siekten voorstellen, van Dogters, of Vrouwen die sy fullen seggen seer eerbaar te sijn, dewelke hebben dat sy niet behoorden te hebben: Van u hoopende eenige Remedien, die haar daar van soude doen scheid, en gelobende dat gy onnosselfk haar godtloos booznemen sult volbrengen. Sente tot de Medicijns: Gy kunt u eerlijck excuseren / als tot u beroep niet hoorende.

En bewaart noopt de membraane / of 't blies Amnion (gesegt de hupbe of Helm / van 't Kind /) met welke sommige Kinderen ter Werelt komen / haar Hoofst en Schouderen daar mede bedekt sijnde; Nademaal de Tobenaars daar van gebzucht maken.

Daar sijn eenige Persoonen geweest / die my selber daarom hebben gebzaagt / die ik geloofde eerlijckhe luden te wesen / tot die tijd toe; Andere bekende hebben my ook met een Present van gelt daazom gebzaagt die ik dikwils heb weggesonde. Als gy sult in een Hups geroepen sijn / ondersoekt neerstelijck wat volk datter in is / en of sy ter goeder naam en faam sijn: al was het d' armste bande Weereld dient haar met deselve liefde en genegenheyt / als of gy'er groot loon booz soud genieten; en waagt u wel / (ist dat gy weet dat sy arm sijn) eenig gelt daar van te nemen / Want weinig, is veel omtrent den Armen, geeft haar liever / als van haar te nemen / God sal het u dobbel weder geven / en dankt God dat hy u de genade heeft gedaen / dees dag / een van sijn Lidmaten gedient te hebben; besocht haar daar na met groote soz g / op dat in die weinige tijd dat sy in 't bed blijven / gy haar versterkt / ot dat sy haar gesontheyt weder krijgen / also de nood haar drukt te gaan werken / als een karre vaart. Daar is ruygt van schrookagtige Boedwifven

wijben genoeg om te gaan in oneerlyke plaatsen /
 sonder dat eerlyke Vrouwen haar eere behoeven te
 profaneren om sulken Canaille te helpen: en ont-
 fangt noyt van u leven eenige Dogters of Vrouwen
 in u Huys om te kramen / ik recommandeer het
 u op 't hoogst: Het is een Hoere werk / bekleet met
 schyn van barmhertigheyt / maar inder daad een
 uitwerking vander Broed-wijben haatsugt en glee-
 righeyt; en al ist datmen u wilde doen geloven dat
 u konst u daac toe verplicht / so is het dog vals.
 So het maar een Dogter of Vrouw / die nog niet
 tenemaal in hoerderije was verwortelt / en datter
 eenige hoop van betering schein / soudt gy haar in
 een eerlyke bedekte plaats behulpsaam sijn kon-
 nen / en ook gehouden wesen haar te vertroosten /
 en haar soetelyk op een goeden weg te brengen /
 haar vermanende in sodantige vuiligheden niet te
 verwortelen of te blijven steken. Maar denkt vry-
 jelyk als gy sulck volkjen in Huys ontfangt / dat
 gy geen minder sonde doet / als die geen die gesto-
 len goet verbergen / en de Dieven also stoutigheyt
 tot het steelen geben: So mede de Vrouwen die
 haar broed en wijs doen nemen / en onderrussen
 haar met dese vuiligheden behelpen / sijn oorzaak
 van het quaat dat de Hoeren doen / om dat sy ver-
 sekert sijn / van een plaats daac sy haar ontlasten
 konnen. In 't begin van mijn huust ontfing ik'er
 eens twee / waar van de eene van grooten Huysen
 was / en de andere wat minder / alle beyde We-
 duwen / welke groot leetwesen / en berou over
 haar fouten hadden: Ik sag haar altemets in
 so grooten mismoedigheyt en wanhoop / dat ik ge-
 noeg te doen had haar ter neer te stellen / ik had
 groote moeyten / en onrust met de selbe nacht en
 dag; de Mans / door wien 't quaat gedaan was /
 en

en dooz welker raat ik haar ingenomen hadde qua-
men haar bezoeken / om dat sy haar gaben om
van te leven) dat haar herstelde tusschen 't goet
en 't quaad. Ik moest altyts Wagters by haar
houden / upt vzeese dat sy geen quaat in mijn hups
en souden begaan: Ik seg / dat ik met een hoop
Barkens te wagten / so veel moeyten niet en soude
gehad hebben / als met dese Vrouwen: Al sulken
onrust moet in de geest van een Broed-vrouw niet
komen: haar geest moet gerust sijn: Woben dat
haar reputatie kan werden gekrenkt van oneerlyke
Vrouwen te kramen / en u gesontheyd bederven /
en ook van veel andere eerlyke Vrouwen die gy
sult helpen kramen.

Ik sal u hier ten propooste seggen / dat ik ge-
kent heb een eerlyke Broed-vrouw / die een hoer
int hemelyk gekraamt had / welke was als een
gewilt graf / en gansch geen quaat scheen te heb-
ben; Dat sijn die Vrouwen die de pokken hebben
ingewortelt, die sy palleren en over blanketten:
Sy besmette met de pokken de regter hand van de-
se Arme Vroed-vrouw, omtrent de festig Jaaren
out sijnde, die niet en wist dat het de pokken wa-
ren, sy kreeg een roode puyft op haar hand, en
liet niet daarom (na gewoonte) de Vrouwen te
kramen; Sy bedorf wel vijf-en-dertig Huyfgesin-
nen, men sag noyt meerder droefheyd, eer men
wist dat het daar van daan quam, want de Mans
kregen de pokken van haar Vrouwen, de Kinders
van haar Moeder: De Mannen niet tegenstaande,
dat sy kenden de eerbaarheid van haare Vrouwen,
en wetende haar onschult, gaven evenwel de schult
aan haare Vrouwen, en sy ook onnooselyk aan haa-
re Mannen.

Denkt eens in wat een dzoefhept sy waaren
 Ik ken nog een Man en een Vrouwe van diber-
 sche huysgesinnen die der mede besmet waren.
 Daar wierden veel eerlijke vrouwen beschuldigt
 eermen de oorzaak van't quaat ontdekt had: De
 quade humeuren vallen altyts op de fwakste par-
 tyen, men beschuldigt de Vrouwen eerder als de
 Mannen. Een verstandige huyz-vrouw van de
 Dzoed-vrou en van eenige die in dese miserie wa-
 ren / sag dat alle de vrouwen de pokken hadden /
 die dese Dzoedvrouw bedient had: men sag haar
 hand bewonden met een doek / men vzaagde haar
 wat haar lette / sy seyde dat het een pupst was /
 die sy over lange gekregen had / en niet weg en-
 ging; Een ander seyde 't nootzakelyk was dat sy
 het liet sien / of 't geen fenpzig quaat was / sy
 dede het besien / en men bebond dat het also was.
 Sy wierd gebeden van twee eerlijke Dogters die
 sy uytgehoulykt had / haar te laten genesen / sy
 seyde neen / en dat noyt Man haar naakt soude
 sien / dat sy lieber wilde sterben / als haar eere te
 verliesen; dat het haar genoeg bedzoefde so veel
 huysgesinnen bedozven te hebben / en bleef also
 by haar booznemen; haar Dogters baden eben
 stark / ja haar tranen souden magtig geweest heb-
 ben een steenen hert te bewegen: Sy en konden
 op haar niet gewinnen / haar Schoon-soon wiste
 dat in de straat van d'Abdye van St. Germain
 een out Chirurgyn was / een eerlyk Meduwnaar /
 ontrent van haar ouderdom / die sy welkende:
 Sy besogten hem om te vragen / het geene dat sy
 konden aan haar Moeder doen / oft' men haar
 niet en konde dooz remedien genesen / sonder haar
 naakt te sien? Hy seyde haar dat hy 'er geen en
 wiste vande welke hy haar konde verskeren /
 maar

maar hy versekerde haar wel / indien sy haar wilde na gewoonte laten genesen dat hy haar so supber soude maken als sy van te voren geweest had : Sy bzaegden hem / so gy een Vrouw van sodanige siekten genesen had / soud gy haar wel willen trouwen / als gy daar profyt mede konde doen ? Hy sepdde ja : Sy sepden wy hebben het goed so lief niet / als het leven van onse Moeder / en haar gesontheit : Is 't dat gy se wilt trouwen / en dat sy ook wil / wy sullen maken dat gy met een goet deel van haar middelen sult verbeert zijn / gy sult haar eerst trouwen / en daar na genesen : Hy was te vreden / sy deden door haar Vrienden en Kercklyke Personen so veel aan dese Vrouw dat sy geen excusen meer en hadde / en vertoonden haar dat andersints doende / sy Moorderesse van haar leven soude zijn : Sy accordeerden en hy troude en genas haar. Ik heb haar beyde gekent : veel Vrouwen souden jegentwoordig haar vrienden so veel moepten niet aandoen / om haar door Mannen te laten handelen / sy souden't vry met minder swarigheyt doen als dese waar van wy gesproken hebben. Mijn Heer Honore thans Broedbaar souder wel weten van te spreken ; Menigte van klappepen seggen / dat sy hem liever in 't kramen hebben / schoon het kind hem wel vertoont / en dat hy haar aantast / als een Broedwif : Dit is nu de manier : Ik sal u nu seggen mijn Dogter / 't geen ik gesien heb van mijn jonckheyt af : Het is maar vyf-en-twintig jaaren dat het meeste deel van de Vrouwen van een ander humeur waren als ik idie nu bevinde / daar hebben altyt dwase geweest / maar noyt so een menigte als nu / ik heb so menigmaal gedagt waar dese vryheyt konde van daan komen / so heb ik be-

vonden dat twee saken hier veel toe gedaan hebben/d'eene dat in voorszeden tijd wanneer men een Jonge Dogter uyt troude / men hield haar onder het gebied van haar Moeder / of Schoon-moeder / of Moepen / of by gebrek van alle dese / men verkoos eenige eerlyke Weduwen / van goede naam en reputatie / aan de welke de Dzienden haar gaven in bewaarnis / en haar geboden / haar te gehoorzamen : als de Mans hare Vrouwen bedroeft sagen / sy hielden haar als of sy 't niet en sagen / voordeelende dat het een trek van haar jonkheyt was / daar sy om bekeben waren / en dat sy 't niet blagen dorsten.

Die personen hielden haar in de vreesse Gods / en hadden zorg / haar besig te houden met werken / men dede haar leeren bordupzen / bedden / stoelen en behangfelen van kamers &c en dat geschiede van d'een en d'ander met groote lust / en couragie / en malikander besoeckende / spraken sy niet als van haar werk ; sy hadden eenige eerlyke tapifferende Dogters die altijt wozogten / die het ook leerden aan haar kameneren / sy hadden geen andere saken inden geest / de Mans agteden haar werk veel / en gaven altijt de eer aan hare Vrouwen / belobende haar als haar gebozduurt bedde-behangfel soude af zijn / haar magnifiekelyk op te pronken / en dat sy daar en boven haar souden geven eenig schoon present / van't geen dat sy wiste dat sy garen hadden : dat dede haar so neerstig zijn. Andere deden maken lynwaat vooz het hupsgefin / 't was een schoone saak om te sien / de Mans waren voozsigtiger als nu / die de Vrouwen gelijk als met sweepen voozt jagen en dwingen / het schijnt datter nu een verkeerdheyt van geest gemaakt is / om dat in voorszeden tijd / de kinderen lang kinds

ble

bleven / en tegenwoordig de kinderen seer slim zijn. Met regt werden sy vergeleken / by de boomen die wel vzoeg bloeyen / maar daar de minste koude aan belet vzugten boozt te vzingen : alle het quaat komt dooz de alte groote vzhicht van de jonge Vrouwen / sy zijn als de Reen in't bosch / 't zijn jonge Deulen diemen den toom om den hals doet ; gy sult ook seggen / siende hare Mans / die dooz hare onkosten en quaat hupshouden so geplaat zijn dat sy seer vzoedig en mager / ja so geel als was daar upt sien. 't Is eben als een quaat Zeeman / die dooz onwetentheyt van zijn Schip wel te stuurén / 'tselbe laat varen op de genade van de winden / daar is't dan dat de zee-robergh haar vvoordeel mede doen vbindende dan maar koop-lupden die het niet konnen beschermen. Sy laten haar ook niet meer van oude maegden dienen / te weten sulke die van jongs af in haar moeders hups / of dooz haar vzienden / opgeboed zijn / als men eertijts plag / dat als de eene daar van houbaar was / men nam weder een jonge / om haar also naar de hand te stellen / men sag noyt aan de Vrouw dat aanstotelijk was om de trouw en deugt van haar dienstmaagt / gelijk als nu in de eerlykste hupsen van de Stad / men gebzupkt nu al 't geen dat upt andere Provincien is uptgeworpen : 't Is wel gesloten de wolf in de schaaps-stal, dat bederft een menigte jonge Vrouwen en Dogters / sulke hoeren van jonge vzeemde meyden makender dikwils koopmanschap af / haar seggende dat een fraay Edelman van haar land / haar heeft gesien in haar deur / die veel goets van haar sepde / en dat hy noyt schoonder en gratieuser Dogter of Vrouw in ganich Parys had gesien / dat kittelt haar d'oozen / die summe dienst-

mepffens / weten den tijd waar te nemen na dat
 sy gezien hebben / dat haar woorden wel ofte qua-
 lyk zijn aangenomen / sulke barmhertighen zijn so nut-
 en dienstig in de hupsen gelijk confituren ge-
 maakt van schuym van suker / in 't lichaam der
 sieken : sy hebben nu thans wonderlyk de wint
 tot haar wil / want het meestendeel van dese
 Joffrouwen hebben volgens de mode nog een
 Staat-Juffrou / die koopen sy klederen op de
 Lupse-markt om agter haar te gaan / dese zijn so
 vereelt als de billen van een Postillon : is't dat
 sy swanger worden sy hebben haar toedlugt tot
 onse Broedvrouwen voornoemt : de keuke-meps-
 jens / en andere / die so veel middelen niet en
 hebben / gaan in't Gasthuys : siet eens hoe een deel
 luyden van Parys / gediend worden : De mees-
 tendeel daar ik van spreek / worden daarna Doet-
 sters / ofte Minnen : de Kinderen worden dan ge-
 boet van een fraay swijn : de Mevrouwen en Juf-
 frouwen seggen datter voor knegtsjens geen perij-
 kel is. Maar ik ben van ander gevoelen / Haar
 sog is een soet fenijn, een gailen melk, die het kind
 belet een goet fundament en begin in zijn leven te
 maken, en een onregeltheyt als het groot is. Be-
 halven datmen altijd moet vrees hebben / dat sy aan
 het kind geen quaat en geven 't sy van pokken of
 leemten / of dat sy niet weer swanger en syn. Ik soude
 so veel onderscheyt maken tussen sulke hoeren haar
 Melk , en die van eerlijke Vrouw , als tussen Fon-
 zain water, en dat van een modderige poel : maar die
 consideratten en komen niet eens inden sin van
 onse jonge vrouwen sy meynen veel wijser te zijn als
 haar Moeders opt geweest hebben / met waerheyt /
 sy hebben meerder stoutigheyt ten aansien van
 die van voorgaande tijden / sy zijn altyds gekleet

om in geselschappen te zijn / en zijn altyds in be-
soeken / daar het quaat spreken niet en mist / dit
is een werk dat sy meest doen / 't geen sy agten/
al waar het niet een kools-blad weerdig / sy ver-
heffent tot den Hemel : en het geen sy willen bez-
agten / al was het de deugt self / sy souden 't tot
inden afgrond verstiten. Als haer redenen (die
aan malkander hangen als gepte-keutelen) ont-
breeken / sullen sy beginnen te spreken met die
haer besoecken / is 't dat sy swanger is / van al de
ongelukken die sy opt hebben hoozen verhalen / die
aan een Vrouw kunnen overkomen / ja selve die
nopt geschiet zijn : Ik weet het om dat ik een
jonge vrouwe gediens heb / die gelijk was een jon-
ge vogel die van hem selven gemaakt is : want
sy was jonck sonder moeder gebleven / en sy heeft
haer egter so wel gedragen dat sy is een waaragtig
exempel van deugden / al was sy van 't Hof / en
de quade Proposten die men by haer geboert had /
waren eer bequaam haer van vrese te doen ster-
ben / indien haer boosfichtigheyt het niet en had
belet. Ik gelobe ook niet dat die gene die haer
dat verteld had / haer quaat gunde / want in haer
leven vergzande sy niemant. Sulke spreken na
haer verstant / sonder te overdenken de swarig-
heyt van 't geen sy seggen / want sy en besoecken niet
door affectie / maar door gewoonte.

De oude visites of besoecken waren van dit soort
niet / also 't verstandige vrouwen en vriendinnen
waren / die haer moet gaben / en spraken haer nopt
aan / als van gelukkige kramen.

Ik sal u seggen hoe schadelijk de vrees aan
swangere vrouwen is / Ik wterd eens op een tijd
van een oude en wijze aansienelijke vrouwe gebe-
den om met haer te gaan / besoecken een jonge

vrouw in den arbeid / al waar men dapper befig
 was Ik ging met haar en vout een jonge vrouw
 geseten op een kant van een groote stoel / die van
 vier vrouwen gehouden wierd / met een groote
 samentrekking. Ik dede haar dwers over 't bed
 leggen, op de manier gelijk de Chirurghs doen:
 Ik deden het om haar haastelyk te doen verlossen,
 het kind dat in de openinge (of mond der baar-
 moeder) was: Daar was een Apothecaris, en twe
 Chirurghs die buyten waren, en wilden met een
 haak het Kind met het hooft uyttrekken, maar
 men dede haar wagten tot men Monf. Honore
 ontboden had. God dede my de genade dat ik
 het kind ontfing / 't welk een levende en gesonde
 Dogter was / en ik verlosse haar ook gelukkig
 van haar nageboorten. Dit alles was haar door
 een groote schizik overgekomen / gelijk ik daar na
 verstaan hebbe. Haar Moeder en de Vrienden be-
 geerden te weten van de Vroedvrouw wanneer sy
 verlossen soude (dat een onwisse saak was te oor-
 delen, van een eerste Kind) als de Vroedvrouw sag
 dat het kind in eene wee meer voort quam als het
 in twaalf gedaan had, so meenden sy 't geselschap te
 verblijden, riep dat men haar garen en een schaar sou-
 de brengen: De arme jonge vrouw die simpel of seer
 eenvoudig was, dat hoorende, en gelovende dat men
 haar wilde opsnijden, en weder toe naven, begon
 op te springen, en terstont overviel haar een grote
 beroerte, die haar ook by bleef tot dat sy stierf,
 wat moeyten men daar toe aan gewent heeft;
 Daarom moet een Vroedvrouw noyt sonder blas
 en schaar zyn / en moet ook noyt eenig gerugt ma-
 ken nog van andere verdzagen in de kamer daar
 een Vrouw in arbeid sit / nog ook daar na / schoon

De verloffing gelukkig en 't kind na wens is gekomen.

Het is een indiscreti en een seer quade gewoonte onder een groote party van Vrouwen / datse so groten gerugt maken als of sy dul waren / so haast als een Vrouw verloft is / dat dikwils groote schade aan de verloste Vrouw doet / die wel van een swaar pak ontlast nogtans niet van alle quaalen genesen is.

Men moet het spreekwoord van de goede-lupden volgen / Hy is niet al los, wiens band nog na sleept. Ik sal nu ook seggen dat sommige Vrouwen dikwils alleen verlossen en geen quaat en ontmoeten.

Ik heb hooren seggen dat een geestige Joffrou en van grooten Huysen, van haar eerste kint met groote pijn gekraamt had, en van veel andere schiekelijk met weynig pijn, so datse in alle arbeyden daar sy was, seyde datse geen Vroedmoer had, nog dat die by haar van noode was, dat somtijts haar Kamenier haar Vroedwif was, of anders haar Keukenmeyt, na de plaats van 't huys, daar haar den arbeyt maar over quam, en dat sy van haar leven geen Vroedwif wilde houden nog kennen, maar 't is haar slegt bekomen want swanger zijnde verloor sy eerst een weynig bloet / dat sy versupnde / tot het alleenskens de ober hand had gewonnen / sy ging wandelen / en reed in haar Karos / so dat de stauten haar begonden te vatten / die niet op hielden / en maakten dat het quaat so ongeneselijk wierd / dat sy met haar kint heten laasten bestierben. Alle arbeyden en swanger gaan zijn niet al even eens. Ik heb nopt beter gelijkens konnen maken / om de swangerheyt en de verloffing van de Vrouwen af te beelden / als by de navigatie ofte Zeevaart: De vrouw

heeft een Schip van groot gewigt beladen met gequalificeerde Personen, de Vroedvrou is de grootste Loots, meester en Stierman van het selve.

Ik sal dan seggen / dat als sulke Personen repesen moeten / de eerste sake die sy moeten doen / is te kiesden de kloekste mannen / die by tijts de sepielen weten op en neer te halen / en die konnen sien of men by 't lant is / of dat men moet ankeren / om also 't tempeest booz te komen / en die de zee-kaarte en 't kompas ook duidelijc verstaan / om by dagen en nagten / ja alle upzen te kennen in wat lant het ontweer het schip heeft gesmeten / dat is seer nootsakelijc aangesien 't leven daar aangelegen is / komende aan wilde Turkse Landen / daar een wreede dood / of een eeuwige slavernye aan vast is.

Daar is geen gelijkentis tussen een kleyn takjen van een ader / met de ader Cava of Holle-aader genaamt : also ook tussen de Zee en een Rivier / en nograns booz gebrek / van bebaren bootsgesellen / of met wepnig geoeffent en bot volk / of dronkaarts / is dikwils in 't stilste weer / schip volk en koopmanschap verloozen.

Hoe seer moet een koopman vzesen zijn leven en zijn goet onder alsulke handen te stellen / het zijn Personen die nog gewigt nog maat hebben / die de last van 't schip dat sy voeren / niet verstaan / sy hebben de naam van beter koop als andere / maar men koopt het duyzder als met gout gewigten / ik wenste dat men agt nam op alle Meesters van wat gelegentheyt sy zijn , op dat yder moeyte dede om ook een goed Meester te worden.

Ik sal u seggen mijn Dogter dat gy u niet moet verwonderen / dat het ampt van een Vroedvrouw veragt word / laet u dat niet doen verhouwen /

men / in't soeken van de volmaaktheden die onbegrippelijc zijn booz die geene die dat misprijzen / nog en laat het u niet bzeemte dunken / is't dat gij siet eenige Personen so / ontweerdig van die naam / dat vermindert niet de eere en wetenschap / van die het verdienen: dat komt om dat die haar gebuyken het om 't minder geld doen / gelijk de boere herbergieren / die te samen esels / muhlen en paarden aanspannen: de goede peerden- en zijn in geen prijkhel van gequetst te worden van de booznoemde esels nog muhlen / maar sy souden de andere wel konnen quetsen.

Als gij sult ophoudsters van hoeren vinden / en boegt u noyt by haar sy zyn spotagtig / en in wat geselschap dat gij komt / en spreekt noyt van de selve: want gij soud dus gelijk zijn den Student / die hem aan een Wis-wijf wilde wreken / hy gink haar tegen met zijn Calepyn / ten laastten met alle de injurien en scheltwoorden / die hy in't Frans en Latijn konde vinden / ten was niet meer als een blieg tegens een oliphant: en moeyt u niet als met wel te doen / en die te dienen die u roepen sullen / volgens haar begeerte als het haar niet schadelijk is: is't dat het geene sy begeeren haar soude quaat doen: ontlast u aan haar / en bobert al aan de onstaanders / om haar te raden de redelijckheyt te volgen; de soetigheyt van een Droed-wijf dient veel beter / als de strafheyt: de pijn van den arbeyt is seer groot / dat moet men bedenken / en sig boegen sonder schade na 't humeur van de sieken / wat moeyten gij 'er af krijgen kont: gij sijt 'er niet geroepen als om te helpen en te dienen / siet dan toe in een huys komende / in wat staat de sieke is: is't dat het quaat groot zy / moet men haar goede moet geven / en bereyden met

die daar toe gestelt zyn / al het geen haar nodig is /
 wel verstaande eerst haar bed wel geaccommo-
 deert op de manier van't kuzamen / haar aan-
 doende / soo 't haar aangenaam is / haar hemt-
 rok / en andere nootsakegheden van lijnwaat / en
 so sp't niet doen en wil / na haar soetelyk verstaan
 gegeven te hebben dat het om besten is / en dat
 het daar na te grooter moepten booz haar soude
 wesen ; staat het haar toe / want van een quade
 schuldenaar moet men al nemen watmen krijgen
 kan. Gy moet met haar wil ordze geben / aan den
 Apothekar is't datter petz van node is / of so sy
 nog jong is / met toestemming van hare byzenden.
 Gy moet ook versoeken datmen haar een goede
 sop gereet maakt / om die in den arbept (is't dat
 zy lang is) te gebzupken / en deselve in te nemen twee
 wyzen na de verlossing / boven alle recommandeert
 ik u in wat saak dat het ook zy / u niet alte besig
 te maken / want daar is niet so onaangenaam te
 sien / als bier aan een werk / en verwondert u
 nopt / is't datter pet niet wel en gaat / want den
 schrik troubleert de sinnen / een persoon die by sig
 selven blijft sonder schrikken / is bequaam om grote
 saken upt te boeren en te verhelpen / booznament-
 lyk daar de saken boez boez gaan / de natuur
 doet wonderlyke dingen als men der minst op
 denkt : men moet haar aan merken en laten be-
 gaan / en is't dat sy in gebzaken blijft / dan moet
 men haar te hulp komen / men moet boezsigtig
 wesen / boez al / in dese tyd daar wy nu in zyn :
 men hoeft nu niet veel Colequinten om een goede
 saak onaangenaam en bitter te maken. Daarom
 sal ik u seggen het geen ik heb bebonden : men
 bint thans seer weynige Vrouwen / gelijk sy in
 boezleden tyd deden / dat als een Boezwyf stierf.

maakten groten rouw / en baden God / dat hy
 haar geen kinderen meer wilde toe senden / dat
 het wel was gedaan / maar d'affectie dede het
 haar doen. Veele gebuyken nu de Broedbrou-
 wen / als een strob die inden oost arbeeyt / daar-
 men alle jaren van volck verandert / en so lang ge-
 ouden / so veel betaalt.

Daar is wel grote konst van node / om een sau-
 z aan een wanlustige sieke aangenaam te maken /
 elijk sijn onse jonge vrouwen die van haar eerste
 anders een mans-persoon derben verkiezen om
 haar te doen kramen / ik ben beschaamt van ha-
 ent wegen / want het is een alte grote schande en
 nbeschaamtheyt sulks sonder noot te doen / Ik
 en verskert det hare moeders / nog grootmoed-
 ers / dat niet gedaen nog gedroomt hebben: Men
 oude zelfs hoeren vinden die daar swarigheyt in
 ouden maken. Ik heb het geaprobeert, en ap-
 robeer het nog in tijd van noot, en dat moet dan
 og geschieden, dat het de Vrouw niet en siet nog
 veet, en dat de Chirurgyen haar ook niet en siet.
 Dat kan anders een Vrouw doen root worden tot
 gter haar ooren toe: en ook de Mans selver be-
 zoordent niet als in d'upterste noot toe te laten /
 want dat werkje / werd dus also wel aan andere
 gemeen als aan hem / en ik sal u ten proposten seg-
 gen / dat ik een maal was by het kramen van een
 erlyke Juffrou / van mijn goede kennis / wtens
 Man upt was / sy wterd onderhouden van drie
 of vier van haar Dziendinnen / die my vraagden
 den staat van haar verlossing / ik seyde haar dat
 het kind qualijk quam / maar dat ik het met de
 hulpe Gods wel sonder pijnkel van de moeder of
 het kind kypgen soude / sy baden my te vreden te
 sijn / het aan een Chirurgyen te laten besien / tot
 haar

haar ontlasting / Ik stont het toe als hy de vrou-
 niet en sag: om dat ik wist / dat sulks haar be-
 schyik en schaamte konde doen sterben / ik ran-
 haar met de boeten van 't bed te deynsen / ik ley-
 de een kussen in 't midden van 't bed en benam
 het ligt van 't bed / van die zyde daar hy moes-
 passeran / en hy boelde haar terwyl ik haar aan-
 sprak / en sy sag hem niet: en kzaamde sonde-
 konst ofte hulp / als van God en van de natuur
 Die anders doen geloven dat Gods magt vermin-
 dert is gelijk ook haar betrouwen in hem. Al-
 de menschen swemmen / men komt niet om haer
 uyt het water te helpen / ten zy datmen haer ooz-
 deelt in pykel van verdrinken. Na dat al des
 mistrouwens in de werelt gekomen zijn / binne
 nu meer perpkels, als in boozleden tijden / aan
 de welke bequame personen in haer konst wel sul-
 len remedieren als men haer maar laat begaan
 maar het berispen en quaat spreken is so ver in-
 geboortelt by een deel van 't gemeene volk / dat he-
 nu groote moepten is haer de waarhept te doet
 gelooben / en booznamentlyk daarmen geen groot
 boozdeel kan doen / daar zijn seer grootte moepe-
 lijkheden / die gy u byzelyk moogt toepassen:
 maar onder de wyse en gequalificeerde / sult gy
 alles wel en na genoegen binden; waarlyk /
 dooz dien ik d'eer heb gehad meest wyse vrouwen
 te bedtenen / zijn mijn d'andze als monstreus
 geworden.

Gy sult in huysen komen / daar gy Personen
 sult binden die aande Vrouw van 't huys sullen
 brillen leenen / om te sien datter niet en is. Is't
 dat gy haar niet en sacresseert en te byend hout /
 u saken zijn gedaan. Stet wel toe dat en kost u
 niet als wat sozg te dragen / aangesien dat het nu
 so

In't gebuyt gekomen is. Daar na als gy u
 st sult gedaan hebben volgens God / spot met al
 et geen men sou konnen seggen / u gewisse is een
 erke mupz / het soude u also gemakkielijc zyn
 en loop des waters te stutten / als u booz alle
 menschen aangenaam te maken / want elk heeft
 en by sondere smaak / en noyt ymant hoe bot-
 maakt hy is / heeft het konnen doen. Ik sie
 so fraaye Medicyns die met groote voorfigtigheyt
 n affectie hare saken verrigten ; en in het selve
 uys fullen der zyn die haar pryfen en laken sul-
 en : men wilde dat sy de menschen onsterfelijk
 maakten ; Men wilde ook wel dat eenige siekten
 ie de vrouwen konnen hebben , het zy van een
 uade gesteltheyt die in haar is , 't zy dat sy gequetst
 s , en door haar eygen schult haar kint doot in ha-
 en buyk heeft , het zy van te veel in karossen te
 yden , gevallen of gedanst te hebben , of met haren
 nan haar vergeten , of eenigen schrik of gram-
 chap gehad te hebben. Men wil seg ik dat op de
 Broedbzouwen verhalen / en als haar yet van dese
 aken overkomen / so mag sy haar wel versche-
 ten de Kat tusschen de benen te hebben , voorna-
 mentlijc / wanneer het kint eben doot ter Werelt
 komt / en dat de huyt en 't buytenste vellekje nog
 niet verrot zyn / als dan de bzouwen niet willen
 bekennen 't geen sij gedaan hebben / dooz breefe van
 bekeben te werden / wijt men 't dadelijc op de ar-
 ne Broedbzouwen.

Men vind nog een andere soort van lastering
 daar gy u booz moet waagten : als daar zyn bzou-
 wen die geen kinderen hebben / en daar seer
 quaat om zyn ; en gelijk ik in't eerste Hoofst-
 deel heb gesept / soude somtijts een klepne re-
 mede haar helpen / indien sy aan een Broedwijf
 het

het te kennen gaven / van waar haar gebrek kan komen / ik versta een verstandige Broedvrouw niet alsulke / die dooz swangere Vrouwen alle te hoozen sprekken / geleert hebben: want die veilsen somtijts swanger te zijn om van haar Man meer beuimt te werden / of haar hoop te gebeden van kinderen te kypgen / dese sullen een Broedwoudoen halen / en niet dupsent gebeinsde streken haar gelaten dat te hebben het geen en swanger kypgen kan / om haar te bedrtegen; en als dat den tijd van kramen sal gepasseert zijn en dat de Broedvrouw sal getoepen worden om te betalen sal men van haar een so generalen uptroep maken als die van de valse munters / en men se seggen dat sy het heeft doen geloben om gelt te trekken / al is't dat sy dooz elke repse niet mee gehad en heeft als de weerde van een gulden / om men sal haar kizonen met een kizon van onbetenthept: 't een nog 't ander is niet seer aangenaam: men moet hem hier dooz wagten / als ook dooz een ander te ver-antwoozden / die de hups gesinnen in haar alte wel te doen betalen bederven: gy moet u van haar mistrouwen en geen sints geloben het geen sy seggen is't dat gy het selver niet en siet nog ook beuimt / en gy moet haar sonder resolutie onderhouden / tot ter tijt toe dat het kind zig roert / en dat gy 't na u beltefte voelt; Alho'er geen regel so vast is / of daar is wel pets datter tegen gaat: 't geen nog erger dooz de Broed-vrouwen is / is dat alsulke Vrouwen / gemeenelijck de moer vol humeuren of winden hebben / die somtijts besloten / en somtijts ook los en open zijn.

So de Broed-vrouw (die het na gelegenthept van de saak ten besten moet upteleggen) de minste
 hoop

hoop geeft/ so is sy mede bedroogen door die haaz
geroepen heeft/ als een Persoon die een groote doo-
belyke sonde soude begaan hebben die naauwelyk
n't bieghen vergeben wert; Maar dat quaat is
sonder Remedie.

Ik heb swangere Vrouwen gesien inde welke nog-
tans geen tekenen van swanger sijn en waren: So dat
ik meerder prijkkel vinde, een Vrouw te verskeren
dat sy niet swanger is, als te verskeren dat sy het
immers is: Want daar kan geen quaat af komen
van hem wel te wagten: Daarentegen kan der veel
quaat uytspzupten haar het tegendeel te seggen: Als
ons daar van getuygt / een doode Vrouw swanger
van vyf maanden / die gedzagen wierd na de snij-
kamer der Medicijns / welke men had geoordeelt
dat sy niet swanger was. Ik geloob dat die haar
oordeelden van niet swanger te sijn / het ook also
geloofden / schoon sy drie Mannen / en twee Vrou-
wen waren / die egter hier alle vyf gemist had-
den.

Daar sijn saken / d'een swaarder als d'ander te
oordeelen; daarom wanneer een Vrouw twijfelt
swanger te sijn / so moet sy haar sonder die ver-
sekering nogtans seer nauw wagten: de eer en re-
putatie van een Hoed-vrouw moet niet aan een so
dubstere saak hangen.

Men heeft er een gebonden die de bleeke of Masg-
de-siekte hebbende gehad / en nog niet wel genesen
sijnde / so dat sy een groot beletsel inde moer had /
die geheelijk geslooten was (Het wazange en ver-
dikte bloed / dat opgehouden was / maakte wel
dat sy altyds haar stonden had / maar 't was maar
root water) dese aan een Hoedwijf verskeren-
de dat sy die in eenigen tijt niet gehad en had;
welke nog inwendig / nog uytwendig gebrek vinds-
dende /

dende/ en haar op den buyk voelende so wertsse nogg
tans bedrogen/ so dat de beständigste vrouwe boor
een tijt alsoo kan bedrogen werden; den tyo ge
komen sijnde dat het kind gemeenlyk sig roert op
opgeeft/ en de Doedvrouwe bringende aan de vrouwe
of het sig had beweegt/ seyde ja/ maar dat meer
des nagts als by daag/ en de Doedvrouwe hebbende
dooz alle middelen getragt 't kind te doen roeren.
Is ten laasten gedwongen geweest te gelooven het
geen men haar seyde. Een vrouwe welke al willens
so veinst/ kan het langen tijt doen gelooven / ik
weet datter sijn die het met haar schade geleert
hebben/ en ik weet niet wie datter op dese wijs
niet soude bedrogen werden. Maar met die geen
welke recht dooz zee gaan/ en seggen so het is/
kan men ligtelyk de waarheyt ontdekken/ en on
dertussen seggen wonderbare schandbleken van
d'onwetentheyt der Doed-vrouwen/ die noyt ge
dagt waren: maar men moetse ter eeren Gods
berozagen.

Ik sal u hier een seer waeragtige saak vertel
len welke een deel van de tegenwoordige vrouwen
onser tijts behoorde te beschamen; Mangesien
men altijd gesept heeft: Een persoon sonder ver
stant en liefde is een beest gelijk, dat sijn d'ondank
bare vrouwen die niet erkennen de goede diensten
die sy in haar kramen ontfangen hebben/ wan
neer sy nader de dood als het leven waren/ en nog
tans gedenken sy dese dingen so weynig dat sy haar
Doed-vrouwen niet en agten/ en seer ligtelyk ver
anderen/ als offe haar noyt gesien hadden/ al
ist dat sy haar trouwelyk hebben gediend sonder
dat sy haar in eenig ding kunnen beschuldigen/ of
dat sy in haar schuldige pligt gemist hebben.

Komende tot mijn propoost; ik sien een Edel
huyse

hups in Bretaigne / waar nog een levendige Gans is / die jonk sijnde dooz een hups hont van een Vos ontnomen wiert / waar dooz de Gans als sulks erkennende / met sulken liefde tot het hondken wiert ingenomen / datse het volgde waar dat het ging / ja zelfs inde kamers by de Jonkvrouwen : als hy lag / so lag'er de Gans boven op / dit duurde wel ses jaren lang / sonder eenige vermindering van vrientschap : eens wierden alle de gansen van 't hups / dooz een dienaar opgehouden / de Vrouw dede den hont dooz 't heele hups leyden / om de gansen op te soeken / komende alwaar dese gans met al de andere in een tuyn gestooten was / sy hoorzende den hond / bloog over een muur en quam also weer by haar vrient : Het is ook gebeurt / dat een dienstmaagt / hebbende gelept een schaapeschouder op een plaats daarse den hond ligtelyk konde krijgen : het arme beest om dat hy daar van had gegeten met een steen omden hals inden byber wierp alwaar hy versmoorde / de Gans welke hem gebolgt had / bleef agt dagen roepen op de kant vande Byber / so dat mensche moeste opsluyten op dat sy den hond vergeten soude : de Juffrouw was seer rouwig / en indiense dooz gelt den hond had konnen weder krijgen / sy souder veel om gegeven hebben / om dat het haar so jammerde te sien de vrientschap van dese twee dieren gescheyden : so dat ik ten laatsten wil besluyten / dat veel personen minder liefde hebben als de stommie beesten / en dat van een dienst daar het leven aanhangt / dat gout nog silver niet kan betalen / en dat men deshalven verbonden blijft na God en de natuer te beminnen aangesien de dieren die onredelyk sijn ons het leeren.

Ik heb nog een Hystorie gelezen van een slaab in Turkijen die weg liep / en uyt vrees van weer gekregen te worden blugtede inde Wildernis / al waar gaande / vond een Leeu op de kant van sijn hol / welke klaagde / en hield een poot om hoog die hy besag / inde welke was een dikke doorn / de slaab verstante hem die uyt te trekken / de Leeu het goet erkennende dat hy hem gedaan had / begon hem te lekken en te vleyen / als hem biddende te willen in sijn hol komen waar hy hem langgen tijd vande spijsse die hy bong boede / ten laast op een dag als de Leeu ter jagt was gegaan / resolbeerde hy weg te gaan / de Leeu hem niet vindende / was toornig en sogt hem dooz 't geheele Bosch / daar hy eyndelijc wiert gebangen / en geleit op de plaats daarmen de kriminele opstuyt om vande Leeuwen verflonden te worden : De Slaab wiert kort daar aan mede gebangen / die terstont volgens de manier des lants wiert gecondemneert / om dooz de Leeuwen geworpen te werden / 't welk geschiede / maar terstont als de Leeuw / aan wien hy den doorn had uytgetrokken hem sag / boegde hy hem strak by hem / als hem willende beschermen / so dat geen ander hem doozst quaat doen. Men vzaagde aande Slaab hoe dat hy quam / welke 't alles vertelde waar dooz hy in vryheyt wiert gestelt / en hem wiert den Leeuw geschonken / die hem als een Hond geduerig volgde sonder yemant te beschadigen. Siet hier de trouw en goetaardigheyt van twe verscheyde beesten / d'eene het simpelste / en d'ander het wzeetste.

Ik heb u ook te spreken van 't kramen / dat sommige Mevrouwen en Juffers gaan doen op het land / dat is op haar landhuysen en hofsteden

en laten van Doed-vrouwen uptter Stad halen
 Ec. De wepnig geoeffende sijn daar toe seer pe-
 riculeus / om datter veel toeballen konnen ko-
 men / dewelke sp vooz of na het kramen niet
 bequaam sijn te remedieren / Doed-vrouwen die
 bequaam sijn / ruineren haar selven met daar te
 gaan / schoon men haar al rijkelijk loont / om dat
 al de Vrouwen die sp mid'ler tijd verlaten haar
 daarom so verstozen en vergzammen / dat sp
 haar vooz altijd quijt raken / waar dooz men van
 de byeben van verhole renten / sijnde den dage-
 lijksen en sekersten penning komt te verliesen : kley-
 ne fontein aders maken ook gzoote rivieren / als
 ons Mr. Hautin heeft geleert : men roept wel luy-
 de van 't gzoote loon / maar 't is by 't verlies dat
 m'er by lijd so wepnig te vergelijken / dat het
 wonder is. Men heeft so haast in 't klein ver-
 teert datmen in 't gros gewonnen heeft ; sijnde sig
 daar na van ter sijden aangesien / dooz die gene/
 by dewelken men gemankeert heeft te komen :
 Welke daar dooz 't onbzedden besluypen nopt u
 dienst te gebzupken / en maken alle andere ook
 afkeerig van u / seggende datmen sig niet mag
 betrouwen op sulck een die gewoon is buypen op
 het Lant te gaan. Daarom moetmen alle dingen
 om beter doen / en dan in het wel doen niets bzee-
 sen. Ik beken u al den boozseypden raad gege-
 ven te hebben / op dat gy niet en soud so veel
 moeyten hebben om die te leren kennen / als ik
 heb gehad / En boven al geloof, dat de groot-
 ste slimmigheyt van de wereltd is, niet slim te
 sijn. Dreeft en bemint God boven al / betrou-
 't eenemaal op hem in wat u over komt.

Van het begin des werelts isser althijt een gzo-
 te vyantschaftap tussen de leugen en waarheyt ge-
 weest /

weest / maar wat ook booz listige vindingen de
 leugen opt heeft kunnen booz den dag bzingen /
 de waarheydt is eyndelijck altijd d' overwinnaar
 gebleven / al ist dat de leugen dikwoils booz een
 tijd haar onderdrukt had / haar meenende te ver-
 stikken: Maar sy als een hemels wesen is altijd
 weer opgeresen / en heeft ten laasten over de leu-
 gen gezegenpraalt dooz Gods genade / in wolens
 vaderlijke boozsoz en bescherming gy altijd moet
 bevelen het belept van alle uwe saken.

E Y N D E.

KORT-

KORTBONDIG ONTWERP
van de
BEVRUGTING
en
VERLOSSING

nevens
DE HULP-MIDDELEN

Die voor en naar daar toe ver-eist werden.

DOOR

GERARD GORIS

Medicijne Doctor en Practizijn tot Leiden: als-
mede Ordinaris Examineerder vande Chirur-
gyns en Vroedvrouwen in Rhymland.

Coitus comes est voluptas, finis verò Generatio,
sive Proles, unde legibus cautum est, ne ho-
mines promiscuè concuberent more ferarum, sed
certis conditionibus, & legitimo Matrimonio con-
juncti, ex quo oriuntur Familia, velut præcipua
Reipublicæ Seminaria, unde apud Platonem le-
gimus præcipuum fuisse olim Obstetricum & ἄρ-
γυροφῶν munus, ut Conjuges explorarent & invi-
cem conjungerent, siquidem fœcundi illi maxime
viderentur.

JOHAN. VARANDÆUS

Cap. de Sterilitate.

*Cuncta Puerperio cedant Miracula
Mundi,
Infans quo reserat claustra pudica
Matris.*

VOOR-REDEN.

Befcheiden Lefer!

Elijk de Paarden, en andere Laftdieren, wanneer fy na haar gedaan werk beginnen (na men segt) de stal te ruiken, hoe feer ook afgement, dan als nieuwe kragten bekomen fo is mijn ook, hoe feer vermoeyt door al de verdrietige correctien vande eindeloofe fouten en feylen, fo in de miffpellingen als miffellingen &c. van dit Tractaat, ten laaftten nogtans, eens het einde daar van fiende, nieuwe luft aangekomen, om fo kort als 't mogelijk is, ook wat van 't onfe, aangaande de *Bevrugting* en *Verloffing*, nevens de *Hulpmiddelen* die voor en naar daar toe vereift worden tot Onderrigt van de *Vroed-vrouwen* in *Rhijnland*, welke tot ons *Onderfoek* behooren, en van alle andere *Leergierige* en *verftandige*, welke noyt t' eygenwijs of te oud zijn om te leeren, hier achter aan by te voegen: waar toe ik, na den hedensdaagfen trant, my in geen vergefozte of spitsvinnige redeneringen, of ydele herffen-gedrogten gegront op loffe giflingen en onwiffe gevolgen, welke meer twist als bewijs aan de waarheyt der faken toebrengen, *et quibus jure ac merito infcribi poffit Caffianum illud: CUI BONO?* wil inlaten; nog ook de *Nieuwe Uytvindingen*, als voor fo verre fy nuttig zijn toelaten, maar alleen feiten of faken, die ons bekent zijn, en die alleen ftellender wijs, tot klaarder begrip en netter bevatting vanden *Lefer* fal verhandelen.

Van d'Ontfankenis, Vorming en Voeding van de Vrugt in 's Moeders Lighaam, als zijnde te famen, en yder op fig felven, als fo veele wonderen van den Almagtigen Schepper en nog geduurigen Onderhouder aller dingen voortkomende, en waar van de kenniffe minst nootsakelijk is voor de Vroedvrouwen, sal ik het gene sommige giffen en denken, en voor vaste waarheden andere tragten op te dringen: *Nam vult sibi quisque credi*, als in 't voorby gaan beschouwen: maar voornamentlijk my aan het bekende, nuttige en faaklijke houden; en 't was te wenschen, dat alle die haar fo in de Genees, als Heel of dese Konst, tot hulp van haren Even Mens bequamen, sulks op het voorbeeld van onse voornaamste en gelukkigste Konst Oeffenaars van aaloude en dese tijden, ten besten van 't algemeen, en tot vermijding van alle twist en verdeeltheyt, wilden goetvinden, aannemen, en navolgen.

Dan fouden de Lijders en Lijdsters beter gediend, onse Konst meer sijn verskert en geagt, en min bespot en belagt, en alle haare Oeffenaars de handen kunnen in malkander slaan, om het lijdende Mensdom op vaster grond met sekerder en menigmaalen beproefde Hulpmiddelen te verligten of te helpen.

KORTBONDIG ONTWERP

Vande

BEVRUGTING en VERLOSSING

Nevens

De HULPMIDDELEN,

Die voor en naar daar toe vereyft werden.

I. HOOFT-DEEL.

Dat het Vroed-vrouws Ampt en werk het alder oudste, en weinig jonger als de Wereld is / ljd geen tegenspreken / also het vande derde Mens / of d'eerste na 't onmiddelijck geschapene Paar / inde Moeder aller Lebendige nade vermenigbuldigde smerte van hare Dragt begint / en so lang als daar menschen sullen wesen sal duuren.

Dan geen minder agting is deffels Nootsaaklijkheit, die so groot en algemeen is / dat geen Wereld-beheerscher hoe magtig / geen Bedelaar hoe gering / 't selve heeft konnen missen.

Sijn Algemeene Nuttigheyt, en van haar die het inde vrees Gods / en met Verstand behandelten / blijkt in 't doozlugtig voorbeeld van Siphra en Pua de Vroed-vrouwen der Hebreinnen / die God goet dede en hare hupfen boude / om datse Hem alleen en niet den Koning van Egypten vreesden / nog Gods Kerk en 't Algemeene Best der Hebreen met het vermoorden der manlyke geboorten wilden smoozen en berdelgen.

Dan dit Ampt sal ik so beknopt als doenlijk is handelen / en om hier toe mijn gedagten be-

gaaamlijk te leyden: Eerstelijck beschrijven hoe-
danige een goede Vroed-vrouw, en wat haar Werk
behoord te wesen: **Ten tweeden** waar aan de Reg-
te en Natuurlijke Swangerheyt is te kennen: en
vande gewaande of Valsche Bevrugting t' onder-
scheiden: **Ten derden** / hoe, na onse **Giffing** /
d' Ontfanknis en Aanwas vande Vrugt in 's Moe-
ders lighaam geschiet, nevens een woord van het
Miskramen en d' Onvrugtbaarheyt: **Ten vierden**
den Tijd en Staat van Verlossing net sal ramen,
en wat in een Vrouw in Barends-nood sijnde, en
ook daar na als 't Kind gebooren is, aller eerst
en meest valt te beforgen, **op dat men** van 't ge-
ne als dan voor komt, en wel van yder in 't by-
sonder niet onkundig zij, **booznamentlijk ook de**
Teel-delen/ en haar Benaamingen en Siekten regt
mag verstaan en wel onderkennen: Ten vijfden
een quade Geboorte wel sal kennen, en so ras
doenlijk met hand en verstand te regt helpen: met
een Beschrijving van die deelen, welke in en na de
Verlossing sig aan ons op doen: **en eindelijck** de
Toevallen so in, voor, als na de Verlossing, so
wel in Moeder als 't Kind te hulp komen.

II. H O O F D - D E E L.

Van een goede Vroed-vrouw en haar Werk.

En goede Vroed-vrouw behoort dan wel ge-
maakt / verstandig / erbaren / onbermoed /
onverdrietig / goedaardig / bescheiden / en tegens
Rijken en Armen eben vziindelijck en spraakzaam
te sijn / niet lam of stijb of krom van leden / nog
haastig of vermeten / of twist of klapagtig / veer
min

min tot wijn of sterken Dank genegen wesen ; van kletne en retnē handen / en die met lange vingers wel versien : Geen sijn so gierig / verwaant en etgen wijs / datse een vrouw in d'ellende leeder sou laten sterben / als een ander / die beter weet om raad vragē / of haar werk overgeven / veel min in een swaren arbeid / en als alles tegens de natuur en verkeert komt / een versogt en op dien handel wel afgerogt Genees of Heelmeester soude weigeren toe te laten.

Haar eenig insigt en Werk moet wesen / om een Vrouw in Barends-nood knaphandig en met verstand te helpen tot Verlossing / en moeder en kind beide te behouden.

III. HOOFT-DEEL.

Vande Kentekenen der Swangerheit en vande Valse Bevrugting.

Hier toe dient sy een Swangere Vrouw wel te kennen / en de volgende Tekenen daar van wel in agt te nemen : Als 't Ophouden vande Stonden / of dat deselve op den eersten tijd daarna droppelwijs schijnen te willen uptsniperen / maar hoort daar aan weer ophouden / Walgen / Braken / Dzeemde Lusten en Verloozen Smaak van 't gene sy te vozen gaarn aaten / Toesluiting vande Lijbmoer sonder meer hardichept in het aantasten / en als met gelijke uitroeping als de snuyp van een eerst geworpen hontje ; 't Swellen vanden Buik / (die d' eerste vijf of ses weken van d'ontfankants ingetrokken en platter was geworden /) en der Borsten / welke ook harder /

en

en de Cepels daar van aande blanke rood / en aande bruine vrouwen byna swart worden / 't Leven en de Beweging van 't kind / dikwils Wateren / somtijds Grilling en Koozts / meest nadert eeten / en dan Slaperig en Bestwaart / met Pijn in 't Hoofst en de Lenden / datse ligt Onstelt en Verstoort sijn / meer Qujlen als anders / veeltijds Bloekker en Kadder Pols / ook somtijds Geborsten Aderen op de schenen hebben ; waarnevens gelet dient of hoort na het Bpleger hare Teeldeel en sijn Droog gebleven en onder het selve haare eenige Grillingen met een ligte Qualijkte of flaute sijn overgekomen ; welk laatste meestijds vast gaat / en ons niet sonder reden doet besluiten / dat de zadelijke stoffe self / en niet alleen haare geest of damp of uitwaasseming tot de bevrugting werd bereijst : te meer dewijl een welgekookt manlijck zaat wel onverandert / niet alleen inde Lijbmoer / maar ook wel inde Trompetten of eperwegen is gebonden.

Als alle dese Tekenen te samen loopen / gaat de Bevrugting en Swanger sijn vast en seker / en kan geensins missen : Maar na dat dese Ken- tekenen min of meer in getal tegenwoordig sijn of niet / mag en kan men ook min of meer daar aan twijffelen.

Wat nu de veelvuldige proeben aangaande het Swaargaan / diemen van de Pis / het Bloed / Berookingen / of Buphpijnen / die op 't innemen van dese en gene dingen volgen / en ook op andere wijse neemt / belangt / also die by onseker zijn / nog ook tot de Droedvrouwen behooren / sal ik deselve hier overslaan : maar geensins dat die gene / welke eenige en ook vele vande vooz opgestelde Tekenen hebben / daarom altijd vast en uotsa-
kelijck

kelijk swanger zijn; also Water- of Wind-zugt of beide te samen den Buik wel sodanig konnen Opspannen / en de Stonden opstoppen / daar toe Bessloten-Winden dergelyke beweging en verbeelding maken / als of het waarlijk het leven van een Kind was / waar dooz niet alleen d'ingebeelde Swangere / maar ook haar Broed-brouw en somtijds wel jonge en onerbaarne / of alte boozbarige en weinig opmerkende Geneesmeesters / wel meer als eens sijn bedzogen geweest. Dooz de naau opmerkende nogtans en wel-gedeoffende / blyfter altijd dit onderscheid / dat behalven dat daaz veel vande bovengemelde tekenen sullen ontbreeken / den buik der Sugtige ronder / harder / pijnlijker en meer na boven gespannen is / daar in tegendeel inde regt swangere de Stelling en Dikte meer inden onderbuik is.

IV. HOOF T - D E E L.

Van d'Ontfanknis en Aanwas van de Vrugt, ook van d'Onvrugtbaarheyt en het Miskramen.

d'Ontfanknis en Aanwas van de Vrugt in d' Moeders Lighaam is een stoffe / daarmede niet als by giffing van kran spreken / en waar in d'allergeleerdste sig moeten verliesen / en het onbegrijpelijk en aanbidd'lijk Albestier daar van alleen d'eere geben. Quid Infantis in Utero materno Plasmate, Nutritione, stato tempore Enixu mirabilius dici vel excogitari potest: **waarom met regt de Man Gods Job uproept: Job. x. v. 10. 11.** Gedenkt dog, dat gy my als leem bereyt hebt, en my tot stof sult doen wederkeeren. Hebt gy my niet

niet als melk gegoten, en my als een kaas doen runnen? Met vel en vlees hebt gy my bekleet: met beenen ook, ende fenuwen hebt gy my t'famen gevlogten. **En de Koninklijke Propheet David:** Psalm cxxxix. vers. 14. 15. en 16. Ik love u; om dat ik op een heel vreeslijke wijze wonderbaarlijk gemaakt ben, wonderlijk zijn uwe werken! ook weet het mijn ziele seer wel. Mijn gebeente en was voor u niet verholen, als ik in 't verborgene gemaakt ben, en als een borduyrfel gewrogt ben in de nederste deelen der aarde. Uwe oogen hebben mijnen ongeformeerden klomp gesien, en alle dese dingen waren in u boek geschreven, de dagen alse geformeert souden worden, doen nog geen van dien en was.

Daar ik voor Latijnsche oozen byboeg het aardig geseg vanden heydenschen Petronius:

Quinque pedum fabricata domus, qua nobile corpus

Exigua requievit humo.

Atque ut araneoli tenuem formavimus orsum.

Dese willen na 't aaloude geboelen / dat d'uyterlijke sinnen en 't gemeen tot boozsprak heest / dat d'Ontfankints of Bevrugting van beider geslagten / so man als vrouw / wel en te gelijk op een tijd vermengde saaden / geschiet / hebbende Genes. iii. vers. 15. en Gen. xvi. vers. 10. voor haar / alwaar van saet geven van de Vrouwen werd gesproken / nevens Hebr. xi. vf. ii. daar Sara geseggt word / kragt te hebben ontfangen om saet te geven.

Gene weeten deselve alleen upt Entjens van de Vrouw / niet door de geheele Zadelijke Stoffe van den Man / maar alleen door desselfs geest of licht besproeid en vrugtbaar gemaakt / aftehalen / sulks bewijfende met boozbeelden van Bevrug-

vrugtingen inden Eperstok (Ovarium,) of geheele
 kinderen in de Buisen van Fallopius gebonden/
 en ook in de sodanige alwaar de Teel leden sig
 onderling naaulijk hadden aangeraakt / of daar
 de byna gestoten Teel-deelen de te samenkomst
 hadden belet. Andere wederom de vrouwen alle
 eere van dit groote en wonderbaarlijke werk
 misgunnende / tragten met handen en voeten te
 beweeren / dat d'ontfanknis uyt sekere Dertjens/
 in gedaante van klepne Daddetsjes / of dik en ron-
 de Woempjens met staartjens / die in het manlij-
 ke zaat niet alleen der menschen / maar ook van
 alle gaande / vliegende / zwemmende of kruipen-
 de beesten / souden wesen / zijn begin neemt / by-
 zingende het seggen van Paulus Act. xvii. vers.
 26. dat niet uit het bloed van Twee, maar van
 Eenen het menschelijk geslacht is voortgeset; en dat
 Levi was inde lenden van Abraham Hebr. 7. vers. 10.
 Doozts Job. xxv. vers. 6. en Psalm xxii. 7. al-
 waar de Mens als een worm werd beschreven.
 Magna solet hic agitari quæstio : Conferatne se-
 men ad foetus generationem mulier ? Non desunt
 lenæ quædam quæ persuadere conantur foeminis,
 quam minimum conferre ad generationem foetus
 matres, sed tantum gestationis tædia obire; no-
 vemque mensium tædia tolerare, quasi conducti-
 tium uterum conferrent viris, cui tanquam navi
 onerariæ suas merces inferant, suamque sentinam
 deponant. Qua persuasione efficitur ut matribus
 erga sua pignora amor tepescat, omnisque huma-
 nitatis affectus, qui huic sexui peculiaris inesse so-
 let, penitus exuatur.

Die de vrouwen het hare geben / en nochtans
 dese Dertjens of woempjens boozstaan / willen
 datse inde eptjens der wijfjens inkruipen / en dus

deselbe bedrugten. Maar dat sulke diertjens ver-
siert / en so ergens / beel eer inde herffenen of in-
beelding van sulke al doozsiende kijkers te binden
zijn / wil ik liever geloven : of wat die het eerste
staande houden / mij eens seggen / op dat ik ver-
basender voozbeelden varen late / hoe van een
Swart en Blanke een Mystice ; van een Esel en een
Paart een Muyl ; eindelijk van een Gept en Schaap
een soort van een Bosk vooztkompt ?

Dit alles aan een zijde geschoven / blijkt onses
bedunkens het allerskerst / en is ook met de re-
den en bedinding best overeenkomend : dat inde
samenkomst van Man en Vrouw de binnenste
Mond der Baar- of Lijbmoeder sig opent / het
manlijk zaat ontfangt / en sig met het vroulijk
zaat / of ten minsten met seker zadelijke vogt uyt
de Doozstanders (Prostatia) van de Vrouw ver-
mengt en (na men meent) te samen gist / terwijl
de gemelde Moer sig weer sluyt ; dooz welke gis-
ting het blugste en fijnste deser vermengde Zaad-
stoffen (Aura Seminalis) sig van de grovere delen
scheid / en dus / (of ook wel so ongegist en onge-
schepden als het is / gelijk het dooz Fallopius en
de Graav in de Trompetten is ontdekt / en dooz
de Heer Professor Ruisch in beyde de Eijerwegen /
van een op de daad van overspel dooz haren man
doodgestoken vrouw / gebonden is / en nog getoont
werd) opklimt dooz de Trompetten of Eperlep-
ders / (Tubas Fallopianas) welke aan beide de
zijden der Lijbmoer zijn / na de Balletjens of
Epernesten (ovaria) van de vrouw / besproepen-
de en rijpmakende daar van een of meer eptjens /
welke dan uit hare bliesjens of Kelkijens versten-
de / (terwijl het selve bekleedfel of Kelkje aan 't
ovarium vast blijft) van deselbe Trompet of
Trom-

Trompetten uytgepelt of uytgeperst / en als in een
 tregter werden ontfangen / voorts dooz desselfs
 kanaal of pijp na de holte der **Lijbmoer** afglijen /
 en aldaar eenigen tijd los leggen. Dit is d'oor-
 saak van de beweging / welke sommige die veel
 kinderen hebben gehad / en daarom opmerkender
 zijn / op den dertigsten of twe-en-dertigsten dag na
 d'ontfanknis geboelen / also alsdan het bebrugte
 en bebrugte rijpe **Eytje** (Embryon) dooz de **Trom-**
petten of **Bupsen** van Fallopius , inde dus lang
 ledig geweest zijnde **Baarmoeder** nedersakt en
 gebragt wert / en dat de vrouwen booz desen tijd
 minder bukhs als van te voren / ook sommige
 bloed-rijke / dan nog wel sonder hinder bande nog
 afwesende **Ontfanknis** hare gewone **Stonden** heb-
 ben. Dit **Ep** of **Eperen** hebben en brengen met
 sig de **Bliesen** / als het **buytenste** of **Bloedvat-**
blies / en het **binnenste** of **Lams-blies** (Chorion
 & Amnion) mede : in welke de bezeste stoffe tot /
 en het vozmsel van het **Kind** / of wel het nu al
 eenigfins geformeerde **Schepseltje** selfs / (dat eg-
 ter heel onseker is / en de tegen-spraak niet kan
 ontgaan) is besloten / blijvende het utterste of
Bloedvat-blies met sijn buitenste of opperste deel /
 vanden schranderen en natuur-naspurende **Heer**
Professor Ruisch , het sappig of blokkig deksel
 (Membrana succosa seu villosa) genaamt / meest
 aan des **Lijbmoeders** bodem hangen / en schiet
 gelijk een zaat sijn wortel in d'aarde / ook eenige
 deseltjens in deselve / tussen dewelke na sommiger
 mening eenige **Klieren** / of **Liever** / (volgens het
 gene ons deselve noyt volpzenen **Heer Ruisch** niet
 alleen daar van segt of schrijft / maar vertoont
 en booz oogten stelt) on-eindige **Bloedbaatjens** /
 groejen / uitmakende de **Rageboorte** of **Koek**

(Placenta, Hepar Uterinum) welke niet anders is als een samenstel derselbe Bloedbaatjens en Vliesen / waar tuffen gansch geen Klitteren zijn te vinden / maar wel eenige uitpulenthept in de Baarmoeder selfs / op de plaats daar de Hoek sig aan deselve komt te hegten en vast te maken. Dese Hoek is met het voorspde Poppig Vlies (Membran. Placent. Villos.) bekleed / welkers gebruik is een melkagtige stoffe of voedend sap uit de uiteinden van de Slagaderen der Lijbmoeder / niet alleen alle maanden als van de Stondebloed / gelijk enige meinen / maar geduurig / t'ontfangen / en dooz sijn Poppen 't selve in te trekken en te behouden / tot dat d'uit eynden der aderen 't selve nebens het aderlijk bloed na haar nemen / en dooz de Nabel-ader (Vena Umbilicalis) tot de Brugt voeren / (gelijk ons bevestigen kinderen sonder / of met een toe mond geboren / aanwijfende / datse dooz den Nabel alleenlijk sijn geboet : en so ontbrekender ook geen voorbeelden van die in tegendeel haar voedsel alleen dooz den Mond hebben ontfangen / als sonder Nabelstreng gebozen zijnde / hoewel dit pets seldsaams is ; en meer voorbalt / en nochtans niet minder hier bewijft / dat gesonde kinderen met een verrotte / of byna vergaane Nageboorte ter wereld komen) waar dooz / (en geensins uit versierde nog opgetoonde Klitterjens van de Moer-koek of Lijbmoer / veel min uit vereeniging der Bloedvaten van deselve Hoek met die van de Lijbmoer / als men eertijds meende) en dan dooz het Dogt of Zap waar in het d'istig legt / en 't welk dooz d'ontzindige bloedvaten der Moederkoek is gekleinft / het Kind ook dooz de Mond werd geboet / eben als het Kuisken dooz het Wit / met het welk ook dese

dese vogt veel obereenkomst heeft / in het *Ep.* Het blijkt dan / dat nog dooz den *Nabel* alleen als dese / nog ook dooz den *Mond* alleen als gene willen / maar dooz die beide de *Wzugt* gewoonlijk werd geboet / en dat het geen / van een uytduygend en boedend sap of melk / in't eytje self besloten en mede gebzagt / thans weer op nieu gedagt en ver- digt werd / geheel ongegrond is. Het *Kind* der- halven werd genoegsaam met een eenerlep stoffe / nog geensins dooz eenig ingebeeld *Zenuw-sap* / als eertijts sommige *Engelse* gedzooimt hebben / beide en dooz de *Nabel* / en met de *Mond* sup- gende en lozkende gespijst en geboed. Hier van is het / dat so ras als het geboren is / den tepel van zijn moeder weet te batten en te supgen / 't welk het nu te boren in sijns moeders lichaam heeft geleert.

Of nu / gelijk sommige meenen en belaggens waardig is / 't geheele *Schepsel* teffens werd ge- bozimt / of by trappen / gelijk andere geboelen / en ik liever wil geloben / sullen wy hier koztelijk neer- stellen / latende vooz-afgaan d'onsekere vertellink- jens / (dat sig al inden beginne binnen d'eerste ses of seven dagen het rode springende *Stip* (*Punctum Saliens*) 't geen men daarna het hert noemt / kozt daar aan de g'root *Slagader* en *Holte- ader* (*Aorta & Vena Cava*) en omtrent den vijf- tienden dag in't binnenste van't bolletje of eytje haar twee kleine blaasjens / zijnde beginselen en ruwe ontwerpen van de *Hersenen* en de *Leber* / vertonen; en op den vijf-en-twintigsten alle de- len byna / maar op den dertigsten of ses-en-dertig- sten dag deselve volkomen souden geformeert zijn / *Ec.*) Nammentlijk dat de voozgemelde *Vermaarde* Heer *Kuisch* so uyt onbebzugte als bebzugte *Ep-*

tzijns als upt allengskens groter geworden Menschen Schepseltzjens (Embryones); op dat ik van de kleinste beginne: als van de grootte van een Lupus of van een Sla-zaatje/van een Anpszaatje/ Gerste-koozntje/ halve of heele Dupmbreed &c. klaarlyk aan de wereld ten toon stelt / en alhier upt de Eerste en Tweede Plaat of Tafel met aanwijfing van ydere bysondere Figure nebens de daar by geboegde Verklaring / kan gesien werden.

EERSTE PLAAT.

FIGUR. I.

Vertoont de Lijvmoer van een Vrouw, dewelke weynig dagen voor haar Dood Bevrugt is geworden.

- A. 't Lighaam vande Lijvmoer.
- B. Deffels dikte.
- C. Des Lijvmoers Holte.
- D. De plaats daar de Trompetten of Eyerwegen haar komen te setten inde Holte vande Lijvmoer.
- E. De ge-opende Eyerstok.
- F. De Rond- en Lange-Banden.
- G. Derselver Zazelingen of Lofwerk.
- H. De Trompetten of Eyer-leyders.
- I. De Eytjens buyten d'Eyerstokken uytpuy-lende.
- K. De Breede Banden des Lijvmoeders.
- L. De Holte der Eyerwegen.
- M. De Rand van derselver Holte.
- N. Het Bevrugte Eytje wiens inwendige vogt verandert, en als geronnen is.

O-o. De

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

Fig. 7

O-o. De Ewertjens die niet zijn bevrugt geworden.

P. De overdwars opgesneden Bloedvaten.

Q. D'Inwendige Mond des Lijvmoeders.

F I G U R. II.

Drie Onbevrugte Vrouwen Eytjens.

F I G U R. III.

Een dito maar niet geopent, 't welk bevrugt zijnde, daar na uyt de Baarmoeder is gestoten,

A. De Beginfelen der Vliesen.

B. De Beginfelen der Bloedvaten.

F I G U R. IV.

Een dito maar opgesneden.

A. Het buytenste van't Eytje, 't welk als een samenstel van Kleene Bloedvaatjens voorkomt.

B. De Holte van 't Bevrugte Eytje.

F I G U R. V.

Het beginfel van een Moerkoekje van een seer kleyn Mensche Schepseltje.

A. Het Beginfel de Bloedvaatjens.

B. Geklontert Bloed, 't welk aan het selve vast sit.

F I G U R. VI.

Een Menschen Schepseltje van grootte als een Anys-zaatje.

- A. Het Beginfel van 't Navel-Strengetje , so dik zijnde als het Beginfel van 't Schepseltje self.
- B. Het Schepseltje self in grootte als een Anys-zaatje.

F I G U R. VII.

Het Beginfel van een Mensche Schepseltje , in grootte over een komende met een Luys of Latouw-zaatje hangende 't selve nog aan sijn Navel-strengetje en Moerkoekje vast.

- C. Het Beginfel van 't Moerkoekje.
- D. Het Beginfel van 't Schepseltje selfs , de grootte van een Luys of Latuw-zaatje.

T W E D E P L A A T.

F I G U R. I.

Een Mensche-Schepseltje de grootte van een Gepelt Gerste-koorntje 't selve is nog vast aan desselfs Navel-strengetje en Moerkoekje.

- A. Verbeeld het Hooftje.
- B. 't Lighaamtje , waar aan nog gans geen beginfel van Ledematen gesien kunnen werden.
- C. Het Navel-strengetje.
- D. 't Moerkoekje.

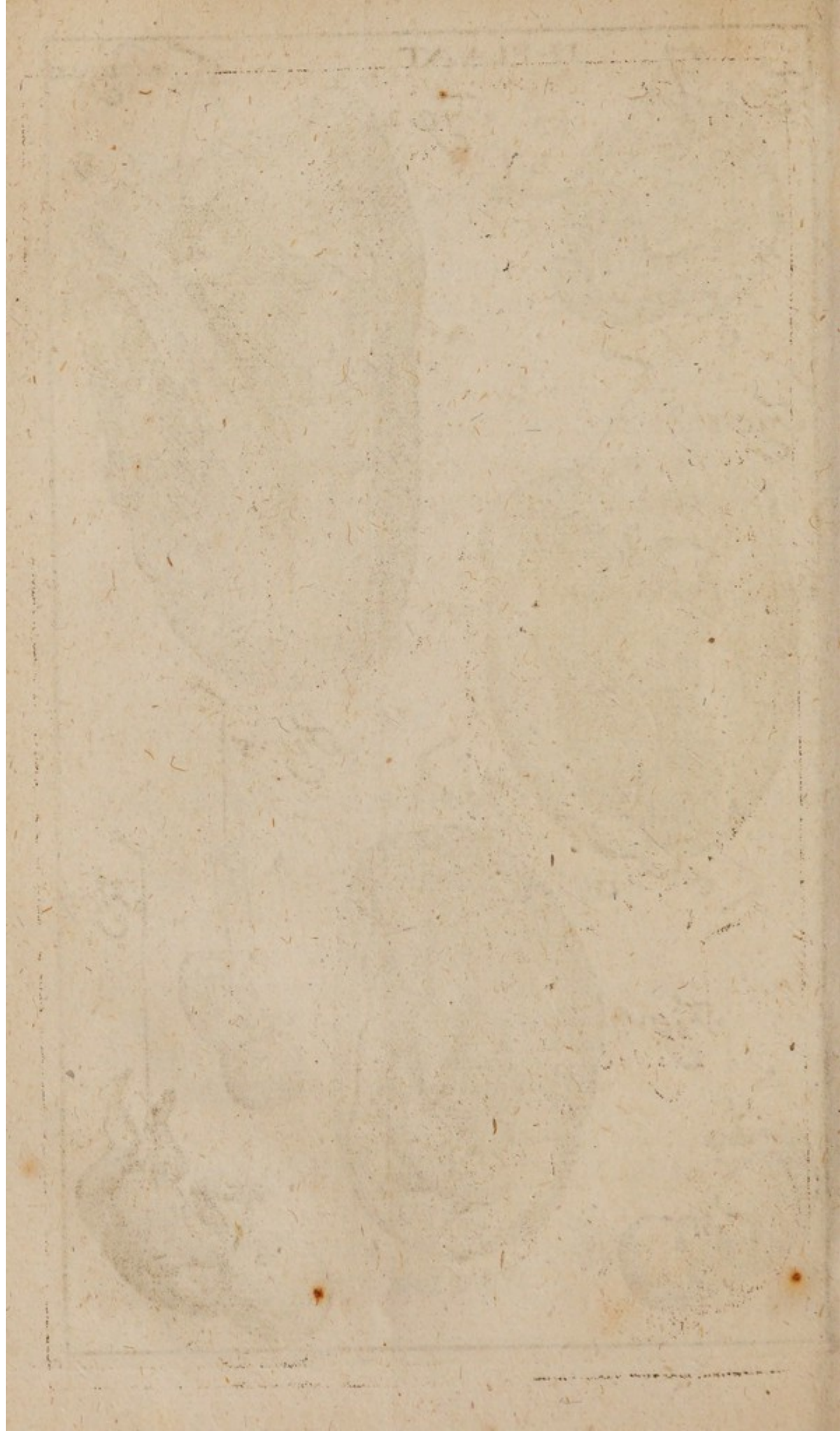
F I G U R. II.

Een ander Mensche-Schepseltje omtrent van deselve grootte.

- A. Het Nageboortetje seer vergroot door het aanklevende geronnen bloed.

B. Het

- B. Het beginsel vande Navelstreng , welk in een waterblaasken is komen t'ontaarden.
 C. Het Schepseltje wiens Hooftje van Lighaamtje nog niet wel en is te onderscheiden.

F I G U R. III.

Een Mensche-Schepseltje een weinig grooter, wiens hooftje nu al onderscheiden word van 't Lighaamtje, en in 't welke d'alder eerste beginselen der Uiterste Ledematen als kleine heuveltjens haar beginnen op te doen.

- A. Het Moerkoekjes buytenste oppervlakte.
 B. Desselfs inwendige oppervlakte.
 C. 't Hooftje.
 D. 't Lighaampje,

F I G U R. IV.

Verbeeld een Mensche - Schepseltje omtrent een Duymbreed groot , in 't welk het Hooftjen d' uiterste en Ledematen sig veel klaarder vertoonen , zynde het beginsel van desselfs Navelstreng byna so dik als 't Schepsel zelf.

F I G U R. V.

Een Dito Schepseltje nog wat grooter en waar van het Strengetje ook bysonder dik is.

- A. De dikte van 't Navelstrengetje.

F I G U R. VI.

Een dito weer wat grooter, in welk de Vingertjens en Toontjens bescheidelyk syn te sien.

A. De dikte vande Streng.

F I G U R. VII

Een dito nog wat grooter als het laatste.

Hoedanig het in't aldereerst wlt / raauw en ongeformeert klompje (met een kleyn stukje zagte witte-kaas / en aldus met sijn beschrijving by Job aan het tiende Capittel / ober-een-komende) het aldereerst met een hoofstje / inden beginne nog sonder / daarna met twee swarte stipjens / zijnde d'oogen / gevolghijk met vier uptbottende heubeltjens als sandjens of speldekopjens / 't welk zijn de beginselfen / voorts stompjens / dat zijn halve / eindelyk met heele Ledematen / alsmede met ooren / neus / mond / ingewanden &c werd verciert / en als een bozduursel uptgewerkt : hoe het daarna grooter werdende / men eerst niet alleen de vingertjens en daarna de toontjens / maar ook de leemten en gebzeken / als een Hasemond / kromme / verminktellof in een getrokken Leden / kan onderschepden / en hoe het nu van een Embryon of onbolmaakt / tot een Foetus of volmaakt Schepseltje overgaat / dat omtrent de tweede maand soude geschieden / maar nochtans niet seker is te bepalen / also seer beswaarlyk van alle dese onbolmaakte Schepseltjens / uit der selver grootte van haar ouderdom / of hoe lange sy gebzagen sijn is te oozdelen : sy konnen ook sterben inde Baarmoeder / en nog eenigen tijd daar in achterblijben / daarom is 't onmogelyk hierop vast te gaan. Van bolmaakte Schepseltjens van d'z / vier / of vyf maanden

maanden kanmen met meer sekerheit spreken / ons datse veeltijds lebend ter wereld komen / als mede in meerder quantiteyt te bekomen syn of den Ontleders en Genees-geffenaren toegebragt werden. Alleenlijk dat ook van dese mag aangete- kend werden / dat in die van dzy maanden het manlijk van het vroulijk geslagt beswaarlijk is te onderscheyden.

Daar ik byvoege dat groote wonder boven alle wonderen / daar ons de Historien met vele voozbeelden van gewagen: te weten hoe dat een Druyt eerst met gefonde en wel geschikte Ledematen / daarna dooz een schielijke schrik of ontstelentis van de op 'tuyterste swanger zijnde Moeder / upt het sien van een Mens die mismaakt is / of eenige van sijne leden mist / weinig dagen daar aan met verminkte of geheel vermiste Ledematen geheel mismaakt en geschonden ter wereld komt. Hier van hoewel een diepe verbor- gentheyt zijnde / en varen latende / 'tgene men vande nu dus dan so stralende dierlijke Geesten / Giftingen / Eerste Hoofst-stoffe van Rene Des- carte, Seebgaatsens (Pori) &c. hier toe versint en versiert / meen ik dese reden de naaste aan de waarheyt te komen: Dat dese verminking / ver- mis / of mismaaktheyt in de Druyt al in de eer- ste Dozming en schikking der sadelijke Stoffe / is geschiet / en dat dooz den schrik van de Moeder / op een ons verborgene wijze / het aanbiddelijck Albestier de Vrouwe hier van maar als waar- schout / en kennisse komt te geben.

Of nu so een mismaakt Schepsel / of ook eenig ander Monstreus Kind / meer gelijkenis had na eenig Beest als na een Mens / is en blijft het eg- ter een redelijk Schepsel / nog heeft daarom twe

Naturen / hoewel de Ziele in hare werkingen door de misboezming en wangestalte in de leden &c. werd te rug gehouden / als niet hebbende bequame werktuigen / die tot uytboering van haar gedachten van noden zijn ; so dat de Ziele in hare werkingen verhoort en in gebreken blijft / niet om dat het haar aan vermogen / maar aan bequame delen en leden ter uytboering hapert. Quicumque formam humanam obtinent , sumtoque à primo parente nascendi ordine , ratione ac modo ab utroque sexu sunt profeminati ; licet monstrosa sint specie deformique habitu , animæ rationalis munere potiuntur , decursoque ævi hujus curriculo futuri sunt resurrectionis participes.

Wat het eerste roeren of leven belangt / is eben onseker / alhoewel de Schrybers het in voortbarige op den veertighsten dag / in andere op de tweede maand / maar in de meeste op de derde of vierde Maand stellen / als wanneer het de Hemelse Ziele (die sommige een bonkje van 't Goddelijke wesen Divinæ auræ particulam ; andere een gedeelte van de Steele des Werelds ; andere des eersten mensches ; weer andere van de Ziel der ouden door 't besielde saet van die beyde / gelijk sy spreken / voortgeset / noemen . Hier heet se eens stoffelijh / daar onstoffelijh ; nu isse als een vuurblam ; dan als de lugt ; thans breid mense over het gansche lighaam uyt ; morgen sal mense in een kleyn Altertje plaatsen / en een Denkende Saak of een enkel denkend wesen noemen / &c. Waar komt dog des Mensen deztelhept niet al op uyt ? Van de wijze harer Doortbrenging seggen dese : dat aller menschen sielen op eenmaal te gelijk sijn geschapen ; gene dat God deselve nog dagelijhs schept : Hier wil mense met d'eerste Ontfanknis

daar als eerst het Schepsel in lijf en leden vol-
 maakt is / samen boegen. Maar wie kan dese
 diepten peilen / en de werken van den Onbegrijpe-
 lijken na rekenen? Wie sal ons seggen / wanneer/
 hoe / en door wat wegen de Ziele in den nieu ge-
 formeerden Mensch geplaatst werd? Dese dingen
 zijn booz ons te hoog en gaan het menschelijk
 verstand wijt te boven / moeten ook daarom / booz
 so verre het den Geest Gods bliest heeft dit diep
 geheim aan ons t'openbaren / meer in een gehet-
 ligt Beloob / als na een onheilig en alte nieuw-
 gierig onderzoek aangenomen werden.) in sijn
 nu volmaakte lighaam en leden / vanden Almaga-
 tigen Schepper onmiddelijc geschapen / en inge-
 stoot zijnde / ontfangt; *Sacræ fidei, rectæ ratio-
 ni, & Theologorum qui maximæ notæ fuerunt,
 authoritati consonum est, animam rationalem &
 immaterialem, siquidem nasci non potest, quam
 primum omnia in foetus humani formatione ad re-
 ceptionem ejus ritè disposita sunt, à Deo imme-
 diatè creari ac infundi. Willis. Anim. Brut. Cap.
 vii. Pag. 40.* Als wanneer de moeder het leven en
 bewegen desselven meerder en volkomentlijker kan
 voelen / en dat nog eer en meer so sy een Soon is
 dragende / die al te oude of ook al te jonge leden
 selden teelen / en welke ook na veeler geboelen al-
 le de regter deelen van sijn Moeder soude kloeker
 maken / radende derhalven de sulke die meer na
 een Soon als Dogter verlangen / dat sy agt da-
 gen na het ophouden vande Stonden op de Wolle
 Maan / en een Koelen Wind waejende souden te sa-
 men komen.

De meeste kinderen worden geboren / vande
 tien laatste dagen der Negende Maand / tot inde
 tien eerste der Elende: dat is binnen den tijd van
 twint

twintig dagen / die meest alle leven : maar die op de **Seben** of **Agst Maanden** geboren werden / dat is beneden de tweehondert twee-en-bijstg dagen / zijn onvolkomen en sieklijk / en van geen twintig blijbender dyp levendig. De best volkomene werden geboren binnen de **Tien Eerste Dagen** van de **Tiende Maand** / en meest op de selfde uure van den dag waar in sy geteelt zijn / van den tweehondert dyp-en-bijstgsten dag / zijnde ses-en-dertig weken / tot den tweehondert drie-en-sebentigsten / tellende de geboorten na de maanden der **Maan** / hoewel andere lieber de maanden na den loop der **Son** rekenen / van welke de negen / negen-en dertig weken of tweehondert dyp-en-sebentig dagen up maken / zijnde eben deselve tijd / welke des werelds **Helland** / na de meening van **Augustinus** soude zijn gedragen.

In **Vrankrijk** agtmen de kinderen onwettig / die niet inde tien dagen van de **Sebende Maand** werden gebozen : dat is na den hondert seven-en-tagentigsten dag sedert hare ontsanknis / tot op de tien eerste dagen van de **Elfde Maand** / dat is op den driehondert en vijftden dag / zijnde bupten dien tijd vooz **Bastaarden** gerekent.

Het dunkt my hier ter snede / hoewel buit en her eerste bestek / ook een woord van het **Misk** amer te spreken. Een **Miskzaam** / **Miskdragt** (**Abortus**) is een ontydige uitwerping of uitbal vande **Dragt** uit de **Baarmoer** / gemeenlijk uit de navolgende oorzaken ontstaande : als inde **Vrouwe** uit groote **Swakheyt** of **Krankheden** / als **Buikloop** / **Kolijk** / **Darmperssing** (**Tenesmus**) gelijc ook van bittere / afdrijvende of sterk purgerende **Medicijnen** / en daar op volgende alte sterker **Afgank** / (**Hypercatharsis**) eindelijc is wel d
laat

laatste en naaste oorzaak / of een (ongeagt het swanger sijn) gedurig aanhoudende Stondebloet / of een onberwagte schielijke Bloedbloed. Ook kan het Kind van een Miskraam d'oorzaak sijn / als het al te groot en te sterk is / of sig te veel beweegt / ook als het alte swak is / of dat'er meer als een is. Onder d'oorzaken van buiten komende / telmen te veel of te weinig of bedorven Doedsel / als mede Vallē / Stoten / Slaan / Schoppen / Rekken etc ; ook Quade Lugt / Stank etc / by welke men als Inwendige Oorzaken kan rekenen de Hertstogten : als schielijke Schrik / Ontstelentis / Verbaastheyt / oplopende Gramschap / Bekijb etc. Veeltijds is de Bloed sterker en gevaarlijker in een ontydige / als in een tydige Kraam : gelijk ook in en na 't lossen van een Blesklomp of Suiger / (Mola) so het de Vrouwen / hoewel t'onrecht / noemen : zijnde het selve meestijds niet anders / als sekere brok of brokken aan een gebakken en verhard geronnen bloed / dewelke of ook verharde Nageboortens / of eenige Blesgeswellen of Aitwassen vande Lijbmoer sommige Vrouwen lange jaren / eenige al haer leven buiten merklijk ongemak by blijven / gelijk ons menigten van voorbeelden dagelijks aantonen.

Het stinken der Borsten vande Swangere is gemeenlijk een voorbode van het miskramen.

Omde Miskraam te verhoeden of te helpen werden vele dingen bereijst / die by de Schrybers vande Genees-oeffening zijn te vinden / en hier te lang souden vallen om te verhandelen ; alleen sal ik / mids de verhoedende middelen by voorbaat dienen aangewend / en als het overal tegenwoordig is meest tijds te laat aankomen / eerst eenige weinige tot hulpe aanroeren.

Men

Men moet so ras men eentg bloed uit de Na-
tuurdeelen verneemt de Vrouw op 't bed leggen/
met de beenen hooger dan 't Lighaam / stil en
buiten aanspraak / en haar in geben wat Wijn-
tint / of by gebrek van dien / wat Vin de Grave,
of een Candeeltje / en so dit niet helpt het Nabol-
gende. Accipe Sem. Plantag. Granor. Kermes
Mastich. Elect, an. ʒʒ Laud. Cydoniati Gr. v.
met wat roode wijn: Doozts magmen een goede
Stoving van Duyfentblad, Weegblaau, Granaat-
blommen en Rosenblaau in Smits water gekookt
op 't slot van 't Lighaam en de lenden leggen.
Het Aderlaten ter regter tijd in 't werk gestelt /
spant onder de Verhoedende of Doozkomende
Hulpmiddelen de kroon / en doet in volle of re-
plete Lighamen veel goet / daarom moeten som-
mige Vrouwen eens op Halber Dragt / eenige
wel dʒʒ of viermaal / andere meermaal in haar
swanger gaan gelaten werden. So getuigt Riverius
van een Vrouw / die dʒʒ Miskramen te voren ge-
had had / die hy alle Maanden eens / geduren-
de haar groot gaan / dede Aderlaten / en welke
daar na gelukkig verlosste. Fernelius dede de
Vrouw van Henrik de vierde, die te voren ver-
scheide ontydige Kramen en Misdragten had ge-
had / dooz dien het Kind t'elkens dooz al te veel
voedsel wierd verstikt / ter halber Dragt laten /
waar na sy / en vervolgens altijd haar Kind regt-
schapen en gezond ter Wereld bragt / en aan Doe-
tor Fernel dooz sijn goeden raad vijftig duyfent
guldens bereerde.

Tot nu verhandeld hebbende: Quo pacto lo-
tium inter ac oletum oriamur homunciones. Op
wat wijze wy Mensjens tussen pis en dʒek ons
begin hebben / & pari sorte, pari naturæ lege
pro-

rodeat Cræsus Irusque : dat is dooz een gelijk
 et en eben gelijke wet der Nature den Aller
 yksten en den Aller armsten booz den dag komt ;
 al ik tot d' Onbzugtbaarheyt overtreden / en
 daar van ter loops mede een woordje mel-
 en.

Veelderley zijn de soozten en oorzaken van On-
 bzugtbaarheyt / meer nogtans inde Vrouwen als
 inde Mannen : als hardigheyt / engte / roegroe-
 ing / koude / hitte / droogte / vogtigheyt etc / van
 de Lijbmoer / of vele andere siekten / hier te
 lang om te noemen / van 't geheele Lighaam :
 veel kan der ook scheelen byden Man / dat wy
 om deselve reden sullen boozby gaan : maar dat
 de meeste verwondzing en opmerking verdient / is
 dat alle beide en Man en Vrouw sullen fris en
 bzugtbaar wesen / als na 't overlijden van d'een /
 of ook andersins dikwils blijkt / en echter te sa-
 men geen hinderen teelen : waar van geen ande-
 re of beter reden valt te geven : als dat het
 Zaat van yder gewas tot zijn boedsel en aanwas
 een grond behoeft die met zijn aard oover een
 komt : Nam non omnis fert omnia tellus. Also
 weintig dan als men het land booz onbzugtbaar
 hout / daar juist het een of het ander gewas niet
 in aarden wil / mits het alleen aande ongelijk-of
 strijdigheyt van beider eygenschappen en niet aan-
 de magt of bequaamheyt hapert / kanmen die
 gene in welke gans geen Eben of Gelijkmatig-
 heyt / en Ongelijkheyt van stoffe / of Verschil-
 lende Neigingen zijn / onbzugtbaar of onbequaam
 tot de boozt-telinge noemen

By d' Onbzugtbaarheyt sal ik voegen : dat
 Jongelingen die al te vroeg byslapen niet / en veel-
 tijds daar na ook noyt en teelen / maar daar toe
 booz

dooz altijd onbequaam blyben : *Planta quæ citius quam par est floruit , flavescit. Fruges sine spicam ante geniculum protulerit inanis erit & semen imperfectum.* Gelyk dogters die noit gebloed / dat is haar maand-stonden gehad hebben / of deselve dooz andere onnatuurlyke wegen : als dooz den mond / fondament / blaas / oogen / oozen / neus / nabel / ja kleinste vinger etc. loosen / gelyk'er doozbeelden werden gebonden / ook selden kinders dragen. Anders beginnen dese Stonden gemeenlyk met de veertien / en duuren tot de vyftig jaren / hoewel ik se in een Meisje van acht / en in een Vrouw van drie-en-sestig jaar heb gezien. Somtyds blybense sommige swangere Vrouwen nog wel eenige maanden / ook wel tot het einde van haar Dragt by / zynde dan meest tyds oorzaak van een swakke moeder en een onrype Dragt. Ik ken hier ook een Vrouw / die seer weinig jaren geleden op haar twee en vyftigste jaar heeft gekraamt / en my wierd doen berigt / dat 1694. alhier een andere Vrouw in haar 55ste jaaz het selve was wederbaren ; en dat Oude Mannen van tagtig / 't negentig en meer jaren doozt teelen is niet uleuw / also haren tyd daartoe heel anders als inde Vrouwen gantschelyk onbepaalt is / nog eenig Bestebaar hoe oud ook / so anders maar gesond is / tot dit werk onbequaam is. So verhaalt Felix Platerus een destig Schryver en eertijds Professor inde Medicijne tot Basfel ; dat sijn Vader nu 72. jaren oud trouwde / en nog ses kinderen teelde / daar van het laatste op zyn 82ste jaar. Darenboven dat byz hooger gaat dat zyn Obergrootvader na zyn hondert jarigen ouderdom nog een Soon teelde / en daarna nog tot desselven soons trouw-dag toe leefde / zynde hy

als doen 126. jaren oud. Eindelijk datter dingen souden wesen / die dooz sekere verborzen eigenschap / in andersins bequame / d' Onbrugtbaarchheit souden boorzengen en d' Ontfanknis besetten: als daar sijn de Natuurdeelen van een Gept of van een Mupl-esel / Kruis-munt / Wynruit / Plompen / Wilgenblad / Kampher / en wat dies meer is / daar aan sta ik ebenbeel geboob / als dat de Lijbmoer en ook het Ceel-lic van een Hart / of Haas of Verken / of de Woortels van Eringium, Satyrion, Raket, Artichocken, Amber, Ziveth, Muscus, een Hasenspronk, d'As van een Eigel, een Riem van Wolfs-leer, een Arend-steen, ja self de in gout beslagen Reliquie, welke onse Oost-indische Belzoms of Batable-baarders Venus & Priapus ter eeren oer sig dzagen / en by ligt gelovige so veel van opgeboen de Krachten / Minne-lust / Brugtbaarchheit en Bebrugting in die gene / welke daar toe de natuurlijke ver-eissen ontzaken / souden maken en bebozderen.

Hier was nu vande Wettige dozaken tot verontetiging des houwlijks / so by de Man als Vrouw byz wat te seggen; maar mitsdien dese dingen in ons Vaderland meest onder den rok en de boek worden gesmoort / en selden Processen / als wel in andere landen boozballen / daarom werden gesien of gehoozt / sullen wy kortheits halben die boozby slaan.

IV. H O O F T - D E E L.

Vanden tijd der Verlossing of het Kramen en
wat in Barends-nood, en als 't Kind
geboren is te doen staat &c.

Dus ver is het lot van alle Menschen in haar
Begin / Dozming / Doeding en Wantwas alge-
meen / nog den Monarch tot nu toe beboozregt
op den Bedelaar / maar die dagen nu verbult /
en de Verlossing uit den negen maandige Kerker
daar sijnde ('t welk na sommiger geboelen gemeen-
lijk op den selven dag / datse haar eerste Ston-
den hebben gehad / voorbalt) komt het weniende
Wigt (wotens naar geschrey sommige willen / dat
sude Soontjens op den toon van O A / en inde
Dogtertjens op die van O E soude uptgaan / als
of het jongskien seggen wilde: O Adam! en het
Metsjen O Eva! waarom hebt gy gesondigt /
also wy om uwent wil allerlet jammer en elende
in dit leven sullen moeten ondergaan en uptstaan:)
uit 's moeders buik als van achter de gozdijnen
op het Conneel des Werelds te voorschijn / on-
kundig wat Personagie het sal vertonen / tot dat
den tijd / onderwijs en oeffening / hem het alles
leeren. Maar nog eer het hier toekomt / steent
en kermt de met smert en pijn beladen Moeder /
welke niet selden hem met groot gebaar inde We-
reld bzengt / so dat met het begin van sijn leven
het hare een einde neemt / en terwijl hy 't eerst
sijn oogen opend sy de hare vooz altijd sluit. Dit
konnen de grootste Vrouwen des Werelds so wot-
nig als de geringste Slozen ontgaan / en hier me-
de toont en bebestigt den Schepper de ewengelijk-
heft

heft / begeert onderlinge medelijdszaam-en barmhertigheyt / en bespot de hoog- en trotsheyt aller Menschen.

Nu dient by uitnemenetheyt het Broedwif haar getyde wel te kabeelen / wetende dat al ober eenige dagen den bobenbupk der Swangere eenigfins is gestonken en ingevallen om dat het kind wel na het Bekken (Pelvis), dat is na beneden / is gekeert / (dat in Sommige Vrouwen somtijds wel vier of vyf weken, in andere wel twee maanden voor de verlossing geschiet) en wel versekert dat de tyd tot een natuurlijke Verlossing bereikt niet alleen verbult maar ook dat de pijn in de Lenden / Liefden / en omtrent de Nabel na beneden dzingende / de Verffing op den gheelen Onderbupk en 't passen van t Kind / te samen gemeenlyk Ween of Blagen genoemd / met het afkomen van de Mond der Baarmoeder tot voor de Schaamte / haar aankondigen / dat den Arbeid op den hals en het Vrouwse in Varenshood is; tot meerder versekertheyt nogtans **S L A A T S E D E V R O U W A A N**, gebzupkende hare eerst wel van nagels gekorte / en met oly of vet glad gesmaakte vingers / en brengt die pas onder den watergang schups opwaarts na boren / en geenfins regt opt / inde Schede / voelende of sig daar eenige dikte / rondte of hardigheyt vertoont / en of alles daar slapper / slucser en wijder als na gewoonte is / misgaders of de Mond der Baarmoeder / die sig inde laatste Maanden der Dragt meer en meer verwijderd en onefluyt / open is of niet. Dit so bebonden zijnde / sal haar eerste zorg zyn voor een bequame leg of sit plaats voor de Vrouw; het is in een expzes daar toe gemaakte Kzaamstoel / waar van de beste zyn / die men op

verschepte wijzen na sijn goet binden / kan op-
 heffen en saken laten / of wel d'z Stoeltjens in
 gedaante van een Leenstoel aan een gebonden /
 van de Boerinnens een Koztbed genaamt / of
 Bakermat / of Bed / of eindelijk ook wel een
 Schootsters schoot / die van sommige boben al
 werd gepresen ; van welk alles de Vroedvrouwe
 de keur aan de sijnlykheyt en gewoonte van de
 Vrouw of haar Vrienden moet overlaten. Dan
 sal sy deselve op kuffens sagjens agter ober ne-
 derleggen / brengende de Lyderffe haar fonda-
 ment so na op de kant als 't mogelijk is / op dat
 het Sluytbeentje (Os Coccygis) v'z blijve / en
 setten haar onder elken voet een stroob ; voorts d'z
 sterke vrouwen / als aan elk been een / en een an-
 der agter aan de schouderen plaatsen / om haar
 in een behoorlyk postuur te houden : Sy moet
 sig ook van Warme Doeken / wat Oly / Garen /
 of Vlas / en een Schaar om de Streng afte-
 knippen en te binden wel voorszien / en haar vooz-
 de vrouwe tussen haar knien op een Lagen Stoel
 nederzetten / de Dupmen in de Liesen en met
 de rest van de Hand en Dingeren het Dik van 't
 Been ondersteunen / en also het kind afwagten /
 of ook somtijds met de hele rechterhand dit werk
 bezrigten / terwyl sy met de linker het kind ver-
 wagt : ondertussen de vrouwe met hartige wooz-
 den aanmoedigen / en als 't pas geeft met den
 Dupm het Lighaam inde Ween tragten te ver-
 wijderen. Het kind nu gebozen / en de Vrouw
 ook van de Dageboorte verlost zijnde / sal sy de
 Vrouw al sagtjens op haar Dupst / met een War-
 me Doek het lijf opstoppen / neerstig lettende of
 de Schede niet ontploft of gesakt is / en schoon
 sulks niet en is / moet sy egter deselve met de
 hand

hand sagtiens op en uytsetten en glad strijken / dan haar een Sluypdoek en Band / op dat de Baarmoer geen wind of koude vatte / aan doen / en voorts in een Warm Bed helpen; daarna het kind de Nabelstreng (die sommige in de Knegtiens wat langer laten als in de Meetsiens / haar inbeeldende / dat het manlijk lit des te groter sal worden / en de Meepsiens dies te enger wesen) bier of vijfvingerbreed van sijn lighaam (andere maar twee of dzyvingerbreed /) op een of twee plaatsen Afbinden / en twee of dzyvingerbreed boven de band Af-snijden; dan het selve schoon wassen en reinigen / de Nabel met een Doekje / en Nabelband wel binden en verzorgen / voorts Bakeren en Wegleggen; hoe- wel het andere / en mijns dunkens niet qualijk / eerst een wepnigje gesmolte boter met honing / of wat versse Amandel-olj met Supker / vooz de bukh- pijn / en om het van sijn eerste /warte vuyplighept (Meconium) t'ontlasten / Ingeven.

Maar eer ik hier in verder en tot het onder- soek en verschil tussen een Goede en Quade Ge- boozte / en tot de kentekenen en waarnemingen van beide / en 't gene sig daar verder op doet overga / dunkt my niet ongeraden van de vooz- naamste Deel-delen / en hare benamingen en siet- ten pers te seggen; nochtans oberstaande 't gene pder weet / de schaamte dekt / nog hier nootsake- lijk behoeft gesegt / sal ik van de Schede der Baarmoeder / (olim uteri cervix, jam Vagina, quia tanquam vagina gladium ita Membrum vi- rile in se recondat) welke in de Samenkomst den Man ombangt / en ook vooz een doozgank en uytlozing aan de Stoffen / die natuurlijk of te- zens natuur in deselve / of in de Baarmoeder

gebonden werden verstrekt / alhier spreken : de natuurlijke zijn de Maandstonden / de Zaden en het Kind met syn Water / Nageboorte en Bliesfen : de tegen natuurlijke sijn een so genaamde Supper (Mola) ; Dalse Dzugt (Callis Fauce Germe) ; Etterlofing uit een voozgaande Verfweering inde Moer of de Schede self / 't sp van val / slag of stoot / of Venus-siekte / of van buyten haar vaten binnen de Moer opgestopte Stonden ; de Witte-Bloed ; een Moeselijke Baring ; Doode Dzugt ; Misdzagt ; het Rotten van een Dood Kind / en diergelijke meer.

De Schede is een sagt Blies-en-Senuw-agtig / ook eenigfins Bleefagtige Dyp of Bups / in vyzfers / of wepnig gebzuphte inwendig gefronst en geplott / van boren naautwer als in 't midden / in Dertele en in Kzaam-vrouwen isse als leer / en in Gemene Droulteden of Hoeren (die ook daarom selden swanger werden) bez-eelt / en kzaam-benig omtrent ses of seven / somtijds wel agt of negen vingerbreed diep of lang / inwendig vol Zeeb-gaatjens (Pori) en met een lym en-glibzig bogt aanbzengende kanaaltjens beset / dienende de plotjen en rimpels / op datse in de Bp-een-komst en Geboorte niet alleen sig sou konnen verlangen en verhozten / of rekken en weer inkrimpen / voozts de koude lugt uit het lighaam weren / als ook den schtelijken uytloop der Zaad-stoffe verhinderen ; maar ook om inde Verlofing dooz dese rimpels en ploven het Kind voozt te setten en aan te drijven : en de Zeeb-gaatjens en kanaaltjens om met haar Stoffe (die van eenige het ware Drouwelijke Zaat genoemd werd) haar te bevoegtigen / en daar dooz na sommiger geboelen de gifting van het manlijk zaat in de Samenkomst

en

en Ontfanknis te bebozderen. Sp heeft van vo-
 ren de Blaas en van agteren den Eindeldarm/
 waarmede sp so naau bezeentigt is / dat d'een be-
 ledigt/ gequetst of verswozen zijnde / het overgaat
 tot d'ander / so dat de Dzek door het Teel-deel
 uytkomt/ en sp begint van de Moer en eindigt in 't
 Schaamdeel / of lieber/ sp is van de Schaamte
 tot de Lijb of Baarmoer uytgestrekt: want daar
 de Schede eindigt begint de Mond of Opening
 der Baar- of Lijb-moeder/ welkers spleet of over-
 dwarse opening / dwers tegen over de opening
 van het Teel-deel staande / met het selve de ge-
 daante van een Kzups uyt maakt; hier aan volgt
 de Lijbmoer selv / die een obaals wijze of ronde-
 sak of fles vertoont / en tussen de Blaas en Ein-
 deldarm gelegen is / zijnde van buyten glad /
 en van binnen als de Schede / blies en senuw-
 agtig / en byna met gelijke bogt op deselve wijze
 besproept / op datse te beter soude kunnen uytgeset
 en wederom ingetrokken werden / haar Mond of
 Ingank is altijd natuurlijker wijze gesloten / maar
 opent sig om dese drie oorzaken: eerstelijck in 't
 Lossen der Stonden: ten anderen in de Bebrug-
 ting: ten derde om inde Geboorte het Kind / Wa-
 ter en Nageboorte met sijn Bliesen door-te-laten/
 waarna sp haar allengskens weer toesluit. Sp
 word afgedeelt in haar Hals / alwaar de Mond
 is; inden Bodem / welkers regter en linker zij-
 de door de Trompetten (Tubæ Fallopianæ) wer-
 den doorboort; ten derden in haar Midden of
 holte / waar in de vrugt tot sijn geboorte werd
 bewaard / geboet / en groot gequeekt.

Dese sak of fles (Uterus Matrix quasi omnium
 mater,) is inde Drijsters van grootte als een Okker-
 noot of Karstanje / in Vrouwen/die eens gehindert

hebben als een Kleyne Beer / en omtrent twee ons
 een swaar in gewigt / konnende naaulijks een sa-
 melijke Boon in hare H. lte bezgen / in Oude
 Besjens naaulijx meer te vinden / wordende na
 mate der groeiing van het Kind gerekt en uptge-
 set ; want hoe grooter vrugt / en hoe langer ge-
 dragen / hoe dikker Lijbmoer : so datse in een ge-
 sonde swangere wel twee dupm kan dik wesen /
 ja volgens de Graav veertig pont wegen / en
 Mauriceau sig seer bedrlegt / menende datse ge-
 lijk de Blasen hoe meer vergroot en uitgerekt /
 des te dunner werd / dog komt na de Verlossing
 tot sijn vorige gedaante ; als het bloed en vogten /
 welke deselve sodanig in sijn omtrek hadden ver-
 groot en opgebult dooz den Kraam-bloed / wo-
 den uptgeloost.

Dese Baar- of Lijb-moer is alleen de natuur-
 lijke plaats vanden aangroep des Kinds / 't geen
 ook alleen upt desen akker ter zijner tijd boozt-
 spruyp / waarom niet recht te bespotten zijn / die
 nog van andere plaarsen buypen dese derben beu-
 selen : Tot so verre / dat sommige anders desrige
 Schynbers haar niet geschaamt hebben / van in
 allen delen volmaakte Kinderen / die dooz den
 Mond uit de Maag souden zijn geboren / te schrij-
 ven: Forfan ex Anaxagora & antiquissimis quibus-
 dam Phycis , qui prodiderunt Mustelam pariter
 & Ibin ore parere , hinc *δαιρόπαιδα γαλήν* , id est,
 Mustelam Juguliparam , velut collo Puerperam ap-
 pellant.

Maar dit is al te groben Verdigtzel : heel
 wat anders en nochtans seer seldsaam is het / dat
 een kloek en lebend kind upt een der so genaam-
 de Trompetten of Sperwegen (Tubæ Fallopi-
 nae) na een voozgaand gestwel des buyhs / en daar
 op

opgevolgde opening deszelfven / onlankx ter wereld is gehaalt / blybende de Moeder gefont inboegen (p daarna weer is bestwangert geweest / en op de gewone en natuurlyke wyse is verlost. Nog siet men hier van dyp boozbeelden by de Graaf ex Riolano, De Mulierum. Organ. Pag. m. 352.

't Sal hier pas geven van een ander Vrouwen Fabeltje / te weten vande Suppers en Valse Brugten die wy so eben aanroerden als in 't boozblygaan een woordje te melden. Het gemeen gevoelen dan is / dat een Suiger of Manschepfel / (Mola) is een Vleesagtige substantie met Bloedvaten en Vlesen beset / sonder Been of Krakebeen / (Cartilago) rond en hardagtig / welke haer somtijds konit te bewegen ; Somtijds ook wateragtig / wind-agtig / bel-agtig / of ypr verscheidene bogtigheden is bestaande / meest-tijds sonder Streng of Koek ; zijnde onmiddelyk aan de Baarmoer vast / geensins wordende boozgebragt als dooz toedoeninge des Mans / wat ook hier andere van het tegendeel / ypr Ongefont Zaat of Stonde-bloet / in Maagden of Weduwen fabuleren. De valse Brugt is / na 't seggen / klepnder en mede een Vleesagtig Gewas / maar sagter en veel klepnder. Dit alles onaangesien / meen ik dat selden of noyt sodanige zyn gesien of gebonden / en dat eenige Klompen Geronnen Bloeds / die dan dese of gene gedaante schenen te vertonen / of eenige Vleesige Gestellen / of Yptwassen vande Baarmoer. / of eindelijk klepne Rageboortens die verhard waren / d'oogen der Manschouwers hebben bezogen ; so dat ik alles met recht booz versiert houde / dat men van des selbe met haer bewassen en beset / veel min als

levende / krippende / lopende / ja vliegende **Ge-**
dieren schrijft en uitschilderd. 't Is even so ge-
 legen met den **Helm** en **Huybe** (Galea & Vitta)
 die men seer selden / en het **Disbltes** (Allantois,)
 nebens het so genaamde **Waterbat** of **Dislepder**
 (Urachus) (welke sommige nog wel dubbeld stel-
 len) dat men nimmer / immers noyt open siet.

De **Pa-ontfanknis** of **Pa-bevzugting** (Super-
 foetatio) sal ik om zijn seldzaamheyt hier mede
 aanlassen / dog mits de naam de saak verklaart
 daar van geensins breed uytweiden. Datter **kin-**
deren / het een twee of dzy weken / ja een maand
 na het ander van de selfde **Moeder** zijn ter wereld
 gebragt / en in gesontheyt opgewassen / getuigen
 vele **Schryvers** / so segt Solingen een jongen by-
 na volwassen gekent te hebben / die een maand
 na sijn broer quam ; Francisc Rouffet van een
 levendige jongen / die tien weken na d'eerste
 kzaam quam. My wierd / over vyf-en-twintig
 jaren in Vrankrijk zijnde / een Franse **Juffer** ge-
 wesen / welke twee dagen / na dat sy van voldza-
 gen en gesonde **Twelingen** / zijnde **Zonen** / was
 gelegen / nog van een halv voldragen **Mepsjen**
 verlostte ; nog vind ik byden **Schryber** van le Ta-
 bleau de l'Amour, een andere Franse **Juffer** / die
 negen-en-twintig dagen na de geboorte van een
Dogter / welke tot haar seven jaren leefde / nog
 van een **Zoon** / die maar seven dagen leefde / in-
 de kzaam quam. En de **Heer Professor Ruifch**
 tot Amsterdam, toont een Superfoetatio van een
 halben dupmbreed groot / en gebozen ses uren
 na dat de **Moeder** van een voldragen **Dzigt** ver-
 lost was. So dat het een sekere en bewesen saak
 is / dat 'er **Pa-bevzugtingen** werden gebonden /
 nochtans so selden dat het meer onder de wonder-
 heden

heden (Inter prodigia & rarissimè contingen-
tia) als onder gewone dingen moet getelt wer-
den.

Gemelde Tijfmoer legt in't so genaamde Bek-
ken Pelvis, niet juist altijd regt in't midden/
soms tijds verdraapt / scheid of schuyns / en meer
inde linker als inde rechter zijde des onderbupks /
ook geensins los / maar werd met twee bzeede en
twee ronde banden in't lighaam vast gebonden/
so datse geensins van haar plaats kan wijken /
(behalven inde Swangere / als wanneerse in haar
Bzond of Bodem boven en buiten hare Banden
seer groot en nergens aan vast / maar t'eenemaal los
is / en na mate van't kind vergroot / ja wel bapten
het Bekken (Pelvis) uytgeset werd / soo datse ook
na sommiger gevoelen / op beelderley wyse van
haar plaats soude bewogen werden) veel min na
de meening der vrouwen / kan op of in de keel
stijgen / 't welk ook bapten dat het Middelrist
(Diaphragma) sou beletten. 't Is derhalven wat
anders dat de Vrouwen so ongelukkig maakt / en
de verbeelding van een Stok of Bal inde Keel
veroorzaakt: Namentlyk dooz een Kramptrèkking
(Convulsio, Spasmus) der Bupks-spieten werden
d'Angewanden tegens het Middelrist geperst /
waar dooz de borst enger wordende / valt de in-
ademing beswaart / en komen des Halsaderen en
Spieten op-te-swellen / daar dan de benaautheit
en verstikking inde Keel op moeten volgen. Waer
uyt blijkt het bedrog der gene / die dese verouder-
de dwaling van de Moer inde Keel hoesteren / ge-
lyk ik vooz desen tot Amsterdàm so een Vrouw
heb gekent / welke met de Moer-aders (so sp het
noemde) inden Hals te vryben / en andere belag-
lyke gillen aan te regten / de Juffers en Meys-
jens

252 G. GORIS van de BEVRUGTING,
jens van die quale geenfins so zeker genas / als
sp haar buidel met het inkomen daar van bulde.

V. HOOFT-DEEL.

Vande Quade Geboorten &c.

Ik keer wederom tot het onderzoek / kenteken en
berichil tuffen een Goede en Quade Geboorte:
Een Goede of Gemaklyke Geboorte is / als men
met fijn vingeren het Hoofd van 't Kind kan be-
flaan , waar sommige / maar mijn 's oordeels
qualyk / byboegen / of anders de Voeten ; hoewel
dat die met de Voeten eerst komen gemeenlyk A-
grippæ , quasi ægre parti genaamt wel het groot-
fte gebaar niet medebzengen / komen sp dog nader
aande Quade Keersels / als aan een Goede en
Natuurlyke Geboorte.

Maar dat alle Quade Keersels / gelijk eent-
ge willen / nootsakelyk met de voeten moeten ge-
haalt werden / gelijk inde natuurlyke Verloffing
by 't Hoofst / is een louter verdigtfel / also niemand /
die het hoofst kan beflaan en voozde Geboorte
bzingen / het selbe / om de voeten te krygen sal
laten henen ghyen.

Om dit nu wel t'onderscheiden moetmen naau-
keurig acht geben / bysonder als nu door 't bree-
ken der Vliesen het Water is afgelopen ; En vooz
af niet onkundig zyn hoe na den Natuurlyken
stand een Kind in 's moeders Lighaam dzyftig
fit in 't Water met zyn hoofd wat vooz ober /
sulks dat de knien aande kin / en de helen aan-
den aars raken / de handen meest aande knien of
beenen / de Streng of ober de knien of schouder /
of

of tuffen de beenen / welke Streng wat langer als gemeen zijnde / komen de kinderen al kerende en spartelende ligt inde selve te verwoeren; waar dooz sy als een strop omden hals krijgen en verwurgt werden.

Een Moeselijke Baring of Quade Geboorste is / die in 't algemeen gesegt word beswaarlijk en niet gebaar te geschieden / ontstaande niet alleen wanneer het Kind voldragen en niet wel gekeert of al te lang gedragen is: maar ook wanneer het voldragen en wel gekeert is. D'oorzaken hier van komen voort of vande Moeder of van 't Kind / of van uiterlijke toevallen / of dooz de verkeerde handelingen van onkundige Meesters en Doedvrouwen. D'algemeene oorzaak vint men Genes. 111. vers. 16. de bysond're behooren of tot de Moeder of tot haar Drukt of pers anders: tot de Moeder, als die swak en teer / schroomagtig / kleinmoedig / swaarlybig of seer bet is / of op andere tijden dooz swaare Arbeiden veel geleden heeft: als de Baarmoer te wyd of te naau / of niet regt in 't midden geplaatst / of in twee gedeelt / of steen agtig is: van Quade Gesteltheit der Scheede / dat deselve te schyns of te lang is: de Teelbelen dooz ouderdom te seer gekrompen / in een gedrongen en verdzoogt zijn: de Schaambenen en Staartbeen te vast aan den anderen geledet en gegroeft / of in al te jonge of mismaakte te eng en te naau of scheeb zijn / 'twelk geen geringe verhindring aande verlossing toe brenge / en ons doet twijffelen / of de Schaambenen (Ossa Pubis) inden Arbeid en Verlossing van een wijken of niet. vele voorszame Schrybers en Ontleders zijn daaz gans dooz / en andere niet min vermaarde weozom daar geheel tegen: die van gevoelen zijn /
 dat

Dat dese benen van een wijken / ontbreekt het aan
 geen bewijsen: Fabrit: Hildanus getuigt buiten
 meer andere boozbeelden het selve onderbonden te
 hebben in zijn eigen Vrouw; Guillemeau in een
 menigte Vrouwen; so doet ook Parea, Riolan,
 Velling; Pinæus brengt attestaten by van gehele
 hoge Scholen en Faculteiten der Medicijne / wel-
 ke alle deselve in pas verlostte gestorven Vrouwen
 van een gescheiden en verwijderd hebben gevoelt
 en gesien / en in levendige gevoelt en hoorzen kra-
 ken. Die het tegendeel staande houden / als Jou-
 bert, Bartolin, Marchettis, Mauriceau, Berbet,
 &c. seggen en tonen / dat dese Benen door mid-
 del van 't Kraak-been so vast en sterk vereenigt
 zijn / datse niet gescheiden kunnen werden: en
 waarlijk als men op den Samenstel der benen in
 een Geraamte (Sceletum) naau let / schijnt het
 onmogelijk; (hoewel ik groot onderscheid stelle /
 tussen een koud en dooz Geraamte en een vogtig
 en warm Lighaam.) Daarenboven dat die steels-
 wijse Kramen somtijds weer ten eersten gaan
 kunnen en daar heen lopen / datse in geval van
 los zijn en scheiding deser benen niet souden doen
 kunnen: daarmede nog kan byvoegen / dat de Vrou-
 wen in 't gemeen breder van Heupen en Billen
 zijn als de Mannen / en daarom genoegsaam uit
 de Natuur tot de voortteling en het Baren / bui-
 ten het wijken deser Benen / voorzien en bequaam
 gemaakt sijn. Maar dit alles ongeacht / dunkt
 my het naaste aande waarheyt te zijn / datse al-
 le eenigfins gelijk hebben: Want dat dese benen so
 ligt in alle / zelfs in gemakelijke Baringen souden
 wijken / als d'eerste gevoelen / is sekerlyk mis-
 getast: En wezom aan d'andere zijde datse
 nimmer of noyt / zelfs inde moejelykste en hard-
 ste

ste Baringen souden wijken of van den anderen scheiden / kan ik geensins geloben ; En geheel het tegendeel segt ons Solingen met alle ver-eiste omstandigheden in een Franse Juffer inden Haag / nebens de Heeren Doctoren van Wouw, d'Affignies en Stalpert, &c. gesien en geboelt / en nog in meer andere / na boozgaande moejelyke en swa-re Arbeiden en Verlossingen / ondervonden te hebben / die ook nog lange daar na als Onsheupt en Kreupel gegaan hebben ; behalvens twee voorbeelden / die ik daar van by eegen onderbinding in mijn twee-en-twintig jarige Practijk heb gehad / maar die te lang souden wesen om hter te verhalen.

Omtrent d' achter uitwijking of uitsetting van 't Staart of Steut-been (Os Coccygis) bysonder zijn kraak-benig einde / is sulck verschil niet ; dewyl sommige het self booz een groot geheim houden / dit / om te gemaklyker sining natuurlyk na binnen geheert Been / tot verligting en bebozdering der Geboozte / in een moejelyken en swaren arbejd / met kragt dooz de hand te rug en na buiten te drukken ; En sekerlyk is hter van de grootste ruimte van het so genaamde Bekken (Pelvis) te wagten / als welke meer van desselfs grond / als van zijn boben rand afhangt / veel min isser verschil wegen het ober malkander schuiven vande hooft-beenen (Bregmata) des Kinds / welke een obale / dat is langwerpig ronde gedaante aan nemen / wanneer het kind langs den benaauden weg van zijn Moeder uit den Kikker der Natuure ter wereld komt / en welke beenen nebens het geheele hooft / (dat daarom booz een goed gedeelte open en maar met vel en Witsen bedekt is) na de geboozte / dooz de hander vande
 Broed-

Droed-vrouwen sagtelijk weer moeten te regt / en tot de vorige rondigheyt gebracht en bezogt werden. Maar weer op den weg: ook konnen aller hande Siekten inde Vrouwen oorzak van een Moejelijke Baring zijn: Als daar geen Ween of Wlagen / of die al te wepnig en te klein sijn: Sweren / Gestwellen / Breuken / Uittekens inde / of Aitsakking vande Schede (Procidentia Vaginæ, Hernia Uterina) of dat de Schee natuurlijk of door eenig vorig accident gesloten is: Heersakking van 't Net in seer vette Vroulup: de Blaas inde Schede gesakt: Bersten en kloven (Rhagades) ook Spenen (Hæmorrhoides) vande Schede / Eindeldarm of vanden hals der Blaas: d' Eindeldarm of Krop der Blaas onsteken zijn: Steen inden hals vande Blaas Vleesig Apts was (Sarcoma) of veel Slijm de Waterlofing belettende: te vroeg Sluiten der Mond vande Baarmoeder / 't zij datter nog geen / of eenig deel als Hoofst / Hand of Voet gebozen is / en daar na geen Ween meer volgen / dat meest tijds doodelyk is.

De Beletselen der Baring door het Kind veroorzaakt sijn: Als 't Siek en Swak is de Brugt Groot / van een groote Vader en seer kleine Moeder / of breed van Schouderen is: de Vrouwen eerst op de 10. 11. 12. of derttiende Maand Kramen / en 't Kind te Groot geworden is: Het Hoofd seer Groot / of met een Waterhoofd (Hydrocephalum) of anders qualijk g'formeert is: of eenig Vleesgewas aan Hoofst of Hals heeft of Gebochelt is: Als 't Meer Leden heeft als 't behoort: By voorbeeld twee Hoofden en diergelijke; of een Dubbeld Lijv heeft; met een woord Monstreus is: een Water sugtige buik heeft: Als 't Qualijk Bekeert is: als 't met het Hoofd tegen

De

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

de Schaambenen (Ossa Pubis;) den Hals Gebogen / en inde Syden vande Moeder met het Hoofd sit: de Schouder eerst komt: een Hand sonder of met het Hoofd; of beyde sonder het Hoofd: of een of beyde de Beenen; of een Hand en een Doet; of twee Handen en een Doet; of twee Doeten en een Hand; of een of beyde de Knien; of met de Billen; of met de Hielen tegens de Billen / of met de Planten der Doeten tegen het Hoofd: met de Rug of Lenden dwers voor; of op de zijde komt: met Borst of Buik vlak voor; of als een Kloot in een gedzongen; of in zijn volle Werk komt: dat het aan een Suiger (Mola) vast is / dat wepnig beurt / of dat het eenige andere tegen Natuurlijke KEERSELS; of de Streng om 't Hoofd / Hals of Lighaam gestingert heeft: ook als daar Twelingen sijn: d'een met het Hoofd / d'ander met de Doeten; of alle bey met de Hoofden of Doeten te gelijk; of d'een met de Hand / d'ander met de Doet komende; of datter meer als twee zijn: Als 't Kind dood / of al aan 't Rotten is. Gelijk upt de Figuren van dese derde en vierde Tafel / in welke / so de Goede en Natuurlijke Geboorten / als de Moeylijke Baringen / of de voornaamste Quade Keersels zijn afgebeeld / klaar en genoegsaam kan begrepen en afgenomen werden.

DERDE PLAAT.

FIGUR. I.

1. Vertoont een Kind in sijn Natuurlijken stand voor de Geboorte, binnen sijn Vliesen en Water nog beslooten zijnde en daar als Schaduwig door schijnende.

- A. De Plaats, daar de Koek aan de Baar-moer
 vast is.
2. en 3. Verbeelden twee Kindertjens in haar Na-
 tuurlijken stand eer sy gekeert sijn.
 4. en 5. Dese twee sietmen niet alleen gekeert,
 maar met het hoofd inde Geboorte.
 6. Vertoont een Kind komende tegen-natuurlijk,
 met de hand voor uyt.

VIERDE PLAAT.

F I G U U R.

1. Vertoont een Kind komende met den Buik
 voor, makende een seer swaren arbeid.
2. Zijn tweelingen d'eene met het hoofd, en d'an-
 der met de voet voorkomende.
3. Een Agrippa of Kind met de Voeten voorko-
 mende.
4. Een dito met den hals, schouders kant, en de
 zijde van 't hoofd het eerst verschijnende.
5. Een Kind dat sig met sijn aangesigt 'teerst ver-
 toont.
6. Een Kind met hand en schouder voorko-
 mende.

Tot het Kind behooren ook de Vliesen en
 Streng: Namelijk als het Binnenst of Lamsblies
 (Amnion) het Water behoudende / niet wil bree-
 ken / of te ras breekt vooz dat het Kind wel ge-
 keert is : of als de Pageboozte eerst komt: Als
 de Streng te kort is / die omtrent een El of dyle-
 vierendeel (sontijds vry langer of korter na het
 kind groot of kleyn is / so dat dit geen juste be-
 palling lijd) moet lang wesen ; of al te lang is /

ver.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

verscheyden omflagen omden Hals van Kind doende / waar dooz het / als boven gesegt is / gewoogt werd ; of dat deselve te dun en te teer is / en komt te bzeken.

Men volgen d'Oorfaken komende van Uytwendige Dingen, dooz Misflagen vande Vrouw self / of die haar Mishandelen ; of Versuym / Schuld en Onkunde vande Broed-vrouw.

Vande Vrouw self, dooz groote Koude ; Hete ; Parfulmen ; te veel of te weinig of Quaad Woedsel : Vallē ; Slaan ; Schoppen ; Stooten op den Buik : dooz Dansen ; Springen ; Hoesten ; Niesen ; Sterk Apt-rekken ; Baden ; Ontijdig Aderlaten ; Purgeren ; Bittere / Heete en Scherpe Medicamenten ; Onmatig Byslapen ; 't Water en Stoelgank te lang op te houden : Toornig of Droebig / of al te Beschaamt / Dreesachtig / of te Pijnlijk te zyn.

By faut van 't Vroed-wijf : Wanneer sy de Vrouw Qualijk plaatst : En als 't Qualijk gaat deselve so knuffelt Doubot en kneust / dat so se al verlost word / mits de kneusing vanden hals der Blaas / daar na altijd lek of ondigt gaat ; of ook dooz dien sy de Vrouwen lang te vergeefs hebbende laten arbeiden / de Penssak so gerecht word / datse een Scheursel krijgen : En epndelyk / dat nog het allerstinst van allen is / datse als 't Qualijk Gaat haar werk aan geen Genees- of Heel-Meester willen overgeben / dan meesttijds als 't te laat is / en wanneer sy de schuld van haar Misdyb op den selven soeken te schutten.

Men gaan ober van de Oorzaken tot de Tekenen van een Moejelijken Arbeid, waar van wy de voornaamste tot behozting maar sullen aanroeven.

ren: Als de Ween Klein of Flaau zijn en Tangzaam komen; ook de Dijn meer na den Rug en Tenden als op de Schaamte dzingt; den Bult seer Gestwollen en Dijnlijk is: het Kind sig Booven Maten Beweegt/ en nochtans Qualijk Gekeert blijft: de Moeder geduurig Spout of Braakt.

Men kan en mag omtrent een Moejelijken Arbeid in 't gemeen Voorseggen: dat jonge Vrouwen / Voertinnen / Hoeren / en al die veel werken en op de been sijn ligter Verlossen / als die veel sitten / of Oude / Alte vette Stek-of Teringachtige / Scheve / Mismaakte / Gebochelde &c.

Het gevolg van een Moejelijke Baring of Quade Geboorte, is niet selden (so de Moeder nog al behouden blijft) een Dood Kind / waar van wy de Kentekenen en Waarnemingen, so ontrent het Kind als de Moeder hier kortelyk sullen optellen: Namelyk by aldien de Vrouw veel Bloed heeft Belooft / nog niet op haar tyd zijnde / en het Kind sig niet meer beweegt: hier toe moetmen met de voerste Besmeerde Dingeren na 't kloppen der Herssenen of van eenig ander Dooznaam Deel voelen / of aan de Slag-aderen inde Streng / of men geen Pols kan gewaar werden: voorts wat krupm van Bzood in Malbesep of Brandewijn gedoopt op den Nabel van 's Moeders Bupk leggen / en een kleine Lating op de Doet doen: so daar dan geen Beweging volgt / en dit Doode Lighaam / wanneer de Moeder sig wend of keert als een stuk Loot van d'eene zijde in d'ander valt / ('t welk teken echter by sommige om goede redenen werd in twijffel getrokken) is 't Kind sekerlijk Dood; en dan is zijn hooft Sagt en Bol en de Beenen schieten ober een: het bereits gebozen deel als Hand of Doet word blaau / en verliest

leest dooz het geringste aanroeren zyn buitenste Vel (Epidermis): de Streng een tijd lang buiten het Lighaam gehangen hebbende / en de Nageboorte booz 't Kind komende / of dat het Kind sijn Drek Afgaat / zyn ook sekere tekenen dat het Kind dood is.

Tot meer verzekering nogtans moetmen omtrent de Moeder ook naau acht geben / en onderzoeken / of haar Borsten slap zyn geworden: sp pijn inde Lenden / Zijden / Navel en Schaamte (bysonder in 't aantasten) krijgt: vergeesse Begeerte tot Pissen of Afgaan heeft / verselt met Koude inde Baarmoeder / ook van buiten te voelen. Haar Buik is Harder / Kouder / Pijnliker en meer gestwollen: Sp heeft Hoofdpijn / Binnehoorts / een Gestwollen en Bleek Aansigt / Donker Gesigt / Holle Oogen / waar van het wit Loot-vertwig word / Stinkenden Aassem / Maagknaging / Stuipten / en haar appetijt of eetens lust is gans weg. 't Kind nu eenigen tijd dood geweest zijnde bloeit een Stinkent root water uyt de Baarmoeder / haar Gedaante word Loot-vertwig; Ozen / Neus en Lippen worden koud en Stijb; Sp krijgt Gzillingen ober 't Lijb; den Buik begint bos of bol op te geben / en de Toevallen verswaren hoe langs hoe meer.

Of een Vrouw die 'er so aan is: en 't Kind Qualijk Gekeert heeft / of dat het Vast Leyt, in doods gebaar is / valt ligt te oordelen: te meer so de Broedvrouw den Geneesmeester daar van niet ter degen onderzegt / en men ondertussen de arme Lijderesse nog Hulpmiddelen / als: Anti-hysterica, Partum Promoventia, of Piespoeders / Sternutatoria, of eenig ander Mille Saporatam Medicatis Frugibus Offam, (gelijk d'alhter in

erbaren / als een snoek op solder / gemeenlijk
 vooz haar schellinkje op 't papier daar heen hzab-
 belen) doet gebzupken / kan het niet anders we-
 sen / of dese doen veel meer schade als voozdeel /
 en de hzagten der Ellendige / werden daar dooz
 maar meer en meer verspilt.

De Broedbzouwen moeten haar vooz al wag-
 ten op haar houtje aande Bzouwen Afzjhbende
 en Arbeyd wakkerende Hulpmiddelen (Remedien)
 In te geven / of ook Klisteren te setten : want so
 de weg te naau / of het Kind qualijk gekeert is /
 hoe sal / of kan het helpen ? en het moet immerz
 het Bloed meer ontsteken.

Op het Verlossen van een Dood Kind met
 swaaren Arbeyd / volgt wel Lek blijven / Mank
 gaan / Lammeigheyt in de Beenen en diergelijke.
 Het Staart-beentje (Os Coccygis) upt sijn plaats
 rakende of komende te bzeken / konnen de Bzou-
 wen in twee of dzye Maanden niet als op haar
 eenen Bil sitten.

Veel beter zijnder die aan / welke hoewel met
 eenig ongemak en moeselijkhelyt in sitten / gaan /
 staan / wateren en afgangk / haar Kind de laatste
 twee of dzy weken vooz haar Verlossing gekeert
 hebben / daar na als met gemak en met der haast /
 sehter sonder pijn of smert / haar Kind ter wereld
 bzingen.

Tot herstelling van alle dese soorten van Qua-
 de Geboortens de bysondere Handgrepen en Hulp-
 middelen aan te wijzen / kan dit KORTBONDIG
 ONTWERP geensins lijden ; ik sal my derhal-
 ven binnen mijn bestek houden / en alleen de so-
 danige / welke de Broedbzouwen meest nootsake-
 lijk zijn aanhalen : Als het Kind met sijn handje
 eerstgeboren wierd , moetmen de Bzouw met haar
 hooft

hoofst laag en met haar onder-lijb inde hoogte leggen / en met glad besmeerde handen 't Armpje of Handje weeze in en te rug tragten te brengen / 't welk so men niet meester kan worden / moet men sijn best doen om 't Hoofst vooz de Geboorte te krijgen / beproebende of de verwydering des Lighaams soude toelaten het Kind aldus ter wereld te brengen / so niet moet men pogen om 't Kind by de Voeten te krijgen / en also het Onderlijb sagt upt trekken / in verwagting dat den Arm van self sal ingaan / en 't Kind dus ter wereld komen. Ondertussen wanneer een Kind sodanig kompt / dient naau sozge gedzagen te worden / dat men by en nebens des Kinds Arm / die langs het Hoofd en Hals leyd / aanstonts een Dinger legt / op dat de Moer sig niet slupre met gebaar vooz 't Kind. Sommige raken ook wel d'uptstekende Hand met een houden natten doek aan; andere stekense geheel in kout water op dat huse van selfs sou inhalen.

Een Kind met de Borst, Buyk of Dye of diergelijk, voor de Geboorte komende, tragten met de Hand te keren en het by 't Hoofd of de Voeten te krijgen / en so dat mislukt / moet de Vrouw / diemen te voren een stijven band om 't lijb gelegd heeft / 't zy dooz nu op den rug dan op de zijden te leggen / of dooz obereinde te staan / of op een tafel of stoel / of op ymands schouderen / Ec. vooz ober te bukken / of andersins dikwils verwisseling van plaats en gedaante maken / waar toe ook de handen der Woedvrouw van byten het hare moeten toebrengen / om was 't mogelijk / en met de minste smerte van Moeder of Kind als doenlijk / het selve van plaats te doen veranderen / ook met harder en rouwer behand-

ling / als men wel versekert is / dat het Kind dood is.

Ingeval de Navelstreng eerst voozquam / moet men die al mede pogen weer na binnen te krijgen en so warm houden als mogelijk is.

De Nageboorte eerst gebozen is een wis teken van een Dood Kind / daarom mag men deselve sonder kommer afbinden en afsnijden / om also te sekerder en beter het kind te halen / 't welk al was 't schoon levend' / hier van geen de minste hinderz soude kunnen hebben.

De Navelstreng om des Kinds Hals zijnde geslagen / dient met groote omsigtigheyt over zijn Hoofstje ontwert ; ingeval het met het Hoofst dus vez gebozen / daar dooz in sijn verderen uptgank wterd gestuyp / is mede raadzaam deselve te binden en af te snyden / om also het Kind tez wereld te doen komen

Dan twee te gelijk of teffens inde Geboorte, moet men het onbeguaamst gelegen wat sien opwaarts te schupben / en dan een vooz een tez wereld halen.

Een Kind met sijn Hoofd beneden het Schaambeent gefakt, tragt men op dese wijze te regt te helpen : Men poogt dooz de Schede / maar geensins dooz 't Fondament of Mars / gelijk sommige onkundige Broedwijben / met groot gebaar vande Lijdster doen / met sijn vingeren het Kinds Hoofst op te ligten / en so dit mislukt / en de kragten het nog eenigsins toelaten / laatmen de Vrouw dooz andere Vrouwen ondersteunt opstaan en vooz-oberbukken / met haar Hoofd op een Tafel of Stoel / en plaatst sig dan agter haar op een legen Stoel / verwagtede met lijdszaamheyt de gewenste uptkomst / van dese verandering van gestalte.

De **Mismaakte en Gebochelde Vrouwen** is het altijd beter staande / of heel stepl sittende als leggende of laag sittende / te verlossen / om datse als dan vryer ademen / en de Wlagen beter voort setten kunnen : de Wette daar en tegen is het beter te leggen als te sitten.

Als de Nageboorte niet wil volgen , salmen sonder vertoeven eer de Baarmoeder komt te flupten de hand langs de Streng na binnen brengen en daar sagt aan trekken : voorts de vingeren / als men kan / onder de Nageboorte inbrengen / daar se begint los te werden / en se so verder sagtjens vande Moer afscheyden ; hier toe kan men de Vrouw ook met een Snuffje doen niesfen en laten hoesten / om te meer perssingte te hebben op den onderbuck. (daar andere sterck dringen / sterck inde buyst blasen / Sout inde handen geben / of Burgerende dingen op den Nabel te leggen byboegen ; maar de hand is vooz alles het sekerst.) So 't nochtans gebeurde dat het het kind gebozen / en de Nageboorte nog binnen zijnde de Mond der Baarmoeder sig toefloot / (dat seer gebaarlijk is) moetmen sijn uiterste best doen / om eerst een / dan allengskens den tweeden vinger daar in te brengen / en deselve al sagtjens daar mede vertwijderen / tot dat een derden en eindelijk de heele hand daarby inkomt. Maar dit is somtijds ondoenlijk. Middeler tijd magmen de Streng op twee plaatsen binden en tussen bet de banden afsnyden / en aande Vrouw in een warm bed gelegte zijnde / eenige afdrjbbende Remedien ingeben / en een Klisteer doen setten.

Ik ga over tot de Beschryving van die deelen / welke in en na de Verlossing sig aan ons oog

bertonen / namentlijk: het Water, Nageboorte, Vliesen en Navel-streng, wel eer ook den Darm genaamt: Het Water eerst ten gebruik als vooz is gesegt dooz de oneindige Bloed-vaatsens bande Moerhoek als dooz een Seeb gesijgt en gekleinst / is geensins van minder dienst / wanneer de Tijd der Verlossing vooz de deur is; dewijl als dan dooz des Buiks spieren d'ingewanden en Baar-moeder geperst / en dooz het Spartelen en woe-len van 't kind de Vliesen werden gebroken / waar dooz dit Water upt den Mond der Baar-moeder spgelt en af bloeit / en aldus den doorgank vooz het kind glad en glibzig maakt. So dit op dese wijze niet geschiet / is het kind slaau of dood / en een Doed-vrouw of Meester sijn dan Verschult sulks op sijn tijd te verrigten en te hulp te ko-men / zijnde dit een Boozbode van een Moeselijke Baring.

De Moeder-hoek / Moeder-lever / (Placenta Uterina, Hepar Uterinum,) of te zamen met sijn uptzeldingen of Vliesen de Nageboorte (Secundina) om dat het na of laast komt / genaamt / is een sagt en rond Lighaam seer wel na een Hoek gelykende en 't samen gestelt upt een menigte / niet van klteren als men vooz desen meende / maar van dooz een gewebe / geblogten / of als in een kltt verwerde boed-baten / dooz welkers twe Slag en een Gemeene Ader so des kinds bloed na de hoek / als bande hoek na 't kind tot desselfs voeding rond-en-omloopt. Dese hoek is van achteren of buiten eenigsins bult en beselachtig / sig aande Baar-moeder als de kltm aande muur hegtende / en word vooz of met het kind te gelyk gebozmt / met het welk se ook groeit en boozden dag komt: Van bozen of van binnen is-

se

se glad en effen/ zijnde ten dien einde met het buitenste of Bloed-bat-blies (Chorion) bekleet en overtrokken/ in welk/ (zijnde in de Menschen geen Middelft- of Pis-blies (Allantoides) veel min een Water-bat (Urachus/) dat tot het selve eenige toegang heeft) en het Binnenste of Lams-blies (Amnion) het Kind is ombat en besloten als een Hutken in het Ep: van welke Bliesen so het Kind met eenig stukje aan of op zijn hoofd ter wereld komt/ werd dat in een kneegtje een Helm (Galea) of is 't by een Meisje een Quibe (Vitta) genaamt; waar van men veel beuselingen en spreukjens met besparing der waarheyt vertelt/ (als by voorbeeld dat de roodagtige geluk/ maar de bruine of swartagtige ongeluk be- duiden: Eheu, quanta superstitio gentium!) en oulinkis ook geloofst heeft/ gelijk onder andere/ ook uit onse Louise Bourgoise nog te sien is.

De Nabelstreng is als men Armen en Been- nen uitstrekkende/ inde rondte meet/ net in 't midden van 't Lighaam geplaatst/ en vertoont de gedaante van een los uit eenige strengen samen gedzaast touw/ gemeenlijk een Duim dik/ som- tijds dikker of dunner na proportie of mate van het Kind/ en omtrent twintig duim breed of drie spannen: dat is drie-bierendeele/ of ook wel een El lang/ somtijds wel ses-en-dertig duym of vijf- vierendeele/ ja anderhalf el/ tot twee ellen toe: sy bestaat uit twee Slag-aders/ een Alder/ welke door een spleet in des Kinds lever gaat/ en het so genaamde Waterbat (dat in dieren wel open maar in Menschen glad toe en geheel een band is) of Pisboeder (Urachus) samen in het uitbreidsel van 't Bloedbat-blies (Chorion) gerolt/ en daar- mede als met een, hoer overdekt en bekleed. In
desels

deselbe worden temets knoplingen gebonden / welke sommige Broed-wijben stof geben om aan de ligt gelovige Vrouwen haar getal van Kinderen / dese staan te krijgen / te boozspellen. Des Streng begint omtrent het midden van de Hoek en eindigt met sijn bloedvaten inde Leber / en met sijn Waterbat of Pisboerder inde grond der blaas van 't Kind: datse niet juist net in 't midden / maar wat op zijde van deselbe is / maakt dat de Hoek te ligter los gaat / en 't eerst aan die handvande Baarmoeder af glijd en makelij afscheit. Deselbe Nabel streng werd als boven gesegt gebonden en af gesneden / waar na hy van selfs verdoogt en afvalt: uit desen afval plegen Broed-wijben en Bakers een lang of kort leven aan 't Kind te boozseggen: Namentlyk indtense binnen dzy dagen af valt een kort / maar binnen de vyf of ses een lang leven.

Dozt heeft een Kind meer als een Nabelstreng / maar in eene Nageboozte sijn so veel Strengen als 'er Kinderen zyn; niet dat daarom de Kinderen behoeven in een Blies besloten of monstreus te wesen / also ik maar eene ronde Hoek / in twee helften / dat gemeen is / of in drie / dat ongemeender is / dooz de tuffen komende Bliesen verdeelt / niet nalatende daarom een rond Lighaam uit te maken / kenne / so dat mijns oordeels daar altijd maar een Nageboozte of liever Moerhoek is / al zijnder juist geen Twellingen of Monstreus Dubbeld Kind in een Blies besloten / gelijk sommige geboelen.

Alle dese delen: te weten de Hoek / Bliesen en Streng / met een woord de Nageboozte plegen de Broed-vrouwen aande omstaande Vrouwen te vertonen / op datse sien mogen / of 'er ook
petg

pets mogte zijn agter gebleven / en dan met twee of dzy handen vol souts in 't bier te werpen en te verbranden: maar of sy thans nog wel so supersticieus sijn / om den naam der Heilige Dzybuldigheyt daar ober aan te roepen / als men voormaals dede / is my onbekent.

VI. H O O F T - D E E L.

Hoemen de Toevallen so voor in als nade Verlossing, so in Moeder als Kind sal helpen.

Onder de Toevallen dtemen so wel vooz / in als na de Verlossing / so in Moeder als Kind moet te hulp komen / is (op dat ik de Loom-en-Kort-aaffemheyt / Qualitens en Lusteloosheden met hare oorzaken / den tyd der Dragt geduurende / obersta) geensins het minste de Hardlijbtgheyt en Opstopping van Water of ook Dzoppel-pis / welke de laatste maanden de Swangere vzy lastig vallen / en geen wonder / mits na mate dat de Dragt uytset en grooter werd / de Blaas en Eindeldarm werden verdzukt / en aldus den doorgank vooz 't Water en den Afgank vertraagt en belemmert / waar van men de spanning dooz de Schede kan voelen / dese konnen de Verlossing niet weinig vertragen met den doorgang vooz het Kind te benaauwen en te ver engen: het eerste werd met een Zet-pil (Suppositorium) of Kalfsteer / te weten eer het Kind inde Geboorte staat; het tweede met een Pijpje / (Catheter) dooz den Afgang / gelegen een duymbreed onder den kintrelaar

telaar Clitoris, inde blaas gebragt zijnde / geholpen: Maar een Doed-vrouw moet zorg dragen / om de klisteer ter regter plaats inden Eindeldarm en niet elders verkeert / gelijk ik wel heugge geschiet te zijn / te setten: so vond Roonhuisen in een Dood Kind / daar hy sehere Vrouw van verlostte het Klisteer pijpje in 't Kinds-boorst stecken / waar upt bleek / datse inde Schede / en niet inden Eindeldarm was geset. De Klisteren / al hoewel als den uitersten troost en toeblugt in den nood (Sacram Anchoram) vande nu ten einden raad zijnde Doed-vrouwen veeltijds misbrukt en aangefien / zijn om vele redenen niet alleen onnodig maar seer schadelijk als 't Kind inde Geboorste staat / en als dan veel beter de warme Stobingen Smeringen op den Onder buik en Schaamte / of Glibrige en Oltachtige Inspuitingen (Injectiones) inde Schede / bysonder so deselve ontstoken / of geswollen / of het water lang te bozen ontlopen is. Met het water afdaten of aftappen door het Pis-pijpje sal een bedreven en handige Doed-vrouw wel weten om te gaan / als bewust / van desselfs nootsaaklijkheit / en wat een kloek en welgekeert Kind / in een swaeren arbeid / aan een Blaas vol pis zijnde / kan toebzengen / en ondertussen niet nalaten / booz al wanneer 't Kind wel keert inde Geboorste staat / snedig te letten op het drinken der Vrouw / waar van sommige als dan ongemeen dorstig / en in 't drinken gulsig zijn / haar ook wel wagtende eenig geweld / 't zy in 't ligten of neer drukken van 't Schaam been (Os Pubis) van haar gemeenlijk Pisbeen genoemd / te doen / als waar na ligtelijk een droevig altijd lek en ondigt blijven der Arme Vrouwen kan volgen.

Als de Ween of Wlagen niet seer aansetten mag een versogte Doed-vrouw by afwesen van een Genees-heer wel eenige Hulp-middelen in 't werk stellen / nogtans met gzoote omsigtigheyt / en op sijn regten tyd / (die wel te wenssen was / dat ook van sommige Genees-heeren wat beter wterd gekabeld / en niet so ligtelyk en heel verkeerdelijk in dit geval wat wterde voorgeschreven als niet selden gebeurt / bysonder vande sulke / welke dooz onkunde der Pharmacie of Medicament bereiding met hare absurde nog bereidbare Recepten de meer erbaarne doen laggen) also deselve anders veel meer schade als voozdeel konnen toebrengen / gelijk boben als ik van een dood Kind handelde is aangetekend: maar tydlig zijnde meen ik nlets te konnen halen byde Spiritus Matricalis Burrii (die ik daar toe in 't gebruik houde) en de Borax, nebeng de Anguis exuvias, ventri muliebri admotas, so se te bekommen sijn: Men maakt ook wel walging / en poging tot braken met wat wijn waar in de leber van Snoek gewelikt heeft / dat mede niet te verwerven is.

De Toeballen na de verlossing: als Mitsaklig der Schede Procidentia Vaginæ (die het gemeenste is / of der Lijbmoer self / dat wel seldsaam / nogtans volgens de getuigenissen vande Graaf, D. de Marchettis, Roonhuisen, en andere / gebeurlijk is / te meer dewyl een diergelyke / en die darenboben nog omgekeert buiten het Lighaam na de Verlossing gehangen heeft / by den meer welgemelden Heer Profess. Ruifch. te sien is /) dooz de geweldige Perffing van een groot Kind daar op gedaan / konnen veeltijds dooz een Doed-vrouw worden voozgekomen / maar so se dooz een onbe-

onbedagten greep van een onbesuift Proed-wijb / welke in plaats van 't kind of Pageboorte de geploide Schede / of lieber haren binnensten rimpeligen rok na haar rukt en oberstroopt / of doozswaren hoeft / Buik perffing / (Tenefmus) Geschreeuw / Rekken / pets (waars te Cillen / Val / Slag / Stoot / Spzingen / Danssen / komt buiten het Lighaam te hangen / gelijk ik deselve wel sodanig vande grootte als een pintz romer heb gezien / moet men se met een Zamen trekkenden Oly besmeren / en met een besmeerde hand so sagt doenlijk ten eersten op de Verlossing weer na binnen en op sijn plaats brengen / belastende de Vrouw haar stil te houden / en haar vooz hoesten / nieszen / roepen of sterk tot Afgang perffen en diergelijke seer naauw te wagten. Dit is in pas verlostte of ook in andere jonge en sterke / die se nog niet uit het Lighaam komt te hangen / een goet Hulp-middel. Anders genees ik het dooz een deftige Stobing met opschorting van 't Lighaam / en een pleister op Seem ober den geheelen buik: de bejaarde in dewelke het een veroudert en nu ongeneeslijk gebrek is / geef ik een soort van een Bal uit Wilgen of Linden hout (dat ik boven de Kuck / die ligt breekt / of ook boven die van Gout of Silber / of van wit Was daar toe bequaam acht) van grootte als een kloek Eenden Ey / en eenige malen in een heet gesmolten goet Emplastrum ad Rupturas gedoopt / met een gat / ten minsten een vinger wijt daar dooz / tot uptogt en ontlasting der Stonden &c. voozts voozsen met een koperdzaat dwars dooz / en een bandje daar aan vast / om deselve als men wil / upt het Lighaam na sig te kunnen trekken; waar mede dit ongemak kan opgeset / ondersteunt en onderhouden werden. Ingeval

gebal echter door versuym / verkeerde behand-
ling of siekte de uit gesakte Schede quam te (Spha-
celeren) versterken / kan sy beylig van een yan-
dig en versogt meester afgeset worden: maar dat
sulke vrous personen / dit onaangesien tot de booz-
teling souden bequaam blijven / is een verdigte
leugen.

Overmits tot de Ra-ween of buykpijn na het
baren / selden een Geneesheer word geroepen / en
de Kraambrouwden haar meestijds met den raad
bande Broedvrouw of Baker behelpen / die booz-
desen haar vers uitgepersten Amandel Oly of
Topenbier daar booz ingaben / en ook met ver-
sagtende Klisteren te hulp quamen; maar nu op
de voorszgemelde Sluit-banden / en den buyk met
Warme Doeken te broesen / of op een Anijsje / of
een Candeeltje / of eenig ander sagt boedsel / la-
ten afrijden / sullen wy hier weinig van seggen /
als dat so dese niet en helpen / datmen als dan
verwarmende Stobingen en Smeringen van buit-
ten / en wat gepoedert Daucus en Mostaart Saat
met wat heete wijn / ook al het gene / datmen in
Colijk gewoon is / inwendig mag gebruiken.

Door het smarten en swelllen der Schaam-de-
len door een groot en sterk kind veroorzaakt / sijn
versagtende Stobingen van Camillen, Kaasjens
blaan, Roo Rosen, in roden Wijn, Bier, Pens-
of Vleef-nat gekookt / en met wat Raap Oly ge-
mengt / en so heet als 't lijdelyk is op 't slot van
't Lighaam gelegd / seer goet: hoewel onse Brout-
jens het meestijds maar met wat warm bier en
boter daar toe affien.

Een Kind dat flauw of in onmacht ter wereld
komt / moet men het aansigt met wijn of wat
brandewijn wassen / wat wijn inde Mond / Neus /
Oogen /

Oogen / en Oozen Spuwen / een gekneusden
 Njuin onder de Neus houden / met een bosteltje
 onder de Voetsolen Drijben / en so de Streng of
 Pageboorte daar nog aan vast is / kan men die
 in warme wijn leggen en met de vingers na het
 Kind toe sagtjens aan de Streng melken.

Hier deed sig nu een breed veld op / om om-
 trent d'eerste siekte der kinderen: als de Sprouw/
 Stulpijens / Geel-zugt / Hardlijbtygheyt / Hoest en
 Verkouthelt / gedurig waken en Schreyen / of
 Schrikken / Vlik en Braken / groen en gooze Dun-
 nen Afgank / Bupk-pijn en winden / Hair of Douw-
 worm / Tand-krijging / Pokjens / Maselen / Dik-
 bulktigheit / Mozmen / en meer diergelijke breed
 uit te weiden; maar mits dien veel Boeken daar
 mede opgebult zijn / nog ook onse Louise Bour-
 goise daar mede karig is geweest / behalvens nog/
 dat onse Droed-wijbjens en Bakers gemeenlijk
 daar in sig Meestressen roemen te wesen / sal ik
 dit overstappen / en aan haar nog de sozge ober-
 't Melk-koozse / en om aande Kraam-brouw de
 Melk of het Sog te vermeerderen / of op te dro-
 gen / na het pas sal geben / oberlaten / op vooz-
 waarde / dat indien deselve quam te runnen / te
 vergoozen / of te verhasen / en gebolglyk te klon-
 teren / gemeenlijk de Drop geraamt / so dat de
 Borsten quamen te Sweren / of dat de tepels
 vol kloven en als gebilt wterden / sy in tijds haar
 lappen nalaten / en om een goeden Genees of
 Heel-meester sullen denken / nog aande Kraam-
 bouw sonder Doctors raad eenige Purgerende
 Medicamenten ingeben; vooz al sig niet onder-
 winden / of in de al te sterke Kraam-bloed / als
 het leven met het bloed weg blied / of ook in de
 al te swakke / wannes in tegendeel de Vrouw in
 haar

haar onsuiverheit bescmoort / (van welke twee dingen het geheel wel of kwalijk zijn van een Kraam-vrouw afhangt) eenige Genees-middelen in te geven / maar sulks den Genees-oeffenaren gehelyk en alleenlyk overgeven. Dit doende / en dan by haar gemeen Bereetschap van Schaar en Glas / nog een Pypje om de Pis af te laten (Catheter) en eenige sterke linde swag-tels byboegende / daar die op 't Land wonen / of op lange reizen gaan nog wel een Kistjeer spuit met een kleinder Spuitje mogten by doen / sul-len sy tot uit voering van haar Ampt / met genoegsame en seer bequame werk-tuygen seer wel zijn voorzien: Want nog Lugt-pompen (Antliæ Pneumaticæ,) of Vergroot glazen (Microscopia,) of Schep-obens (Furni Chymici,) nog al de rommelso van ware of ingebeelde Natuur-kundige of wiskonstige (Physicæ & Mathematicæ) Stoffen (Mater.) Stellingen (Hypothes.) Proeven (Experiment.) of Werk-tuygen (Instrument.) (de zogenaamde fijne Mathesis of Algebra niet uitgeflooten) komen hier te pas / daar men echter inde hedens daagse Genees konst so van op geeft: *Nemine tamen idem sentiente, ne videatur accessio alterius,* en den Leerling / als of 'er het seker gaan en geheele Wel sijn der gansche Medicijne van af hing / het hoofd mede breekt / hoewel daar dooz och lact ! niet een eenig Siek Mens / of nu of opt een aas is verligt ; so dat alle dese / ten minsten uit de Genees oeffening / en boven al *ex Arte Obstetricia, tanquam Chimærx Lunæ ad incolas difflari mereantur.* Hier kan en moet een wel versogte erbaren hand gepaart met een beproeft en geoeffent verstand het werk eeniglyk en alleen goet maken / en de verlegene en dooz pijn en smert ges-

foolde en afgemartelde **Ljdsters** verlossen en helpen.

Belijk de slegtste **Timmerlieden** gemeenlijk de meeste **Spaanders** maken / even so gaat het met die **Helpers** en **Helpsters** / die wel boek-wijs en naam-rijk nogtans onerbaren / de handen aande ploeg staan. *Quis non illos in horum numerum referat, qui Gentianæ, qui Enulæ Campanæ, Scordii, Hyssopi, Pulegii vires se nosse jactitant, idque ex Libris tantum, & commonstrare non possint, etiamsi stirpi astiterint, quid sit quod ea potestate polleat; & cujus vires tantopere prædicant?* Maar de **Vrouwen** daar latende; so gering somtijds geen siekte of fluks overvalt men de verlegene **Ljders** met benden van **Heelmeesters** en **Kruid-mengers** gewapent met **Instrumenten** en **Medicamenten**; so dat by voorbeeld / somtijds een enkel **Bien Venu** of **Wel** komt van een korte dog onbetaamljke **Zjdgang** uit het verkeerd **Kanaal** / met **Wijm** of **Mes** en **Quijl-pot** / en met geheele **Dragten** en **kruitwagens** met **Pleisters** en **Pappen** / daar by met **Vrouwketels** vol onguure **Dranken** werd opgeschikt / en dus den **Wjstrekker** in plaats van acht per **Cent**, na den gemenen **Cours**, van sijn lot / in dit ongeoorloft spel getrokken / te missen / in ver nâ met **Cent pour Cent**, of een **Alterum Tantum** niet bestaan kan. Ik heb menigte van dese soort van **Ljders** sint meer als dertig jaren uit dese **Stad** of van **buiten** genesen / en daar onder die niet weinig ont-reddert en gequetst waren / sonder dat ymand als sy selv en wy het wisten / nog dat sulken ophef en onbenoode sware onkosten / als d'onbersogte **Genesers** / op het voorligten van hare **Ljdsters** / of liever **Dwaal-sterren** / dat is op het

voorzchzift van hare Boeken (hebbende noyt andere Meesters gehad / die nogtans om dese Siekten volkomen en seker te genesen absoluut nootsakelyk zijn / en sonder welkers voozgang / voozdoen en onderwijs niemand / hy onderneem het die wil / en al pronkte hy met den naam van Doctoz of nog meer / van Mond-gaauw en Boek-geleert / de Venus-qualen wel en als 't behoort sal genesen) komen te maken / nodig waren.

Ick vermeyne ook sekere Hulp-middel te hebben uitgebonden / het welk nog suur nog scherp / maar geheel smaakloos zijnde / nogtans Stenen en Kepen kan ontdoen en smelten / waar mede ik onder den zegen des Allmagtigen / vooztaan inde Steen / so wel bande Nieren als bande Blaas / goede dingen hoop uit te regren / niet twijffellende / dat so men dooz eenige bulgsame of andere gemaklyke Catheter dese vogt inde Blaas bzingt / d'ontdoening / smelting en losing van den Steen / sonder het minste ongemak bande Blaas / of eenig ander deel / daar dooz te weeg soude werden gebzagt. Dit is onder anderen / niet lang geleden versogt in een Persoon van hoge jaren / die wegens een groten Steen inde Blaas / onhelplijk geoozdeelt / vooznemens was sig te laten snyden / maar hier dooz / onder Gods zegen / sijn groote en swaren Steen inde Blaas tot sijn gebzagt en geloost zijnde / t'eenemaal is herstelt / en van langduurtge en onlydelijke smerten verlost. De tyd en d' uitkomst sullen de verdere successen leren en tonen. Dit alles toont ons sonne klaar / dat de Plaats-middelen Topica de alderssekerste zijn / en eben daarom ook de Heel-konst dooz de bank vastee gaat als de Genees-konst ; waarom geensins die gene zijn t'ontschuldigen / die sint eenige jaren /

als met handen en voeten / vele / en dat wel de
 boornaamste en genereuste Remedien der Ouden
 hebben verwozpen / en darentegen een partij ge-
 ringe leuren en nietige bodden in de plaats ver-
 sonnen: en op dat ik niet te ver buiten mijn be-
 stek ga / maar byde Stoffe van dit Boekje bli-
 ve: wat hebben Hippocrates Galen. Oribas. A-
 etius, Trallian. met alle d'oberige Scrigters en
 Wetgebers der Genees-konst / inde siekten en
 gebreken bande Lijb-moer cum annexis. niet op-
 gehad / en ook verrigt en uitgeboert / met hare
 Moer-pillen Pessi, Pessaria, en dan met hare
 Moer-sputten of Moer-tregters Metrenchytae, en
 diergelijke? Daar al de middelen vooz deselfde qua-
 len dooz den mond genomen wjyt vooz moeten
 swigten / gelijk als de voozbeelden dier gene / wel-
 ke vooz de Remedien dooz den mond in te ne-
 men incurabel / dooz de Pessos & Metrenchy-
 tas van hare langduyprige Ongemakken / Bloe-
 den of Opgestopte Stonden / &c. in 't kort
 sijn genesen geweest / na nog overbloedig be-
 tonen en betuigen. Dit in 't vooz by gaan: maar
 op dat ik weer tot de Broedvrouwen kome /
 so blijkt upt al het voozgestelde klaarlijk / hoe nut en
 nodig het Broedvrouws-Ampt in een wel gestelde
 Stad en Gemeente is / en dat het dieshalven op-
 merking en verwond'ring verdient / dat de Re-
 genten van alle / niet na het voozbeeld van som-
 mige groote Steden / bequame Scholen of Oef-
 fen-plaatsen aanstellen / om de Broedvrouwen
 derselbe / en die van 't omgelegen platte Land ge-
 durig daar in te doen onderwijfen / also sy ge-
 meenlijk als de Papegajen pas so veel van buy-
 ten leeren om haar Examen te kunnen doozstaan /
 en voozs daar na nog na Onderwijs of eenig
 goet

goet Boek of Schrifst meer om sien / en wetende haar tot het Ampt beboozregt / haar inbeelden nu ober vzoed en wijs genoeg te wesen / om dit booznaam en wigtig werk te konnen bezrigten: niet tegenstaande dat haar onbeguaamheyt meest by gebzeek of versupm van behoozlyk onderwijs niet selden Moeder en Kind / of een van bepden ontijdig en ellendig om een lugtje helpt. Niet minder vzeemd is het / en in een wel-geschikte Staat en Stad niet weinig nadelig / dat geen meer Genees- of Heel-meesters dit werk byderhand vatten / en dien last op de Schouderen van so weinige / en dan somtijds tot al de nodige vereiffen van dit werk nok wel onboozsiene Oeffenaren Embryulcos laten / die daarom gelijk de Steen en Bzeukspnders / mits haar kleyn getal / met haar dienst en werk seer duur en kostelyk zijn / en dieshalven het Gemeen al te lastig vallen / 't welk nog so seer niet om de schaamte / als om de hoge beloning / lieber daar heen sterft / als so veel gelt te konnen of te willen geben en opbrengen. De redenen welkimen tegens dit laatste gemeenlyk pleegt in te brengen zijn mijn niet onbekent / en meest op consideratten en swarigheden ; of van het aansien en waardigheyt van een Doctoz ; of van zijn beschzoomtheyt en schaamte in desen ; of van desselfs vzees en kleynhertigheyt genomen / upthomende / welke onse Genees-Oeffenaars hebben weerhouden / en tot geen groot ongenoegen van onse Operateurs en Vzoed-Meesters (Embryulci), als nog de meeste wederhoud / om dit groote werk het swakkere Mensdom ten besten aan te varden. Deselfde beweegredenen hebben my ook duslang altijd van dese so nodige en boozname oeffening te rug gehouoen / niet te

genstaande ik al overlange seer goede occasie heb gehad / en ook nog kan hebben / om my daar in so wel als ymand te kunnen oeffenen / behalvens dat de goede gestalte van Handen en Vingers ruim het halve werk uytmaakt / en ymand te vergeefs alles kan en weet / so (in een konst / daar nevens verstand en overleg / lange / sterke / besnoepde en dunne armen / handen en vingers het booznaamste ver-eps van zijn /) sijn korte / dikke / stijbe / jigtige / harde / magtelose / of met geswellen / wazatten / luttelkens &c. besette klubbens van handen en vingeren / hem sijn verstand en weten verbieden in't werk te stellen.

Een Leeuwen hart en een Juffershand moet 'er wesen / om de verlegene Vrouwtjens te helpen / welke hier mede nog een bescheiden en byind'lyken Mond ; een verstandig en opmerkend Hoofst ; een onberdrietige werksaamheit ; boven al een prijslyke Matigheyt. (Nam , ut inquit Horat. Corpus onustum Hesternis Vitiis , animum quoque prægravat ipsum , Atque affigit humi divinæ particulam auræ.) wil samen paren / sal mijns oordeels het regte pourtrait van een beguaam Man / om de Vrouwtjens in een Moejelijke Baring te helpen / kunnen opmaken. Die hier van onberstien zijn / zijn onbeguaam om hinderen ter wereld te halen : de vermaarde Fabric. Hildanus , en Cornelis Solingen , die ik / als doen inden Haag wonnende / gekent heb / en meer andere / waren hier mede begaast / en ik weet / dat van so vele destige en geleerde Geneesheeren / als door geheel Vrankrijk , en wel bysonder inde groote Stad van Parys (alwaar ik 'er ook verscheyde gekent heb) sig in dese konst dagelyks oeffenen / en laten gebuyken / geen of weinige sullen ontbreken van dese

dese nootwendige hoedanigheden ontbloomt; te meer midt voer af het oefnen deser konst aan haar toe te laten / sy nevens een proeve van haar kennis / voer alle dingen de bequaamheit van hare armen / handen en vingeren aande daar toe gestelde Onderzoekers moeten vertonen.

So een Poet / Schilder en Sanger / na men segt / gebozen en niet gemaakt wert / veel meer een Embriulcus, also konst en oefening aan de voer- gemelde nog eensins kan geben / dat haar de Natuur heeft geweygert / maar misstallige en wanschappen Leden zijn onhelpelyk / ten minsten tot dese konst onnut en onbequaam.

Dese dingen Opmerkende Lesers en Leesters! werden van my niet samen gehaalt of alhier by- gebracht / als of ik best oordeelde / dat het gewone Broedvrouws-Ampt het alderbequaamst voer een Mans hand soude werden uptgevoert; geensins / en ik houde het tegendeel staande / seer onbe- taamlyk oordeelende / dat in een Goede en Ge- maklyke Geboorte een Man tot hulp geroepen werd; ook datse d'eerbare schaamte niet weinig hebben uptgeschut / die daar roemen durven / gelijk ik meer als eens van mijn leven heb aan- gehooft / datse ook indien geballe liever voer een Man als voer een Vrouw van Kind verlost wier- den. Maar gelijk van d'eene Zyde dit Ampt en werk in alle tijden en selfs by d'onbeschaafte en woeste / so wel als by de beschaafde en gemanter- de Volkeren / in gewone / natuurlyke / of voerspoe- dige Verlossingen voer de hand der vrouwen is bezigt geworden: so mag men aan d'andere zij- de upt de Vaders / Princen en Voer-lichters der Genees- en Heel-konst van al oude / en upt niet min deftige Schryvers van later tijden genoeg-
S 5
saam

saam af-nemen : dat in een Swaren Arbejd/
 Quade Keersels/ of in onberwagt sterk Bloeyen/ en
 daar aangeschakelde Moeplyke Baring / de hand
 en't verstand van een versogt en bequaam Genees
 of Heel-Meester zijn van doen / en ook gebuykt
 geweest / om d'ellendige Lydsters / nebens haar
 Kind of Kinderen vande vast aan-naderende dood
 te redden. Gelyk dan de boozgemelde Hartshup-
 dige en Onbeschaaemde onder het Vrouw-volk de
 wel verdende bespottung toekomt ; so zijn de al te
 Kleynmoedige / Beschroomde / en Schaamagrige
 met heete tranen te beschreyen / als dewelke niet
 dooz verstandige Broedvrouwen / (die beter we-
 ten / en anders doen /) maar veel eer dooz On-
 kundige / Gierige en Onbarmhertige Verhoetel
 en Brodmoers gestijft en aangeset / en dat veel-
 tijds nog wel met verkeerdelyk toepaste troost-
 redenen upt de Heplige Schrift / quanswojs om
 haar tot gedult te vermanen / maar die inden grond
 meer om God te versoeken zijn strekkende / liebez
 haar selfs en haar Dzugt inde Waagschaal / als
 sig inde handen van een eerbaar en Godbezend/
 en niet min verstandig / en in dit werk erbaren
 Genees- of Heel-meester willen stellen. Dus siet-
 men de hragt van eygenbaat sig in des naasten
 verberf bestigen / want om de hardnekkigheyt
 vande Vrouw / niet willende haar werk aan een
 Man overgeven / raakt menige Kraambrouw
 met haar kind om den hals / of so sy de dood nog
 komen t'ontblieden / en onse Broedvrouw haar
 nog verlost / blijft dooz het gestadig knuffelen /
 douwen en kneusen / van en op den hals der
 Blaas de Vrouw ondigt en lek : het slimst is/
 als sy nu dit fraaje werk dooz haar uptstel en
 mishand'ling hebben bezigt / daar van dan nog
 de

de schuld / niet op de Slang / als booz desen Moe-
der Eva, maar op den Genees- of Heel-meester / die
in haar nu bedozven werk getreden is / durben
schuyben.

Nu meen ik genoeg bewesen te hebben / dat
men sig van het uiterste in beyde geballen moet
hoeden en wagten / en alleen en altijd de Woerds
vrouw / als alles natuurlijk / wel en boozspoedig /
en den Genees- of Heel-Meester maar alleenlyk /
als alles tegens wind en stroom / dat is gualyk en
verkeert gaat / (nogtans daar mede niet tot dat
het te laat is wagtende) moet ontbieden en tot hulp
roepen.

Multa jam adhuc forent dicenda, quorum no-
mina solum tanquam in transitu referam; Vi-
delicet primò de Notis Virginitatis, in quibus
multi, non secus ac *Ixion in fabula, nubem pro Ju-
none complectuntur*, quoniam præter Vaginæ Ori-
ficii coarctationem naturaliter nullum reperiatur
Virginitatis claustrum atque munimentum, hanc
autem ob defluentium humorum copiam vel à flu-
xu menstruo humectari & relaxari certissimum est,
quapropter ex hisce dumtaxat Notis Virginum pu-
dicitix nemo sit infensior. Secundò, cur pallidæ
mulieres rubicundis, macilentæ obesis magis sala-
ces sint, magisque Viri desiderio pruriant, omnes-
que in genere fæminæ æstate concubitus appe-
tant avidius? Tertio, Cur Mares ex morbo con-
valescentes, si maturius quam par est, se Veneri
dedant, lethaliter affliguntur, cujus contrarium
fit in Mulieribus, quæ concubitu minus, quam
viri delassantur, imò vires ex eo concipiunt, ita
ut nonnullæ impendio salaces, hujus rei causa ali-
quando morbum simulent, quo Maritos ad am-
plexus invitent atque aliciant. Quartò de Mulie-
ribus

ribus Gallix Narbonensis Ὑδροπόταις, atque hanc ob causam castissimis, quod probatur, quia ejusdem Regionis Masculi qui quotidie vina potant sunt salacissimi, sicut etiam Femellæ Οἰνοπόταις valde in Venerem sunt effusæ: hinc forsan petenda ratio, quod in Regionibus frigidissimis Poloque Arctico Vicinis V. G. *Muscovia, Russia &c.* sequior sexus vulgò sit lascivior (ut à peregrinantibus fide dignis sæpe audivi) quam in Regionibus magis temperatis, scilicet ob Potus Spirituosos & inebriantes, Mulsa, Hydromellita, Zythum nimis generosum, ipsumque Vini, Frumenti, sive Mellis Spiritum. Dilutior igitur potus: ut Cerevisia tenuis, Ptisana, Serum Lactis, Vinum aqua dilutum &c. Mulierculis, quæ castè & integrè vivere conantur, est convenientissimus: nam *Pallada ne rigidus Mavors, Satyrive petulci, Corrumpan, puram Najada Bacchus amet.* Quintò de Gravidis, quæ nunquam antea fuerant Menstrua passæ, quod valdè rarum est & inter insolita numerandum, quoniam hic fluxus solet esse præcedaneum generationis: Sed sicut una hirundo non facit ver, sic insueta ejusmodi exempla, circà illa quæ semper & quotidie in omnibus omniumque Regionum Mulieribus fiunt, nil quicquam mutare valent. Sextò de quarta luna natis, *Tegens de Maan gepist*: cum erumpentibus mensibus mulieri vir commiscetur: An corpora morbosa, mutilata, ulceribus scabieque defœdata, & inauspicata vitæ principia habeant? Quod præter naturæ ordinem ac modum generationis primordia sint consequuti. Septimò qui luna nova aut plena parturire incipiunt, plerumque placidum facilemque partum habent. Quod si Luna senescente atque imminuta partus inciderit, laboriosus fere esse consuevit, magnoque conatu ac molimine

ne elidi. Octavò & ultimò, inter illa quæ maximum miseris Mulierculis terrorem incutere queunt, & quorum causa haud paucæ in Libitinæ rationes veniunt, non infimum locum tenet *Embryulcia* & *Partus Cæsareus*: hæc igitur vivis suis coloribus lingua vulgari adumbrare, infirmoque Sexui ob oculos ponere, minime consultum erat. Ad *Embryulciam* quod attinet, hæc me iudice absque ullis instrumentis, si Fascias lineas excipias, & quibus ipsis adhuc carere possemus, solum Manu Digitisque omnium optimè efficitur; nec Uncis, Cochlearibus, Dilatoriis, Cultellis, à quibusvis quovisve modo fabrefacta sint, multo minus terribili inutilissimoque illo instrumento, quod Speculum Matricis baptizarunt, & procul dubio Diis iratis tanquam horrendum Femellarum terriculamentum in usum Medicum fuit introductum, opus habet: inermi sed ingeniosa manu omnia facilè peraguntur, hæc si Fœtus jam denatus integer educi nequeat, ejus Viscera ac Membra ipsamque *Hydrocephalum* discerpuntur & frustillatim è Matris sinu in lucem protrahuntur, & hoc modo jam decedentes Puerperæ ultimi Vitæ Spiritus revocantur.

Partus Cæsareus, (quia Scipionem Africanum primò ex utero sectum adhuc superstite Matre testatur Antiquitas; idem de Manlio aliisque creditur; hinc verissima Romanorum Cæsarum appellationis incunabula hic reperiunda esse multi putant) est periculosæ plenum opus alex, & licet multa & apud varios Scriptores hujus Operationis prostent exempla authentica, præsertim apud *Henricum à Roonhuysse* in suis *Observationibus Medico-Practicis Belgico idiomate editis*, ex *Rousseto*, *Hildano*, à *Castro*, &c. licet insuper exemplo *Rusticæ uterum ferentis Serdammensis*, cui à rabi-

bido

bido tauro abdomen adeò fuit dilaceratum, ut Fœtus sanus & vivax violenter utero excussus, ad aliquot passus à Matre in humum fuerit prostratus, cujusmodi nihilominus infantulus, à die 29. Augusti Anni 1647. usque ad 23. Maii 1648 vixit; similibusque aliis exemplis, Partus Cæsarei utilitatem & necessitatem probare conentur, sicut etiam ipsius cujusdam Medici Brugensis, qui septies & semper optimo cum successu, id est salva Matris Infantisque vita, suam uxorem Partu seu Sectione Cæsarea mortis periculo eripuerat. Sunt hæc tamen omnia, quantacunque & quam speciosa etiam videantur, Democriteo digna cachinno, quia solummodò exemplis, quæ mihi sublestæ sunt fidei, è longinquo petitis, ut vulgaris Mendacii est character, nituntur, & nostratibus non minus dextris quam Exterorum Medicis Chirurgisque, omnibus licet rectissimè perpensis, accuratissimèque factis, hæc Operatio semper pessimè funestissimoque cum eventu successit. Præterea quia inter ipsos extraneos quoque inveniuntur: uti *Paræus*, *Guillemeau*, & alii, qui Partum Cæsareum, utpotè ab ipsis aliisque semper infauſta *Lucina* peractum, damnent & adversentur. Si quid igitur veritatis in istis sit, hoc crebris contradictionibus distrahunt postea ipsi, saltem nobis indè nil concludendum est. Quantum ad Rusticam Serdammensem, quæ obstetricante Tauro peperit, hæc non diu supervixit, sed post 40. horas vitam cum morte commutavit, & non facilè crediderim ullam femellam pro tam brevi vitæ spatio, tam ingens hujus Sectionis periculum subituram: quinetiam nimis crudelis & inhumana est hæc Operatio, quam nemo mentis compos in se vel in suas admittere vellet, & si nihilò fecius tales

les darentur, nec deficerent Actores, seu Anatomici seu Chirurghi, unicâ hâc Operatione, utut ritè & secundum artem institutâ, per totum eorum vitæ cursum, de fama & existimatione illorum actum foret. Absit igitur, ut spirantibus mulierculis incidamus præcordia, & Herophili more, vel Erasistratis salutis humanæ præsidem Artem, non solum pestem alicui, sed hanc pestilentissimam inferamus.

Sed ut propius accedam: vel Mater vivit jam mortuo Fœtu, vel vice versa, vel Mater vivit cum Fœtu: Fœtui mortuo subvenit Embryulcia, viventemque Matrem à molesto hoc onere liberat: defuncta Matre, paulò post imò citius momento Fœtus quoque animam Creatori reddit, ut testantur plurimi optimique Observationum Medicarum & Chirurgicarum Scriptores: quamobrem valde hic hallucinatus est Clariss. Pitcairnius, qui in suis Dissertationibus Medicis Pag. m. 39. conscripsit, & tanquam sui ibidem Argumenti basin assumpsit sequentia, licet multò falsissima: *in Sectione Cæsarea fœtus horis complusculis post Matris obitum eximitur, vitalis tamen reperitur &c.* Ex quibus liquet, in rebus Medicis nunquam huic illive Scriptori singulari licet optimo esse fidendum, sed tantummodo Plurimis Probatis & de eodem negotio seu facto non semel sed sæpius convenientibus, præterea, quam ridicula sint illa omnia, quæ de Vita & Respiratione Fœtus, quasi verò nil cum Matre commune habentis, tanto cum apparatu & conamine aliquando in Scholis disputantur & conscribuntur. Tandem si uterque, tam Fœtus quam Fœta adhuc vivant, non dum penitus spes decollavit, peritusque forsan Embryulcus juvante Numine brevi duos servabit, integramque Familiam gaudio

dio perfundet. Denique hæc ad proſcribendum ſemper è Foro Medico Partum Cæſareum ſufficiunt.

De Diæta & Morbis tam Prægnantium quam Puerperarum ſaltem verbo dicam : nunquam geſtationis tempore illis Purgantia multo minus Cathartica eſſe præſcribenda, ſed ſolum Laxantia & hæc ſolummodò cum neceſſitas urget : minus nocent blandè Diaphoretica & Anodyna. Quidam putant Clyſterem Emollientem ſemel in hebdomade per ſex ante Partum ſeptimanas injectum futurum Partum admodum levare. Ab aliis Infuſio Rorismarini vel Salviæ cum lacte dulci quotidie ſorpta ad hoc commendatur : hiſce ipſum Coitum paulò ante Partum celebratum quidam præferunt. Lochiorum poſt Partum fluxus in quibusdam Puerperis ſeptem vel octo diebus terminatur : in aliis ad duas vel tres ſeptimanas continuatur ; ea primis poſt partum diebus cum fluore ventris ſuppreſſa, propter Contra-Indicantia haud parum Medenti faceſſunt negotii, res enim femellæ tum in cardine eſt, ejuſque vita in ſummum devenit diſcrimen.

Enixo partu ſit proliſ ſuæ nutritrix Puerpera. Cogitet Mater infanti nihil gratius quam ſanguis ſeu chylus, quo concretus & coalitus eſt. Patimurne infantem noſtrum pernicioſo Meretricis, temulentæ, fatuæ aut fordidæ lacte ali, aut infici contagio ? Spiritumque ducere in corpus & animum ex corpore & animo deterrimo ? Id, Hercule, ipſum eſt quod sæpenumero miramur, quosdam præſtantiffimarum Mulierum Liberos neque corporibus neque animis parentum ſuorum ſimiles exiſtere. Præterea quæ partus ſuos deſerunt ablegantque à ſeſe & aliis nutriendos dedunt, vinculum illud coagulumque

lumque animi & amoris quo natura parentes cum filiis consociat, interfciunt aut certè quidem diluunt deteruntque. Summè igitur optandum foret, quod Medici & Obstetrices semper de hisce monerent Puerperas, ne illæ quæ rectè se habent, optimisque gaudent Mammis & Papillis, ob frivolas adeò, ut jam passim apud opulentiores fieri consuevit, causas, Pusionem suam proprio lacte nutrire detrectarent.

Memoriæ fermè exciderat, quod nuperrimus quis Scriptor in suo De Arte Obstetricandi Volumine adeò multum & sollicitè agat de Prava Pelvis Conformatione & de multifariis Uteri Posituris, tam Rectis quam Obliquis, tanquam causa principali Partus Difficilis, de quibus secundum ipsum apud omnes hujus negotii Scriptores altum est silentium, ita ut ille primus hic glaciem fregerit omnibusque aliis in hisce rebus prætulerit, quamvis (ut plurimos alios, tam Veteres quam Neotericos, præteream) Regner. de Graaf de Mulier. Organ. Pag. n. 232. & Solingius ante plurima annorum lustra in sua Embryulcia ex Schenkio Pag. m. sexta, & ex Hollerio Pag. septima Uterum Obliquum & Distortum, & Pag. 76. Pelvim malè formatam & nimis angustam coarctatamque expressè inter Partus Remoras ponat. Ex quibus liquet Scriptorem imaginarii hujus Novi Inventi supercilio elatum, hominem esse, & humani ab ipso nihil alienum fuisse.

Condonet nobis æquus Lector, si materiæ nobilitas & utilitas protractiores nos voluerint: nunquam impius lucri ardor nec famæ aucupandæ animus, neque compertus huc usque ullus Mæcenatum favor, propitiaque nobis fortuna; sed unica Salus Publica & studium utile dulci miscendi me

incitarunt, insumptosque hos labores levaverunt. Ex opinione multa, ex veritate pauca judicare, ut sapius fit, imò cum studio & labore insanire penitus reformido. Si hæc utut levidentia vobis arideant eodemque candore quo offeruntur acceptentur mihi instar stimuli erunt, ut (si Deo ulterius nobis sanam mentem in corpore sano largiri placuerit) quædam alia curiosa nec minus utilia & grata, quibus cudendis jam manum admovere incepi, cum Orbe Literato communicem, & præsertim Medentium Cyclo offeram. Plurima ulterius, etiam de hæc nostra, quam tractavimus Materia restant curiosiora & novissimè Detecta atque Inventa infatigabili labore indefessisque studiis multò Celeberrimi nec unquam intermorituri Ruischii Professoris Amstelodamensis: sed quoniam me inter Enchiridii seu Breviarii terminos continere decrevi, istis jam supersedebo, nostrisque prorsus proximo inserviendi studio conscriptis his Lucubratiunculis imponam.

F I N E M.

B L A D W Y S E R

Der Voornaamfte Saken.

A.

- A**grippæ wie fo genaamt werden. 252
Ampst van een Vroed-vrouw waarom ver-
agt werd. 200
Arbeyt hoe mense regt kennen sal. 53. 243. Hoe van
de Koliyk t' onderscheiden. 53. Wat gestalte-
nisse de Vrouwen daar in moeten nemen. 54. 244.
Sommige daar in meer genegen tot wandelen an-
dere van den eersten af in 't bed te gaan. 54.
Men moet de Vrouwen daar in haar verkiefing
laten. 54. Hoemen het bedde daar toe moet
toestellen. 55. Dikke of Kleine Vrouwen moe-
ten daar in opstaan of fitten en niet leggen. 55.
Wat Hulp-middelen men aan een Vrouw in den
arbeyd mag geven. 59. Van een Vrouw met
twee Kinderen langer dan die van een, en de
reden. 57

B.

- B**akers, of Kraam-bewaarsters willen met een
Remedie alle slag van Vrouwen helpen. 75.
Willen haare secreten niet openbaren. 76. Seg-
gen dat haar Hulp-middel het beste is. 76
Seggen dat als een Vrouw verloft is de Vroed-
vrouw daar niet meer mede te doen heeft. 76.
Wat Rondekens, Sakjens of Plaafters datse ge-
ven en maken. 78.
Baker, die daar door aan een Juffrouw de Kanker
veroorfaakte. 79
Bakers, die haar moeyen met Senebladen aan de
Kraam-vrouwen te geven. 84. Die haare din-
gen niet wel verstaan veroorfaken veel quaats. 114
Bloedlaten niet eens maar dikwils belet in sommi-
ge liet miskramen. 19. In wat geval het de
T 2 Vrou-

BLADWYSER

- Vrouwen het leven krenkt. 72.
Bloedvloed op wat wijze te verhinderen. 67 en 68.
Borsten die slinken sijn Voorboden van 't Mis-
kramen. 237.
Buyk van Vrouwen die eens gekraamt hebben kan
noyt weer in zijn vorige effen gestaltenis her-
stelt werden. 145. Toont altijd tekenen, die
rood, bruyn, of bleeker schijnen dan d'an-
dere delen van het Lighaam. 145

C.

- Clisteer of Aarsspuiting verwekt Arbeyd en doet
het Kindjen fakken. 134. Niet te versuymen
in de Kolijken van de Swangere Vrouwen. 135.
en 140. Voor de verstikking of opstying der
moer. 173. Konnen het Kind niet schaden. 41.
Carminativ wanneer seer bequaam. 44. en 45.

D.

- Doctor Fernelius kreeg voor sijn Remedie tegens
Misdraght 50000 guld. 238. Wanneer men
hem dient te halen. 60. De naam alleen jaagt som-
mige Kraam-vrouwen een schrik op 't lijv, en
de reden. 60. De Vrouwen behoorden dan van
hem so afkeerig niet te wesen, om dat sy hem
tot siekten van minder gevaar dikwils laten ha-
len. 60. Ordineert bequame middelen tot de
overtollige vogtigheden. 3. Is men gehouden
te roepen en al sijne siekten te openbaren. 17.
Sonder sijn raad dryven sommige swangere, in
plaats van andere siekte, haar Kind uyt. 18.
Moeten de Vrouwtjens aanspreken en waarom. 25
Moet sig tegen reden en bevinding niet laten
over

Der Voornaamste Saken.

- over reden door 't seggen van andere Menschen 73.
Dogter die moer-quale hadde, en die men meende
dat de vallende siekte hadde. 148.
Dogterken dat geen opening in haar Fondament
hadde. 149
Dood Kind is het gevolg van een Moejelijke Ba-
ring. 260

E.

- E**dellieden, twe door Staal Middelen genesen. 13

F.

- F**laautens en hare Remedien. 175.

H.

- H**elm en Huyv, en wat betekenen. 250. en 267.
Hertklopping nevens de Remedie. 177.
Hertvang, onmagt, (Zincope) en de Reme-
dien. 175
Historie van een Hond en Gans. 209. Van een
Slaav en een Leeuw. 210
Hoofts-beenen des Kinds schuyven inde Geboorte
over malkanderen. 255.

I.

- J**uffrouw van Grooten Huyse die seyde datse geen
Vroed-vrouw van doen hadde. 199. Van een
Quakfalver verschrikt en de gevolgen. 128.
Die haar Kind elf maanden droeg sonder te
kunnen verlossen. 139

K.

Kind van vier maanden dat gedoopt wierd en men hoorde Krijten. 168. Hoewel Monstreus is het egter een redelijk fchepfel. 233
 Dat het Achterhoofds been omgekeert had, en waarom. 167. Met een Waterhoofd fonder beenen daar in. 166. Dat dood is moet verrotten of verfteenen. 130.

Kinderen de derde part der felve fterven wel door onachtfaamheyt. 163. Wanneer de meefte gebooren werden. 235. Welke men in Vrankrijk onwettig hout. 236. Waarom dat fommige van feven of acht maanden leven en andere niet. 127. Waar van het eene dood en half verrot, het ander levendig en gefont was. 108. Van feven maanden dragt, de Dogter watersugtig, en het Soontjen niet. 111. Hebben een byfond're flach of beweginge, gelijk den slag of ftoot van het vleugeltje van een klein vogeltje. 5. Waarom fy na den ontfank tot den gemeenen vollen tijd van negen maanden niet worden bewaart. 14. Die alle onvolmaakt quamen, 't hoeft fonder gebeente, vol water, genaamt Hydrocephalos. 23
 Moet men het hoeft niet te feer binden. 87. Moet men voelen of fe ook den tong riem hebben. 17. Wat men aan haar behoort te doen fo ras als fy gebooren fijn. 85. Die met de handen voorkomen segt men te fullen mild wesen, en een voorbeeld daar van. 45. Die inde geboorte kromme neufen krijgen hoe men die regten fal. 88.

Kind dat dood en verhard was, als mede de nageboorte. 110. Dat onvolmaakt was. 15. Dat een

Der Voornaamste Saken.

een hoofd had, daar geen gebeente in wierd gevoelt. 23. Van vijf maanden door 't water verftikt. 24. Nog geen Ziel ontfangen na 't seggen van sommige vrouwen. 16. Door ontfeltheyt uytgejaagt. 19. Hoe te behouden als een vrouw gelooft datse gequetst is. 22. Moet aanstonts gehaalt worden so 't verlies van bloed inde moeder groot is. 26. Wanneer men sijn aangesigt met oly moet strijken. 48. Dat een platte neus heeft moet men so laten. 88. Hoe men probeert of 't Dood of levend is in 's moeders lighaam. 110. Met de navel voor uyt. 42. Dwars in 's moeders lighaam leggende en sig met de sijde vertoonende. 43. Wanneer het de schouderen vertoont. 43. Een arm vertoont. 43. Beide sijne handen vertoont. 45. De voeten eerst vertoont. 45. Met de billen voorkomt. 46. De navel voor het hooft vertoont. 46. De handekens voor het hoofd zijn. 47. 'tAangesigt sich eerst vertoont. 47. 'tHoofd sich meer aan d'ee- ne dan aan d'andere sijde vertoont. 48. De navel streng om den hals heeft geslingert. 49. 'tHooft geboren zijnde de schouders te breed zijnde niet willen volgen. 50. Wanneer gesegt word in noot te sijn, en op droge te blijven leggen. 51. Zijnde een soon, ontfangen twaalf uren na een dogter. 85. Wiens navel gebonden en geknoopt was. 121. Dat flauw of in onmagt ter wereld komt moet men het aangesigt met wijn of brandewijn wassen. 273.

't Kloppen van de slach-aderen in den Buik en de Remedie. 177. en 178.

Kraamvrouwen moeten sig wagten van purgeermiddelen in d'eerste dagen van haar Kraam. 83. Haar mogen gevoeglijker Clysteren geset worden.

den. 84. Wat men aan haar doen moet so ras als sy verloft sijn. 68. en 69. Hoe sy omtrent het eten en drinken behoorden te leven. 73. Waffingen die men aan deselve de eerste acht dagen doen moet. 75. Waffingen aan deselve de tweede acht dagen. 85. Derde of laatste wassing. 88. Van haar eerste kind te maken dat geen snydinge des buykx hebben sal. 65. en 66. Om gewaste doeken daar voor te maken. 89. Hoe te reyningen als sy uyt de kraam willen op rijfen. 90. Een famen trekkend hulpmiddel voor de selve. 89. Kraamvrouw die dul wierd. 113

L.

Louise Bourgeoise Heeft de Koninginne van alle hare kinderen te bed geholpen. 156. Haar geslacht, en hoese eerst aan 't Vroedvrouws ampt is gekomen. 185. Geeft lessen en vermaningen aan haar Dogter. 187. en 188. Beveelt haar dogter noyt vrugt afdrijvende middelen te geven. 188. Nog de Vliesen, gesegt Helm of Huyve van de kinderen te bewaren of ymand te geven. 189. Wil dat haar dogter de armen so liev om niet, als de rijke om gelt bediene. 189. Verbiet haar dogter om hoeren in haar huys te laten kramen. 190. Haar wensch over die gene, welke Miskramen bevorderen. 16. Heeft van twe duysent Kraamvrouwen maar aan twe de Nageboorte moeten uyt de Lijvmoer halen. 62. Haalt een vrouw een Steen af uyt den hals vande Blaas. 107. Heeft altijd lust gehad om arme dogters en dienstboden, die geen middelen hadden om niet te helpen, 10. Geneest twee Edelmannen met haar Staal-poejer. 13.

Der Voornaamste Saken.

Lyv-of baarmoer wat deel, en hoe groot het is.
247 en 248. Wiens hals of schede te lang of
verhard is. 4. Met koude en winden beset. 6.
Verstoppingen daar in. 6. Sluyt sich inde be-
vrugting als 't gat van een hen. 30. Rekking
of uytzakking en hulp-middelen daar tegens.
98. en 99. Stygt noyt inde keel op. 251.

M.

Mans behoorden niet als in d' uysterste nood een
Vroed-meeſter by hare vrouwen toe te la-
ten; en waarom. 203
Medicijn-of Genees-meeſters die door onkunde
haar regten tijd niet wel weten te kavelen. 271
Die in een moeilijke Baring of quaad Keerſel
ervaren ſijn als een ſnoek op folder. 261.
Die meer boek-als-daad-wijs haar Lijders veel
vergeefſe en ſwaare onkosten op den hals jagen
276 en 277
Melks overvloed veroorzaakt ſcherpe koortſen. 117.
Inde borſten ſtil ſtaande maakt ſeekere vrouw
dul. 116.
Melk omſe weerom te doen komen. 127.
Omſe te doen verdrogen. 75.
Minne hoemen een goede ſal verkieſen. 90.
Moet niet ſcheel ſien. 90. Geen rood haar heb-
ben. 90. Moet wel geregelde witte tanden
hebben. 91. Nog teeringachtig zijn: Nog ſin-
kingen hebben &c. 91. Hoe een goede dient te
weſen. 92.
Minnen welke hoeren ſijn, geven een ſoet ſenijn,
en een gailen melk aan de kinderen. 196
Welke hoeren ſijn, tuſſen' haar ſog en van een
eerlijke vrouw is groot onderſcheyd. 196

B L A D W Y S E R.

- Seer bedenkelijke aanmerkinge in het verkiesen van deselve. 161. Moeten niet van een vogtige of slijmige gesteltheyt zijn. 161. Moeten hare Stonden niet hebben. 162. Moet men in haar huysen, op het onversienst, gaan verrassen. 164. In geene dingen meer bedrog als in de selve. 163
- Miskramen : de gemeenste oorfake daar van is de gramfchap en verstoornis der fwangere vrouwen enz. 237. 14. Hoe een Vroedvrouw sig daar in dragen moet. 39. en 40. Wat straffen fy verdienen die deselve moetwilliglijk bevorderen. 16
- Moer inde Keel, is een verouderde dwaling. 251
- Moers verstoppinge en hare remedien. 171. Opftijginge of verstikkinge, en de Remedien. 173. So genaamde rollen, en de remedien. 178. en 179. Hardigheyt, en de remedien. 181. Knoest gefwel, en de remedie. 182. Moer Siekte in een jonge Dogter. 148.

N.

- N**ageboorte of Koek wat het is. 24. Op wat wijze best af te halen. 61. en 62. Een achter gebleven stukjen word doodelijk gehouden. 63.
- Na-ontfanknis of Na-bevrugting wat dat is. 250.
- Navel hoemen behoort te binden en af te snyden. 86. en 245. Behoeft so vast niet gebonden in een kind voor sijn tijd gekomen. 88. Hoe men moet handelen. 136
- Na-ween, en hare Remedien. 179. en 180.

Der Voornaamfte Saaken.

O.

- O**ntfanknis hoedanig dat die gefchiet. 224
Onvrugbaarheyt fchort gemeenlijk meer aan
de vrouwen als aan de mannen. 1
Onvrugtbaarheyt van de vrouwen is geneeflijker
als die van de mannen. 1. In welke vrouwen
meest. 2.
Onvrugtbaarheytsoorfaken en hulp-middelen. 3. 239

P.

- P**laets-middelen of *Topica* gaan het fekerft van
alle Hulp-middelen. 277.
Pleifter feer bequaam om het kindeken te behou-
den. 23.
Poejer, Koninginne Poejer voor een vrouw, fo haaft
alfe verlost is. 66.
Voor de maagde fiekte, opftoppinge der maand-
ftonden &c. 11. Voor de maagde fiekte,
dood door misbruik het kind. 148
Pommade om den Buyk der fwangere te bewa-
ren. 34

Q.

- Q**uade geboorten of kinderen die niet wel en
komen. 42. Met den Navel voor uyt en den
buyk in den doorgank: en raad daar toe. 42 en 43.
Als het kind overdwers leyt en fig met de zijde
vertoont. 43 en 245. Wanneer het kind de
fchouderen eerft vertoont. 43. Als het kind
een arm eerft vertoont, 44. Als het kind beyde
fijne handen eerft vertoont. 45. Wanneer het
kindeken fijn voetjens eerft vertoont. 45. Als
het

B L A D W Y S E R

het kind sich met de billen eerst laat sien. 46.
 Wanneer den navel voor het hoofd inde geboorte komt. 46. Als de handjens voor het hoofd zijn. 47. Wanneer het aanzigt sig eerst ver-
 toont. 47. Als het kinds hoofd sig meer aan d' een als aan d' andere sijde laat sien. 48.
 Wanneer de streng om den hals van 't kind is gesslingert. 49. Als 't hoofd gebooren zijnde de schouderen te breed zijnde niet volgen willen. 50

Qualen en siekten van de Moer en de Remedien op Hulp-middelen daar tegen. 169

R.

Remedien of Hulp-middelen tot den overvloed van vogtigheyt van sommige vrouwen. 3.
 Voor swangere vrouwen die quade kramen onderworpen sijn door al te veel water. 157 en 158.
 Om de winden te verdrijven. 6. Voor stuypen, kramp, pijn, en met een seer goet voor die gaarne kinderen hadden. 7. Voor de Maagde of bleike siekte en Verstoppingen. 11. Tot het selfde. 12 en 13. Om 't ontijdig kramen voor te komen. 22. Andere bestaande in Pleisters om 't kind tegens een misval te behouden. 23.
 Voor seere Teepels. 82. Voor de swangere om haren buyk te bewaren. 34. en 35. Voor de kramp van deselve. 36. Tegen den Bloedigen Vloed van de swangere Vrouwen. 40 en 41.
 Als een swangere haar selfs heeft gequetst. 40. 41.
 Remedien om kragten te geven in een grooten arbeyd uyt te harden. 43. Om de trage ween aan te setten. 44. Om wanneer het Kindeken een hand of arm verthoont hem het selve dadelijk

Der Voornaamfte Saken.

lijk te doen intrekken. 44. Wanneer het aangefigt des kinds fig 't eerst in de geboorte ver-
toont. 47. Wanneer fig inde geboorte des kints
hoofst meer aan d'een dan aan d'andere fyde
vertoont. 48. Om een vrouw in den arbeyt de
Koliyk te benemen. 56. Voor een vrouw in
arbeyt zijnde. 59. Om de verlostte Vrouwen
de Nageboorte quijt te maken 61. Voor de pijn
en snydinge des buyks na de verlossing van een
eerste kind. 64. 65. en 66. Tegens 't verplaat-
fen van de moer. 66. Tegen den al te grooten
Kraam Vloed. 67. Voor de vrouwen strak na
de verlossing. 68. Als de Kraam vloed-of fuy-
vering te weinig is. 70. en 71. Voor de vrou-
wen die weynig bloed hebben. 71. Om het
Sog te doen verdrogen. 76. en 77. Voor swe-
rende Borsten en de Kanker. 80. 81. en 82.
Om te adstringeren of famen te trekken. 89.
Voor de buyk pijn van de kinderen. 93. Voor
de fluymen van deselve. 94. Als 't sakje door
winden gefwollen is. 95. Voor de waterkan-
ker of fcheurbuyk inde mond der kinderen. 95.
en 96. Voor kinderen die gebrooken of ge-
scheurt zijn. 96. Voor de swakheyt inde dyen
en beenen der kinderen. 97. Voor 't uytfinken
vande fchede der baarmoeder. 99. en 100.
Voor de winden in de fchede en inde moer. 101.
Voor 't uytfinken van den Aarsdarm inde kin-
deren. 103. Voor de Na-ween. 273. Voor
harde borsten. 77. en 116. Voor 't smarten van
de schaamdelen. 273. Om het fog weder te
doen komen. 127. en 128. Om een miskraam
te verhoeden of te helpen. 238. Om de Vrugt-
baarheyt en ook om d' Onvrugtbaarheyt te be-
voorderen. 241. Voor de hard-lyvigheyt en
opstop-

opstopping van Pis. 269. Om de Ween of Vlaggen aan te setten. 271. Voor d'uytsakking der Schede. 272. In de Steen der Blaas. 277. In de Siekten der Lijfmoeder. 278.

S.

- S**chaam-beenen of sy inden arbeyt en verlossing van een wijken of niet? 253
- Schede wat deel het is. 246
- Serpent aen een vrouws-borst. 123
- Slegste Timmerluy maken de meeste spaanders. 276
- Staart of Stuyt-been wijkt inde geboorte agter-uyt. 255
- Stonde-vloet in een Dogtertjen van agt dagen out. 141. in twe Vrouwen yder zijnde tagtig jaaren oud. 141 wanneer gemeenlijk begint en hoe lang sy duurt. 240
- Stoving seer goet voor Vrouwen die gaarn Kinderen hadden. 7. Om de Vrugt voor 't miskramen te behouden. 22. In een ontijdige kraam. 40. en 41. Om de Kraamvloed te bevorderen. 70
- Suygers en Valse Spruiten wat het zijn. 237. 249
- Suigers of Wind-Eyeren wat Vrouwen die leggen 2. Deselve kunnen door aderlaten en purgeren worden bequaam gemaakt tot den ontfank van een natuurlijke vrugt. 2. Sijn twederlei en hoe te kennen. 33. Worden binnen de eerste vier of vijf maanden Valsche Spruiten en na dien tijd Suigers genaamt. 33. De Vrouwen diese dragen hebben deselve lusten als de Vrouwen die regt Swanger zijn, maar sy zijn in 't beginsel rooder van verwe. 34. Hegten sig aande zijde vande Moer als de klim tegens een muyr, en worden als een dik vleis. 33

Der Voornaamste Saken.

- Swangere Vrouwen die met Spanningen en Krampen gequelt zijn en Hulpmiddel daar toe. 35.
Haar Heupjigt te genesen. 35. Wanneer men haar aanstonts moet helpen verlossen op wat tijd dat het ook zijn mag. 36. Die Vloeyen verlossen gemeenlijk voor haar behoorlijken tijd en van doode kinderen 38. Van Grooten Staat daar van gestorven. 38. Welkers Vloeden haren loop nemen langs het rugge-been. 38. Die de Waterfugt in de Moer hebben. 38. Hoe, en op wat wijze haar ontijdig kramen voor te komen. 40. Die voor haren tijd den arbeyd krijgen, moeten haar selven al so wel en meer wagten, dan of sy in haren vollen tijd waren verlost. 41. Aan welke 't water breekt lang voor haare verlossinge, en de Hulpmiddelen. 50. en 51. Die uytstorting van water hebben spruytende uyt de waterfugt der Baar-moeder. 52. Moeten in fulke gevallen in haar kamers blijven en haar uyt de lugt houden. 52.
- Swangere Vrouw die van al de trappen viel. 21. Verlost die een groote bloedvoed hadde. 36 en 37. In welkers lighaam na haar dood niet een drop pel bloed wierd gevonden. 37. Die veel water dry maanden voor haren arbeyd loofde. 104. Die vande sevende tot de negende maand haar kind niet had gevoelt. 105. Die haar kind twe maanden en acht dagen gekeert droeg. 118
- Swangere Vrouwen moet men wel ondervragen. 19. Wanneer haar het aderlaten goet is. 19. Die niet te veel bloed hebben moeten vetten wijn drinken, en ossen en schapen vlees eeten. 19. Zijn Spytig en ligt ontstelt. 20. Vallen ligt omdat de dikte des buyks haar belet op haare voeten te sien. 20. Met hare armen hooger als haar hoofd

B L A D - W Y S E R

hoofst reikende, worden de banden der Baarmoeder uytgerekt. 20. Van Staat moeten haar selfs niet Hullen of Palleren. 20. Als 't Boerinnen zijn, sijn so naau niet te wagten. 21. Die op de minste beroerte sterk vloeyen. 25. Moeten eer sy haar kind voelen haer niet laten voelen vande Vroedvrouw. 18

Swangere of Bevrugte Vrouwen, moeten haar wagten van Dansen, op Wagens te ryden, ofte op Dravende Paarden te sitten, ook van Pranging, Quetsing, of schadelijke spijsse te eeten. 17
Swangerheyts teekenen. 29. 30. Hoe van een valse dragt te onderscheiden. 31

T.

Teekenen van bevrugtheyt. 220. 28. 29. 30.
een dood kind. 261
Tepels als verfeert en als gestroopt zijn, wat men daer toe doen moet. 82
Tijd der Verlossing wanneer aanstaande. 244
Twelingen wanneer men seyt, dat die niet blyven leven. 57. Hoe een Vroedvrouw in die te halen sig moet dragen. 57. en 58

V.

Valse Dragten twederley; als eerst van een ros-water met kleine draatjens: of ten tweden van dik geronnen bloed, als een of twee vuyften, en opgesneden sijnde sig van binnen vertonende als het hart van een vogel. 33. Bevrugtig verheft sig als de rug van een kat tegens het vuur. 5
Veelderley gevoelen over d'ontfankenis en Aanwas vande Vrugt. 221. 222. 223

Venns

Der Voornaamfte Saken.

- Venus Siekte hoe best te genesen. 276. Kan uyt de Boeken, sonder het voor af by Meesters gesien of geleert te hebben niet geleert werden. 277
- Vrese seer schadelijk aan Vrouwen die inden arbeyd zijn. 197
- Vroedmeesters of Chirurgyns wanneer men die moet halen. 26. Wanneer hy te laat gehaalt word. 26. Die de Vrouwen helpen verlossen moeten sig wagten van de fulke te dienen die met de Pokken zijn besmet. 28. Wanneer en waarom hy beschuldigt en Beul geheeten word. 26. Wanneer 't geraten is hem te ontbieden. 48. Moeten de Nageboorten, als de Vroedvrouwen doen, langzaam en met gedult na haar halen. 63.
- Werd geboren en niet gemaakt. 281
- Vroedmeester of Chirurgyn die een levend Kind so afhaalde, dat het hoofd agter bleef. 152. Hoedanig hy dient te wesen. 180.
- Vroedmeesters zijn met haar kunst seer dier om haar kleyn getal. 279. Om dat te worden behoorden sig meer Genees- en Heelmeesters te bequaamen. 279
- Vroed-vrouwen haar Ampt het oudste inde wereld. 217. Der Hebreen. 217. Wat sy doen moeten. 219. Wanneer sy de vrouwen aanslaan. 243. Hoe sy een vrouw verlossen moeten. 244. Haare onervarentheyt dikwils oorfake dat sommige vrouwen onvrugtbaar blijven. 2. Seggen dat de Vrouwen geen kinderen kunnen hebben om dat de Moer niet wel gekeert is. 4. Wanneer met haar ontijdig aantasten, een vloet verwekken. 18. Konnen in twee maanden weten of een Vrouw bevrugt is. 18. So se geen andere wetenschap als het voelen hebben konnen ligtelijk missen. 18. Moeten geen Vet Kerkhof

- maken. 26. Moeten in d'uyterfte nood om een Vroed-meester ftuuren. 26. Moeten daer mede niet wagten tot dat het al verloren is. 26. Die vyandinnen van 't menfchelijck geflagt zijn; en de reden 27. Noyt twee by malkanderen te laten komen ; en de reden daar van. 27. De bequame minder in getal als de onwetende: en het middel om die te onderscheiden. 27. Moeten hare huifen niet vol hebben van Vrouwen en Dogters fonder Mans. 28. Konnen de Kraam-vrouwen de Pokken aanfetten. 28. Trekken de Nageboorten langfaam en met gedult. 63
- V**roedvrouwen en Bakers roemen fig Meestreffen in de Siekten van Kraamvrouwen en Kinderen. 274
- V**roedvrouwen : daar behoorden wel bekende en expres daer toe geftelde voor de Hoeren te welen , en de reden. 28. Moet men laten begaan. 88
- V**roedvrouwen die onbequaam fijn in haar ampt, konnen ligt een uytſinking vande Scheede der Baarmoeder veroorfaken. 98. Behoorden toegelaten te vvorden tot de Anatomie van Swangere, of ook andere Vrouwen 102. Twaalf alle van een byfonderen raad en meyninge. 107. Moet men met de eerſtgebooren kinderen laten begaan. 88
- V**roedvrouwen moeten fonder Doctors raad niet in geven om te purgeren. 274. Moeten nevens Schaar en Vlas een Pispypje &c. hebben. 275. Die onbarmhertig en gierig zijnde, haar tegens een Vroed-Meester te halen ſtellen. 282. Behoorden in eenige Oeffen-Scholen onderweſen te werden. 278. Krygen de ſchuld , als de Swangere Vrouwen haar ſelven in Danſen , Karos-ryden of Gramſchap &c. vergeten hebben. 205. Die de Vrouwen qualijk plaatsfen , en knuffelen en

Der Voornaamste Saken.

quetfen. 259. Haar voorfpeilingen uyt het afvallen vanden Navel. 269. Moeten de Kliften ter regter plaats en niet verkeert fetten, en voorbeeld daar van. 270. Mogen by afwefen vanden Doctor wel eenig hulpmiddel geven. 271. Konnen door een onbefuyften greep d'uytfakking der Schede veroorfaken. 272

Vroedvrouw die de Natuur liet begaan. 37. Hoe fig dragen moet in een ontydigen kraam. 39. Wort t'onregt befchuldigt en begekt. 120. Ingevalle te laat geroepen is, wat dan doen moet. 41. Moet de Vlielen niet breeken, en waarom. 51. Wanneer verdagt van haar gelegentheyte niet te verftaan. 60. Hoe fy doen moet om de Nageboorte af te haalen. 61. Wanneer fy de Vinger moet gebruyken. 62. Moet niet toelaten dat de Bevrugte Vrouwen haar zelfs geweld aandoen. 100. Moet noyt de hand aan een kind flaan wanneer het met het aangefigt voor uyt komt. 115

Vroedvrouw kan befmet worden met Pokkige Hoeren te verlossen, en voorbeeld daar van. 191. Hoe nog van de Pokken weer genesen wierd. 193. Moet noyt fonder Vlas of Schaar zijn. 198. Haar pligt aangewefen. 202. Moet haar niet laten bedriegen van die fig feggen fwanger te zijn, en fy zijn het niet. 206

Vroedwyven die Ophoudsters van Hoeren zijn. 190. Moeten in de Stad blyven. 211. En Bakers in wat geval verkeert befchuldigt worden. 144. Die niet en taften nog voelen, en haar maniere van doen. 146

Vrouwen met de Witte Vloed gequelt. 3. Die vele koude vogtigheden hebben. 3. Die de Schede te lang of verhart is, en een voorbeeld daar

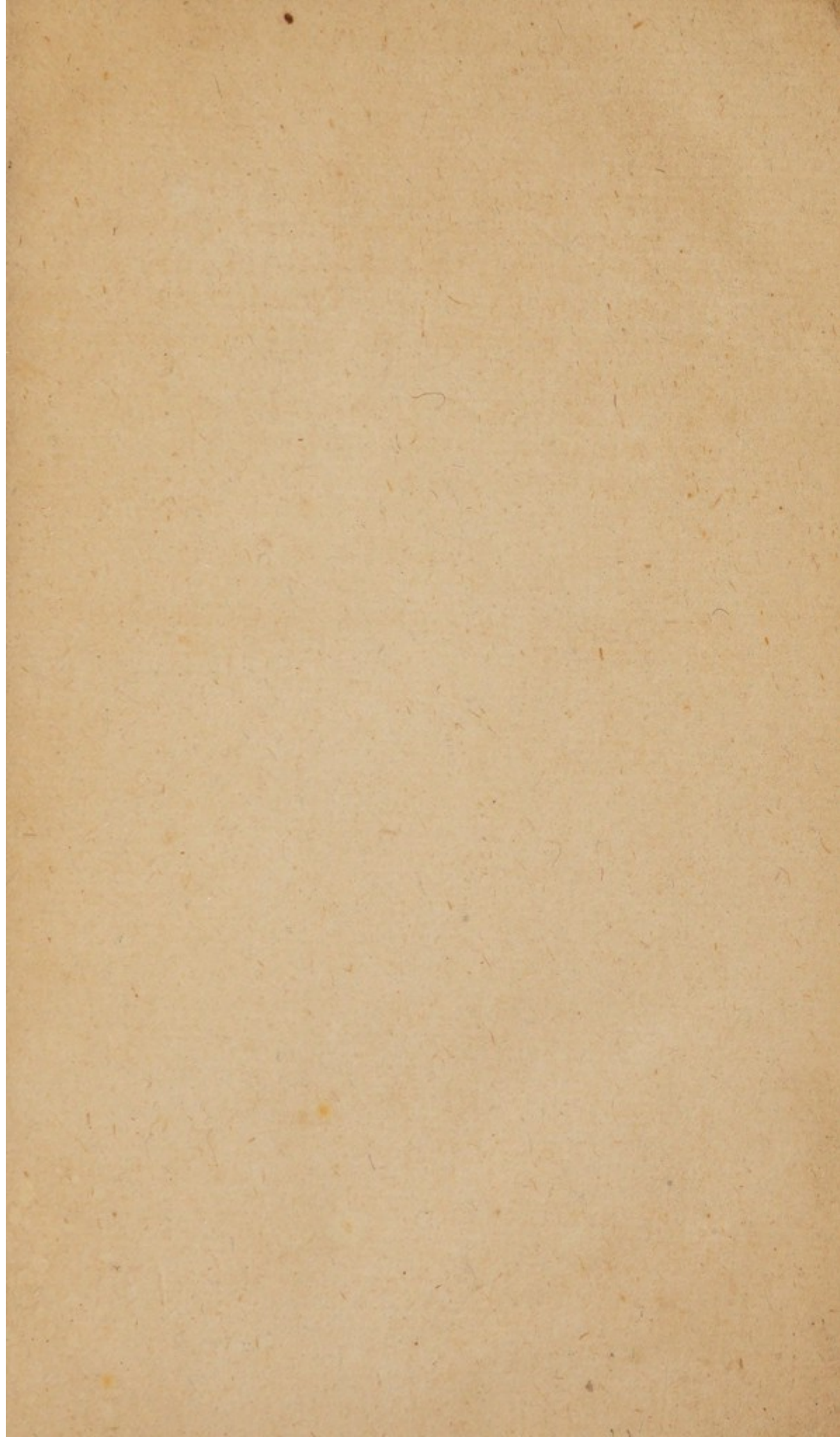
W.

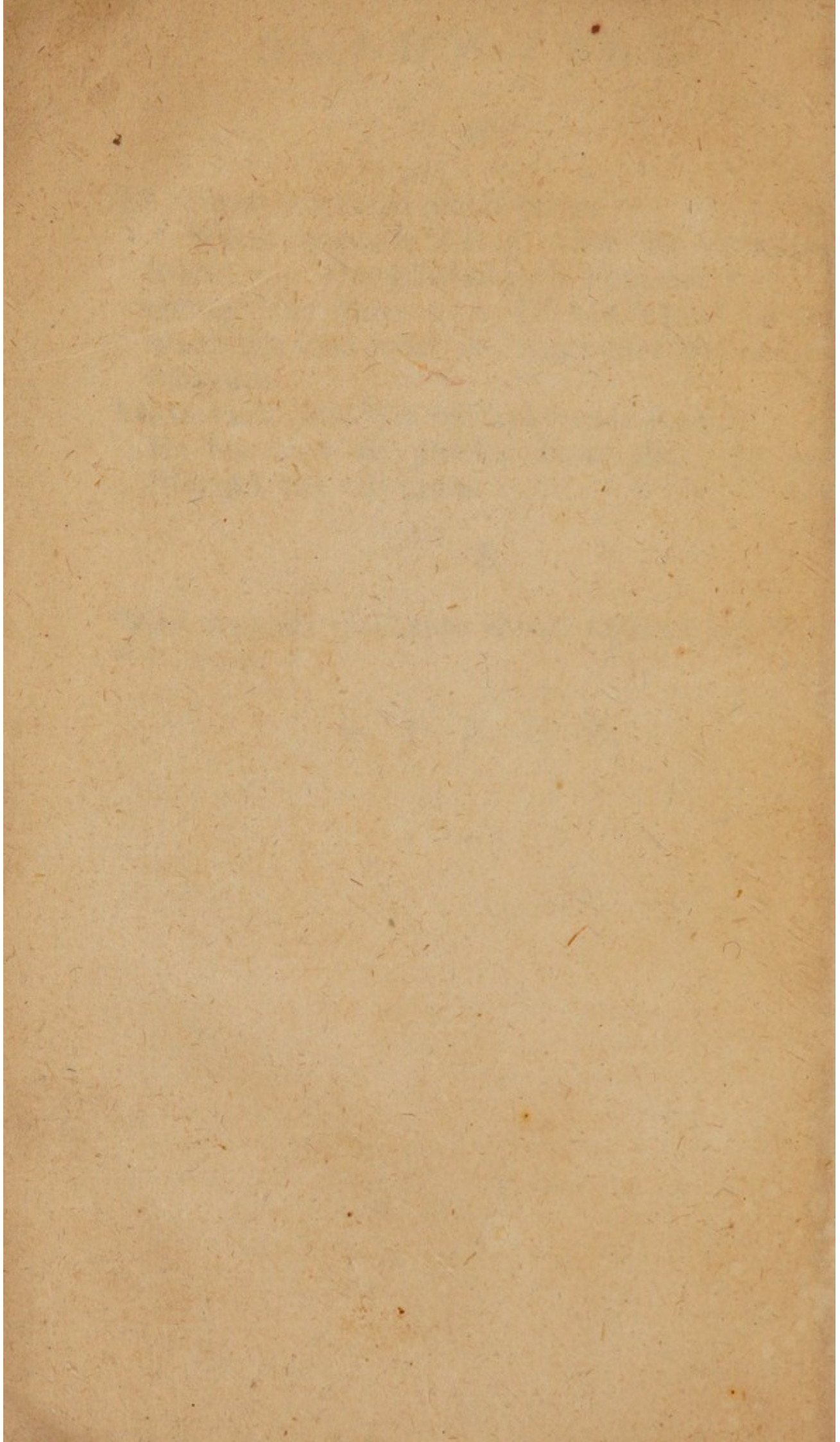
- W**ateren moet men niet breeken. 51
 Water wanneer 't lang voor de verlossing
 breekt. 50. Dat gebrooken is komende uyt wa-
 terfugt inde Moer. 51. Of van 't kind of van
 waterfugt inde moer is , moet men wel onder-
 scheidten. 52
Witte-vloet somtijds oorzaak vande Kanker. 4.
 En hoe men die genesen moet. 184. In een
 Meysjen van vijf jaren. 142

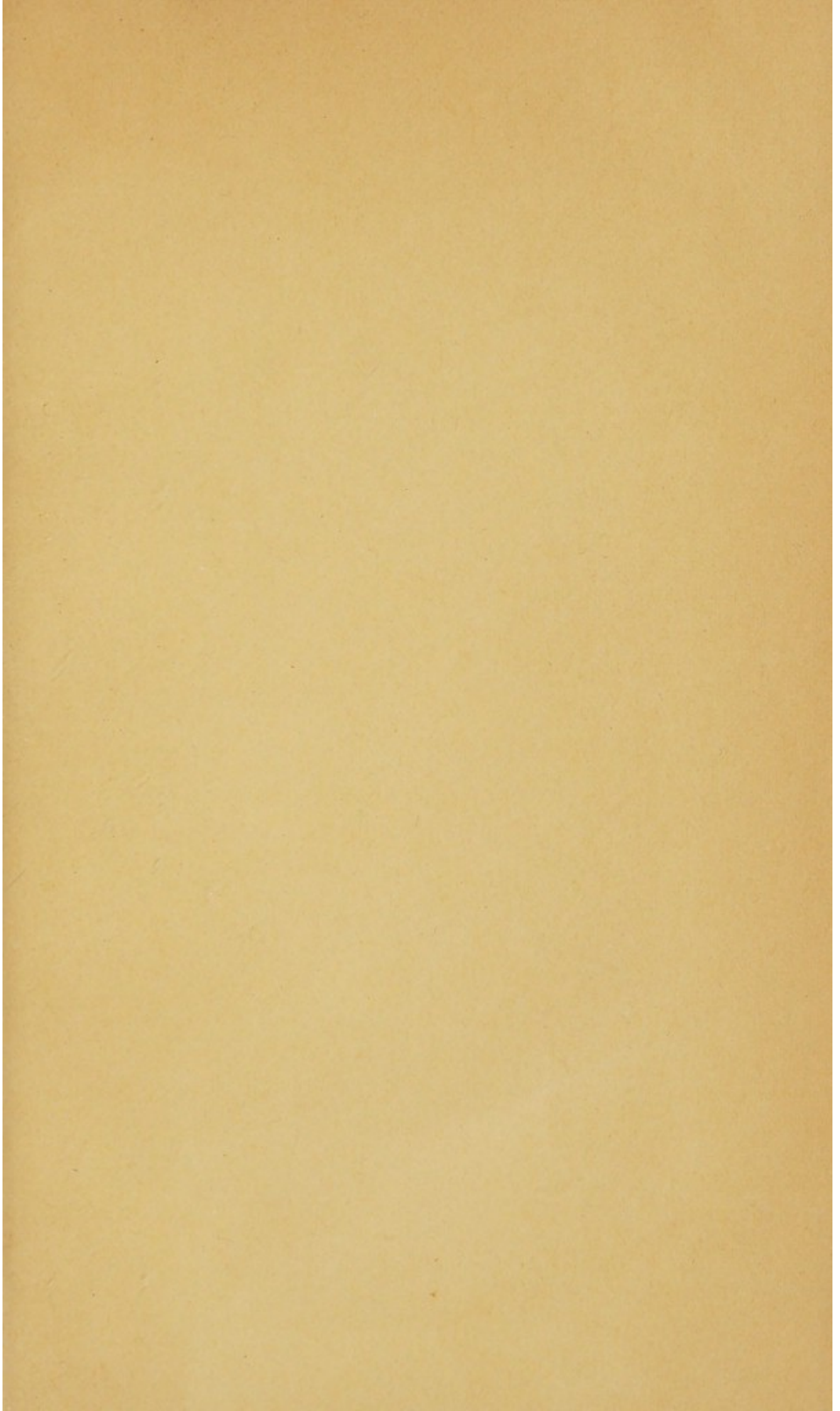
Z.

- Z**iel wanneer geschapen en het lighaam ingestort
 werd. 235

E Y N D E.

82 -

